

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXXVII Nr. 1—2
IANUARIE-FEBRUARIE
1978

Redacția și Administrația: Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei nr. 21 — Sectorul V

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

I U S T I N

Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul
Bisericii Ortodoxe Române

VICEPREȘEDINȚI :

I. P. S. Dr. ANTIM

Arhiepiscopul Tomisului
și Dunării de Jos

P. S. Dr. ANTIM

Episcopul Buzăului

MEMBRI :

P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL

Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor

P. C. Pr. OCTAVIAN POPESCU

Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. ILIE GEORGESCU

Consilier cultural mitropolitan

P. C. Pr. GHEORGHE

BOGDAPROSTE

Redactor adjunct

C U P R I N S U L

Pag.

ANIVERSĂRI

REDACȚIA, <i>Omagiu Președintelui țării la împlinirea vârstei de 60 de ani</i>	5
REDACȚIA, <i>Patrile, sufletul meu</i>	10

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. OCTAVIAN POPESCU, <i>La Duminica după Botezul Domnului</i>	13
Pr. Prof. NICOLAE BORDAȘIU, <i>La Duminica a XXIX după Rusalii</i>	16
Pr. Conf. CONSTANTIN N. GALERIU, <i>La Duminica a XXXI-a după Rusalii</i>	19
Pr. Prof. IOAN RĂMUREANU, <i>La Duminica a XXXII-a după Rusalii</i>	24
Arhid. Prof. IOASAF GANEA, <i>La Întîmpinarea Domnului</i>	29
Pr. DAVID POPESCU, <i>La Duminica a XVII-a după Rusalii</i>	34
Arhim. IERONIM MOTOC, <i>Cuvînt la o nuntă de argint</i>	37

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

Diac. Prof. O. BUCEVSCHI, <i>Știri ecumenice</i>	40
--	----

PAGINI ALESE DIN SFINȚII PĂRINȚI

Sfîntul Vasile cel Mare, <i>«Cuvînt împotriva celor ce se mînie» și «Impotriva celor ce se îmbată»,</i> traducere de Pr. Prof. CONSTANTIN CORNÎȚESCU	44
Sfîntul Ioan Gură de Aur, <i>Omilia a II-a și a III-a la David și Saul,</i> traducere de Pr. Prof. DUMITRU FECIORU	57

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. Prof. CONSTANTIN CORNÎȚESCU, <i>Antropologia Sfîntului Vasile cel Mare</i>	81
Pr. Prof. NICOLAE BORDAȘIU, <i>Frumusețea și sarcinile vocației sacerdotale după Sfîntul Grigorie Teologul</i>	88
Pr. IOAN PĂCURARU, <i>Temeiuri biblice și tradiționale pentru «Cîntarea omofonă»</i>	94
Doctorand ION BĂLĂCEANU, <i>Rugăciunea Sfîntei Jertle din Liturghiile ortodoxe și Canonul euharistic din Missa romano-catolică — Studiu comparativ</i>	105
Pr. doctorand VASILE UNGUREANU, <i>Explicarea Sfîntei Liturghii în literatura teologică românească</i>	125

DOCUMENTARE

Prof. NICU OCTAVIAN, <i>Prezența clerului Bisericii Ortodoxe Române în luptele poporului pentru dreptate socială și independență națională</i>	139
Dr. PAVEL CHIHAIJA, <i>În legătură cu absența delegației Țării Românești la conciliul de la Ferrara-Florența (1438—1439)</i>	155
Lector. univ. MIHAI RĂDULESCU, <i>Cugetări comentate din opera lui Antim Ivireanul</i>	165

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

REDACȚIA, <i>Cea de a IV-a Conferință de orientare a clerului din Arhiepiscopia Bucureștilor</i>	177
ASISTENT, <i>Restințirea bisericii din parohia Cioceni, jud. Prahova</i>	181
ASISTENT, <i>Sfințirea bisericii din parohia Fulga de Jos, jud. Prahova</i>	182
Pr. DAVID POPESCU, <i>Sfințirea lucrărilor de reînnoire și restaurare de la biserica Sfântul Nicolae-Popa Savu, Protoieria Cîmpulung Muscel</i>	184
ASISTENT, † <i>Preotul Anastasie Vasilescu</i>	186
ASISTENT, † <i>Preotul Ioan Moraru</i>	187
Pr. IOAN MIHAI, † <i>Preotul Ioan Săndulescu</i>	188

ARHIEPISCOPIA TOMISULUI ȘI DUNĂRII DE JOS

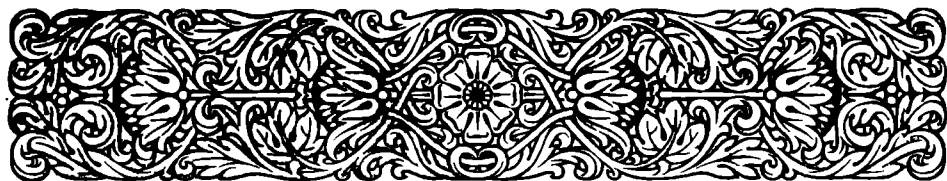
Arhim. IERONIM MOTOC, <i>Din activitatea Centrului arhiepiscopal Galați</i>	190
---	-----

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

Protopresviter Evanghelos K. Manztuneas, <i>Codice canonic, penal-epitimic din Sfânta Scriptură și Sfintele canoane</i> , Atena, p. XXII + 396, de Prof. IORGU IVAN	197
Dr. G. Popescu-Vilcea, <i>Erotocritul logofătului Petrache</i> , de Lector univ. MIHAI RĂDULESCU	201
<i>Epigraphica</i> , par D. M. Pippidi et Em. Popescu, Ed. Acad. R. S. România, București, 1977, p. 286, de Pr. I. IONESCU	203
<i>Inscripțiile Daciei Romane</i> , vol. II. Oltenia și Muntenia, București, 1977, Ed. Acad. R. S. România, 276 p., de Dr. STELIAN MARINESCU	206
Diac. Prof. O. BUCEVSCHI, <i>Note bibliografice</i>	209

ANEXA

Arhid. EVGHENIE DASCĂLU, <i>Cîntări liturgice în stil psaltic pentru cor mixt (Sfinte Dumnezeule; Răspunsuri mari; Pre Tine Te lăudăm)</i>	I—VII
--	-------

ANIVERSĂRI

OMAGIU PREȘEDINTELUI ȚĂRII LA ÎMPLINIREA VÂRSTEI DE 60 DE ANI

Biserica Ortodoxă Română, care a fost și este prezentă totdeauna în viața poporului căruia îi aparține, slujindu-i de-a lungul veacurilor și sprijinindu-i nobilele aspirații de libertate și independență deplină, de pace, de dreptate și progres material și spiritual, participă cu bucurie și cu entuziasm la marile lui sărbători și popasuri aniversare așa cum participă astăzi la marea sărbătoare închinată Președintelui țării.

Ziua de 26 ianuarie a acestui an, când Președintele Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, a împlinit 60 de ani de viață și patru decenii și jumătate de neîntreruptă activitate închinată propășirii patriei și împlinirii mărețelor idealuri ale poporului nostru de viață nouă și bunăstare pentru toți fiii acestuia, este sărbătoarea întregului popor. Țara întreagă, de la un capăt la altul, a sărbătorit, într-o simțire și cu un entuziasm nemaîntâlnit pînă acum, pe Conducătorul ei iubit. Prin intermediul presei și al radioteleviziunii, prin vibrante telegrame și mesaje, oamenii muncii din întreaga țară și-au exprimat gândurile și sentimentele care îi însufleșesc la locurile lor de muncă, pe ogoare, în fabrici și uzine, în laboratoare și în săli de studiu, pentru cel ce conduce cu energie, cu demnitate și mare prestigiu, destinele României socialiste, Domnul Nicolae Ceaușescu. Întreaga suflare românească și-a exprimat atât afecțiunea și recunoștința ei neșărmurită pentru Președintele țării, cât și hotărîrea ei unanimă de a fi alături de acesta în munca și lupta lui neobosită pentru înflorirea multilaterală a Patriei.

A fost o sărbătoare a tuturor inimilor românești, a tuturor fiilor și fiicelor țării, o autentică sărbătoare națională. Poporul român a omagiat cum se cuvine pe cel ieșit din sânul său, care s-a învrednicit a fi ctitorul României noi, cunoscută astăzi pe toate meridianele lumii.

Personalitatea Președintelui Nicolae Ceaușescu este adînc împlîntată în glia strămoșească, frămîntată de părinții săi țărani și de toți aceia care au apărat-o cu sabia și au udat-o cu sîngele lor, asigurînd nouă, celor de

astăzi, continuitatea de două ori milenară și permanența pe meleagurile noastre dintre Dunăre, Mare și de-o parte și de alta a Carpaților.

Patriot de înaltă ținută, pe linia marilor înaintași conducători ai acestui neam: Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu, Alexandru Ioan Cuza, revoluționar înflăcărat și luminat, internaționalist consecvent, Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, întru-chipează în personalitatea și activitatea sa virtuțile cu care este înzestrat poporul român al cărui fiu este: înțelepciune și hărnicie, omenie și exigență, cumpătare și cutezanță, demnitate, principialitate și totală dăruire, cauzei poporului român. Ființa și crezul său politic nobil și le-a dăruit din fragedă vîrstă în focul luptelor pentru făurirea unei noi orînduirii sociale bazată pe dreptate, pe respectul demnității umane, pe prețuirea și răsplătirea justă a muncii fiecăruia după cantitatea și calitatea ei într-o societate în care toți care muncesc și făuresc bogățiile Țării să beneficieze de roadele muncii lor și să-și asigure o viață mai bună și prosperă.

Ajuns în fruntea celor care desăvîrșesc zidirea vieții celei noi și la cîrma Țării, în 1965, Domnul Nicolae Ceaușescu deschide o perioadă fără precedent în istoria României contemporane, marcată de afirmarea puternică a forțelor creatoare ale întregului popor în toate domeniile vieții materiale și cultural-spirituale. Toate realizările istorice ale perioadei ce-a urmat după 1965 sînt strîns legate de numele și activitatea neobosită a Președintelui Țării noastre, care a știut să mobilizeze și să dinamizeze toate forțele creatoare ale întregului popor român precum și ale naționalităților conlocuitoare, în slujba progresului obștesc și al bunăstării tuturor cetățenilor Patriei.

Minte luminată, cunoscător profund al legilor dezvoltării economice și politice a societății, fire dinamică, înzestrat cu o clară viziune a faptelor și a realităților prezentului și viitorului specifică marilor personalități istorice —, Domnul Nicolae Ceaușescu a condus întreaga politică internă și externă a statului cu fermitate și consecvență, cîștigînd încrederea, dragostea și stima întregului popor și prețuirea celor din afară.

Pe plan intern, a elaborat conceptul de societate socialistă multilateral dezvoltată și urmărește realizarea acesteia în cadrul societății românești contemporane, acordînd o deosebită atenție dezvoltării principalelor ramuri ale economiei naționale: extinderea și modernizarea bazei tehnico-materiale socialiste prin aplicarea cuceririlor tehnicii și tehnologiilor moderne în industrie, pentru a asigura o înaltă productivitate a muncii și o continuă perfecționare a relațiilor de producție; diversificarea și modernizarea agriculturii; legarea învățămîntului de practică, în general, și de procesul producției, în special. Tot de edificarea societății românești contemporane multilateral dezvoltate ține și democratizarea reală prin participarea maselor celor mai largi la rezolvarea treburilor obștești, creșterea rolului și a participării României la schimbul internațional de valori materiale și cultural-spirituale și ridicarea bunăstării întregului popor. Toate acestea urmăresc să asigure fiecărui cetățean posibilitățile dezvoltării vocației și personalității pro-

prii, și pentru toți, sporirea calității vieții. Acestui țel îi corespund drepturile și libertățile cetățenești conșințite prin Constituția Țării și asigurate de către Stat tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de naționalitate, sex și convingeri religioase. Contribuția directă a Președintelui țării noastre la îndeplinirea acestor obiective este evidentă și recunoscută de toți fiii Patriei noastre : români, maghiari, germani etc.

Ca om de stat, Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu are curajul hotărârii în momentele decisive, are înțelepciunea prevederii și forța deciziei în acțiuni de amploare care angajează viitorul, are fermitatea și stăruința de a cere tuturor să slujească poporul și țara, așa cum o face el însuși. Ca gânditor politic, își fundamentează principiile și concluziile pe o nuanțată și cuprinzătoare analiză a realităților și tradițiilor țării noastre și ale lumii contemporane ; sintetizează teoretic experiența construcției socialiste din România, cu definirea obiectivului central al acestei construcții : societatea cea nouă socialistă românească, dezvoltată armonios și plenar în toate sectoarele ei de activitate.

Președintele Nicolae Ceaușescu a fost și este cu Țara, cu poporul care l-a dat istoriei și ale cărui năzuințe nobile le exprimă și le împlinește, la bucuriile și împlinirile naționale dar și la grelele lui încercări provocate de puhoaiile inundațiilor din primăvara lui 1970 și din iulie 1975 în Transilvania și în alte regiuni ale țării, precum și de groaznicul cutremur din martie 1977, care a necesitat o mobilizare a tuturor energiilor poporului român pentru înlăturarea urmărilor acestei calamități. Cîrmuitorul nostru s-a făcut prezent peste tot cu statul și exemplul propriu, conducînd cu competența marilor personalități istorice și îmbrăbîtînd cu energia lui Ștefan cel Mare și a lui Mihai Viteazul întreaga noastră națiune. Căci «conducătorul înțelept îndrumază bine pe poporul său și cîrmuirea omului priceput este cu bună rînduială» (Înțelep. lui Isus Sirah X, 1) și «cetatea sporește prin înțelepciunea mai marilor ei» (Ibidem X, 3).

Personalitate politică de prim rang și în primul plan al vieții internaționale, ca unul care a văzut totdeauna cu pătrundere și deplină justete ansamblul problemelor mondiale contemporane cu care sîntem confrunțați, Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu se consacră cu hotărîre statornică asigurării și consolidării păcii, securității, înțelegerii și cooperării între popoare în Europa și în lumea întreagă.

Urmînd politica marilor săi înalțași : Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu și Alexandru Ioan Cuza, Președintele Țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, a pus mai presus de toate și a iubit libertatea și independența Țării pentru care au luptat și s-au jertfit înaintașii săi și eroii războiului de independență din 1877—1878 și pentru desăvîrșirea statului național unitar român în primul război mondial.

Sub permanenta și înțeleapta îndrumare și conducere a Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu, înflăcărat apărător al dreptului fiecărei națiuni, mare sau mică, de a-și hotărî singură soarta, România promovează o politică de extindere a relațiilor de colaborare cu toate țările indiferent de orînduirea lor socială.

Reprezentînd cu fermitate aspirațiile fundamentale ale poporului român, de independență și suveranitate națională și prosperitate, precum și spiritul său secular de dreptate, Președintele Țării noastre este un luptător neobosit împotriva politicii imperialiste de dominație și dictat în relațiile internaționale, militînd și sprijinind respectarea principiilor de drept internațional, consemnate și în Actul final de la Helsinki: independența și suveranitatea națională, egalitatea în drepturi, neamestecul în treburile interne și avantajul reciproc, nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forța și soluționarea litigiilor pe cale pașnică prin tratative, inviolabilitatea frontierelor și statornicirea unui climat de încredere reciprocă, de pace, de destindere și colaborare între toate statele și popoarele lumii. Președintele Țării noastre are merite deosebite în elaborarea acestor principii și în aplicarea lor fermă în raporturile României cu toate statele. Numele său este strîns asociat luptei pentru generalizarea acestor principii în relațiile dintre toate statele lumii. Denunțînd fără încetare urmările catastrofale ale războiului și ale cursei înarmărilor, Președintele țării noastre luptă pentru eliminarea definitivă a războiului ca metodă de rezolvare a conflictelor internaționale, pentru întărirea rolului O.N.U. ca factor decisiv în politica mondială, pentru instaurarea unei noi ordini economice internaționale care vizează lichidarea subdezvoltării și accelerarea progresului economico-social în lumea întregă.

Elaborarea și fundamentarea unei concepții originale și larg cuprinzătoare referitoare la necesitatea obiectivă și la căile concrete de edificare a unei noi ordini economice și politice internaționale, este contribuția majoră a Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu la dezvoltarea gândirii economice și social-politice contemporane. În definirea acesteia, el pleacă de la ideea că popoarele însele, singurele făuritoare ale istoriei, constituie motorul procesului de edificare a unei noi ordini economice și politice internaționale. În centrul acestui proces se situează în mod logic afirmarea dreptului inalienabil al tuturor națiunilor de a-și hotărî — în mod nestingherit — destinele, potrivit voinței proprii, de a făuri o lume a progresului comun, în care colaborarea egală în drepturi să faciliteze fiecăreia accesul larg la cuceririle științifice și tehnice ale civilizației și tehnologiei contemporane mondiale.

Concepția Președintelui Nicolae Ceaușescu privind nou ordine economică și politică internațională se caracterizează prin capacitatea de a descifra și de a defini cu mare forță de anticipație direcțiile de bază ale întregului mers social contemporan, înaltul spirit de echitate și realismul politic care inspiră propunerile de măsuri concrete privind reali-

zarea acestei ordini. De aici și largă audiență a acestei concepții în lumea întreagă, contribuind la sporirea prestigiului mondial al României contemporane.

Prestigiul și autoritatea de care se bucură astăzi România pe plan extern sînt direct legate de numele și activitatea Președintelui țării noastre care a condus cu energie și dăruire poporul român pe noi trepte de civilizație și cultură, asigurîndu-i un loc și un nume demn în rîndul popoarelor lumii. Prin contribuțiile majore ale Președintelui Nicolae Ceaușescu la instaurarea unor relații de deplină egalitate și colaborare între state, bazate pe respectarea independenței și suveranității naționale, prezența României a devenit tot mai activă și mai eficientă în viața internațională, în activitatea O.N.U. și a altor organisme și conferințe internaționale, care se străduiesc să asigure pacea și securitatea popoarelor și largă cooperare umană. Țara noastră are astăzi relații diplomatice cu 130 de țări și relații economice, cultural-științifice cu peste 140 de țări din cele 149 ale O.N.U., iar Președintele țării noastre a vizitat și a primit vizitele a peste 100 șefi de state din lume, cu care a avut convorbiri în problemele actuale ale politicii internaționale. Trebuie să subliniem aici contribuția istorică a șefului statului nostru în aceste convorbiri, dialoguri și conferințe, atît la promovarea intereselor naționale românești, cît și la realizarea unei autentice reciprocități în relațiile bilaterale sub semnul unei profunde responsabilități și principialități înalte și realiste în problemele majore ale lumii contemporane.

Pe drept cuvînt Președintele Nicolae Ceaușescu, este ctitorul României contemporane și exponentul cel mai autorizat al poporului și statului român pe plan mondial, teoreticianul și promotorul celei mai dinamice, mai realiste și prestigioase politici internaționale în slujba progresului general al popoarelor și al demnității umane.

Iată aici cîteva dintre multiplele, variatele și prestigioasele contribuții și merite pentru care aniversarea de la 26 ianuarie 1978 s-a transformat într-o uriasă sărbătoare a țării întregi, adunată în jurul Cîrmuitorului ei înțelept și energic care întruchipează supremele năzuințe și înfăptuiri ale poporului român pe drumul înfloririi continue a vieții celei noi din țara noastră.

Măreața sărbătoare de la 26 ianuarie 1978 aparține întregului popor, întregii suflări românești căreia aparține și Biserica Ortodoxă Română. Integrată profund în realitățile vieții noi din România, cu păstrarea intactă a identității sale de credință și de organizare, Biserica Ortodoxă Română, împreună cu celelalte culte beneficiind de deplina libertate religioasă și de autonomie organizatorică, își aduce la acest jubileu

național, prinosul ei de recunoștință și de cinstire, precum și urarea strămoșească : «La mulți și fericiți ani de viață» adresată Cîrmuitorului încercat al poporului român, Domnul Nicolae Ceaușescu, care îl căldu-zește spre și mai înalte culmi ale zidirii celei noi, sociale și naționale, și ale afirmării istorice pe arena mondială.

Pr. Prof. DUMITRU RADU

PATRIE, SUFLETUL MEU

Cuvîntul Patrie se rostește cu capul descoperit. Cu fruntea sufletu-lui plecată.

O revenire către începuturi. O împlinire.

O vorbă care nu se poate îngăima, nici răcni. O spui ca pe o mîngiere, dintr-o singură suflare pornită din noian de veacuri și dusă pînă la marginile Timpului.

Cine rostește cuvîntul Patrie ? Atît de rar urcă spre buze ! Nu este un cuvînt cu două fețe, să îl putem folosi după placul nostru. Dacă îl pronunți în deșert, îți dă în vileag trădarea, făcîndu-se ridicol în gura ta și făcîndu-te urît de iubiții ei. Viața nu se bate cu pumnii în piept strigînd : sînt ! Aerul nu se vede, nu se simte. Dar ființa Patriei este și mai tainică ; ea se strecoară dincolo de hotarele geografiei în inima inimii noastre, modelînd-o. De aceea nu simțim nevoia să îi silabisim numele : se confundă cu noi înșine.

Trăiești în Patrie și Ea trăiește în tine. Exiști pentru că există Patria. Patria există pentru că exiști tu. Esență și manifestare.

La fel, însă, și eu exist prin Patrie, iar Ea există prin mine. Și prin noi toți. Pentru această rațiune simțim deopotrivă. Avem toți o unică obîrșie : leagănul văzut și nevăzut al Neamului Românesc.

Rostesc cuvîntul Patrie și cresc în mine codrii multimilenari ai străbunilor redați luminii, în conștiința mea. Rostesc cuvîntul Patrie și roiesc în mine, generații după generații, stupii cu prunci miriade ai Viitorului.

Faptele unora și ale celorlalți, iubirile lor, de mult îngropate ori ce va să vină, nădejdiile lor, gardurile făcute sau așteptînd să fie bătute în cuie, casele zidite, cele nezidite încă, cărțile citite, cărțile aprofundate de urmași, toate cîte sînt făurite de mîna ori concepute în minte, sau cîte urmează a ieși de sub mîinile românilor ori de sub templele lor, visele, visele înaintașilor (ele circulă prin arterele subpămîntene, să izvorască sub soare, cîndva, din nou, ca vise ale viitorimii), toate acestea și toate celelalte constituie numai frîntura unei frînturi din cuprinsul și ocrotirea cuvîntului Patrie.

Patria o citim în fiecare ungher al privelistii, în toată aburirea memoriei, în oricare fișie mucețită de zăpis, și, mai presus de orice, unul în celălalt, în fiecare clipă, pînă la închiderea cea de pe urmă a ochilor.

Iar cînd noi am pierit, o citesc alții, la fel de suavă sau bărbătească, înscrisă în contemporanii lor, ca acel ceva prin care viețuim, care este și al nostru, care sîntem și noi. Atunci cînd nu are strai de sunete articulate, cuvîntul Patrie se identifică celui dintîi simțămînt al bucuriei și surîsului de rămas-bun filfiînd pe chip înainte de marea plecare. Bunii noștri morți ! ei au fost slugi roditoare și stăpîni plini de răspundere ai Patriei, dar nu au luat cu ei nici un fir de colb : ne-au lăsat măsura întregă, să avem și noi un rost — cui sluji, ce stăpîni.

Mica noastră istorie personală și nemărginirea istoriei neamului, sînt cuprinse în cuvîntul Patrie, în șase litere ; a șaptea, nescriasă încă, este simbolul prezentului. Graiul nu o pomeneste : este slova pecetluită în taină de fiecare dintre noi, prin viața sa închinată Ei.

Să luăm o zi calendaristică, cea mai banală. La începutul ei ne spălăm, ne îmbrăcăm, mîncăm.

Apa, că ne vine pe conductă sau din fîntînă, e apă, dar este și muncă omenească. Robinetul, garniturile, țevile, ceasurile, pămîntul răscolit, crearea unei hărți subterane a orașului, centrele de filtrare, de dezinfectare, de dirijare, de captare, toate au fost create de muncitori, în numeroase uzine ; deseori pentru fiecare piesă în parte, altă fabrică. Mii de oameni angrenați. Dar uzinele nu există de cînd lumea și pămîntul : au fost ridicate de betoniști, de zidari, de lemnari, de vopsitori, de tînichigii, de electricieni, de instalatori. Mașinile-unelte din ele au fost lucrate de alți muncitori, în alte uzine, ridicate de alți oameni, pline de alte mașini-unelte și locul de muncă al altor frați ai noștri. Cugetul, tot înaintînd, nu izbuteste să se mai descurce într-acest labirintic joc de oglinzi al producției sociale ; el nu are început. Și încă nu am pomenit energia intelectuală consumată de ingineri, părinții producției. Cineva trebuie să aducă materia primă, cineva trebuie să o comande. O țară întregă este străbătută zi și noapte de autocamioane, trenuri, vapoare, fire telefonice și apelurile telegrafiei fără fir, de la o uzină la alta, de la o mină la alta, de la un birou la altul. La destinație, descoperim alte clădiri, alte mașini-unelte, alți lucrători, alți ingineri, alți administratori. La suprafața pămîntului sau în adîncul lui. Astfel ajungem la mineri, la prospectori, la geologi, la geografi, la statisticieni, la planificatori, la brațele și la creierul țării. Milioanele acestea greu de încercuit cu închiuirea se spală în fiecă dimineață, ca noi, se îmbracă, mîncă.

Întregul parcurs se cuvine luat de la capăt. Oile sînt pășunate, tunse. Lina lor toarsă, țesută sau, dacă vreți, e scos petrolul, prelucrat, purtat în fabricile de fire plastice. țesut, ajuns în mîinile textiliștilor, croitorilor, în magazine, pieile sînt jupuite, tăbăcite, vopsite, prelucrate, croite, bătute în cuie, lipite, lustruite, expediate, primite, expuse, vîndute. Să mai menționăm că acestea se fac în alte clădiri ? cu alte mașini-unelte ? de către alți oameni ? conform planurilor altor gîndiri ? și că toți cei care participă la aceste procese, în fiecare dimineață, ca noi, se spală, se îmbracă, mîncă ?

Vom relua același drum pentru evocarea muncilor agricole, descrise și laudate din cea mai veche antichitate, cele datorită cărora mîncăm ? Dar eforturile sanitare ? Nu. Să ne oprim. Să lăsăm tînărului cititor bucuria de a parcurge calea hranei și a sănătății singur. Acum se cuvine să îi indicăm alta ; din aceasta se ramifică toate celelalte : învățătura.

Căci nu există om care să nu învețe de la altul meseria. Urcînd în stîncăriile ascunse printre nori, unde nu întîlnești decît urmele păcurarilor și coborînd pînă în cele mai afunde galerii îmbeznate, cotrobăite de minierii încovoiați sub greutatea scoarței, cercetînd cu întrebările pînă la capăt, vei întîlni, negreșit, acea oază unanimă a ucenicilor. Căci profesorul (indiferent ce nume ar purta ca meserias) stă la temelia existenței sociale. De la mînuirea unui ac și pînă la conducerea unei țări, nimic nu se face fără a o fi învățat de la și prin altul. Autoeducarea este o mîngiere înșelătoare a celor orgolioși ; pentru că printre componentele ei se numără exemplul, observarea și lectura ; iar ele presupun exemplul cuiva, observarea cuiva, citirea cărților cuiva. Toți, fără a fi conștienți de aceasta (din păcate) ne sîntem neconțenit profesori unii altora. Dar și acești profesori, în fiecare dimineață, ca noi, se spală, se îmbracă, mîncă. De cînd erau, la rîndul lor, ucenici. Și, au avut profesorii lor, care au avut profesorii lor, care au avut alți profesori. Au avut părinți (ei sînt profesorii dinții), au avut bunici, au avut străbunici, au avut ramificări imemorabile de străbuni, aceștia au avut alți străbuni. Numărul lor fără hotar, în fiecare dimineață, ca noi, s-a spălat, s-a îmbrăcat, a mîncat.

Omul întotdeauna a trăit prin alt om, ba prin toți ceilalți oameni, de ieri și de astăzi.

Henry David Thoreau a vrut să demonstreze omenirii că se poate autosuține. Dar cînd s-a hotărît la aceasta el era instruit, educat, maturizat, roade ale activității părinților și compatrioților săi din generațiile anterioare dar și contemporani cu el.

Cele enumerate mai sus sînt fructele primelor litere (cele șase litere ale Patriei mele, suprapuse peste cele șase slove ale Patriei pămîntului, căci nici o țară nu poate exista singură). A șaptea este simbolul faptei mele, punctul meu de întîlnire cu Patria, clipa de o viață cînd generez eu scînteia mersului înainte.

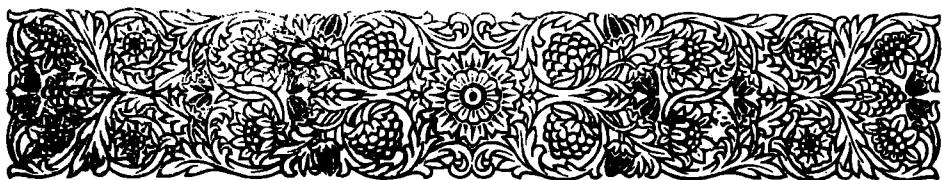
Și tu.

Toți.

Putem rosti cuvîntul Patrie altfel decît cu capul descoperit ?

Să ni-l descoperim, deci, să îi rostim numele și să pornim către cea de a șaptea literă, simbolul rodirii noastre personale, avînd, totodată gîndul și inimile la Conducătorul ei.

MIHAI RĂDULESCU

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

LA DUMINICA DUPĂ BOTEZUL DOMNULUI.

*«Norodul care zăcea în întuneric a văzut
lumină mare, și peste cei ce zăceau în
finutul și în umbra morții, a răsărit lumina»
(Matei IV, 16).*

Aceste cuvinte pe care le-ați auzit în pericopa evanghelică de astăzi au fost spuse de prorocul Isaia cu privire la timpul întrupării Mîntuitorului Hristos și vestirii Evangheliei Sale. Cu duminica de astăzi se încheie răstimpul celor trei mari praznice din 25 decembrie și 6 ianuarie, care au revărsat belșug de bucurie și lumină spirituală peste sufletele noastre.

Se cade să aruncăm o scurtă privire asupra lor pentru ca lumina revărsată de ele să călăuzească viața noastră, după cuvîntul Mîntuitorului : *«Eu sînt lumina lumii ; cel ce vine după Mine nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții»* (Ioan VIII, 12).

1. — La praznicul Nașterii Domnului ne-am amintit de steaua Betleemului care a luminat nu numai calea celor trei magi ci întreaga omenire. *«Nașterea Ta Hristoase Dumnezeu! nostru răsărit-a lumii lumina cunoștinței»*. Dumnezeu cel necunoscut omenirii se face prunc și este cunoscut și pruncilor. *«Fiul lui Dumnezeu fiu Fecioarei se face»*, și *«tuturor celor ce cred în Numele Lui, le-a dat putere să se facă fii ai lui Dumnezeu»* (Ioan I, 12).

Întruparea și Nașterea Mîntuitorului au fost vestite cu secole înainte de prorocii Vechiului Testament. Mulți oameni mari s-au născut dar nașterea niciunuia n-a fost prevestită. Dar nu numai că se va naște din Fecioară (Isaia VII, 14) ci și locul nașterii (Matei II, 6), și timpul cînd se va naște și patimile, moartea și învierea, toate au fost prorocite cu sute de ani înainte în Vechiul Testament. Acestea au fost cunoscute și de alte neamuri, care așteptau venirea unui Mîntuitor. Așa se explică cum magii-filozofi citesc în semnele vremii despre nașterea Mîntuito-

rului, cum filozofii greci Plato și Aristotel vorbesc de «Logosul» universal, cum Tacit, Suetoniu și Virgiliu, contemporani cu Mîntuitorul, vorbesc despre așteptarea omenirii, cum femeia samarineancă spune : «*Știu că va veni Mesia și cînd va veni ne va vesti nouă toate*» (Ioan IV, 25) ; cum Irod se informează de la cărturari despre locul unde se va naște Hristos : «*În Betleemul din Iudeea*» vor spune aceștia, «căci iată ce a fost scris prin prorocul : «*Și tu Betleeme pămîntul lui Iuda nu ești decum cea mai neînsemnată dintre căpeteniile lui Iuda, căci din tine va ieși Conducătorul care va paște pe poporul Meu Israel*» (Matei II, 6) ; cum grecii ridică un templu în Atena «Necunoscutului Dumnezeu». Pe acest Dumnezeu necunoscut îl predica Sfîntul Pavel în călătoria sa misionară aci.

Dacă am înțeles aceasta de la lumina praznicului Nașterii Domnului, atunci această lumină a strălucit și peste noi.

Înțeles-am apoi că El a venit să ne arate calea pe care trebuie să mergem, că El este «*Calea, adevărul și viața*» (Ioan XIV, 6), că în fața staulului și ieslei din Betleem trebuie să ne smerim și că smerenia e virtute dumnezeiască, că trebuie să-I aducem și noi ca daruri inimile noastre, credința și zestrea sufletească cu care ne-a împodobit. Că El este Emanuel adică «Dumnezeu cu noi» și că și noi trebuie să fim cu Dumnezeu, pentru ca El să se nască și în sufletele noastre (Galateni IV, 19) cum spune singur : «*Cel ce ascultă cuvintele Mele și le împlinește, acela este care Mă iubește și-l voi iubi pe el și Mă voi arata lui*» (Ioan XIV, 21).

Dacă am înțeles acestea, atunci lumina praznicului a luminat și sufletele noastre.

2. — Ziua de 1 ianuarie a înmănușiat trei sărbători : Tăierea împrejur și punerea numelui Mîntuitorului, Sfîntul Vasile cel Mare și începutul Noului an.

Înțeles-am că Iisus este singurul nume dat oamenilor în care să se mîntuiască și că «în numele lui Iisus Hristos tot genunchiul să se plece» (Filip. II, 10). Cum Sfinții Apostoli în numele lui Iisus alungau demonii și vindecau boale, cum întreaga lucrare mîntuitoare se face în numele lui Iisus Hristos, și că orice vom cere în numele Lui se va da nouă ? Înțeles-am apoi că timpul este cel mai neprețuit bun dat nouă, că prin el putem cîștiga viitorul și veșnicia și că de-l pierdem în zădărnicii am pierdut totul ? Că timpul are valoare numai prin ceea ce putem turna în el ca valoare materială și spirituală ? Că un an trăit în egoism și desfătări este un timp pierdut și că o zi trăită pentru alții și pentru folos sufletesc e mult mai de preț ? În cîteva clipe au murit 200.000 oameni prin bomba atomică aruncată asupra orașului Hiroșima. Și contrariu, prin cîteva ore de suferință în Sfintele Patimi Mîntuitorul a salvat omenirea de moarte veșnică. Ce-a însemnat în istoria omenirii ca durată cei trei ani și jumătate de activitate a Mîntuitorului ? Prin aceasta s-a întemeiat o religie care a schimbat structural viața spirituală a omenirii. Înțeles-am că an nou în adevăratul înțeles al cuvîntului începe în viața noastră cînd devenim un om nou, un om al muncii, al păcii, al cinstei, al dragostei și întrajutorării, ideal urmărit de întreaga omenire ? Cerce-

tat-am activitatea și faptele noastre din anul trecut? Ne asemănăm oare bunului grădinar care curăță pomul tăind ramurile uscate și nefolositoare pentru ca acesta să crească mai viguros și să dea roade mai multe și mai bune? Renunțăm la deprinderi și păcate stricătoare de suflet pentru a ne înfățișa lui Dumnezeu curați și neîntinați de patimi?

«Nu știți», zice Sfântul Apostol Pavel, «că trupul vostru este templul Sfântului Duh, care locuiește în voi și pe care L-ați primit de la Dumnezeu? Și că voi nu sînteți ai voștri? Căci ați fost cumpărați cu preț. Proslăviți dar pe Dumnezeu în trupul și în duhul vostru care sînt ale lui Dumnezeu» (I Cor. VI, 19—20).

Luat-am exemplul de la Sfântul Vasile cel Mare care a trăit viață de sfințenie, a fost luptător pentru dreapta credință împotriva ereticilor și s-a îngrijit de bolnavi și estropiații vieții reeducîndu-i? Dacă este așa, atunci lumina praznicului a luminat și conștiințele noastre.

3. — Botezul Domnului ne-a strălucit mai multă lumină. Aci am luat cunoștință simțial cu Sfînta Treime: s-a auzit glasul Tatălui «Acesta este Fiul Meu Cel iubit în care bine am voit», Fiul era văzut în repejunile Iordanului, iar Sfîntul Duh în chip de porumbel ședea deasupra Mîntuitorului. Înțeles-am smerenia și supunerea Fiului sub mîna robului «ca să plinească toată dreptatea»? Înțeles-am că nu este în cer și pe pămînt alt învățător pentru mîntuire, decît Fiul Cel iubit Tatălui ceresc? și că fără harul Sfîntului Duh dat nouă prin Sfintele Taine, nu putem să ne mîntuim? Gustarea din apa sfințită stins-a în noi setea plăcerilor trupești? Înțeles-am că apa sfințită ne este trebuitoare pentru toate nevoile sufletești? Că prin ea se sfințesc bisericile, icoanele, veșmintele, casele și că ea este dezlegătoare de păcate, vindicătoare de boale, diavolilor pieire și că e plină de putere îngerească? Și că este bine s-o avem în casă și s-o întrebuițăm ori de cîte ori avem nevoie de ajutor ceresc?

Dacă am înțeles toate acestea, atunci cele trei praznice n-au trecut zadarnic, ci au fost de mare folos pentru noi.

În lumea aceasta avem multe lumini: soarele, luna, stelele, lumina luminărilor etc. Va veni vremea pentru fiecare dintre noi cînd toate aceste lumini vor dispărea și ochii noștri închiși vor rămîne în întuneric. Aceia care însă au înțeles să urmeze lui Hristos care a zis «Eu sînt lumina lumii; cel ce urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții» și «Eu sînt învierea și viața. Cel ce crede în Mine de va și muri viu va fi» (Ioan XI, 25), aceia care au avut lumina lui Hristos în viața aceasta, vor pătrunde în lumina cea nematerială a împărăției cerurilor.

Să rugăm pe Cel ce are în mîna Sa vremile și anii, să binecuvinteze curgerea Anului care a sosit, să ne dea vremi cu pace, să îndepărteze cu harul Său patimile stricătoare de suflet, și să sădească în noi credința dreaptă cu spor de fapte bune și cu alese bucurii sufletești pentru toți. A m i n !

Pr. OCTAVIAN POPESCU

LA DUMINICA A XXIX-A DUPĂ RUSALII (A celor zece leproși)

Sfinta Evanghelie aleasă pentru duminica de azi ne transpune în vremea în care Domnul Iisus Hristos începea cel din urmă drum spre Ierusalim și cobora tocmai din partea de sus a Țării Sfinte, din Galileea spre Ierusalim. Și-n trecerea Sa printre oameni, printre vremi, arunca sfinta sămânță a învățaturii dumnezeiești pentru a rodi în sufletele oamenilor, alinând suferințe și vindecînd neputințe.

Din marginea hotarului unui sat în care se pregătea să intre, au răzbătut pînă la Domnul glasurile unite a zece leproși care cereau ajutorul Lui binefăcător zicînd : «Iisuse, Învățătorule fie-ți milă de noi».

În fața acestei scene pline de tristețe, ne transpune lectura Sfintei Evanghelii de azi.

Și dintr-odată vedem cu ochii minții două situații pe cît de simple pe atît de pline de semnificație : a) Iisus Domnul în fața leproșilor, a bolnavilor, a suferinței, de o parte și b) leproșii, bolnavii, suferinzii, în fața lui Dumnezeu, pe de altă parte.

Să ne uităm întîi la leproși. Numai rostirea acestui cuvînt ne înfioară, dar să și vezi oameni vii din care necruțătoarea boală mușcă în fiecare zi cîte o fărîmă !

Pe aceștia societatea îi izolează și ei, trăind departe de așezări omenești, se macină-n tristețe. Erau zece în Evanghelia de azi. Pe aceștia suferința i-a unit, i-a adunat împreună și împreună cer izbăvire de crunta lor boală. Și fără să vrei parcă ai vrea să întrebi : suferința, de ce ? Într-o lume în care totul depinde de cauzalitatea divină, care e locul ei ? De ce ?

După învățătura biblică Dumnezeu i-a creat pe oameni fără suferință iar prezența ei în lume este urmarea păcatului, a greșelii. Noi, uneori, sîntem tentați a nu crede, dar orice greșală, abuz de noi înșine, intelectual sau fizic, peste forma normală a existenței noastre, are consecințe mai mici sau mai mari, care aduc suferința. Ea este astfel o dovadă și o consecință a existenței libertății noastre. Dacă n-ar fi această libertate ar însemna că Dumnezeu ne-ar fi creat ca niște roboți, împlinind programe, fără nici o participare a eului nostru, a simțirii noastre la ceea ce înfăptuim. Și atunci n-ar fi suferința, căci neexistînd libertate, n-am fi putut face nimic în afară de programare. N-ar mai fi durere, dar nici viață spirituală.

Cununa de măreție a omului cu care Dumnezeu l-a împodobit este libertatea. Pe aceasta înjosind-o și vestejind-o prin abuz, prin greșală, prin păcat, se produce suferința, durerea, boala.

Dacă boala, suferința, durerea este un semn al păcatului, ea este și un semn al posibilității de mîntuire. Pentru că ea poate primi semnificația încercării și a chemării către pocăință și prin aceasta către nădejdea mîntuirii.

Alături de libertatea noastră stă conștiința noastră fie ca sfetnic, fie ca martor sau judecător. Atunci cînd prin conștiință ne dăm seama

de păcatul făcut și ne întoarcem spre pocăință, însăși suferința primește o altă semnificație și poate fi ușurată prin resemnare și prin nădejde. Și astfel într-un sens oarecare înalt, suferința poate pune un început căii spre sfințenie.

Leproșii, bolnavii, suferinzii în fața lui Dumnezeu, în Evanghelia de azi cer milă! Nu, ei nu protestează, nu zic de ce tocmai noi! Și cunosc că stau în fața lui Dumnezeu Atotputernic. Altfel n-ar cere (Ce să ceri de la cineva ce n-are nimic de dat?!). Ei, plini de nădejde și încredere, cer. Credința lor se concentrează și se exprimă într-o *rugăciune*: Iisuse, Învățătorule miluiește-ne pre noi!

Iisus Hristos Domnul în fața leproșilor, a bolnavilor, a suferinței aude strigarea lor.

Suferința, de ce? Era Dumnezeu satisfăcut văzînd suferința? Nu, categoric nu! În cîte locuri nu ni se arată în Sfintele Evanghelii cum Mîntuitorul i-a vindecat pe cei suferinzi, fiindu-i milă de popor (Matei XV, 32; XIV, 14 etc.). Și acum, Mîntuitorul le-a zis: «Duceți-vă și vă arătați preoților» (Luca XVII, 14) din milă față de ei. Suferința, durerea nu aparțin condiției umane originare, dată de Dumnezeu la facere. Prin creație omul a fost făcut pentru fericire (Facere II) iar suferința și boala este potrivnică acestei mari intenții și n-a intrat în lume decît numai după păcatul săvîrșit de Adam. Dacă și astăzi luptă împotriva suferinței, a durerii pe orice căi posibile, medicale, psihologice, economice, și-i este posibilă biruința, este tocmai pentru că nu luptă împotriva firii, a naturii sale, ci împotriva a ceea ce nu aparține firii originale. Și, peste puterile omului se adaugă dragostea, bunătatea lui Dumnezeu, minunea.

Leproșii Evangheliei de azi sînt trimiși la preoți, ca după rînduiala vremii lor, să le dea certificate de sănătate. Căci minunea s-a făcut. Nu într-o clipită, ci pe drum, în timp. Cererea lor de milă poate nu arăta pe deplin credința lor. Ea trebuia să fie perseverentă, să nu scadă nădejdea în mîntuire. De aceea îi trimite spre preoții vremii de atunci. Și prin aceasta ca și aceia să vadă și să certifice minunea.

Credința în vremea suferinței poate crește sau poate scădea. Suferința, de ce? Poate ca tocmai în acest răstimp al vieții să se verifice tăria credinței. Intervalul încercării credinței noastre e greu, uneori poate tocmai datorită lipsei de răbdare împreună cu nădejde și lipsei de încredere în puterea credinței.

Pe leproși i-a trimis spre preoți. Mergînd ei aveau în față posibilitatea mîntuirii dar nu certitudinea ei. Dacă le-ar fi lipsit încrederea, în puterea divină oare s-ar fi vindecat? Ori pe ei nădejdea și credința îi îndemna să urmeze calea spre mîntuire. Pe ei trimițîndu-i spre preoți însă, Hristos Domnul, care cunoștea puterea credinței care i-a făcut să ceară milă divină, îi făcea în același timp și vestitori ai puterii dumnezeiești. Ne este dat și azi să citim prin ziare exprimarea mulțumirilor unor bolnavi față de medicii care i-au îngrijit redîndu-le sănătatea. Acești vindecați sînt într-un fel vestitori ai priceperii celor ce le-au făcut bine. Așa mergeau și leproșii spre preoți, vestitori ai puterii celui ce i-a vindecat: Dumnezeu.

Trimițându-i la preoți, Hristos Domnul a respectat și legea care cerea ca ei, preoții, să certifice vindecarea, dar El a biruit dumnezeiește și suferința, păcatul, arătând puterea dumnezeiască. Vindecarea este deci și ea un simbol de biruință asupra răului pentru că, vindecarea de durere, suferința fizică, aduce după sine și pe cea spirituală, sufletească, deoarece și sufletul suferă prin trup.

Scăparea de suferință duce însă uneori la uitarea ei. Dar uneori și de binefăcător, așa cum s-a petrecut și cu cei zece leproși.

Doar unul și-a adus aminte de Domnul Hristos, și căzînd la picioarele Lui I-a mulțumit. Sfînta Scriptură nu mai consemnează în altă parte ceva asemenea cu ceea ce s-a petrecut după vindecarea acestor zece leproși. Căci cu o tristețe mirată Hristos Domnul întreabă: «Au nu zece s-au curățit, dar ceilalți nouă unde sînt? Nu s-a găsit să se întoarcă să dea slavă lui Dumnezeu decît acesta care este de alt neam?» (Luca XVII, 17—18). Nerecunoștința înseamnă deci că e un aspect moral negativ și o experiență tristă în viață. În starea de milostenie în care se găseau cei nouă, reveniți la condiția lor umană anterioară suferinței, au intrat din nou sub imperiul ispitirii și au uitat dragostea de Dumnezeu cu care trebuie să răspundă dragostei lui Dumnezeu pentru om. Această cerere de reciprocitate în iubire sesizează și percepe însăși marea taină a existenței, a condiției umane. De aceea, cred, nu simplul fapt al nerecunoștinței trebuie să-l reținem din Evanghelia de azi cî absența dragostei profunde care să inunde întreaga ființă. Se arătase *nădejdea* că vor fi vindecați leproșii, se exprimase *credința* în puterea Mîntuitorului, au mers în aceste virtuți pînă la capăt, spre preoții la care au fost trimiși, și s-au vindecat. Dar *dragostea* pentru Cel ce făcuse minunea n-a mai fost ca să-i întoarcă să arate recunoștință și să laude pe Dumnezeu.

Nu-i mai auzim astăzi pe leproși strigînd la intrări prin sate dar în diferite părți ale lumii mai sînt maladii ce se cer izolate pentru puterea lor contagioasă; nu mai vedem astăzi leproși în dizgrațioasă înfățișare mușcați de vii de cruzimea bolii, dar seceră fără milă cancerul iar infarctul curmă vieți, fără a da de veste.

Nu aceasta este condiția umană originară. Suferința, de ce? Ea și-a făcut loc în viața cotidiană, după concepția noastră, prin păcat, care a afectat mereu echilibrul organic și spiritual al ființei noastre. De aceea rugăciunea noastră către Hristos Mîntuitorul trebuie să fie neîncetată expresie a *nădejdii* și *credinței* noastre în El: Iisus, Fiul lui Dumnezeu, mîntuiește-ne, ca să primim ajutor în lupta contra păcatului și să nu uităm ci să creștem în *dragostea* de Dumnezeu, care să ne întoarcă ca pe leprosul de alt neam, să dăm slavă lui Dumnezeu pentru toată dragostea Lui revărsată asupra noastră. A m i n !

Pr. Prof. NICOLAE BORDAȘIU

LA DUMINICA A XXXI-A DUPĂ RUSALII

«Iisuse, Fiul lui David, fie-ți milă de mine. .!» (Luca XVIII, 38). — Era rugăciunea unui orb, cerșetor la porțile Ierihonului. Sf. Ev. Marcu îi dă și numele : Bartimeu, fiul lui Timeu.

Iisus coboară tocmai spre vechea cetate. Orbul aude mulțimea zgomotoasă care-L însoțea, apropiindu-se și întrebă : ce este aceasta ? Îi spun : «Trece Iisus Nazarineanul». Iată un moment unic pentru el. Și atunci strigă : «...Fiul lui David, miluiește-mă». Cei ce merg înainte îl ceartă să tacă. El strigă însă și mai tare ; să fie auzit de Mîntuitorul. Cere ajutor suprem. Cum ar fi putut să tacă ? Cum să nu strige : nu pot trăi în întuneric, nu pot trăi fără lumină. Striga în el glasul cel mai profund al existenței ; al luminii. Și striga din ultima adîncime, din ultima nădejde, dar și cu întreaga lui nădejde ; «Dintru adîncuri am strigat : Doamne, Doamne auzi glasul meu» (Ps. 129, 1).

Și, «adînc pe adînc se cheamă...» ; Domnul îi răspunde, se oprește. — Ar fi putut Acela care spunea : «Cît sînt în lume, Lumină sînt lumii» (Ioan IX, 5), să nu răspundă suspinului după lumină ? Se apropie de orb. Urmează un scurt dialog... «Ce voiești să-ți fac ? întrebă Iisus. Știa Domnul ce voiește orbul. Dar voia ca și orbul să ia parte la propria sa luminare. Și, Bartimeu răspunde : «Doamne, să văd» — «Vezi!» i-a răspuns Iisus. Și îndată a văzut ! S-a reaprins în el lumina din Lumina Care sta față în față cu el. Dar s-a reaprins pentru că și el o căuta, o dorea și credea cu toată ființa lui că Cel ce stă în fața lui i-o poate da. De aceea Iisus adăugă : «Credința ta te-a mîntuit».

Strigase orbul «Fiului lui David», ca și David oarecînd : «Tu ești lumina mea Doamne. Doamne luminează întunericul meu !» (II Regi XXII, 29—30). Și a fost așa. Iar Sfînta Evanghelie ne spune în continuare că Bartimeu mergea acum după Iisus și «slăvea pe Dumnezeu». El deschisese ochii pe Iisus. Primul a cărui față o vedea, după întunericul lui, era fața lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Fiul Omului. Îl urma «slăvind pe Dumnezeu» în El. Un părinte al Bisericii chiar observă : dacă pînă aici Bartimeu îl numea pe Domnul «Fiul lui David», de aici înainte îl numește «Fiul lui Dumnezeu». O înțelegere și mai profundă se deschide în el prin Duhul Sfînt. După adîncă experiență a Sf. Pavel, — «Dumnezeu care a strălucit lumina din întuneric, strălucea în inima lui cunoștința slavei lui Dumnezeu, pe fața lui Hristos» (II Cor. IV, 6). Recunoștea în Iisus pe Mesia, pe Cel profețit de David.

Și, împreună cu Bartimeu «tot poporul care văzuse semnul minunat, da laudă lui Dumnezeu» (Luca XVIII, 43). Era o bucurie, o sărbătoare a luminii. — Să prăznuim și noi o asemenea sărbătoare. Să închinăm astăzi cu Bartimeu și cu cei dimpreună cu el, cuvîntul nostru, — luminii.

După descoperirea dumnezeiască adusă de Iisus Hristos, de Fiul lui Dumnezeu Însuși și arătată prin însăși viața Lui, «Dumnezeu este lumină și niciun întuneric nu este întru El» (I Ioan I, 5). «Cine Mă va vădi pe Mine de păcat ? întrebă Iisus (Ioan VIII, 46). Lumină e în Sine și cu

lumină se acoperă dumnezeirea și strălucește din adîncul ei de taină, ca și cu un veșmînt, cum psalmodiază David : «Cel ce Te îmbraci cu lumina ca și cu o haină. . . » (Ps. 103, 2). Și este totodată ziditor de lumină. În chip firesc o răspîndește. Binele nu poate să nu se împărtășească, așa cum nu poți opri revărsarea zorilor sau elanul iubirii. Astfel trebuie spus : Dumnezeu este deodată lumină și iubire, lumină care se împărtășește din iubire. Acestea sînt însușirile care-L revelează în orice strălucire a Sa. — «Dumnezeu este lumină» și «Dumnezeu este iubire» rostesc într-un glas unic Scripturile (I Ioan, I, 5 ; IV, 8 ; I Tim. VI, 16).

De aceea din iubire și făptura Sa o zidește tot în și din lumină. Lumina e stofa, materialul însuși din care se zidește firea cea mai adîncă a luminii. Întru începutul zilelor creației a zi Dumnezeu : «Să fie lumină. Și a fost lumină. Și a fost o seară și a fost o dimineață, ziua întâia» (Facere I, 3—5).

Cu cît mai mult Adam, zidit după chipul și în vederea asemănării cu Creatorul său a fost făcut din acest aluat divin de har și a fost menit să fie în lume lumină și iubire. — «Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră, ca să stăpînească ... tot pămîntul» (Facere I, 26). Să stăpînească luminat această lume. Căci așa cum grăiește aceeași Scriptură : «Cel ce stăpînește cu temere de Dumnezeu e ca lumina dimineții, cînd răsare soarele, e ca dimineața fără nori, ca razele după ploaie ce fac să răsară iarba din pămînt» (II Regi XXIII, 3—4). A fost chemat să stăpînească celelalte zidiri luminat și cu iubire, sau altfel spus, cu iubire luminată. Să «păzească și să lucreze acest pămînt, ca pe o grădină a Edenului», cum au primit poruncă părinții noștri cei dinlîi. În această chemare de a fi lumină, conștiință, de a fi minte, inimă și libertate creatoare, stă valoarea, puterea ca și răspunderea noastră.

Iar căderea lui Adam a fost o cădere din lumină. Starea de păcat așa cum o experimentăm fiecare, ni se arată în acea slăbire a chipului nostru dumnezeiesc prin întunecarea în parte a puterilor sufletului. Lumina minții, a cunoștinței sensului existenței scade, deși «viața minții este tocmai lumina cunoștinței» (Sf. Maxim Mărturisitorul), — adevărul e pîinea sufletului. Inima își pierde curăția, nevinovăția originară și nu mai poate oglindi curat strălucirea și iubirea lui Dumnezeu în ea. Voia cea liberă nu caută numai binele, adevărul, frumosul, care alcătuiesc firea proprie a libertății, ci oscilează de aici înainte între bine și rău, între lumina poruncilor și întunericul patimilor.

Dar, lucrînd nesfîrșit îndurarea lui Dumnezeu asupra făpturilor Sale, s-a intrupat în lume, Lumina însăși — «Dumnezeu Cuvîntul, lumina cea adevărată care luminează oricărui om care vine în lume și pe care întunericul nu a cuprins-o» (Ioan I, 5—9). Iar, de la lumina lui Hristos ca de la un sfeșnic, deodată dumnezeiesc și omenesc primim și noi lumină. În slujbele divine ortodoxe este un moment cu totul pătrunzător care semnifică acest fapt. Ne aducem aminte cum la Sf. Paști, în miezul nopții, preotul iese din Sf. Altar cu lumînarea aprinsă și din ușile împărătești cheamă în numele lui Hristos : «Veniți de primiți lumină !». Și toți cre-

dincioșii își aprind atunci luminările de la Altar, însemnând și simțind că iau lumină din lumina lui Hristos și biserica, Sf. locaș, sufletele înseși se umplu de lumină.

Dar întreaga lucrare a Bisericii, prin Cuvîntul lui Dumnezeu, Sf. Taine, ierurgiile, rugăciunile, binecuvîntările, totul este o împărtășire a luminii dumnezeiești. Încă de la nașterea pruncului, preotul sfințește apa pentru mamă, iar a opta zi mergînd acasă și însemnînd pruncul cu chipul crucii la frunte, la gură, la piept, rostește asupra lui : «Doamne..., Tîe ne rugăm și pe Tîne Te chemăm să se însemneze lumina feții Tale peste robul Tău acesta...».

Sf. Botez, ușa tainelor, a doua naștere cea din apă și din duh, prin care, împreună cu Sf. Mir și Sf. Euharistie, creștinul este răsădit și înrădăcinat în trupul lui Hristos, în Biserică, este numit «luminare». În primele veacuri creștine catehumenii, adică cei ce se pregăteau să primească Sf. Botez, erau împărțiți în trepte de — ascultători, ingenunchetori, iar cei mai sporiți duhovnicește se numeau «lumiinați». Aceștia petreceau tot timpul postului mare în atmosferă de rugăciuni deosebite pentru «luminarea» lor, rămase dealtfel pînă astăzi în Liturgia Darurilor mai înainte sfințite, în învățături mai adînci, în cîntări și imne care le țineau sufletul treaz ; un asemenea imn foarte vechi, fiind probabil și acela la care se referă Sf. Pavel cînd scrie Efesenilor : «Pentru aceea zice : Deșteaptă-te cel ce dormi și te scoală din morți și te va lumina Hristos» (V, 14).

Aceeași atmosferă de lumină în rinduiala Sf. Botez se păstrează și astăzi. În ectenia de la începutul Sfintei Taine, preotul se roagă împreună cu credincioșii : — «Pentru ca să ne luminăm noi cu luminarea cunoștinței și a bunei credințe prin venirea Sfîntului Duh». Și iarăși : «Pentru cel ce vine la Sf. Luminare. . . ca să arate el fiu al luminii și moștenitor al bunătății. . . ». Sfințind apa, de asemenea se roagă să o arate «apă de izbăvire, apă de sfințire..., de luminare sufletului, baie de a doua naștere, înnoire duhului, har de înfiere. . . , izvor de viață». Iar cînd neofitul iese din baia sfîntă este îmbrăcat în veșmînt alb, botezul a mai fost numit și «mica înviere», și preotul incredințîndu-i prin naș lumina, cîntă : «Dă-mi mie haină luminoasă, Cel ce Te îmbraci cu lumina ca și cu o haină, mult milostive Hristoase Dumnezeuul nostru...». — Se cuvine amintit aici că în Biserica primară noii botezați umblau în zilele de Paști, în săptămîna luminată, în haine albe. Așa cum dealtfel pînă astăzi, credincioșii din unele sate ale Transilvaniei și nordul Moldovei vin la Biserică de Sf. Sărbători îmbrăcați în alb, semn al curăției, nevinovăției sufletului lor.

Desigur, trebuie spus că puțini sînt cei ce păstrează nepătată, neîntinată strălucirea veșmîntului botezului. Iubirea necuvioasă față de trup care duce la «faptele neroditoare ale întunericului», piola gîndurilor pătimase, ș.a. întunecă oglinda sufletului prin care se arată Hristos. Și pentru aceea «har peste har» după Botez ne-a fost dată a doua re-

naștere — pocăința, prin care din nou răsare Hristos pe cerul cugetului nostru. În acest scop creștinul se roagă: «Spre dimineața pocăinței, mă luminează».

Dar, și celelalte Sf. Taine, rugăciuni ale Bisericii deschid ușile luminii. Pe toate însă le covârșește și le încununează Sf. Liturghie. De la binecuvîntarea: «Împărăției Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh...» cu care începe, pînă la otpustul, încheierea care proclamă învierea — «Cel ce a înviat din morți, Hristos adevăratul nostru Dumnezeu...» totul este preamărire și zidire în lumină. Cum știm desigur, două sînt îndeosebi momentele de culme: Cel al Sf. Evangheliei și al Sf. Euharistiei. Înainte de citirea dumnezeiescului cuvînt al Evangheliei preotul se roagă: «Strălucește în inimile noastre iubitorule de oameni, Stăpîne, lumina cea curată a cunoștinței Dumnezeirii Tale și deschide ochii gîndului nostru spre înțelegerea evanghelicelor Tale propovăduiri...». Iar după primirea Sf. Împărtășiri cu Hristos Cel răstignit și înviat, Cel ce a biruit păcatul și moartea, credincioșii exclamă: «Am văzut lumina cea adevărată, am primit Duhul cel ceresc...», merindea, arvuna nemuririi. Pentru această arvună, pentru continua ei desăvîrșire se roagă și preotul după împărtășirea lui rostind: «Și ne dă nouă să ne împărtășim cu Tine mai adevărat în ziua cea neînserată a împărăției Tale...».

Dar, care e mai concret, în viul vieții și în sens creștin, conținutul propriu-zis al «luminii»? Desigur, lumina în plinătatea ei, așa cum ni s-a descoperit, este viața Domnului nostru Iisus Hristos. «Întru Dînsul viață era și viața era lumina oamenilor» mărturisește Sf. Ev. Ioan (I, 4). Viața care n-a fost umbră de păcat, de nici o urmă de întuneric. În același timp, se înțelege însă că și tot ce vine de la El, tot ce ne-a descoperit și dăruit Dumnezeu este lumină. Astfel lumină este cuvîntul Său: «Făclie picioarelor mele este cuvîntul Tău; lumină căilor mele» zice Psalmistul (CXVIII, 105). Lumină este voia Lui: «Lumină sînt poruncile Tale de pămînt» rostește rugăciunea Bisericii. Lumină este bunătatea, dreptatea, adevărul, — «căci roada luminii e în orice bunătate, dreptate și adevăr», zice și Apostolul (Efes. V, 9). Lumină e credința, nădejdea, dragostea. A crede, a spera, a iubi înseamnă a fi și a umbla în lumină: «Cine iubește pe fratolo său rămîne în lumină» (I Ioan II, 20). Și toate darurile Duhului, «fapta bună, cunoștința, înfrîngerea, răbdarea, evlavia...», (II Petru I, 5, 7) smerita cugetare, toate virtuțile «arme ale luminii», după expresia Sf. Pavel, cu care se biruie «lucrurile întunericului», toate alcătuiesc ființa launtrică a creștinului, ființă zidită din lumină, chip și asemănare a «Soarelui dreptății», și care ne luminează din interior sensul și bucuria vieții. — Cineva mărturisește această experiență personală: Era o zi de iarnă, cu cer plumburiu, pămîntul gol, malul mării înghețat. Gînduri negre în stoluri mă năpădeau. Dincolo de nori, soarele însuși mi-l imaginam încremenit, de asemenea stelele. În mine murea parcă ceva... Și viața îmi apăru deodată zadarnică. Dar, suit în autobuzul care mă ducea spre oraș, deodată mă simții privit de cineva. Într-adevăr, în dreapta o fetiță, ca de șase ani, se uita la mine și îmi zîmbea. Era o luminozi-

tate divină care se comunica și contamina. Iar starea mea se schimba uimitor în această lumină care mă pătrundea. — Și, intuiam că această lumină își are izvorul într-un soare lăuntric, pe care puritatea, nevino-văția, transparența candoarei ei îl făcea atît de strălucitor. Am simțit atunci că în noi, mai ales în sufletele curate strălucește un «alt soare», mai luminos, mai viu, mai nemuritor chiar decît cel ce luminează și încălzește pămîntul. Am simțit că fiecare trebuie să facem sensibil acest Soare ; să încălzim, să luminăm și să vindecăm cu El ; să dăm sens existenței și să facem viața luminoasă și vrednică de trăit.

*

Desigur, această strălucire solară va fi deplină odată cu revelația veacului viitor. Atunci, potrivit Sf. Scripturi vom umbla în «lumina Mielului» (Apoc. XXI, 23—24), iar «dreptii vor străluci ca soarele» (Matei XII, 43). Dar arvuna o avem de aici. Din Sf. Botez și din Pocăință, din nașterea și creșterea noastră duhovnicească în har, credință și fapte bune. Sîntem născuți din iubire și din lumină. Purtăm lumina în noi. Lucește în fiecare mai puternic sau mai slab. Iar Mîntuitorul ne încredințează că nici «feștila care abia pîlpiie, care a ajuns fumegîndă, nu o va stinge» (Matei XII, 20). Dimpotrivă ! Depinde însă de noi să nu se stingă. Domnul nostru Iisus Hristos ne și previne : «Ia seama ca lumina care este întru tine să nu fie, să nu devină întuneric» (Luca XII, 35). — Această lumină constituie esența noastră lăuntrică. Ea se identifică cu conștiința, cu identitatea noastră de adevărați creștini dreptmăritori, de fii ai Bisericii și ai neamului nostru. Ea arată sensul, direcția, drumul clar al mersului fiecăruia în viața aceasta și dincolo de ea, în iubire și adevăr ziditor, în credință și în speranță. Ca un sfeșnic umple altarul nostru interior de lumină, de bucurie, de pace nemăsurată, risipind gîndurile rele, cugetele și învoirea necurată. Ea ne face fața senină, liniștită sincer surizătoare, încît spontan poți spune cîte unuia din aceștia : — Ce față luminoasă ai ; ce încredere, speranță, bucurie împărtășești ! — «Fiți fii ai luminii» poruncește Mîntuitorul (Ioan XII, 36), purtători de lumină. Și astfel, așa cum răspîndește și împărtășește floarea frumusețea, parfumul și buna ei mireasmă ; cum codrii și înălțimea munților fac văzduhul, atmosfera plină de aer curat ; precum soarele trimite strălucirea și căldura lui binefăcătoare. Așa și noi ca «fii ai luminii și fii ai zilei» să răspîndim simplu ca o «lumină lină», ca o bună mireasmă duhovnicească a lui Hristos, darul, talentul, harisma ziditoare a fiecăruia cu care și să luminăm și să slujim și să oferim rodul harului și osteneții noastre cu bunătate și cu smerenie lumii în care ne este dat să trăim. Să construim, să zidim tot mai larg spații de lumină și iubire. Să facem evident că binele este esențial în noi și atunci că în chip firesc binele e mai puternic, mai contaminant decît răul. Domnul nostru Iisus Hristos, apostolii, sfinții, sufletele mari, bune, pilduitoare, creatoare sînt o dovadă a acestei realități fundamentale. Sf. Arhidiacon Ștefan sînd înaintea Domnului, și fața lui strălucea ca o «față de înger» (Fapte VI, 15). De-

altfel, fără această comunicare profundă, la nivelul vieții mîntuirea însăși nu ar fi posibilă.

Bartimeu, din Sf. Evanghelie de astăzi, în fața lui Hristos a trecut de la întuneric la lumină și a rămas în lumină. Să ne străduim ca și noi în acest sfințit locaș, ca și oriunde, știind că Dumnezeu e pretutindeni de față, să fim și să sporim în lumină, așa cum ne și rugăm la ceasul întii : Hristoase lumina cea adevărată, care luminezi și sfințești pe tot omul ce vine în lume, să se însemneze peste noi lumina feții Tale, ca într-însa să vedem lumina cea neapropiată»; să umblăm, să petrecem și să lucrăm în ea — Amin.

Pr. CONSTANTIN GALERIU

LA DUMINICA A XXXII-A DUPĂ RUSALII

În timpul propovăduirii Domnului Hristos în Țara Sfintă, în Palestina, unii oameni se îndoiau că El este Fiul lui Dumnezeu. Dar minunile Sale și mai ales diferitele Sale vindecări de neputințe, suferințe și boli i-a uimit și i-a convins că El este Fiul lui Dumnezeu. Mîntuitorul Însuși spunea ascultătorilor Săi : «Dacă nu credeți în Mine, credeți în lucrurile acestea, ca să știți că Tatăl este în Mine și Eu în Tatăl» (Luca X, 38).

Sfînta Evanghelie de azi ne istorisește una dintre vindecările Sale, și anume scoaterea și alungarea dracilor dintr-un om.

Trecînd Mîntuitorul dincolo de lacul Tiberiadei, în ținutul Gherghesenilor, a întîlnit un om din cetate stăpînit de mai mulți draci, pe care El, cu puterea Lui dumnezeiască, i-a scos afară și omul s-a făcut sănătos. După aceasta, omul din care au ieșit dracii — se vede că erau mulți, deoarece se numeau «legiune», s-a așezat la picioarele lui Iisus, îmbrăcat și sănătos la minte, și-L ruga să-i dea voie să rămînă cu El. Dar Domnul Hristos, cu multă bunătate i-a spus : «Întoarce-te la casa ta, și spune cît bine ți-a făcut ție Dumnezeu» (Luca VIII, 39). Sfîntul evanghelist Marcu redă aceste cuvinte astfel : «Mergi la casa ta, la ai tăi, și spune-le cîte ți-a făcut ție Domnul și cum te-a miluit» (Marcu V, 19).

Minunea vindecării îndrăcitului din ținutul Gherghesenilor ne îndeamnă să medităm mai adînc asupra minunilor și cuvintelor Mîntuitorului. Ea ne pune înaintea minții noastre problema existenței răului în lume.

Nu e făptură omenească în lume care să nu simtă răul, care să nu guste din paharul amărăciunii și durerii ; nu este ființă care să nu simtă povara răului și a suferinței.

De unde vine răul, se întrebă fiecare om ? De la Dumnezeu nu poate veni, căci el ca autor al creației și al binelui nu voințește răul oamenilor pe care i-a creat din dragoste. După crearea lumii, ne spune Sfînta Scriptură, «a privit Dumnezeu toate cîte a făcut și iată erau bune făcute» (Facere I, 31).

Din descoperirea dumnezeiască, înțelegem că răul provine în primul rînd de la *diavolul* și slujitorii săi. El a fost la început în ceata îngerilor buni ai lui Dumnezeu, dar pentru că s-a revoltat împotriva voinței lui Dumnezeu, a fost aruncat din slava dumnezeiască cu toți ai săi în întunericul cel mai din afară, devenind protivnicul lui Dumnezeu și voitorul de rău al oamenilor, ba chiar ucigașul lor.

Cu privire la căderea diavolului sau a lui Lucifer și a îngerilor săi, Mîntuitorul spune : «Am văzut pe Satana, căzînd ca un fulger din cer» (Luca X, 18). Iar cît privește acțiunea rea a diavolului printre oameni, care duce uneori chiar lauciderea lor, Mîntuitorul ne spune următoarele : «Voi, care nu înțelegeți vorbirea Mea, sînteți din tatăl vostru diavolul și vreți să faceți poftele tatălui vostru. El, de la început a fost ucigaș de oameni, și nu a stat într-adevăr, pentru că nu este adevăr în el. Cînd grăiește minciuna, dintru ale sale grăiește, căci este mincinos și tatăl minciunii» (Ioan VIII, 44).

Spiritele rele, diavolii, ispitesc pe oameni în multe și felurite chipuri. Ei le insuflă sfaturi, uneltiri și gînduri viclene, le rălăcește și întunecă mințile, le răvășește și chinuiește sufletele ca celor îndrăciți amintiți în Sfînta Evanghelie, îi oprește de la săvîrșirea binelui și-i îndeamnă în tot timpul la fapte rele și la păcate.

Cunoscînd lucrarea cea rea a necuralului, a diavolului, printre oameni, Mîntuitorul Însuși spune : «Cine săvîrșește păcatul este de la diavolul, pentru că de la început diavolul păcătuiește. Pentru aceasta s-a arălat Fiul lui Dumnezeu ca să strice lucrările diavolului» (I Ioan III, 8).

Sfîntul Apostol Petru ne îndeamnă să rezistăm cu toate puterile sufletului lucrării diavolului, spunîndu-ne astfel : «Fiți treji, privegheați, pentru că protivnicul vostru, diavolul, umblă rîcnind ca un leu, căuînd pe cine să înghită» (I Petru V, 8).

Chiar și Mîntuitorul a fost ispitit de diavolul. După patruzeci de zile și patruzeci de nopți de post, El a fost dus în pustie pe muntele Carantaniei, la răsărit de Ierusalim și a fost de trei ori ispitit de diavolul. Dar Domnul Hristos l-a înfruntat și respins cu tărie de trei ori. A treia oară l-a îndepărtat, poruncindu-i cu hotărîre și asprime : «Mergi înapoia Mea, Satano, căci scris este : Domnului Dumnezeului tău să te închini și numai Lui să-I slujești» (Matei IV, 10).

Știînd cît de vătămătoare și pierzătoare de suflete este lucrarea satanei printre oameni, Sfîntul Apostol Pavel ne spune : «Să nu ne lăsăm covîrșiți de satana, căci gîndurile lui nu ne sînt necunoscute» (II Cor. II, 11). Iar cu alt prilej, el a spus : «Nu dați prilej diavolului» (Efes. IV, 27).

De asemenea, Sfîntul Apostol Iacob, ne îndeamnă : «Supuneți-vă deci lui Dumnezeu. Stați împotriva diavolului și el va fugi de la voi. Aproiați-vă de Dumnezeu și se va apropia și El de voi» (Iacob IV, 7).

Satana sau diavolul mai este numit uneori în Sfînta Scriptură «stăpînitorul întunericului» (Luca XXII, 53 ; Colos. I, 13), iar alte ori «duhul răutății» (Efes. VI, 12).

Pentru a fi feriți de această putere a răului, care îndeamnă pe oameni să săvârșească multe păcate, dumnezeiescul apostol Pavel ne sfătuiește «să lepădăm lucrurile întunericului și să ne îmbrăcăm în armele luminii» (Romani XIII, 12).

Nu numai de la diavolul vine răul în lume ci și din *poftele trupului*, din *păcatele firii noastre omenești*. Păcatul înseamnă împotrivire față de voința lui Dumnezeu, care vrea binele și fericirea oamenilor, este călcarea cu știință a voinței lui Dumnezeu.

Păcatul provine din întrebuintărea rea a voinței libere dăruită omului de Dumnezeu, este, cu alte cuvinte, *abuzul de libertate*.

Dumnezeu a creat pe om cu rațiune și libertatea voinței «după chipul și asemănarea Sa» (Facere I, 25), dar oamenii, abuzînd de libertatea cu care i-a înzestrat, și călcînd poruncile Sale dumnezeiești, au căzut în felurime de păcate.

Sfîntul evanghelist Ioan ne spune că «poftea trupului și poftea ochilor și trufia vieții, nu sînt de la Tatăl» (I Ioan, II, 16).

Simțim cu toții povara ispitelor care provin din aprinderea poftelor și a pornirilor trupești. Sfîntul Apostol Pavel, acest inegalabil cunoscător al sufletului omeneșc, mărturisește că dacă nu poate făptui binele pe care-l voiește, aceasta se întîmplă din pricina păcatului: «Fi-indică știu, zice el, că nu locuiește în mine, adică în trupul meu, ceea ce este bun. Căci a voi se află în mine, dar a face binele nu aflu. Căci nu fac binele pe care-l voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acesta îl săvîrșesc. Iar dacă fac ceea ce nu voiesc eu, nu eu fac aceasta ci păcatul care locuiește în mine... Căci văd în mădularele mele o altă lege, care se luptă împotriva legii minții mele, făcîndu-mă rob legii păcatului, care este în mădularele mele. Om nenorocit ce sînt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia!» (Romani VII, 18—20; 23—24).

Tot Sfîntul apostol Pavel ne spune că «dorința cărnii este moarte, iar dorința Duhului este viață și pace, fiindcă dorința cărnii este vrăjmășie împotriva lui Dumnezeu» (Rom. VIII, 6—7).

Numai harul și puterea lui Dumnezeu ne ajută să ne eliberăm de patimile și faptele trupului și de tot felul de păcate. De aceea dumnezeiescul apostol Pavel, cunoscînd cît de folositoare este puterea curățitoare și sfîntitoare a harului Sfîntului Duh și cît de mare este îndurarea și milostivirea lui Dumnezeu față de noi oamenii păcătoși, ne spune astfel: «De viețuiți după trup, veți muri, iar dacă ucideți cu Duhul faptele trupului, veți fi vii» (Romani VIII, 13).

«Faptele trupului sînt cunoscute, zice Sfîntul apostol Pavel, ca unele ce sînt: adulterul, desfrînarea, necurăția, destrăbălarea, închinarea la idoli, fermecătoria, vrajbele, certurile, zavistiile, mîniile, gîlcevile, dezbinările, eresurile, pizmuirile, uciderile, bețiile, chefurile și cele asemenea acestora» (Gal. VI, 19—21).

Sfîntul apostol Pavel ne sfătuiește să înlocuim aceste păcate prin roadele duhului, care sînt: «dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunăbătea, facerea de bine, blîndețea, înfrînarea, curăția» (Gal. V, 22—23).

El dă ucenicului său Timotei, și prin el nouă tuturor credincioșilor de azi, sfaturi folositoare, scriindu-i astfel : «Fugi de poftele tinerețelor și urmează dreptatea, credința, dragostea, pacea cu cei care cheamă pe Domnul din inimă curată» (II Tim. II, 22).

Păcătoșii care se întorc din calea răutăților și se îndreaptă vărsînd lacrimi de pocăință, vor cunoaște iertarea, îndurarea, bunătatea și marea milostivire a Mîntuitorului, care a venit în lume să ne mîntuiască pe noi toți, deci și pe cei păcătoși. Căci El Însuși a spus ucenicilor Săi : «Nu cei sănătoși au nevoie de doctor, ci cei bolnavi. Eu am venit să chem la pocăință nu pe cei dreپți, ci pe cei păcătoși» (Marcu II, 17). Iar în convorbirea cu Nicodim, fruntașul iudeilor, El i-a spus : «Dumnezeu n-a trimis pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca lumea să se mîntuiască prin El» (Ioan III, 17).

Pentru a birui păcatele care provin din propriile noastre porniri și patimi, să împlinim ceea ce ne învață Sfîntul apostol Pavel, cînd spune : «Să ne curățim pe noi de toată întinarea trupului și a duhului, desăvîrșind sfințenia în frica lui Dumnezeu» (II Cor. VII, 1).

*

În afară de ispitirile diavolului și de căderile în felurite păcate, răul mai provine și din *ispitele lumii*.

Chiar Mîntuitorul a fost ispitit de diavolul cu frumusețile și mărețiile lumii, fiind dus de diavolul pe un munte foarte înalt, în pustie, unde i-a arătat toate împărățiile lumii și slava lor, spunîndu-i astfel : «Acelea toate Ți le voi da Ție, dacă vei cădea înaintea mea și mi Te vei închina». Dar Domnul Hristos, biruînd ispita lumii, i-a răspuns : «Înapoia Mea, Satano» (Matei IV, 8—10).

Domnul Hristos ne-a descoperit că înaintea lui Dumnezeu sufletul omului este mai de preț decît toate împărățiile și toate măririle lumii. «Căci ce-i va folosi omului, a spus El, dacă va cîștiga lumea întregă, iar sufletul său îl va pierde ? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său» ? (Matei XVI, 20).

Mîntuitorul ne sfătuieste să ne punem toată încrederea și speranța în Dumnezeu și, pe cît putem, să evităm răul care vine din lucrurile și ispitirile deșarte ale lumii. «Luați dar aminte de voi înșivă, spune chiar Mîntuitorul, să nu se îngreuneze inimile voastre de mîncare și de băutură și de grijile vieții acesteia și ziua aceea — ziua judecării — să vie peste voi fără de veste» (Luca XXI, 44).

Sfîntul apostol Pavel, cunoscînd că mulți credincioși sînt ademeniți de ispitele și deșertăciunile lumii, ne îndeamnă să ne ferim de acestea, spunînd : «Luați aminte să nu vă fure mințile cineva cu filozofia și cu deșarta înșelăciune din predania omenească, după stihiiile lumii și nu după Hristos. Căci în El (Hristos) locuieste trupestă toată plinătatea Dumnezeirii» (Colos. II, 8).

Pe ucenicul său Timotei îl sfătuieste spunîndu-i » «Ferește-te de deșartele vorbiri lumesti» (II Tim. II, 16). «Căci în zilele din urmă... oamenii vor fi iubitori de sine, iubitori de argint, lăudăroși, trufași, huli-

tori, neascultători de părinți, nemulțumitori, fără cucernicie, lipsiți de dragoste, neînduplecați, clevetitori, neînfrinați, cruzi, neiubitori de bine, vînzători, necuviincioși, îngîmfați, iubitori de desfătări mai mult decît iubitori de Dumnezeu, avînd înfățișarea adevăratei credințe, dar tăgăduind puterea ei. Depărtează-te de aceștia» (II Tim. III, 1—5).

Și noi, credincioșii de azi, trebuie să ne ferim de a cădea în asemenea păcate, împlinind sfatul Sfintului Apostol Pavel.

Din cele spuse pînă acum, se, înțelege că răul în lume provine din ispita diavolului, din întrebuintarea rea a libertății voinței, care are ca urmare împlinirea poftelor trupești, deci căderea în multe și felurite păcate, precum și din ademenirile și ispitirile lumii.

Ce să facem, pentru a birui această întreită înfățișare a răului? Să ne întoarcem cugetele și inimile către Dumnezeu, de unde ne vine tot ajutorul. Dumnezeu ne dă adevărata îndrumare pe căile vieții noastre și ne ajută să ne ferim de rău și să biruim răul, ori de unde ar veni. «Doamne» a răspuns Simon Petru Domnului Hristos, atunci cînd El a întreat pe Sfinții Apostoli dacă ei vor să-L urmeze, «la cine să ne ducem? Tu ai cuvintele vieții veșnice» (Ioan VI, 68). De aceea Domnul Hristos este numit de Sfîntul, evanghelist Ioan «Cuvîntul vieții» (I Ioan I, 1).

Domnul Hristos Însuși a mărturisit despre Sine, pentru ca noi să credem în puterea și dumnezeirea Lui: «Eu de la Dumnezeu am ieșit și am venit. Pentru că n-am venit de la Mine Însuși, ci El M-a trimis» (Ioan VIII, 42).

Sfîntul Evanghelist Ioan ne încredințează totodată că Iisus Hristos este singurul «mijlocitor» între noi și Tatăl. «El este jertfa de ispășire pentru păcatele noastre, dar nu numai pentru ale noastre, ci pentru ale lumii întregi» (I Ioan II, 1—2).

Domnul Hristos vrea să ne ferim de ispitirile diavolului și de căderile în păcate și să-i urmăm Lui spunîndu-ne: «Eu sînt lumina lumii». «Cel care îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții» (Ioan VIII, 12).

Mintuitorul ne arată totodată și ce se întîmplă cu cei răi și păcătoși, care nu împlinesc dumnezeieștile Sale porunci și nu vor să se îndrepte de păcatele lor, spunînd: «V-am spus deci vouă... că dacă nu veți crede că Eu sînt, veți muri în păcatele voastre» (Ioan VIII, 24).

Să ne ajute Bunul și Îndurătorul Dumnezeu ca să fim feriți totdeauna de tot răul care vine de la diavolul și din mulțimea păcatelor noastre. Pentru aceasta, în orice moment din viața noastră, să ne rugăm Domnului Hristos cu credință, nădejde și dragoste, rostînd: «Și nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăvește de cel rău» (Matei VI, 13). A m i n !

Pr. Prof. IOAN RĂMUREANU

LA ÎNȚIMPINAREA DOMNULUI

«Acum slobozește pe robul Tău Stăpîne...».

Sărbătoarea de astăzi, 2 februarie, a avut de la început mai multe denumiri : Aducerea sau prezentarea lui Iisus la templu ori Înțimpinarea Domnului. Aducere pentru că dumnezeiescul Prunc a fost adus de sfânta familie la templu, după obiceiul iudaic. Era scris «în Legea Veche că tot întâiul născut de parte bărbătească» să fie închinat lui Dumnezeu ca o adevărată pîrgă sau prinos și «întiul născut dintre oameni să se răscumpere» (Numeri XVIII, 15). Mai era scris că mama pruncului să fie curățită în timp de 40 de zile.

Sfînta Fecioară Maria deși era mai curată decît razele soarelui și decît crinii înmiresmați ai diminețelor de primăvară, fiind scaun de Huruvi și, născînd pe Fiul lui Dumnezeu — fapt cu totul minunat și care a zis, în fața Elisabetei, rudenia sa, cu smerenie : «Că iată de acum mă vor ferici toate neamurile» (Luca I, 48), se supune legii de curățire și vine în acest scop la templu și-și aduce și Pruncul cel preaslăvit și-L răscumpără cu preț mic de doi porumbei. Nici nu se putea ca sfînta familie cea plină de smerenie, să nu se supună legii, mai ales că era adus la templu Fiul lui Dumnezeu Care mai tîrziu, cînd își va propovădui Evanghelia Sa va spune : «Nu am venit să stric Legea, ci s-o plinesc» (Matei V, 17).

Actul Înțimpinării Domnului, pentru măreția și însemnătatea sa, a intrat între cele 12 Praznice împărătești. El «a început a se serba în Răsărit», din secolul al V-lea sub împăratul Marcian (450—457). Din sec. al VI-lea el s-a generalizat și se serba, în întreaga Biserică, cu solemnitate. Și în cinstea lui s-au compus multe imne, rugăciuni, și cîntări. Marii predicatori îl slăvesc în multe panegigice. În timpul împăratului Justinian (527—567), ni se arată că el a fost sărbătorit «cu priveghere și procesiune» (Dr. V. Mitrofanovici), și îndată a conținut ciuma care bîntuia imperiul bizantin de 3 luni, cît și cutremurul.

Praznicul acesta, are și un înțeles dogmatic evident. El arată că Mîntuitorul a fost om cu adevărat, și a avut trup omenesc văzut și pipăit și purtat în brațe. Au fost și unele secte, exemplu dochetii, care spuneau că Domnul a avut numai un corp aparent, ceea ce era contra învățaturii Bisericii.

Totuși arătarea Domnului în trup rămîne o taină mare și necuprinsă, ea depășind marginile înțelegerii : cum Cel nefîncăput și necuprins de ceruri și nevăzut, stă în brațele slăbite ale unui bătrîn, care smerit îi cere slobozire : Și bătrînul numai mînat de Duhu Sfînt a înțeles această taină : că în chipul strălucit al Acestui Prunc numai de 40 de zile, rezidă și veșnicia și atotputernicia și că acest prunc este Dumnezeu, de aceea se roagă Lui cu nădejde și multă credință.

*

Întîmpinarea Domnului a avut mare însemnătate și «în viața Bisericii și în viața credincioșilor. El a impresionat și a mișcat deopotrivă și pe sfînta familie și pe cei doi bătrîni : Dreptul Simeon și Proorocița Ana, pe preoții templului» cît și pe alți participanți la slujbă, acum 2000 de ani, cum a mișcat în vibrări de rugăciuni sfînte și pe mulți credincioși creștini din lumea întregă.

Întîmpinarea Domnului în templu, cum ne arată și Sfînta Evanghelie ce s-a citit astăzi, se face de către dreptul Simeon. Cine era acest drept nu știm prea mult. Știm însă destul din cîte știm. Știm că era cetățean al Ierusalimului și făcea parte din ceata celor ce credeau și așteptau venirea lui Mesia ; știm că acest bătrîn era : «drept și temător de Dumnezeu» (Luca II, 25). Un predicator român remarcă că chiar de s-ar fi scris o carte întregă despre acest bătrîn, s-ar fi spus mai puțin decît aceste două cuvinte : «drept și temător de Dumnezeu».

Se cuvine ca și noi să medităm la înțelesul acestor două cuvinte și la împlinirea lor ca să fim vrednici de a purta pe Mîntuitorul în sufletul nostru.

Știm apoi că lui i se vestise «Că nu va gusta moartea pînă ce nu va vedea pe Hristos-Domnul» (Luca II, 26), că a văzut pe Mîntuitorul, ceea ce nu s-au învrednicit toți proorocii V. Testament, cum arată Sfîntul Ioan Gură de Aur, și că a întîmpinat pe Domnul și a luat Pruncul «în brațele sale și a binecuvîntat pe Dumnezeu și a zis : «Acum slobozește pe robul Tău Stăpîne» (Luca II, 28—29) ; slobozește-mă de legăturile vieții, de neputință și ajută-mă să văd slava Ta, întru împărăția Ta. Și bătrînul Simeon continuă : «Că văzură ochii mei mîntuirea Ta... și slavă poporului Tău Israil».

Prin aceste relatări cunoaște o parte din prunția Domnului : ducerea Sa la templu și întîmpinarea Lui, cunoaște și una din cele mai duioase rugăciuni, mai pline de speranță și mîngiere, pe care creștinătatea o cîntă sau o rostește de 2000 de ani în «Lumină lină de seară (și), de rugăciune și meditație» și prin care ea se identifică cu dreptul Simeon și se bucură împreună cu el, că popoarele au fost luminate și mîntuite de Dumnezeu.

Această rugăciune privită mai profund, ne descoperă ca o profecție și misiunea Domnului în lume : de a chema la lumina spirituală pe toți oamenii credincioși, de a-i chema la nunta Sa și a le pune inel în mînă și haină luminoasă. În adevăr, El ne-a chemat la această lumină, la creștinism prin învățăturile Sale, minunile Sale, prin Sfintele Taine, prin Sfînta Biserică, prin preoți și episcopi și alte mijloace de luminare și mîntuire.

Să revenim asupra acestui act istoric Întîmpinarea Domnului și să-l expunem mai pe larg. În templu pruncul Iisus a fost întîmpinat, cum am spus, de dreptul Simeon cu care ocazie el rostește acea rugăciune de slobozire menționată. Aici era și o bătrînă evlavioasă, proorocița Ana, vă-

dună de 84 de ani și care «nu se depărta de templu slujind noaptea și ziua, în post și rugăciune și venind și ea în acel ceas lăuda pe Dumnezeu, și vorbea despre Prunc tuturor celor ce așteptau mîntuirea în Ierusalim» (Luca II, 37—38). Mărturia ei era ca și a dreptului Simeon : că Pruncul Iisus este Mesia, Fiul lui Dumnezeu, așteptarea neamurilor și mîntuirea popoarelor.

Mărturia celor doi bătrîni, în templu, că Pruncul este Fiul lui Dumnezeu, nu este spusă de la ei, ci din descoperire, căci ei au fost mînați aici de Duhul Sfînt, cînd Iisus este adus în templu. Abia pășesc pe treptele marelui edificiu și mirarea și uimirea îi cuprînde. Văd pe pruncul Iisus strălucind în brațele Sfintei Fecioare. Acum ei trăiesc o adevărată vreme mesianică și li se pare că sînt dezlegați de cele trupești, se află în cer văzînd pe Fiul de-a dreapta Tatului.

Mulți prunci văzuseră ei în viață în templu — o parte din viața lor și-o petreceau aici, însă nici unul dintre ei n-a strălucit ca Mîntuitorul, cuprinsă fiind de lumină și fața și toată ființa Lui. Așa le arăta lor Duhul care îi mînase aici. La început s-au spăimîntat, pe urmă se roagă și nădăjduiesc și mai ales ei s-au bucurat că au văzut pe Mesia căruia îi aduc daruri : mărturia lor și inima lor.

După aceste descoperiri și împliniri de bucurii ei s-au întors la casa lor.

Mărturia lor, mai ales a dreptului Simeon de a fi întîmpinat pe Izbăvitorul lumii și așteptarea neamurilor este mărturia întregului șir de generații de la Adam, a întregii spițe a neamului omenesc, toți așteptînd mîntuirea și după care suspinase așa de mult. Simeon vede în pruncul Iisus «lumina lumii» (Ioan VIII, 12), de aceea el zice că «Dumnezeu este cu noi». Cu dreptul Simeon ne aflăm deci la porțile împărăției lui Dumnezeu. Prin dreptul Simeon toți cei adormiți în nădejde au primit vestea că Mesia a venit. El spune, cum arată o cîntare desprinsă din praznică că se duce să vestească pe Adam și Eva, bucuria cea mare : că l-a văzut pe Dumnezeu.

Multe învățături se pot desprinde din acest praznic. Noi să insistăm mai ales asupra purtării lui Iisus Hristos și cum să-L purtăm, în suflet și inima noastră. Sfînta Evanghelie de astăzi ne arată că dreptul Simeon L-a purtat în brațe și abia la capătul zilelor sale. Noi, în schimb, avem posibilitatea să-L purtăm mereu, de cînd am primit Sfîntul Botez și celelalte Sfînte Taine prin care sîntem ajutați să luăm parte la «moștenirea sfinților în lumină», și putem să-L purtăm nu în brațe, ci în sufletul și în viața noastră de fiecare zi devenind adevărați «Teofori» și «Hristofori» și putem să-L purtăm pînă la sfîrșitul vieții noastre.

Pe Mîntuitorul îl putem purta mai ales în sufletul nostru, prin Taina Sfintei Euharistii, cînd noi sîntem încorporați Domnului și cînd nu mai trăim noi ci Hristos trăiește în noi. De aceea ca să-L purtăm cît mai veridic, prin Sfînta Împărtășanie, să ne împărtășim cît mai des, cel puțin de patru ori pe an. Și ca să-L purtăm cu adevărat trebuie să-L căutăm și

să-L găsim ca și dreptul Simeon și proorocița Ana și ca atîți vameși și păcătoși : Zaheu, vameșul, tilharul de pe cruce, care toți L-au căutat și L-au dorit și L-au descoperit și L-au purtat în sufletul lor prin mărturisirea păcatelor. Tilharul de pe cruce zice : «Pomenește-mă Doamne, întru împărăția Ta».

Pe Mîntuitorul noi Îl mai purtăm în sufletul nostru ori de cîte ori săvîrșim fapte bune. Îl purtăm cînd sîntem făcători de pace, cînd iubim pe toți oamenii, indiferent de neam și de religie, cînd facem milostenii ajutînd pe cei săraci și bolnavi. Ce erau Vasiliadele Sfîntului Vasile cel Mare despre care Sfîntul Grigorie Teologul spune că erau mai strălucitoare decît porțile Tebei, decît semne ale iubirii omului și ale purtării lui Hristos ?

Pe un plan mai larg, purtarea lui Hristos în templu de dreptul Simeon, înseamnă în creștinism grija noastră de om, de necazurile lui, de vindecarea lui, fiind un permanent samarinean milostiv pentru cel căzut în necazuri. Nici nu putem mai bine să-L purtăm și să-L găsim pe Iisus Hristos decît îngrijind în suferință pe frații Lui căci El zice : «Întrucît ați făcut unuia dintre cei mai mici, Mie mi-ați făcut».

Îl purtăm pe Hristos în sufletul nostru cînd avem trupul și sufletul curat ca o cămară a mirelui Hristos, cum l-au avut cele cinci fecioare înțelepte din Sfînta Evanghelie. El nici poate locui într-un suflet plin de păcate, într-o inimă pîngărită, de aceea el mereu voiește ca s-o curățim cît mai repede și El să vină și să cîneze cu noi. El zice mereu : «Iată stau la ușă și bat. De va auzi cineva glasul meu și va deschide ușa voi intra la el și voi cîna cu el și el cu Mine» (Apoc. III, 20). Cîtă delicatețe și mărinimie este în aceste cuvinte și cît de mult El vrea să fie cu noi.

Pe Domnul îl mai purtăm în sufletul și în inima noastră cînd lucrăm cu dăruire, în locul nostru de muncă, că El zice : «Tatăl Meu lucrează, și Eu lucrez» (Ioan V, 17), cînd ne rugăm cu căldură, cînd postim, cînd sîntem modești, smeriți, buni cu toată lumea și cu animalele, care au fost date spre trebuința noastră, cînd respectăm tot ce ne învață Sfînta noastră Biserică Ortodoxă, cînd cinstim sfintele icoane, ținem Sfînta Tradiție cu tot tezaurul ei de învățături, Sfînta Cruce, pe care s-a răstignit Fiul lui Dumnezeu și care este primul altar creștin despre care Sfîntul Pavel, cel ce s-a înălțat pînă la al treilea cer a zis : «Mie să nu-mi fie a mă lăuda decît numai în Crucea Domnului nostru Iisus Hristos» (Galateni VI, 14), cînd cinstim în cult de supravenerare pe Maica Domnului precum au cinstit-o și moșii și strămoșii noștri, în decursul celor două milenii de viață creștină pe pămîntul Patriei noastre, ridicînd în cinstea ei altare cît și cîntări nenumărate, slujbe, acatiste.

În afară de aceste purtări există și alte moduri de a-L purta pe Iisus Hristos. În cîte feluri nu L-au purtat sfinții anahoreți ? Lucrul acesta îl știe numai Dumnezeu. Daniil Sihastru, un pustnic din Munții Moldovei, îl purta pe Iisus Hristos, în sufletul său prin iubire, de Dumnezeu de om și de Patrie : «Du-te la oștire, zice el marelui voievod, / Și-ți va fi mormîntul încoronat cu flori».

Toți acești purtători ai lui Hristos, indiferent de felul cum îl poartă se aseamănă cu muntele Domnului cel sfânt, cu Taborul pe care Petru voia să zidească trei colibe, ca mereu să fie cu Mîntuitorul. El zice: «Doamne, bine este nouă să fim aici; dacă vorești voi face aici trei colibe: Ție una și lui Moise una și una lui Ilie» (Matei XVII, 4). Minunată purtare a Mîntuitorului în sufletul lui Petru și a celorlalți Apostoli.

Cît de fericiți sînt cei care îl poartă pe Iisus Hristos în suflete, ca pe cea mai mare comoară! În această teandrie el poate să zică liniștit cu dreptul Simeon: «Acum șlobozește pe robul Tău Stăpîne... că văzură ochii mei mîntuirea» adusă credincioșilor Tăi.

Praznicul Întîmpinării Domnului, purtarea Lui în brațe de Dreptul Simeon a lăsat Bisericii în afară de atîtea tezaure sfinte de învățături, și obiceiul de mare însemnătate al aducerii pruncilor, botezați în numele lui Iisus, în Biserică la 40 de zile și primirea lor de preoți spre a fi închinați Domnului, arătînd prin aceasta «că puterile firii nu sînt suficiente credincioșilor... ca să ajungă la împlinirea lor duhovnicească» fără ajutorul divin.

Prin această aducere a lor la Biserică se reactualizează Întîmpinarea Domnului de acum 2000 de ani.

Praznicul de azi la care am făcut popas duhovnicesc ne mai învață apoi că cei doi bătrîni: dreptul Simeon și proorocița Ana nu l-au găsit pe Mîntuitorul lumii decît numai în Biserică. Și noi să le urmăm exemplul și să-L căutăm pe Iisus Hristos numai în Biserică cea sfîntă apostolească și sobornicească și nu în alte locuri, căci aici este comoara de har: Sfintele Taine prin care ne sfințim și ne mîntuim. Din El mai învățăm să avem inimă curată și vie. Să fim temători de Dumnezeu și să facem sfînta Sa voie și atunci vom fi vrednici de harul lui Dumnezeu și de bucuriile Sale cele cerești.

Chipurile acestor doi bătrîni încărcate cu multe virtuți, au impresionat pe toți cei din templu, pe îngeri și pe credincioșii de pretutindeni, pe mulți pictori, care i-au pictat alături de sfînta familie, ca să rămîină ca modele peste veacuri, ca icoane de virtuți, și exemple vii de viață curată. Icoana aceasta a întîmpinării Domnului cu cele cinci persoane: Pruncul Iisus, Sfînta Fecioară, dreptul Iosif și dreptul Simeon cît și proorocița Ana, sînt icoana de sfințenie a celor două vîrste — a copilăriei și a bătrîneții.

Fă Doamne, ca și noi ca niște adevărați făclieri ai Tăi să Te purtăm cu toată inima în suflet și în viața noastră, să Te iubim și să Te întîmpinăm cu toată vrednicia alături de sfinți și să dobîndim viața cea veșnică. Amin.

Prof. Arhidiacon IOASAF GANEA

LA DUMINICA A XVII-A DUPĂ RUSALII

«Miluiește-mă, Doamne, Fiul lui David,
fiica mea este rău chinuită de demon»
(Matei XV, 22).

Pe cărările atât de frământate ale sufletului omenesc, la luminile cre-
dinței și la umbra sfântă a nădejiilor, se oprește fiecare călător dintre
noi. Fiecare căutăm, în apropierea lor, liniștea, înțelegerea, împăcarea,
pacea și îndeplinirea unei nostalgii care stă acoperită de cenușa unei
vieți trăită mai aproape sau mai departe de Dumnezeu ; căutăm alinarea
durerilor și a suferințelor, îndepărtarea chipului morții, speranța învierii.
Căutăm și cercetăm peste tot și pretutindeni, în cronicile trecutului, în
vestigiile arheologice, în măreția monumentală a piramidelor sau în zîm-
betul neexplicat al sfinxului ; căutăm în pagini de scrieri profetice sau
în proverbele lui Solomon, în «confesiunile fericitului Augustin, sau în
melodiile de taină din vechi paraclise, căutăm și alergăm să găsim acel
ceva ce ne poate mîngîia și împăca cu noi înșine și cu setea noastră de
mulțumire, de fericire, de mîntuire.

Purtăm cu toții în sufletele noastre, în cutele lui adînci coardele
melodiilor care să ne încinte ; aprindem cu toții pe coordonatele veacu-
rilor, lumina sfîntă a unei candelă ce se vrea mereu strălucitoare și ne
încălzim sufletele la dogoarea inimilor ce pulsează viață, nădejde și dor
de mîntuire.

Ne leagă cu viața și cu generațiile în lanțurile noastre firești, dra-
gostea dintre părinți și copii. Ne leagă acest filon de aur ce pogoară din
cer și, trecînd, vertical, prin inima de părinte, se oprește în granițele
plăpînde ale unei inimi de copil. Puternicia acestei iubiri ce sfărîmă
stîncile de împietrire ale unor veacuri, înviază pentru veșnicie și strigă
omului credincios ce caută să se regăsească, strigă cu glas de Dumne-
zeu : «dacă voi veți tăcea, pietrele vor striga».

Această dumnezeiască și puternică iubire a lui Dumnezeu pentru
noi, a Dumnezeului Celui ce a semănat grîul credinței în glia sufletului
nostru, apare din nou în cuprinsul Sfintei Evanghelii de astăzi, răspun-
zînd, într-un fel, la marea căutare. Cuvintele sfintei Evanghelii se trans-
formă în bucurie și lacrimi, în îndepărtarea forțelor întunericului, în
mîngîierea unei mame, în tămăduirea unui suflet. Dragostea unei mame
pentru fiica ei ce se afla în stăpînirea unei puteri nefaste, se întilnește
cu iubirea lui Dumnezeu pentru oameni, a Marelui Mîntuitor. Aceasta
depășește prescripțiile legii lui Moisi, convențiunile istorice și regionale,
tradițiile, ura și disprețul față de străini. Se află față în față credinciosul
și Dumnezeu. Se afla în față Fiul Celui ce dăduse lui Moisi tablele legii
pe muntele Sinai și Celui care făcuse legămîntul pe Patriarhul Avraam,
de pecetluire a numelui de «popor ales», se afla alături de o reprezen-
tantă a «păgînilor» a străinilor de lege.

Iisus Mîntuitorul, împreună cu ucenicii Săi, trecuse prin clipe pline
de frămîntări. După bucuria înmulțirii pîinilor a celor cinci pîini și doi
pești — și săturarea mulțimilor, după minunata mergere pe apă a lui

Iisus și chemarea lui Petru de a face același lucru și îndoiala acestuia, după ce a certat vîntul și a potolit marea, după cercetarea fariseilor, care îl învinuiau că a stricat datinile pentru că ucenicii nu-și spălau mîinile, trece Iisus dincolo de Iordan, în Canaan, în părțile Tirului și ale Sidonului, în vatra vechilor regiuni ce sînt pomenite în cronicile Vechiului Așezămînt. Vine Iisus aici, după o istorie frămîntată a acestor locuri care vor reinvia în pagini de istorie și de viață creștină. Picioarele Sfîntului apostol Petru au călcat pe aceste meleaguri și din gura sa localnicii au primit cuvîntul evangheliei. Sfîntul apostol Pavel în drumul său spre Ierusalim, a aflat aici mai mulți creștini (Fapte XXV, 3). Evlavia creștină și-a lăsat aici pecetea vremilor. În veacul al IV-lea aici era un scaun vlădicesc, ce dăinuiește pînă în veacul VII, cînd Tirul cade sub saracini. Reinviați de cruciați în secolul al XII-lea, cetatea va petrece o istorie frămîntată și va deveni un oraș comercial cu legături nu numai negustorești, dar și legături de credință creștină cu multe țări din apus. Asemenea Sidonul, cetate de la picioarele Libanului, înconjurat de dealuri, de mare și de frumoase grădini, va rămîne înscris în istoria mîntuirii noastre.

Aici a întîlnit Iisus pe femeia cananeancă. Aici ea, conștientă că nu face parte din poporul lui Israel, vine și roagă pe Mîntuitorul să-i tămăduiască fiica.

Credința și rugăciunea, cele două mari pîrghii ale sufletului omenesc se urcă la inima lui Dumnezeu, suferința fiicei sale era suferința ei proprie. De aceea ea se roagă, insistă, speră. Aleargă după Iisus și strigă. Iisus nu-i răspunde, dorind să facă în așa fel ca credința femeii să crească din ce în ce mai mult. Dorea Iisus să rușineze pe demon cu credința unei femei, — și aceasta străină de Legea lui Moisi. Dorea să arate ucenicilor Săi puternicia credinței, a nădejzii și a dragostei de mamă, ce depășește măreț credința fariseilor și a multora dintre poporul lui Israel. Curajul ei, plin de evlavie, strigătul ei ce a străbătut pînă la cer, a mișcat pe ucenicii, care se apropie de Mîntuitorul și-i spune : «slobozește-o, că strigă în urma noastră». Apostolii cunoșteau, de bună seamă, vechile rînduiri ale Legii lui Moisi. Știau că Mesia era trimis numai pentru mîntuirea lui Israel. Își amînteau și de rugăciunea Dreptului Simeon, ce aștepta mîntuirea poporului lui Israel. Poate, citindu-le în cuget nu dezmente convingerea lor, ci răspunde cu glasul vechilor cronici, zicînd : «nu sînt trimis decît numai la oile cele risipite ale Casei lui Israel».

Și acum începe minunatul dialog dintre Mîntuitorul și femeia cananeancă, așa ca altcîndva, cu femeia samariteancă. Femeia începe cu închinăciune și cu cuvintele : «*Doamne ajută-mă*». Ce poate fi mai curat, mai sfînt și mai copleșitor, decît rugăciunea aceasta : «*Doamne ajută-mă*» ?

De mii de ani aceste cuvinte se ridică murmurînd, din buze de tină și din lacrimi. De mii de ani se ridică spre ceruri, ca niște pocale deschise, inimile credincioșilor, implorînd dragostea și mila lui Dumnezeu. Într-o răsufare adîncă ce îmbrățișează istoria, cuvintele acestea au stră-

puns cerul și a făcut să coboare harul iertător al împăcării, al mîngîierii și al păcii, peste toată omenirea. «Doamne ajută-mă» a strigat omenirea creștină, generațiile și veacurile, năzuind cu credință la îndurarea și mila lui Dumnezeu.

Și totuși Iisus îi răspunde : «Nu este bine să iei pîinea fiilor și să o arunci la cîini». Și atunci femeia — mama — strigă cu experiența durerii, a lipsei și a vieții ; strigă, cu curajul încrederii și dragostei lui Dumnezeu, cuvintele ce se înscriu pe fruntea măreață a «universalismului creștin», al ecumenismului practic, al vieții, al slujirii, al nădejdiei în unitate a tuturor credincioșilor ce se vor strînge la picioarele lui Hristos : «Doamne, dar și cîinii mănîncă din fărîmiturile care cad de la masa stăpînilor lor». Iisus, văzînd puterea credinței ei, cu bunătatea Fiului cereșc, în duhul legii celei noi al evangheliei Sale, al dragostei, în armonia îngerească a imnului din noaptea Betleemului, trece dincolo peste legea lui Moisi — El ca dătător al legii și Domn al Profeților — și rupînd zăgăzurile literei, spune : «O, femeie, mare este credința ta, fie ție precum voiești. Și s-a tămăduit fiica ei în ceasul acela».

O fărîmă de iubire și de har ce a căzut de la masa cea scumpă a poporului ales a miluit și a fericit sufletul unei ființe, al unei mame și a slobozit o tînară din lanțurile întunericului. Iată minunea, iată liniștea, iată pacea. Prezența lui Hristos, dragostea și mila Lui izgonește totdeauna puterea vrăjmașă. Arma biruinței este rugăciunea, dăruirea, iubirea nețărmurită și pacea. Femeia canaaneancă — o anonimă — o ființă ce era îndepărtată de legea și de cultul iudaic, a căutat și a aflat pe Dumnezeu și El a ajutat-o, pentru credința ei, pentru stăruința ei, pentru iubirea ei față de copila sa, pentru curajul credinței sale.

O femeie vine la Iisus și-L roagă zicîndu-I : «Doamne ajută-mă». Care părinte în fața unei dureri nu-și coboară privirea și iubirea sa asupra suferinței ? Femeia canaaneancă dorea să i se stingă focul suferinței sale și Dumnezeu milii și al îndurărilor a ajutat-o. Ca o trăire a acestei stări de suferință Biserica a rînduit în numărul celor șapte sfinte taine și maslul, ca o mîngîiere pentru cei suferinzi. Cît de frumos scrie Sfîntul apostol Iacov cînd citim : «De este vreunul dintre voi în suferință, să se roage. De este cineva cu inimă bună, să cite psalmi. Este cineva bolnav dintre voi ? să cheme preoții bisericii și să se roage pentru el, ungîndu-l cu untdelemn în numele Domnului. Și rugăciunea credinței va mîntui pe cel bolnav și de va fi făcut păcate i se vor ierta lui» (Iacov V, 13—15). Cuvintele acestea au căzut ca un balsam peste viața și lumea creștină, ca o alinare, peste veacuri la suferințele firești ale omului credincios.

La rugăciunea făcută de femeia canaaneancă Mîntuitorului Iisus Hristos se atașează întreaga omenire creștină și imploră să coboare peste viața tuturor sănătatea, liniștea, pacea și mîntuirea.

Pr. DAVID POPESCU

CUVÎNT LA O NUNTĂ DE ARGINT

S-a implinit un sfert de veac de cînd, în această biserică și în prezența unora dintre dumneavoastră, am săvîrșit cununia religioasă a doi tineri din parohia noastră. Prin legămîntul sfînt, făcut atuncea, ei și-au unit viața pentru totdeauna, spre a alcătui un trup familial, un suflet, o voință și o lucrare, călăuziți de același ideal.

Tinerii aceia erați dumneavoastră. Ca miri străluciați atunci de tinerețe, de frumusețe și de bucurie. Dumneavoastră nașilor erați la o vîrstă relativ tînă, iar părinții socri erau în plină maturitate. Mulțumirea și voia bună se citea pe fețele tuturor.

Astăzi cînd ați dorit să reconstituiți în parte acea cununie, la nunta de argint, cum se obișnuiește, ca mulțumire adusă lui Dumnezeu, vedem că timpul și-a spus cuvîntul peste toți. Vîrstele s-au schimbat, precum și unele din persoane. În părul tinerilor de atuncea și al nuntașilor de seama lor au apărut numeroase fire argintii, iar alții care porniseră spre încăruntire sînt astăzi aproape albiți. Tot așa, pe fețele care în acea zi străluciau de tinerețe au apărut cute. La cei mai în vîrstă ele sînt mai adînci, semnul anilor și al grijilor care însoțesc viața noastră.

Dar ceea ce ne aduce un gînd pios, dar și de întristare, pentru familia și rudeniile dumneavoastră, este că părinții socri, care erau atunci prezenți, lipsesc pentru totdeauna din mijlocul nostru, de cîtiva ani. Ei au plecat rînd pe rînd pe calea înaintașilor lor, căci precum ne arată Sfîntul Apostol Pavel: «Noi nu avem aici cetate stătătoare, ci căutăm pe cea care va să vie» (Evr. XIII, 14). Locul lor însă n-a rămas gol și nici familia fără mîngîiere, căci Dumnezeu v-a dat între timp copiii, care au înveselit casa dumneavoastră. Ei v-au unit și mai strîns în jurul căminului familial. Au dat spor muncii pe care ați desfășurat-o și preocupați noi, pentru a le face o educație și un rost în viață. Căci așa le este orînduit părinților să nască prunci, să-i crească și să-i lase urmași în locul lor, iar copiii lor să asculte de părinți, să-i iubească și să-i ajute la vreme de neputință.

Dacă părinții au fost legătura cu trecutul, cu strămoșii, fiii pe care îi aveți sînt legătura cu viitorul, cu nepoții și strănepoții, după legea firii care se înnoiește și se învechește în același timp prin înfățișările ei.

Cinstiți miri, chiar dacă părul dumneavoastră a devenit argintiu, ca expresie a vîrstei pe care o aveți în prezent, noi însă vă considerăm tot tineri, dacă nu cu trupul, cel puțin cu sufletul care e scînteie dumnezeiască și nu îmbătrînește niciodată. Iar cînd cineva se hrănește cu gîndurile și faptele cele de virtute și pentru buna chivernisire a zilelor pe care ni le-a dăruit Creatorul, el continuă să fie mereu tînăr și frumos și să-și dea rodirile la vremea lor, ca pomul sădit lîngă izvoarele apelor.

Dumnezeu a întemeiat căsătoria și familia ca ajutoare a soților în viață, pentru desăvîrșirea lor morală și materială și ca pepinieră pentru

înmulțirea neamului. Pentru trăinicia ei, Ziditorul a toate a pus dragostea familială ca legătură nedezlegată, astfel ca, tot ce a unit Dumnezeu, dintru început, omul să nu despartă.

Doă decenii și jumătate au trecut de la căsătoria dumneavoastră, în care timp, Tatăl ceresc v-a călăuzit pașii pe calea cea dreaptă, v-a susținut și v-a dat spor în toate. Domniei tale, cinstite mire, ți-a dat o soție devotată și vrednică, așa cum ai dorit-o și mamă iubitoare a fiilor pe care i-ați născut. Prin destoinicia ei, casa pe care ați întemeiat-o a devenit ca o cetate a virtuții, un sălaș de pace și de muncă rodnică, aducătoare de bucurii, căci, precum arată Sf. Scriptură despre bărbatul femeii celei vrednice: «Fie bogat, fie sărac, soțul ei are inima voioasă și în toată vremea fața veselă» (Isus Sirah 26, 4).

Domniei tale, de asemenea, stimată doamnă, Dumnezeu ți-a dat un soț după sufletul dumitale. Este foarte atent față de dumneata, iubitor, înțelept și tată bun al fiilor dumneavoastră. Corect în relațiile sociale, punctual și fruntaș în unitatea la care lucrează, el a cîștigat încrederea întregului colectiv.

De asemenea, nu putem trece cu vederea sprijinul pe care l-ați primit de la părinții dumneavoastră, care n-au încetat să vă ajute nici după ce v-ați întemeiat propriul cămin.

Privesc acum la generația tină, odraslele dumneavoastră, fiul și fiica, pregătiți așa de bine pentru viață, de care puteți fi mîndri. Din doi cîți erau acum ei sînt patru, pentru că feciorul v-a adus o noră, iar fiica un ginere. Ei, la rîndul lor, își au proprii lor copii care sînt în același timp și ai dumneavoastră. Astfel că, precum scrie la Sfînta Carte, prin nepoți v-ați învrednicit să vedeți pe fiii fiilor voștri ca pe niște mlădițe de măslin împrejurul mesei (Ps. 127). Prin ei vedeți continuate numele, strădania și bunele obiceiuri creștinești care împodobesc căminul dumneavoastră.

În cuvîntul nostru am amîntit aici pe scurt despre unele întîmplări ale anilor, în legătură cu familia dumneavoastră, despre lucrurile bune, precum și de unele de întristare. Pentru toate însă am mulțumit lui Dumnezeu care prin căsnicie aduce fericire oamenilor, în căminul lor și în societate și-i face părtași la opera Sa creatoare, pentru înfrumusețarea și îmbogățirea acestei vieți.

Totodată, prin rugăciunile pe care le-am făcut, am cerut noi binecuvîntări, pentru sănătatea și buna sporire a dumneavoastră, pe drumul familial pe care mergeți. Drumul acesta nu se oprește aici, ci trece mai departe, spre o nouă treaptă, nunta de aur. Totul este firesc. Oamenii iubesc viața și vor să se bucure de lungimea ei, căci «Dulce este lumina vieții și dezmierdătoare este pentru ochi privirea soarelui» (Ecl. 11, 7). Trăirea virtuoză și buna căsnicie înmulțesc anii noștri și fac să sporească bucuriile în sălașele noastre.

Se poate ca la cununia de aur să lipsească unii dintre cei care sînt astăzi de față. Vor fi însă alții care să le ia locul și numărul celor de atunci va fi poate mai mare decît cel de acum, cu nepoții și strănepoții dumneavoastră, cei prezenți și viitori, căci viața dă naștere la alte vieți. Binecuvîntarea Ziditorului : «creșteți și vă înmulțiți» (Fac. I, 28), se înnoiește cu fiecare nou cămin, iar neamul omenesc se înmulțește și se primește continuu prin generațiile care urmează pe firul veacurilor.

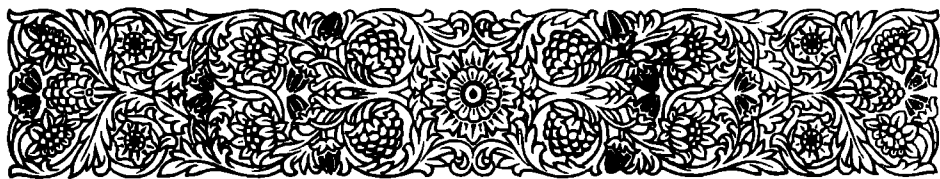
Dar astăzi, și atunci, dacă va binevoi Dumnezeu, cu sufletele pline de bună mireasma amintirilor și a împlinirilor frumoase care împodobesc viața căminului vostru, puteți spune din toată inima cu mulțumire : Doamne, ajutorul Tău nu ne-a lipsit, iar noi, uniți sub dulcele jug al căsniciei, ne-am bucurat din belșug de darurile vieții. Am făcut bine cît ne-a fost cu putință pînă la această dată care se apropie de inserarea zilelor noastre. Ceea ce avem noi mai de preț sînt copiii noștri, cărora noi le-am dat trupul, iar Tu sufletul. Pe aceștia i-am crescut și i-am învățat să slujească mai departe, cu dăruire, iubirii Tale de oameni și semenilor lor, așa cum am fost învățați și noi de părinții noștri. Dăruiește-ne mila Ta mai departe și «În vremea bătrînețelor noastre să nu ne lepezi ; să nu ne părăsești cînd vor slăbi puterile noastre» (Ps. 70, 9).

La popasul nunții dumneavoastră de argint, sărbătorită astăzi cu întreaga familie, cu rudeniile și cu prietenii casei, rugăm pe Bunul Dumnezeu să vă aibă mai departe în sfînta Sa pază, iar ajutorul și dragostea celor din jurul dumneavoastră să nu vă lipsească niciodată.

Din partea slujitorilor bisericii noastre și a credincioșilor vă urăm sănătate și toate cele de bine și de mîntuire, dumneavoastră și tuturor celor ce sînteți de față.

Binecuvîntarea Domnului să fie cu noi cu toți. A m i n !

Arhm. IERONIM MOTOC

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ȘTIRI ECUMENICE

— «Informationen», Buletinul «Conferinței creștine pentru pace» nr. 218/977, închină câteva pagini serbărilor prilejuite de intronizarea noului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Dr. Iustin Moisescu. La evenimentul acesta C. C. P. a fost reprezentată de secretarul ei general, Dr. Karoly Toth (În timpul acestui eveniment, secretariatul internațional al C.C.P. își ținea o sesiune de lucru la Institutul teologic din București). În cuvîntul adresat noului Patriarh, secretarul general Toth subliniază că «personalitatea Prea Fericitului Patriarh Iustin este bine cunoscută, prețuită, stimată și iubită de credincioși, Bisericile și diferitele comitete ale C.C.P. din Europa, Asia, Africa și America. Pentru noi — a spus secretarul general — Patriarhul Iustin este o personalitate care ne aparține, de care sîntem legați prin puternice și strînse relații de credință. Biserica Ortodoxă Română este una dintre Bisericile întemeietoare ale C.C.P., avînd o contribuție specială la lucrarea ei pentru pace, în duhul Evangheliei lui Hristos. Biserica Ortodoxă Română este, azi, ca și în trecut, Biserica poporului. Pentru «Conferința creștină pentru pace» este o mare cinste că Biserica aceasta face parte dintre membrele ei».

*

— O delegație a «Conferinței creștine pentru pace» vizitînd Bisericile din Australia, a organizat la Sidney un seminar cu tema: «Pacea cu dreptate — misiunea de azi a creștinilor».

*

La Herrnhut (R. D. Germană) s-a ținut «Conferința tinerilor creștini din țările socialiste». Au participat delegați — în majoritate teologi — din Bulgaria, Cehoslovacia, R. D. Germană, Ungaria, Uniunea Sovietică și România. Din partea Bisericii noastre au participat Pr. Conf. Constantin Cornițescu de la Institutul teologic din București și Pr. Sebastian Șebu, asistent la Institutul teologic din Sibiu. Scopul conferinței: cunoașterea stării actuale a Bisericilor din țările respective și pregătirea Conferinței generale ecumenice a tineretului creștin din Europa, ce se va ține în 1978. Din referatele prezentate se constată că în țările respective Bisericile își împlinesc misiunea lor în deplină libertate. Din partea Bisericii noastre Pr. Șebu a fundamentat biblic noțiunea de mărturisire și slujire a Bisericii, subliniind principiile ei sociale ca: egalitate, dreptate, frățietate, munca în comun, ajutorarea celor în lipsuri (fizice sau

spirituale), pacea ș.a. În acest domeniu, în spirit de respect și prețuire, Biserica acordă sprijinul său pentru făurirea unei societăți mai bune. Libertatea de conștiință este asigurată prin legi și toate Bisericile și cultele religioase sînt tratate la fel, împlinindu-și în deplină libertate misiunea lor. Familia este sprijinită de Stat prin ajutoare bănești pentru copii, grădinițe etc. — Bisericile și cultele își păstrează tradițiile lor contribuind la dezvoltarea și înflorirea țării, și considerînd că «aproapele» este orice om. La Conferință s-a anunțat și intronizarea noului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române în persoana Înalt Prea Sfințitului Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Dr. Justin Moisescu.

— «Alianța Luterană Mondială», în adunarea generală de la Daressalam (Tanzania) și la care au participat 95 de Biserici — membre, a hotărît să continue discuțiile bilaterale cu celelalte Biserici creștine. Astfel cu Biserica Romano-Catolică, pe lângă discuțiile asupra Sfintei Euharistii și oficiului bisericesc, se urmărește a lămuri rezultatele discuțiilor avute și, îndeosebi, să se lămurească cum a fost posibil ca anumite elemente doctrinare în trecut au separat Bisericile, iar acum nu mai au acest caracter. Da, problema este interesantă. Adunarea generală a mai hotărît să ducă discuții oficiale cu Consiliul ecumenic al Bisericilor, și cu Bisericile Ortodoxă, Anglicană, Reformată și cu celelalte religii mondiale. Evident, se acționează mereu pe linie ecumenică (A. 145/77).

*

— O conferință ținută la Cartigny — Geneva și la care au participat delegați ai Consiliului ecumenic al Bisericilor, Vaticanului, Conferinței-Islam din Ieddoh, Ligii musulmane mondiale și ai Congresului musulman mondial, — a subliniat necesitatea și însemnătatea «dialogului dintre creștini și mahomedani», pentru a preciza «elemente doctrinare comune» în vederea apropierii între cele două religii mondiale (U. 5/77).

— La facultatea teologică ortodoxă din Preschov (Cehoslovacia) s-a înființat o docentură pentru discuții religioase cu necreștini. Titularul, Arhiepiscopul Pavel Alesch, a expus în prelegerea inaugurală tema: «Imaginea ortodoxă a divinității ca temelie a întîlnirii cu religiile necreștine», găsind elemente comune tuturor religiilor în năzuința credincioșilor după «o divinitate».

— «Societas Liturgica» cu caracter ecumenic și care se ocupă de «cercetări și înnoiri liturgice», înființată cu un deceniu în urmă, și-a ținut la Canterbury un congres internațional (I. la Strassburg — 1971; II. Montserrat — 1973; III. Trier — 1975). Tema discuțiilor: «Sf. Botez și Sf. Mir». Diferite referate au prezentat importanța și ritualul acestor sfinte taine în confesiunile creștine. Referatul ortodox l-a susținut Dr. Basdekis (Frankfurt) (ÖK. I. 36/77).

*

— La Facultatea de teologie a Universității din Copenhaga s-a ținut o conferință a profesorilor de teologie din țările nordice. Tema: «Biblia — cadrul disciplinelor teologice».

— Bisericile protestante din Franța și Republica Democrată Germană au format împreună societatea numită: «Întîlnire între creștinii evangheliști din Franța și Republica Democrată Germană». Societatea voințe să stabilească întîlniri și contacte frățești între credincioșii Bisericilor din cele două țări și discuții asupra unor probleme de caracter teologic și bisericesc de interes comun.

— În cripta bisericii «Sfntul Martin» din Emmerich (R. F. Germania) s-a deschis o expoziție de obiecte religioase (70), care ilustrează în bună parte istoria Bisericii din regiune de la încreștinarea populației pînă la începutul veacului XX. Evident, documente istorice însemnate.

— La Academia evanghelică din Bad-Boll (R. F. Germania) s-a ținut o conferință internațională la care au participat peste 100 de reprezentanți ai unor Academii și centre de studii. Discuțiile au fost axate pe probleme actuale, ca: «Rolul Bibliei» în ocupațiile cotidiene ale credincioșilor, cu sublinierea că se cere muncă și disciplină; «Emanciparea femeii»; «Biblia și educația» ș.a.

— «Consiliul ecumenic al Bisericilor» a înființat «Banca ecumenică» cu sediul în Olanda. 92 de organizații bisericești au format primul capital în sumă de 1.103.711 dolari americani. Rostul Băncii este de a da ajutoare în «lumea a treia».

— În Moschea-barock (zidită în 1785) din Schwetzingen a fost introdus în serviciu primul conducător religios (stabil) al celor peste un milion de mohamedani din R. F. Germania (Epd. 37/77).

— La Ferch Potsdam (R.D.G.) s-a ținut a patra «consultație ecumenică», organizată de Centrul «Ecumenic Misionar» al Bisericilor Evanghelice din R.D.G. în colaborare cu Conferința Bisericilor Europene. Tema discuțiilor: «Predica în comunitatea creștină». Au participat 33 delegați, reprezentind 22 Biserici (Polonia, Ungaria, România, Cehoslovacia, Finlanda, S.U.A.). Din România au fost din partea Bisericii noastre Diac. Prof. Dr. C. Voicu, prorectorul Institutului teologic universitar din Sibiu și Diacon I. Caraza, asistent la Institutul teologic Universitar din București, Pastorul Carol Szekely — Biserica Reformată Maghiară și Pastorul Albert Kiss — Biserica Luterană Maghiară. În general despre problema în discuție s-a spus că predica, evident, trebuie să stăruie asupra necesității rugăciunii și evlaviei credincioșilor, precum și asupra dreptății și securității sociale, atît de necesare vieții sociale. Diaconul asistent I. Caraza a prezentat referatul, în conceptul ortodoxiei noastre, intitulat: «Funcțiile predicii în comunitatea creștină» tratînd despre: 1) Predica și mărturisirea credinței; 2) Predica și slujirea aproapelui și 3) Predica și ecumenismul; plus o scurtă prezentare a condițiilor actuale ale predicii la noi. Diac. Prof. I. Volcu a prezentat o privire generală asupra tuturor cultelor de la noi, raportul lor cu Statul, organizarea lor independentă, școlile teologice, publicațiile lor etc. Statul acordă cultelor deplină libertate și contribuie substanțial la întreținerea monumentelor istorice bisericești. Cultele nu se amestecă în treburile Statului, dar sprijină eforturile constructive ale poporului. Nu există tensiune între culte. Predica cuprinde mărturisirea credinței, orientîndu-se însă după nevoile spirituale și morale de actualitate ale credincioșilor.

— Dr. Karoly Toth, secretarul general al Conferinței Creștine pentru Pace, a fost ales Episcop al Bisericii Reformate Ungare — Eparhia Dunării (Informationen der Christlichen Konferenz 224/77).

— Mitropolitul Hrisostom de Paphos este noul conducător al Bisericii Ortodoxe din Cipru — urmaș al decedatului Arhiepiscop Macarie (Evanghelsche Information 44/77).

— Cu ocazia lucrărilor de renovare a «Bisericii Mormintului» din Ierusalim, s-a dezvăluit sub biserică «Stînca Golgotei», unde a fost crucificat Mîntuitorul. Lucrările de renovare se făc cu contribuția financiară a Comunităților ortodoxă, ortodoxă-etioopiană, romano-catolică, armeană și coptă («Korespondenzbericht» 265/77).

*

— Profesorul arheolog din Ierusalim, Iigael Iadin, a tipărit pentru prima dată «sulul templului», manuscris din grupa scrierilor «Qumran», descoperit în 1967 la un anticariat. Acesta cuprinde cele mai importante date despre secta esenienilor, precum și planul templului din Ierusalim (I Cronici, XXVIII, 12—19) (Welt, Kirche, Aktuell-Ausland 133/77).

— La Niș (Iugoslavia) a apărut o nouă revistă bisericească intitulată «Glas Pravoslavne Eparhije Niške» (In Ökumenische Information 45/77).

— La Bendor (R.F.G.) s-a ținut un seminar cu tema: «Asociație și solidaritate» la care au participat peste 100 creștini, mohamedani și iudei din 13 țări europene și arabe, îndemnați de «credința în Dumnezeu și dorința păcii». Bendorf este «centrul conferinței permanente a creștinilor, iudeilor și mohamedanilor din Europa» (Ökumenische Information 45/77).

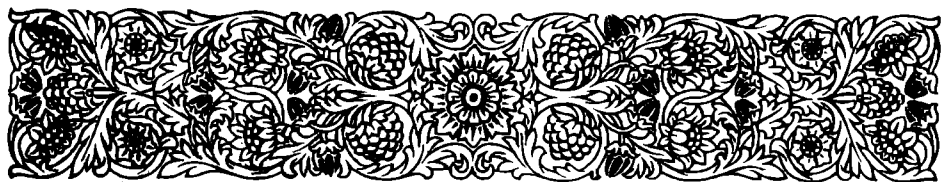
*

— «Alianța mondială a societăților biblice» a dispus ca șase teologi de specialitate să revizuiască pînă în 1979 textul ebraic al Vechiului Testament după noile lămuriri oferite de «critica textului biblic» (Ökumenische Information 35/77).

— «Organizația internațională pentru studiul Vechiului Testament» și-a ținut congresul la Göttingen (R.F.G.). Rezultatul științific va putea fi cunoscut abia după mai mulți ani — scrie un participant. Deocamdată participanții — 430 —, de diferite confesiuni creștine s-au cunoscut mai bine cu teologi iudaici (Internationale Information 35/77).

— În mișcarea ecumenică Biblia are importanță centrală, fiind ea elementul de unire a Bisericilor, spune Dr. W. A. Visser't Hooft, președinte de onoare al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Welt, Kirche 134/77).

Diac. Prof. O. BUCEVSKI

PAGINI ALESE DIN SFINȚII PĂRINȚI

SFÎNTUL VASILE CEL MARE, «CUVÎNT ÎMPOTRIVA CELOR CE SE MÎNIE»

Dacă eficacitatea și temeinicia rețetelor emise de medic se vede după aplicarea lor, același lucru se poate spune și despre sfaturile duhovnicești : numai după ce au fost îndeplinite se poate vedea folosul lor pentru îndreptarea și desăvârșirea vieții.

Am auzit pe autorul «Proverbelor» exprimându-se fără înconjur că «mînia pierde chiar și pe cei înțelepți» (Întel. 15, 1), am auzit apoi îndemnurile apostolice: «Ca orice mînie și orice strigare să piară din mijlocul nostru, împreună cu orice răutate» (Efeseni 4, 31) și în sfîrșit, am auzit pe Domnul zicînd : «Cel ce se mînie în zadar pe fratele său, este vinovat de judecată» (Matei 5, 22).

Din aceste cuvinte am aflat atît dimensiunile acestei patimi, cît și valoarea preceptelor sfinte. Dar lăsîndu-ne noi înșine pradă acestei patimi, așa cum cineva deschide o ieșire unui torent vijelios, apoi cugețînd în liniște asupra dezordinei ce aduce în suflete, ne-am dat seama pe viu cîtă dreptate au cuvintele Scripturii : «Barbatul mînios nu este vrednic de respect» (Înțelep. 11, 25), pentru că, odată ce această patimă întunecă rațiunea și stăpînește asupra sufletului, sălbăticește pe om cu totul și face din om neom. Mînia este pentru om ceea ce este veninul pentru (viețuitoarele) vîeninoase. Ea îl face să turbeze ca și ciinii, să atace ca scorpionii și să muște ca șerpii. De altfel, Scriptura îi denumește pe cei posedați de această patimă cu denumirile animalelor, cu care se aseamănă prin răutate. Îi numește «ciini ce mușcă pe furiiș» (Isaia 56, 10), șerpi și «pui de vipere» (Matei 3, 7) și cu multe alte denumiri ca acestea. Și pe bună dreptate, cei ce vor să facă rău celor de același neam, pot fi numărați între animalele sălbatice și veninoase, care prin firea lor dușmănesc pe oameni. Din cauza mîniei, limbile n-au frîu și gurile n-au zăvor, mîinile nu-s reținute de la nimic, iar injuriile,

batjocurile, acuzele, rănilile și nenumărate alte rele se nasc la tot pasul. Din cauza miniei se ascute sabia și se pregătește moartea omului de mîna omenească, din cauza miniei frații nu vor să știe unul de altul, iar părinții și copiii au uitat de înrudirea lor. Cei ce se minie uită mai întii de ei înșiși, apoi de toți ai lor. Întocmai ca torenții, care tîrăsc (tot) ceea ce întilnesc în calea lor, pornirile violente și nestăpînite ale celor ce se minie mătură tot ce găsesc înaintea lor. Cei ce se minie nu respectă bătrînețile, nici virtutea, nici înrudirea, nici demnitățile, într-un cuvînt, nimic din ceea ce cinstesc oamenii.

1. Minia este o nebunie de o clipă, iar cei stăpîniți de ea și de gîndul răzbunării deseori cad pradă unui rău și mai mare decît cel pe care îl pot face. Astfel, avînd mereu în minte cele suferite și voind cu orice preț să facă rău celui ce i-a miniat, se întimplă să sufere o vătămare mai mare decît cea pe care o provoacă, așa cum deseori se întimplă cu lucrurile care cad peste altele.

2. Cine ar putea descrie acest rău? Cei înclinați spre minie, cei care se aprind pentru orice motiv, țipă, se agită, atacă mai rău decît vietățile veninoase și nu se opresc mai înainte de a se răzbuna. Nici ascuțișul săbiei, nici focul, nimic altceva nu este în stare să stăpînească sufletul înnebunit de minie. Mînioșii nu se deosebesc întru nimic nici după aspect, nici după dispoziția sufletească de cei stăpîniți de demoni. Sîngele le fierbe în inimă, ca și cînd ar fi expus focului, iar cînd le iese în față, cu alt chip îi arată; le schimbă pe cel obișnuit și cunoscut de toți, cu altul, întocmai cum se schimbă măștile pe scenă. Ochii cu care erau obișnuiți toți devin de nerecunoscut; sînt ca ochii unui nebun și sticlesc ca focul; își ascut dinții așa cum fac mistreții cînd pornesc să se bată, chipul le este palid, vinele li se umflă, iar duhul li se tulbură. Glasul le devine aspru și încordat, cuvîntul nearticulat și iese cînd și cînd, fără rînduială și neînțeles. Cînd răul ajunge la culme, atunci este posibil să vadă cineva lucruri care nu se pot exprima cu cuvîntul și care de obicei nu se fac; mîinile și picioarele lovesc fără milă părțile cele mai sensibile ale trupului și tot ceea ce cade la îndemînă devine armă în mîna nebunului. Dacă și din partea opusă se găsește unul gata de replică, unul la fel de rău, atunci săvîrșesc și suportă cîte de obicei suportă cei ce au conducător pe diavol. Deseori, cei ce se încaieră se aleg, ca premii ale miniei lor, cu invalidități trupești și cu moartea. A lovit unul, celălalt i-a și răspuns, a ripostat acesta, celălalt nu i-a rămas dator. Trupul este zdrobit de răni, dar ura împuținează sentimentul durerii. Nimic nu-i liniștește pentru că sufletul întreg este pornit spre răzbunare.

3. De aceea, zic, nu răspundeți răului cu rău și nu încercați să faceți unul altuia un necaz mai mare, pentru că în întrecerile rele cel ce învinge nu este cel mai bun, ci cel mai rău pentru că lui îi revine cea mai mare parte a răului săvîrșit.

Deci, nu răsplăti cu aceiași monedă fapta cea rea și nu achita împrumutul cel nesăbuit. Te-a înjurat cel miniat? Oprește răul cu tăcerea. Fă ca gîndul bun întocmai ca un vînt plăcut, să îndepărteze din mintea

la tot necazul pricinuit să nu-ți fie dascăl dușmanul, nici să nu invidiezi ceea ce urăști. Să nu te faci oglindă în care să se reflecte chipul celui mînios. Este acela roșu de mînie, tu să nu te îmbujorezi. Sînt ochii aceleia sticloși, ai tăi să privească senin. Este aspru glasul (aceluiia), al tău să fie blînd. În pustiu ecoul nu se întoarce așa de clar către cel ce strigă, așa cum se întorc insultele spre cel ce insultă.

Și dacă ecoul se stinge treptat, insulta revine mai puternic. Ce zice unul către altul cînd se insultă reciproc? Unul zice: neisprăvitule, celălalt îi răspunde: slugarnicule. Acesta: sărăcunule, celălalt: vagabondule. Acesta: prostule, acela: nebune (Și merg așa) pînă cînd termină întocmai ca pe niște săgeți insultele. După aceea se iau la luptă, pentru că mînia naște insulte, insultele nasc certuri, certurile duc la lovituri, loviturile la răni, iar rănilor aduc deseori moartea. Să ne opunem răului de la început și să izgonim, pe cît ne este cu putință, mînia din sufletele noastre, pentru că îndepărtînd această patimă, smulgem din rădăcină pe cele mai multe rele. Te-a înjurat? Tu binecuvintează-l. Te-a lovit? Tu rabdă. Te scuipă și zice că ești un neisprăvit? Tu gîndește-te cine ești, gîndește-te la faptul că ai fost făcut din pămînt și că în pămînt iarăși te vei descompune (Gen. 3, 19). Dacă vei fi condus de aceste gînduri, vei găsi că orice necinstire este departe de a spune ceea ce ești în realitate.

În felul acesta te vei arăta de neînvins de dușmanul tău, invulnerabil la injuriile lui și făcînd din nebunia dușmanului motiv de înaltă cugetare, îți vei procura marea coroană a cumpătării. Prin urmare: ți-a zis că ești un neisprăvit și de nimic? Tu să adaugi că ești «pămînt și cenușă» (Gen. 18, 27) pentru că nu ești superior tatălui nostru Avraam care s-a caracterizat pe sine așa. A zis dușmanul tău că ești ignorant, sărăcan și netot? Tu, reflectînd la cuvintele lui David, să adaugi că ești vierme și că din murdărie te-ai născut (Psalm 21, 7). Acestor cuvinte să adaugi apoi exemplul frumos a lui Moise. Acesta, atunci cînd a fost defăimat de Aaron și de Maria, nu s-a plîns lui Dumnezeu, ci s-a rugat pentru ei (Numeri 12, 1—6). Cui preferi să fii ucenic? Al bărbaților fericiți și iubitori de Dumnezeu sau al celor plini de duhul răutății? Ia, judecă-te: Cînd ispita injuriei începe a se naște în tine arăți țările de cuget și alergi către Dumnezeu sau, plin de mînie, te împotrivești adversarului? Să lași rațiunea să aleagă partea cea bună. Arătîndu-te blînd, te vei folosi și pe tine și pe acela, pe cînd cu mîndria, cu greu îl vei înfrunta, căci, ce poate fi mai dureros pentru dușman decît faptul de a vedea că dușmanul său nu se sinchisește de defăimări? Să nu te lași, să nu cazi în mina celor ce insultă. Lasă-l să latre împotriva ta, fără să-i răspunzi; să se certe cu sineși, căci după cum cel ce lovește pe cel fără durere pe sine se lovește, așa și cel ce insultă pe cel insensibil la insulte, pe sine se insultă... Deci, dacă acela te insultă, tu fii mărinimos; dacă acela este mînios și periculos, tu să fii blînd și îngăduitor; aceluia îi va părea rău pentru cele spuse, pe cînd ție nu-ți va părea rău nici odată pentru virtute.

4. Dar ce trebuie să spunem atâtea ? Aceluia defăimarea i-a închis împărăția cerurilor, pentru că «defăimătorii nu vor moșteni împărăția cerurilor» (I Cor. 6, 10), pe când ție, tăcerea ți-a pregătit împărăția cerurilor, «pentru că cel ce va răbda pînă la sfîrșit, acela se va mîntui». (Matei 10, 22). Însă opunîndu-te celui ce defăimează, cum te vei mai apăra ? Vei zice că el a început cearta ? Și ce scuză ai pentru aceasta ? Desfrînatul, dînd vina pe curvă că l-a împins, chipurile, la păcat, nu este vrednic de o pedeapsă mai mică. Nu există coroane fără lupte, nici cadavre fără rivali. Ascultă ce zice David : «Cînd cel neșvicios a stat înaintea mea, nu m-am supărat», ci «am stat ca un mut și m-am smerit» (Ps. 38, 2). Tu, însă, respingi insulta ca pe ceva rău, apoi o imiți ca pe ceva bun. În felul acesta te faci singur acuzatorul tău. Sau nu cumva cercetezi cu deamănuntul păcatele străine, iar pe ale tale nu le vezi nicăieri ? Este defăimarea un lucru rău ? Evită să o imiți pentru că faptul că altcineva a făcut începutul răului, nu e o scuză pentru a fi iertat. Cred că este mai drept să te indigneze faptul că acela n-a avut înainte un exemplu pe care să-l imite pentru a se înțelepți ; tu, însă, pe cînd ai văzut pe cel mînios că se schimonosește nu te-ai păzit să-l imiți, te-ai mîniat pe el și ai făcut din aceasta o justificare pentru patima lui. L-ai absolvit pe acela de responsabilitate și te-ai condamnat pe tine însuși. Deci, dacă mînia este ceva rău, de ce n-ai evitat răul ? Iar dacă merită scuză, de ce nu arăți îngăduință față de cel ce se mînie ?

Așa că la nimic nu-ți va folosi faptul că ești a doua cauză (a răului), pentru că la întreceri se decernează coroane nu celui ce începe lupta ci celui ce învinge. Prin urmare, este condamnat nu numai cel care a început răul, dar și cel care a urmat pe cel rău pe calea cea rea. Dacă te face sărăcan și spune adevărul, să nu te superi, iar dacă spune neadevărul, cu ce te incomodează vorbele lui. Să nu te încînte laudele care spun mai mult decît ești în realitate și nici să nu te mînie insultele care nu te ating. Știl, doar, că săgețile, lovindu-se de obiectele tari, sînt lansate cu putere mai departe, pe cînd atunci cînd se lovesc de obiecte mai moi pierd din viteză. Ceva asemănător se întîmplă și cu patima defăimării. Cel ce se împotrivesc răului, îl face și mai mare, pe cînd cel ce nu ripostează îl nimicește cu blîndețea sa. De ce te tulbură apelativul de sărăcan ? Adu-ți aminte de faptul că «gol ai venit pe lume și gol te vei întoarce» (Iov 1, 21). Ce sărăcie poate fi mai mare decît această goliciune ? Apoi, cine a fost dus vreodată la închisoare pentru că este sărac ? Nu este rea sărăcia, ci rău este faptul de-a nu ști să o suporti cu demnitate. Adu-ți aminte că Domnul «bogat fiind, s-a sărăcit pentru noi» (II Cor. 8, 9). Dacă te face incult și fără de minte, adu-ți aminte de insultele ce i-au fost adresate celui prin excelență înțelept. I-au zis : «ești samarinean și ai demon» (Ioan 8, 48). Dacă te mîni; adeverești defăimarea și ce lucru este mai nechibzuit decît mînia ? Iar dacă nu te mîni, ai și liniștit pe cel care defăimează și arăți prin fapte că ești înțelept. Ai fost pîlmuit ? Dar și Domnul a fost pîlmuit. Ai fost scuipat ? Dar și

stăpînul nostru a fost scuipat. El nu și-a întors fața de la scuipările ce vin ca o «ocară» (Isaia 50, 6). Ai fost calomniat? Dar și judecătorul cel mare a fost calomniat. Ți-au rupt haina? Dar și pe Domnul l-au dezbrăcat și au împărțit între ei hainele Sale (Matei 27, 31—35). Tu n-ai fost încă condamnat, nici răstignit, îți lipsește mult pentru a te ase-măna cu El.

5. Să ai în minte toate aceste sfaturi și să îndepărtezi de la tine dispoziția cea rea. Buna dispoziție îndepărtează tresăririle și strîngerile de inimă și readuce liniștea în cuget. Aceasta vrea să spună și David cînd zice: «M-am pregătit și nu m-am tulburat» (Psalm 118, 60). Apoi amintindu-ne de faptele bărbaților sfinți, să îndepărtăm de la noi înclinarea sufletului spre ceea ce este rău. Marele David a arătat blîndețe față de atitudinea jignitoare a lui Semei și nu s-a mîniat. El și-a îndreptat gîndul către Dumnezeu, pentru că «Domnul a zis lui Semei să blesteme pe David» (II Regi 16, 10), de aceea auzind că Semei îl numește bărbat al singuiurilor și bărbat nelegiuit, nu s-a mîniat pe el, ci s-a smerit ca și cînd defăimarea îi venea pe merit. Prin urmare două lucruri să îndepărtezi de la tine: întii, faptul de a te considera vrednic de cinstire deosebită; în rîndul al doilea, faptul de a socoti pe alt om inferior ție. În felul acesta mînia ta nicîdată nu va izbucni pentru dezonorările suferite.

Se întîmplă uneori că te insultă cel care ar trebui să-ți arate recunoștința. Să știi, însă, că paguba este mai mare pentru cel ce insultă decît pentru cel insultat. Lasă-l să insulte, tu însă să nu insulti. Cuvintele lui să fie pentru tine motive de cugetare înaltă. Dacă simți că mînia îți incolțește în suflet, înăbuș-o de la început. Zice (Psalmistul): «Întru mine s-a tulburat inima mea» (Ps. 142, 4) vrea să spună cu acestea că patima nu s-a manifestat în afară, ci că s-a topit înlăuntru lui, așa cum se topește un val în mijlocul mării. Liniștește-ți, deci, inima tulburată. Patimile să amuțească în prezența rațiunii tale, așa cum tac copiii în prezența unui bărbat respectabil. Cum am putea evita paguba pe care o provoacă mînia? O evităm dacă facem ca mînia să nu treacă înaintea rațiunii, dacă mînia este pentru noi întocmai ca un cal supus și o dirijăm cu rațiunea întocmai ca și cu un frîu. Înflăcărarea pusă în suflet (nu este ceva rău), ci din contră este necesară pentru săvîrșirea virtuții; este întocmai ca un soldat care lăsînd armele în grija generalului, este gata să dea ajutor la ceea ce i se cere. Înflăcărarea este nervul sufletului, căruia îi dă impuls spre fapte bune. Dacă vreodată îl surprinde pe acesta supus plăcerii, din molatec îl face tare, întocmai cum apa călește fierul. Căci dacă nu te mîinii pe rău n_u este posibil să-l urăști cît trebuie. Cred că trebuie să arătăm zel egal în iubirea virtuții și în ura păcatului. Pentru acesta din urmă, indignarea este foarte folositoare. Dacă indignarea ascultă de rațiune așa cum ascultă cîinele de stăpînul său, ea poate fi folosită și pentru săvîrșirea unor lucruri folositoare și poate fi concretizată împotriva păcatului.

Cel condus de astfel de simțăminte nu acceptă sub nici o formă păcatul, ci din contră, îl alungă, așa cum alungă cîinele pe lup. Acesta este

folosul indignării pentru cei care știu cum s-o dirijeze. Dar nu numai indignarea, ci și celelalte puteri ale sufletului pot, deveni bune sau rele după felul în care sînt folosite. De exemplu, unul dă curs poftei, se complace în plăceri trupești, devine un desfrînat și un scirbos. Altul își îndreaptă dorința spre Dumnezeu și pofteste bunuri veșnice, astfel că devine demn de invidiat și fericit. Același lucru se poate spune și despre cuget; unul îl folosește bine și este înțelept, altul îl folosește pentru a vătăma pe aproapele și este răutăcios și viclean.

6. Așadar, să nu facem din cele ce ni s-au dat de către Creator pentru mîntuire prilej de păcătuire. Revenind la indignare repetăm că fiind dirijată cînd și cum trebuie, ea aduce bărbăție, răbdare și cumpătate, că fiind dirijată împotriva dreptei rațiuni, devine nebulie. De aceea psalmistul ne îndeamnă: «Mîniați-vă dar nu păcătuți» (Ps. 4, 5), dar Domnul spune că va fi condamnat cel ce se minie fără motiv (Matei 5, 25). Nu omite (Cel Prea Înalt) să se folosească de ea, ca de un medicament, atunci cînd trebuie. Cuvintele sale: «Dușmănie voi pune între tine și șarpe» (Gen. 3, 15) și «Priviți pe Madianiți ca pe niște dușmani» (Numeri 25, 17) ilustrează acest lucru. Inspirat de această idee, pentru a pedepsi idolatria, Moise cel mai blind dintre toți oamenii (Numeri 12, 3), a înarmat mîinile leviților ca să ucidă pe frații lor zicînd: «Fiecare din voi să-și ia sabia și străbătînd tabăra de la un capăt la altul să ucidă pe fratele, pe prietenul și pe ruda sa» (Ieșire 32, 27). Puțin după aceea, adaugă: «Aduceți astăzi mîinile voastre Domnului, chiar și cu jertfa fiului și a fratelui vostru, ca să vi se dea binecuvîntarea» (Exod 32, 29).

Ce a făcut drept pe Finias? Nu minia dreaptă împotriva desfrînaților? Acesta care era atît de îngăduitor și blind cînd a văzut că Zamfir se destrăbălează cu madianita în văzul tuturor, nu s-a mai abținut și a dat drumul mîniei, precum se cuvenea, străpungîndu-i pe amîndoi cu lancea (Numeri 25, 8). De asemenea Samuil, aducînd înaintea Domnului pe Agag, regele amaleciților, pe care Saul îl cruțase, împotriva voinței lui Dumnezeu, nu l-a ucis sub impulsul mîniei cele drepte? N-a ucis Ilie Zelotul sub impulsul mîniei celei drepte și înțelepte, spre folosul întregului Israil, 450 de bărbați care erau preoți ai rușinii și 400 de bărbați care mîncau pîinea Izabelei (III Regi 18, 22—40). Și tu te superi, dar fără motiv împotriva fratelui tău și faci ceea ce fac ciinii care mușcă pietrele atunci cînd nu pot să muște pe cel ce le aruncă. Cel ce suferă este vrednic de milă, pe cînd cel ce face rău este vrednic de ură. Să-ți îndrepți mînia ta către diavolul ucigător de oameni, către tatăl minciunii, dar să-ți pară rău de fratele tău, pentru că dacă stăruie în păcat, va fi dat împreună cu diavolul focului celui veșnic. După cum noțiunile, «înflăcărare» și «ură» se deosebesc una de alta, la fel se deosebește și conținutul lor. Prima, inflăcărarea, sugerează o izbucnire a patimii; cealaltă, mînia, desemnează o tristețe stăruitoare și un imbold continuu către răzbunare.

Trebuie să spunem că oamenii greșesc în ambele situații. Greșesc atunci cînd se pornesc cu intenția de a lovi pe cei care îi minie, cît și atunci cînd întind curse viclene celor care i-au nedreptățit. Noi trebuie să ne păzim de ambele situații.

7. Prin urmare, cum poate fi reținută patima atunci când nu trebuie să izbucnească? O poți reține dacă mai înainte te exersezi în smerenie, așa cum ne-a învățat Domnul prin cuvînt și faptă. Prin cuvînt cînd a zis: «Cel care dintre voi vrea să fie primul, să fie tuturor slugă» (Marcu 9, 35); prin faptă, cînd n-a cîrțit și s-a arătat blind față de cel care l-a lovit (Ioan 18, 22—23). Creatorul cerului și al pămîntului, stăpînul cel lăudat de făptura văzută și nevăzută, «Cel ce pe toate le ține cu puterea cuvîntului Său» (Evrei 1, 3) n-a deschis pămîntul și nu l-a trimis viu în iad pe nemernic, ci l-a muștrat și l-a învățat. «Dacă am vorbit rău, a zis, arată-Mi în ce am greșit, iar dacă am vorbit bine, de ce Mă bați?» (Ioan 18, 23). Căci dacă te obișnuiești să te consideri că ești ultimul, conform poruncii Domnului, cînd te vei indigna că ai fost insultat pe nedrept? Cînd un copil te insultă, să faci din insultă prilej de ris. Și cînd cineva ieșit din minți, spune cuvinte jignitoare, să-l consideri mai degrabă vrednic de plîns, decît vrednic de ură. Să știi că nu cuvintele întristează, ci gîndul că ești cineva. Dacă îndepărtezi acest gînd din mîntea ta, toate insultele lovesc în gol. «Încetează mînia și părăsește iuțimea» (Ps. 36, 8), pentru a evita plata mîniei, «care se descoperă din cer împotriva celor ce necinstesc pe Dumnezeu și nedreptățesc pe oameni» (Romani 1, 18). Dacă vei putea tăia cu ascuțișul rațiunii rădăcina amară a mîniei, vei smulge odată cu ea rădăcina multor patimi, pentru că viclenia, necredința, moravurile rele, obrăznicia și toate celelalte rele sînt lăstare ale acesteia. Prin urmare, să nu lăsăm să intre în noi un rău atît de mare, pentru că acesta echivalează cu boala sufletului, cu întunecarea rațiunii, cu înstrăinarea de Dumnezeu, cu ignorarea înrudirii, cu începutul războiului, cu îngrămădirea nenorocirilor, cu nașterea în sufletele noastre a unui diavol viclean și cu primirea în gazdă a unui chiriaș nerușinat, care se face stăpîn pe casa noastră și nu permite întoarcerea Sfîntului Duh în ea. Pentru că acolo unde sînt dușmăni și certuri, acolo unde în suflete este turburare, acolo nu se odihnește duhul blîndeții. Și conformîndu-ne îndemnului fericitului Pavel «Să îndepărtăm de la noi orice mînie și iuțime, orice strigare și orice răutate și să devenim buni și milostivi unul față de altul» (Efeseni 4, 31—32), să așteptăm împlinirea celor promise celor blînzi: «Fericiti cei blînzi că ei vor moșteni pămîntul» (Matei 5, 5) în Hristos Iisus, Domnul nostru, căruia se cuvine slava și puterea în vecii vecilor. A MIN !

„ÎMPOTRIVA CELOR CE SE ÎMBATĂ”

Privești de seară mă îndeamnă să vorbesc, dar lipsa de efect a îndemnelor de pînă acum îmi taie orice elan. De altfel și agricultorul atunci cînd vede că semănătura sa n-a dat rod, șovăie să mai semene a doua oară în același ogor. Pentru că, dacă după atîtea îndemnuri pe care neîncetat vi le-am dat în timpul celor șapte săptămîni ale postului

— timp în care n-am încetat să predicăm ziua și noaptea Evanghelia harului lui Dumnezeu —, n-am dobândit nici un folos, cu ce speranță să vorbim astăzi? O, cite nopți ați vegheat în zadar! Cite zile v-ați adunat în zadar! Într-adevăr în zadar, pentru că cel ce a apucat odată pe calea cea dreaptă apoi s-a întors la vechile obiceiuri, nu și-a pierdut doar plata pentru oboselile sale, ci s-a făcut vrednic de o pedeapsă și mai grea, de pedeapsa trădării, pentru că după ce s-a împărțășit de bunătatea cuvîntului lui Dumnezeu și s-a învrednicit să cunoască tainele cele dumnezeiești a trădat totul, amăgit de plăcerea unei clipe. Pentru că «cel neputincios este vrednic de cinste, pe cînd cei puternici vor fi judecați cu asprime» (Întel. Solomon 6, 6). A venit seara și un atac al diavolului a și nimicit toată osteneala. Cu ce curaj să mai vorbesc? Aș tăcea, știți prea bine, dar mă tem că voi păți ceea ce a pățit Ieremia: pentru că n-a voit să vorbească poporului celui nesupus, foc s-a aprins în măruntaiele lui, (foc) care-l mistuia, pe care nu putea să-l suporte (Ieremia 20, 9).

Femei desfrîinate, care au uitat de frica de Dumnezeu și de focul cel veșnic, care în această zi care amintește de înviere ar trebui să stea acasă, să reflecteze asupra sensului acelei zile, a zilei cînd se vor deschide cerurile și ni se va arăta judecătorul din ceruri, cînd se vor auzi trâmbițele lui Dumnezeu, cînd va avea loc învierea morților, judecata cea dreaptă și se va da fiecăruia după faptele sale, în loc, zic, să se gîndească la acestea, în loc să-și curățească inimile de gîndurile cele rele, să-și steargă cu lacrimi păcatele făcute, să se pregătească de întîlnirea cu Hristos în ziua cea mare a arătării lui, au lepădat jugul robiei lui Hristos, au aruncat de pe capetele lor acoperămintul buneicuvîințe, au disprețuit pe Dumnezeu, au disprețuit pe îngerii lui și au pierdut orice rușine față de bărbați. Vînturîndu-și pletele, «joacă jocuri provocatoare» (Isaia 3, 16), cu privire galeșă și cu riset deșuchiat provoacă pe tineri la desfrîu. Și ceea ce este și mai rău este faptul că au încins hore la capela martirilor ce se află în fața orașului și au transformat locurile sfinte în loc al nerușinării lor.

Au pîngărit aerul cu cîntece de desfrîu, au pîngărit pămîntul frămîntîndu-l cu picioare necurate, s-au făcut priveliște pentru mulțimea tinerilor care le înconjurau. Cum să trec cu vederea toate acestea? Și cum să mă tînguesc pe măsură? Vinul v-a păgubit sufletele. Vinul care a fost dat ca dar celor cumpătați în vederea vindecării bolii, a devenit acum motiv de destrăbălare.

2. Beția, demonul care intră în suflete odată cu plăcerea, mama răutății, dușmana virtuții, face din cel brav un fricos și din cel cumpătat un desfrînat, nu cunoaște dreptatea și disprețuie dreapta judecată. Așa cum apa stinge focul la fel și vinul luat fără măsură stinge rațiunea. De aceea am șovăit să vorbesc împotriva beției. Nu că este un rău din cele mici, nici pentru că este vrednic a fi trecut cu vederea, ci pentru că cuvîntul n-aduce nici un folos. Pentru că, dacă cel beat devine nebun și se întunecă la minte, în zadar îl muștră cineva pentru că el n-aude.

Prin urmare cu-i să vorbesc? Cel ce are nevoie de îndemn n-aude pe cînd cel ce aude n-are nevoie de îndemn. Să încetăm a vorbi? Dar

neglijența este periculoasă. Voi zice ceva împotriva celor ce se îmbată? Dar voi striga în urechi moarte. Cred că este bine să procedez cum procedează medicii în cazul bolilor molipsitoare: pe cei atinși de boală ei nu încearcă să-i vindece, însă iau măsuri de protecție pentru cei sănătoși. Cuvîntul nostru va lăsa liniștiți pe cei bolnavi, însă va arăta celor neatinși de patimă cum să se ferească de ea.

3. Omule, prin ce te deosebești de animalele necuvîntătoare? Nu prin rațiune? Nu datorită ei ai devenit stăpîn și domn a toată creatura? Cel care prin beție a pierdut dreapta judecată, «a devenit asemenea animalelor celor necuvîntătoare» (Ps. 48, 13). Eu aș zice ca cei beți sînt mai fără minte chiar și decît animalele. Pentru că toate patrupedele și fiarele au bine stabilită perioada împreunării, pe cînd cei ce țin sufletul (înlănțuit) de beție și au umplut trupul de o căldură nefirească, sînt împinși tot timpul spre plăceri și împreunări necurate și nerușinate. Și nu numai aceasta îi înnebunește, dar și pervertirea simțurilor face pe cel ce se îmbată mai rău decît orice animal. Căci ce animal este așa de neascultător ca omul? Nu ignorează pe cei ce le sînt foarte apropiați și aleargă către cei străini ca spre niște cunoscuți? Nu sar deseori peste umbre crezînd că sînt șanțuri și canale? Urechile lor s-au umplut de sunete și zgomote ca și cînd ar fi lîngă o mare tulburată. Li se pare că pămîntul se ridică și că munții aleargă în jurul lor. Cînd rid din tot sufletul, cînd plîng și se jelesc amarnic. Uneori sînt obraznici și fără teamă, alteori sînt reținuți și fricoși, somnul lor este greu și înecător iar trezvia este mai rea decît somnul. Viața pentru ei este un vis. N-au haină (pe ei) nici ce să mănince miine, în beția lor se cred împărați și generali, construiesc orașe și împart bani. Cu astfel de inchipuiri și înșelăciuni umple inimile lor vinul care fierbe înăuntru lor. Alții cad victimă patimilor contrare acestora. Sînt triști, deznădăjduți, plîng, sînt foarte bănuitori și fricoși. Același vin în diferite trupuri provoacă patimi diferite în suflete. Pe cei cărora le aduce sîngele în față îi face veseli și mulțumiți, pe cînd celor cărora le îngroașă sîngele, le strică dispoziția. Dar cite nu sînt necazurile pe care le aduce această patimă? Îl face pe om morocănos, cu ușurință minios, nemulțumit, schimbător, îl face să strige, să fie tulburat, să înșele cu ușurință.

4. Pornirile rele izvorăsc din beție ca dintr-un izvor. În cel necumpătat intră boala desfriului care-l obsedează atît de mult încît poate fi considerată a doua însușire rea a bețivilor. Desfriul, nu numai cel obișnuit, dar și cel împotriva firii. Nu este ușor să redai în cuvinte toate relele ce vin din beție. Ciuma vatămă trupurile încetul cu încetul, — aerul avînd partea lui de contribuție la aceasta —, pe cînd odată cu vinul intră în trup toate vătămrile. Și după ce pierd sufletul, murdărindu-l cu tot felul de pete, distrug și sănătatea trupului. Nu numai plăcerile distrug trupul, ci și greutatea care se acumulează în trup îl face fără vlagă, moleșit și lipsit de tonus vital. Ochii lor sînt vineți, fața palidă, respirația respingătoare, vorbirea nelegată și cuvîntul nearticulat și neclar. Picioarele lor șovăie ca ale copiilor... Cei nenorociți de plăcere sînt mai de plîns decît cei ce petrec iarna pe mare, care nu-și pot reveni din ameteală, pentru că valurile vin unul după altul.

Așa și acum, sufletele acestora sînt conduse spre adînc, înecate în vin. Și precum corăbiile muncite de furtună și inundate de apă se ușurează odată cu aruncarea încărcăturii, și în cazul lor este necesară îndepărtarea a ceea ce-i îngreuiază. Ei sînt mai de plîns decît cei ce navighează pe timp urît ; pe cînd aceia înjură vîntul și marea, aceștia acceptă de bunăvoie furtuna beției. Cel îndrăcit este de plîns. Cel beat, însă, deși suferă la fel nu este vrednic de milă, pentru că de bună voie s-a supus demonului beției. Unii își procură medicamente pentru beție, nu pentru a nu suferi ceva rău de pe urma vinului, ci pentru a nu le trece amețea. Pentru aceștia, ziua este mică, mică este și noaptea de iarnă. Nu există sfîrșit al răului, pentru că vinul abia deschide pofta de băut. El nu alină setea, ci face și mai necesară altă beție ; și alimentîndu-și mereu pofta, bețivul suferă contrariul a ceea ce dorește : prin continua complacere în plăceri își tocește simțurile.

La fel cum lumina prea puternică orbește ochii și după cum cei ce aud zgomote prea tari surzesc, la fel și aceștia pierd fără să știe plăcerea ce o provoacă vinul, din cauza abuzului făcut de el. Pentru aceștia, vinul este anost și apos, chiar și cînd este autentic, fad este gustul apei fie ea oricît de curată.

«Ale cui sînt vaietele ? Al cui este zgomotul ? Ale cui sînt judecățile ? Ale cui sînt cuvintele și disputele ? Ale cui sînt rănirile fără pricină ? Ai cui sînt ochii roșii ?» (Proverbe 23, 29). Nu ai celor ce-și pierd timpul bînd vin și iscodesc unde să bea ? Cuvîntul «vai» este o interjecție ce sugerează tristețea. Cei ce se îmbată sînt într-adevăr vrednici de plîns, pentru că «bețivii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu» (I Cor. 6, 10). Cuvîntul «zgomot» se referă la tulburarea pe care o provoacă în cuget vinul, iar cuvîntul «necuvîință» se referă la relele inspirații la care duce plăcerea de a bea, pentru că bețivii se aseamănă cu cei bolnavi mintal... meningele lor este plin de vapori, iar capul este supus unor dureri de nesuportat, de aceea nu mai poate să stea drept pe umeri și alunecă pe vertebre, cînd într-o parte, cînd în alta. Prin «dispute» înțelege discuția exagerată și contradictorie purtată în timpul banquetelor, iar prin «rănirile fără pricină» înțelege neajunsurile ce li se întimplă bețivilor care nu se pot trezi, pentru că se răstoarnă în felurite forme de cădere, încît în mod necesar ei se rănesc la trup fără motiv.

5. Dar cine să spună acestea celor ce se îmbată ? Pentru că au capul greu de beție, le este somn, cască, vîzul le este tulburat, sînt amețiți. De aceea, nu aud pe dascălii care le strigă de pretutindeni : «Să nu vă îmbătați cu vin, pentru că aceasta înseamnă destrăbălare» (Efeseni 5, 18). Și iarăși : «Vinul batjocorește iar beția defăimează» (Proverbe 20, 1). Însă, pentru că nu ascultă de glasul lor, de aceea culeg roadele beției. Trupul le este greu, ochii apoși, gura uscată și arde. Așa cum vîgăunile, atît timp cît prin ele curg torenții, par că sînt pline, dar trecînd inundația rămin uscate, la fel este și gura bețivilor. Cînd vinul este din belșug, este oarecum plină și umedă, dar peste puțîn limp devine uscată. Însă, abuzînd de vin, trupul pierde și ultima licărire de viață, căci ce

om are o construcție trupească atât de puternică, încît să reziste relelor beției ? Ce modalitate există pentru ca trupul care este continuu încălzit și adăpat cu vin să nu se uzeze și să nu se distrugă ? Niciuna. De aici vine tremuratul și bolile, de aici neputințele, slăbirea nervilor, zdruncinarea sănătății. De ce iei asupra-ți blestemul lui Cain, de ce va trebui să tremuri și să rătăcești toată viața ? (Geneză 4, 14). Pentru că atunci cînd trupul nu are tăria pe care i-o dă firea, în mod firesc se clatină și cade.

6. Pînă cînd vin ? Pînă cînd beție ? Ești în pericol să devii murdărie, omule ! Te-ai afundat în întregime în vin și ai putrezit împreună cu el și miroși a comină ca și vasele cele nefolositoare. Pe aceștia îi deplînge Isaia zicînd : «Vai de cei ce dis de dimineață aleargă după băuturi amețitoare și șed pînă tîrziu noaptea și se infierbîntă de vin. Harfa și lăuta, timpanul, flautul și vinul le înveslesc ospețele dar nu iau seama la lucrarea Domnului și nu văd lucru minilor lui» (Isaia 5, 11—12). Evreii numesc de obicei «sicheră» orice băutură care îmbată. Prin urmare pe aceștia care, cînd abia se crapă de ziuă cercetează unde se vinde și se bea vin, care se iau unul pe altul ca să bea împreună și oheltuiesc toată puterea sufletului lor îngrijindu-se de aceste lucruri, pe aceștia îi deplînge profetul, pentru că nu le rămîne timp să înțeleagă lucrările minunate ale lui Dumnezeu. Ochii lor n-au timp să privească spre cer și să cerceteze universul, ca să deducă existența lui Dumnezeu din ordinea lucrurilor. Imediat ce se crapă de ziuă, împodobesc (sălile) banchetului cu covoare, cu perdele înflorate și arată multă grabă și grijă pentru pregătirea paharelor. Dispun vasele într-o anumită ordine ; vasele unde răcesc vinul, ulcioarele, sticlele, ca și cînd diversitatea vaselor și schimbul paharelor le-ar spori pofta de a bea. La astfel de adunări există conducători de banchet și paharnici s-a născocit o anumită ordine în această neorînduială, și s-au îmbrăcat în frumusețe lucrurile fără gust, ca să se mărească, chipurile, somtuozitatea. Îngrijesc beția ca pe o împărăteasă și acoperă rușinea ei cu o grijă exagerată. O împodobesc cu coroane și buchete de flori, cu parfumuri și alte artificii exterioare.

Apoi, avansînd cheful, participanții se iau la întrecere : cine va bea mai mult, fiecare avînd dorința să întrecă pe celălalt. Diavolul este cel ce-i pune la întrecere, iar premiul victoriei este păcatul, pentru că acela care consumă cel mai mult vin, acela este desemnat învingător al celorlalți. Într-adevăr, «slava lor constă în nerușinarea lor» (Filipeni 3, 19), pentru că se luptă între ei, dar se pedepsesc pe ei înșiși. Ce cuvînt poate să descrie faptele nerușinării lor ? Toate sînt pline de nebunie și de confuzie, pentru că cei învinși se îmbată, cei ce înving se îmbată, iar servitorii își bat joc de toți. Mîinile au obosit, gura nu mai bea, pîntecele crapă, dar răul nu se alină. Nefericitul trup lipsit de putere este scaldat în sudori pentru că nu mai poate suporta violența lipsei de măsură.

7. Priveliște de plîns în ochii creștinilor. Bărbat în floarea vîrstei cu trup viguros, cu slujbă înaltă între ostași, este dus acasă pe brațe pentru că nu se poate ridica, nici nu-și poate mișca picioarele. Bărbatul

care trebuia să îngrozească pe dușmani este motiv de ris pentru copiii de prin piețe. A fost învins fără armă, a fost ucis fără să existe dușmani. Bărbat înarmat, care străbate floarea vârstei, a devenit prada vinului și este gata să sufere din partea dușmanilor ceea ce doresc aceștia. Beția înseamnă nenorocirea minții, stricarea puterii, îmbătrânire prematură, moarte timpurie. Ce altceva sînt bețivii, decît idoli ai neamurilor? «Au ochi dar nu văd, au urechi dar nu aud» (Ps. 113, 13—15). Mîinile le-au paralizat, picioarele sînt ca și moarte. Cine este cel care a plănuit acestea? Cine este cauza acestor rele? Cine ne-a dat să bem otrava nebulniei? Omule, ai făcut din banchet cîmp de luptă, scoți de aici pe tineri ținîndu-i de mîină ca și pe răniții de război. Ai omorît floarea tinereții cu vinul. Desigur, i-ai chemat la masă ca prieteni dar îi expediezi morți, după ce le-ai stins viața cu vin. Cînd socotesc că sînt sături de vin, atunci încep să bea ca și animalele, ca din fîntina arteziană... Dar iată, cînd cheful s-a încins intră un tînăr. Este lat în umeri și nu s-a îmbătat încă, ține în mîină un vas enorm cu vin rece. Dînd la o parte pe paharnic și stînd în mijloc împarte beția în mod egal participanților la banchet, invitîndu-i să soarbă vin prin niște țevi. Este nou acest procedeu de destrăbălare prin care toți se destrăbăleză la fel. Deci, împărțindu-și slăvinele, beau pe nerăsuflete, ca din cisternă, ca și boii. Se nevoiesc să consume absolut tot ce le vine pe slăvină. Vai de nenorocitul de pîntec. A avut dreptate profetul: «Vai de cei ce dis de dimineață aleargă după băuturi amețitoare și șed pînă noaptea tîrziu și se infierbîntă de vin, pentru că nu iau aminte de lucrările Domnului și nu înțeleg faptele mîinilor lui. Vinul va arde împreună cu ei» (Isaia 5, 11—12). Pentru că temperatura vinului cînd se răspîndește în trup devine combustibil pentru săgețile încinse ale dușmanului. Vinul întunecă rațiunea și trezește patimile și plăcerile, întocmai ca pe un roi de albine. Ce trăsură fără surugiu merge mai neregulat decît omul beat? Ce corabie fără de cîrmaci purtată de valuri, nu este mai în siguranță decît cel beat?

8. Din cauza acestor rele bărbați și femei, după ce au organizat hore comune și și-au dat sufletele lor diavolului, s-au rănit unul pe altul cu săgețile patimilor. Dintr-o parte risete, din alta cîntece nerusinate, gesturi care excită la desfrîu. Rîzi, spune-mi, ești mulțumit pe cînd ar trebui să verși lacrimi și să gemi pentru cele întimplate. Cînti cîntece de desfrîinare după ce ai lepădat psalmii și imnele? Îți miști picioarele, sari ca un nebun și joci ceea ce nu se joacă, pe cînd ar trebui să-ți înclini picioarele pentru rugăciune. Pe cine să depling? Pe fetele necăsătorite sau pe femeile căsătorite. Primele s-au întors fără feciorie, celelalte n-au păstrat credința conjugală. Dacă unele au evitat păcatul trupesc toate au primit stricăciunea în sufletele lor. Același lucru are valoare și pentru bărbați. A privit și a fost privit rău «Cel care, privind femeia a poftit-o, a și desfrînat» (Matei 5, 28). Dacă întîlnirile întimplătoare incumbă pentru cei ce privesc cu voluptate un atît de mare peri-

col, ce vor spune sau cum se vor apăra cei care au plănuit aceste întilniri pentru a vedea femeii care, din cauza beției, se expun dezvățului și provoacă prin gesturi la desfrũ care au venit pentru a asculta cintece care și atunci cĩnd doar sĩnt auzite pot sã excite pe desfrĩnați ?

N-au privit exact pentru motivul de a-și aprinde poftele ? Prin urmare sĩnt rãspunzãtori pentru desfrũ, conform cu hotãrirea Domnului. Cum va primi Cincizecimea cĩnd Paștile a fost insultat așa ? La Cincizecime a avut loc, așa cum toți știți, Pogorirea Sfĩntului Duh. Tu, însă, ai luat-o înainte și te-ai fãcut locaș al unui duh dușman și ai devenit templu al idoliilor în loc sã devii templu a lui Dumnezeu și locaș al Sfĩntului Duh (Rom. 8, 11). Ți-ai atras blestemul profetului care a zis, din partea lui Dumnezeu, cã «voi transforma sãrbãtorile lor în sãrbãtori de dolii» (Amos 8, 10). Cum veți conduce pe servitori, cĩnd voi înșivã slujiți ca sclavi pofțelor animalece și vãtãmãtoare ? Cum veți muștra pe copii, cĩnd trãiți viața fãrã rĩnduialã ? V-aș lãsa așa, dar mã tem ca nu cumva cel nesupus sã nu devinã mai nerușinat, iar cel trist pentru cele fĩntimplate sã nu fie afundat într-o tristețe și mai mare (II Cor. 2, 7). «Tratarea bolii va opri rele și mai mari» (Eclesiast 10, 4). Fie ca postul sã vindece beția, psalmul sã îndepãrteze cĩntecul nerușinat, lacrimile sã vindece risul deșuchiat și în locul horei genunchiul sã se incline, în loc ca palmele sã batã ritmul, sã loveascã pieptul în semn de pocãință, iar în locul împodobirii cu haine scumpe sã aparã smerenia. Și deasupra tuturor, «mĩlostenia sã te rãscumpere din pãcat» (Daniil 4, 24), pentru cã «mĩntuirea bãrbatului este însăși bogãția lui» (Proverbe 13, 8). Sã ai mulți dintre cei îndurerați la comuniunea rugãciunii pentru cã, poate în felul acesta ți se va ierta rãul pe care l-ai inventat și l-ai fãcut.

Cĩnd poporul a stat sã mãnince și sã bea și, «sculĩndu-se a început sã joace» (Ieșire 32, 6), jocul lor era idolatrie, atunci leviții luĩnd arma împotriva fraților lor, au fost fãcuți preoți. Iar vouã care vã temeți de Domnul, cĩți vã îndurerați pentru nerușinarea acestora care au fost condamnați, vã poruncesc aceasta : dacã îi vedeți cã se pocãiesc pentru cele cite au fãcut, sã-i primiți cu blĩndețe, ca pe mãdularele voastre bolnave, iar dacã devin obraznici și își bat joc de tristețea voastrã, «sã fugiți din mijlocul lor și sã vã îndepãrtați ca sã nu vã atingeți de ceva necurat» (Isaia 52, 11 ; II Cor. 6, 17) pentru ca rușĩnĩndu-se sã-și revinã din rãutatea lor. Și sã primiți rãsplata lui Fines la judecata cea dreaptã a lui Dumnezeu și a Mĩntuitorului nostru Iisus Hristos, cãruia se cuvine slava și puterea în vecii vecilor. A M I N.

Traducere de Pr. Prof. CONST. CORNITESCU

687 SFÎNTUL IOAN GURĂ DE AUR : OMILIA II LA DAVID ȘI SAUL

Mare bine este nu numai săvârșirea virtuții, ci și laudarea virtuții. David a săvârșit o mai mare biruință când a crușat viața lui Saul decît atunci cînd a biruit pe Goliat. Fapta aceasta i-a folosit mai mult lui David decît lui Saul. Și despre apărarea lui David înaintea lui Saul ¹.

1. Voi, mai înainte, ați laudat bunătatea lui David, iar eu am admirat rîvna și dragostea voastră pentru David. Că nu mică răsplată ne aduce nu numai rîvna și săvârșirea virtuții, ci și lauda și admirația pentru cei care săvârșesc virtutea; după cum nu mică pedeapsă ne aduce nu numai rîvna pentru păcat, ci și laudarea celor care săvârșesc păcatul; iar dacă trebuie să spun un lucru de mirare, apoi acestora care laudă păcatul, lauda lor le aduce mai mare osîndă decît celor care trăiesc în păcat. Și că este așa, ne-o spune Pavel. După ce a enumerat tot felul de păcate și după ce a învinuit pe toți cei care calcă legile lui Dumnezeu, a adăugat, spunînd despre aceștia: «Care cunoscînd dreptatea lui Dumnezeu, că cei care fac unele ca acestea sînt vrednici de moarte, nu numai că le fac, ci și laudă pe cei care le fac. Pentru aceasta ești îdră cuvînt de răspuns, o omule» ². Iată că Pavel a grăit așa, ca să arate că păcatul acesta e mai greu ca celălalt. Că mai mare este pedeapsa celor care laudă păcatul decît a celor care-l săvârșesc. Și pe bună dreptate, pentru că lauda lor pornește dintr-un suflet stricat și bolnav de boli de nevindecabil. Că omul care se căiește de păcat după săvârșirea păcatului, mai poate cu timpul să se ridice din păcat; dar cel care laudă păcatul s-a lipsit singur de leacul pocăinței. A avut dreptate deci Pavel cînd a arătat că păcatul acesta e mai greu decît celălalt. Și după cum nu numai cei ce fac păcate, ci și cei ce laudă pe păcătoși primesc aceeași pedeapsă ca și ei sau chiar mai grea decît ei, tot așa și cei care laudă și admiră pe cei buni sînt părtași la cununile gătite aceluia. Iar asta o putem vedea iarăși din Scriptură. Dumnezeu, vorbind cu Avraam, îi spune: «Voi binecuvînta pe cei ce te binecuvîntează și voi blestema pe cei ce te blestemă» ³. Și vedem că aceasta se întîmplă și la jocurile olimpice. Nu numai atletul încununat cu cunună, nici numai cei ce au îndurat ostenele și sudori, ci și cel care admiră pe biruitor se bucură plecat ducînd cu voi cu mică parte din cununa lui.

Asta e pricina că nu fericesc numai pe David pentru filozofia lui, ci și pe voi pentru dragostea ce-i arătați: acela a luptat, a biruit, a fost încununat; dar voi, care i-ați laudat biruința, ați plecat ducînd cu voi cu mică parte din cununa lui.

Dar ca să ne fie mai mare bucuria, mai mare cîștigul, haide să vă povestesc și restul istoriei lui David.

1. Migne, *Patrologia Greacă*, vol. 54, col. 687—695.

2. *Romani* 1, 32; 2, 1.

3. *Facere* 12, 3.

După ce scriitorul Cărții Împăraților a spus cuvintele prin care David a refuzat să-l ucidă Saul, a adăugat : «*Și nu i-a lăsat să se scoale și să ucidă pe Saul*»⁴, vrînd să arate în același timp și dorința ostașilor de a ucide pe împărat, dar și curajul lui David. Deși mulți, chiar din cei ce par că filozofează, / nu vor să ucidă cu propria lor mină pe dușmani, totuși nu voiesc să împiedice pe alții care vor să-i ucidă. David n-a făcut așa. Ci, ca și cum ar fi primit ceva spre păstrare și de care avea să dea socoteală, nu numai că nu s-a atins de dușmanul său, dar a oprit și pe alții care voiau să-l omoare. În loc de dușman, i-a fost paznic și străjer. N-ai greși dacă ai spune că atunci era în primejdie mai mult David decît Saul. Că nu puțin s-a luptat David, străduindu-se să-l scape cu orice chip pe Saul de ura ostașilor lui ; nu se temea atît de mult că va fi ucis el, cît se temea ca nu cumva ostașii, cuprinși de minie, să nu-l ucidă pe Saul. Pentru asta a și găsit acele cuvinte de apărare pentru Saul. Oamenii lui David îl învinuiau pe Saul ; Saul dormea și nu se putea apăra ; atunci i-a luat apărarea un dușman, David ; iar Dumnezeu a judecat fapta lui David și a aprobat-o. Că fără ajutorul lui Dumnezeu n-ar fi putut birui furia ostașilor ; că harul lui Dumnezeu a fost pe buzele profetului și el a dat putere de convingere cuvintelor lui. Nu puțin a ajutat la asta și David ; ostașii i s-au supus, pentru că mai înainte se purtase cu ei ca un dascăl ; așa că nu era pentru ei un general, ci un preot ; și astfel peștera aceea ajunsese biserică. David a vorbit cu ei așa cum vorbește un episcop ; și după ce le-a vorbit, a adus acea jertfă minunată și nouă ; n-a jertfit un vițel, n-a junghiat un miel, ci, ceea ce-i cu mult mai de preț decît acestea, a afierosit lui Dumnezeu bunătatea și blîndețea sa ; a jertfit lui Dumnezeu minia oarbă, a ucis furia din sufletul său și și-a omorît mădulele cele pămîntești. A fost în același timp și jertfă și preot și jertfelnic. Toate făceau una în sufletul său : și gîndul, care a adus ca jertfă lui Dumnezeu bunătatea și blîndețea și inima cu care a jertfit lui Dumnezeu bunătatea și blîndețea.

2. După ce David a adus această frumoasă jertfă, după ce a cîștigat victoria și după ce trofeul n-avea nici o lipsă, Saul, pricina luptelor sale, s-a sculat și a ieșit din peșteră, fără să știe ceva din cele petrecute. «*După el a ieșit și David*»⁵. David privea cu ochii slobozi la cer și era mai vesel decît atunci cînd doborîse pe Goliat și tăiasc capul barbarului. Da, biruința aceasta este mai strălucită decît aceea ; prada de război mai de cinste și mai frumoasă, trofeul mai slăvit. În lupta cu Goliat a fost nevoie de praștie, de pietre și de cîmp de bătălie ; în lupta aceasta de acum a fost nevoie numai de gîndire ; biruința s-a cîștigat fără arme, trofeul s-a înălțat fără vărsare de sînge. S-a întors David din această luptă nu cu capul barbarului în brațe, ci cu minia și furia doborîte și ucise ; iar prada aceasta de război n-a pus-o în Ieru-

4. I Împărați 24, 8.

5. I Împărați 24, 9

689

salim, ci în cer, în celatea cea de sus. Acum nu l-au întimpinat femeii dăntuitoare, ca să-l primească cu laude, / ci l-au aplaudat de sus poporul îngerilor, bucurându-se de filozofia și blindețea lui. Că David s-a întors din luptă după ce făcuse dușmanului nenumărate rane ; l-a scăpat cu viață pe Saul, dar pe adevăratul dușman, pe diavol, l-a acoperit cu multe răni. După cum diavolul se bucură și saltă de veselie când ne miniem, când ne batem și ne certăm unii cu alții, tot așa se amărăște și se smerește când trăim în pace și în înțelegere, când ne stăpânim minia ; pentru că diavolul este dușmanul păcii, vrăjmașul înțelegerii dintre oameni, tatăl invidiei.

A ieșit, dar, David din peșteră, cîntărind cit lumea, avînd incununață și mina împreună cu capul. Și după cum la luptele cu brațele și cu pumnii, adeseori împărații incununează mina dreaptă a învingătorului în locul capului, tot așa și Dumnezeu a incununațat mina lui David, mina care a fost în stare să păstreze curată sabia, care a fost în stare să arate lui Dumnezeu nepătată de sînge sabia, care a fost în stare să țină piept unei minii atît de mari. N-a ieșit avînd pe cap diadema lui Saul, ci a ieșit avînd pe cap cununa dreptății ; n-a ieșit îmbrăcat cu porfira împărătească, ci a ieșit îmbrăcat cu o blindețe, care depășește firea omenească, haină mai strălucitoare decît orice haină. A ieșit din peșteră tot așa de strălucitor pe cit de strălucitori au ieșit cei trei tineri din cuptorul Vavilonului. După cum pe aceia nu i-a ars focul, tot așa și pe David nu l-a ars flacăra miniei. Celor trei tineri nu le-a făcut nimic focul, care-i înconjura ; David, însă, avînd înăuntu lui cărbuni aprinși, iar în afară văzînd pe diavol ațîțînd cuptorul, cu vederea lui Saul, cu îndemnurile ostașilor, cu ușurința uciderii lui Saul, cu lipsa celor ce puteau ajuta pe împărat, cu amintirea celor trecute și cu frica de cele viitoare (că acestea făceau mai puternică flacăra decît vreascurile, smoala și cîlții și decît tote cele ce ardeau în cuptorul din Vavilon), n-a fost mistuit de foc, nici n-a căzut pradă unor simțăminte omenești, cum era și firesc, ci a ieșit curat ; și, văzînd chipul lui Saul, a filozofat. Cînd l-a văzut că doarme, că stă nemișcat, că nu poate face nimic și-a zis în sine : «Unde-i acum minia lui ? Unde-i este răutatea ? Unde-i sînt atîtea viclenii și dușmăanii ? Toate s-au dus și au pierit, cînd somnul l-a cuprins puțin ! Împăratul zace legat, fără ca vreunul din noi să fi vrut asta sau să o fi făcut». David îl vedea pe Saul dormind și filozofa la moartea care ne cuprinde pe toți îndeobște. Că somnul nu-i altceva decît o moarte trecătoare, un sfîrșit, care se petrece în fiecare zi.

N-ar fi nepotrivit dacă ne-am aminti acuma și de Daniil. După cum Daniil a ieșit din groapă biruind fiarele, tot așa și David a ieșit din peșteră biruind alte fiare mai cumplite. După cum lingă dreptul acela ședea lei de o parte și de alta, tot așa și lingă acesta stăteau patimile, lei mai sălbateci ca orice / ; de o parte minia

690

pricinuită de relele din trecut, de cealaltă parte teama de relele din viitor ; cu toate acestea David le-a potolit și le-a domolit pe cele două fiare, învățându-ne cu fapta, că nimic nu ne dă mai multă siguranță în viață decât crucea vrăjmașilor și că nimic nu-i mai primejdios decât a voi să te răzbi și să faci rău dușmanilor. Iată ! Cel care voia să atace, stătea gol, fără arme, fără ajutoare în jurul lui, dar ca un prins de război ; celălalt, care ceda și se dădea înapoi întotdeauna, care nu voia să atace nici cînd avea dreptate, fără mașini de război, fără arme, fără cai, fără ostași, a primit în mîni pe dușman. Și ceea ce e mai mare decît totul, e că a atras asupra lui și mai mult dragostea lui Dumnezeu.

3. Nu fericesc pentru asta pe sfîntul acesta, nu-l fericesc pentru că a văzut pe vrăjmașul său așezat la picioarele sale, ci că, avîndu-l în mîni, l-a cruciat. Că una s-a datorat puterii lui Dumnezeu, cealaltă filozofiei lui David.

Cu un ochi nu se uitau la David ostașii săi ? Ce dragoste nu simțeau pentru el ? De-ar fi avut mii de suflete, nu și le-ar fi dat oare bucuroși pentru generalul lor, cînd au cunoscut cu fapta ce dragoste le poartă din grija ce-a avut-o de dușmanul lui ? Cel ce este blînd și bun cu dușmanii lui, acela cu mult mai mult va fi la fel cu prietenii lui. Purtarea lui David le era deci cea mai mare garanție. În lupte aveau să fie numai binevoitori și mai viteji, pentru că știau că au pe Dumnezeu, Care luptă pentru ei, Care este totdeauna lîngă generalul lor și îi ușurează toate greutățile. Se uitau la David, nu ca la un om, ci ca la un înger.

David, chiar înainte de a fi răsplătit de Dumnezeu, a cîștigat aici pe pămînt și a avut o victorie mai strălucită, cruțîndu-i viața lui Saul decît dacă îl ucidea. Ar fi cîștigat oare atîta ucigîndu-și dușmanul, cît a cîștigat cruțîndu-i viața ? Nu ! La aceasta gîndește-te și tu cînd ai în mîină un dușman ! Faci o faptă cu mult mai mare și ai mai mult cîștig dacă îi cruți viața, decît dacă i-o pierzi ! Dacă îl ucizi, de multe ori te osîndești, ți-i cugetul încărcat și ești urmărit în fiecare zi și ceas de păcatul acela ; dar dacă îl cruți viața și rabzi puțină vreme, te bucuri mai tîrziu și te veselești, ai bune nădejdi și aștepti de la Dumnezeu răsplătă pentru nerăutatea ta ; iar dacă se întimplă să cazi într-un necaz, ceri cu multă îndrăznire ajutor și răsplătă de la Dumnezeu. Ca și David ; s-a bucurat de toate acestea, pentru că a cruciat viața vrăjmașului său ; și a primit mai tîrziu de la Dumnezeu acele mari și minunate răsplăți.

Dar să vedem ce s-a întimplat mai tîrziu.

«*Și a ieșit David din peșteră, spune Scriptura, după ce ieșise Saul și a strigat în urma lui, zicînd așa : «Doamne împărate !». Și a cădat Saul înapoi ; și s-a plecat David cu fața la pămînt și s-a închinat lui»⁶.*

691 Fapta aceasta a lui David nu-l împodobește mai puțin decât aceea prin care i-a lăsat viața. Nu e fapta unui suflet mic să nu te mîndrești cu binefacerile făcute aproapelui ; dar, mai bine spus, să nu te porți cum se poartă cei mai mulți oameni, care / disprețuiesc și privesc de sus, ca pe niște robi, pe cei cărora le-au făcut bine. Fericitul David nu s-a purtat așa ; ci, după ce a făcut bine, s-a smerit și mai mult. Pricina, că nu socotea faptele sale datorate strădaniei sale, ci pe toate le atribuia harului dumnezeiesc. De aceea el, care l-a lăsat în viață pe Saul, el i se închină lui Saul, îl numește împărat, iar pe sine rob. Prin smerenia sa, David potolește mîndria lui Saul : și potolindu-i minia, îi stîrpește și invidia.

Să auzim și cuvintele prin care David caută să-și îndreptățască purtarea sa : *«Pentru ce ascuți vorbele poporului, care spun : Iată David caută sufletul tău !»* ⁷.

— Mai sus, scriitorul Cărții Împăraților spusese că tot poporul era cu David, că plăcuse în ochii slujitorilor împăratului și că fiul împăratului și oștirea toată era de partea lui. Cum dar spune David aceea, că erau oameni care îl huleau, care îl calomniau și îl ațîtau pe Saul împotriva Lui ? ⁸.

— Că nu i-au spus alții lui Saul cuvintele acestea, ci că el însuși le-a născocit, ca să ducă război lui David, o arată însuși scriitorul Cărții Împăraților, spunînd că din laudele aduse lui David s-a născut invidia, care a crescut în Saul din zi în zi ⁹.

— Dar atunci pentru ce David o pune pe seama altora, spunînd : *«Pentru ce ascuți de vorbele poporului, care spun : «Iată David caută sufletul tău ?»*.

— Ca să-i dea prilej să alunge din sufletul lui Saul răutatea. Adeseori și părinții fac tot așa cu copiii lor. Cînd un tată vrea să îndrepte pe un copil stricat, care face multe rele, dă de multe ori vina pe alții, deși este convins că fiul lui de la sine înclină spre rău ; și-i grăiește așa : *«Știu că nu ești tu de vină ; alții te-au stricat și te-au înșelat ; păcatul este în întregime al lor»*. La azul unor astfel de cuvinte, copilul se întoarce mai ușor încetul cu încetul de la răutate la virtute, pentru că se rușinează și roșește să se arate nevrednic de părerea ce o are tatăl său despre el. Așa a făcut și Pavel în epistola către Galateni. După ce le-a grăit acele multe și lungi cuvinte, după ce le-a adus grele învinuiri, la sfîrșitul epistolei, vrînd să-i scape de învinuiri, ca să răsufle puțin și să poată să se apere de învinuirile aduse, le vorbește așa : *«Eu sînt încredințat de voi că nu veți gîndi altfel ; iar cel ce vă tulbură, oricare ar fi el, va putea purta osînda»* ¹⁰. Tot așa a făcut și David acum. Cînd i-a spus lui Saul : *«Pentru ce ascuți de vorbele poporului, care spun : «Iată David caută sufletul tău»*, i-a arătat că alții sînt cei care îl ațîță, că alții îl îndeamnă la rău ; a căutat cu orice chip să-i găsească o scuză faptelor sale rele. Apoi se apără pe el, spunînd : *«Iată au văzut ochii tăi astăzi cum te-a dat Domnul în*

7. I Împărați 24, 10.

8. I Împărați 18, 16, 22, 28 ; 19, 1.

9. I Împărați 18, 9, 29.

10. Galateni 5, 10.

692 *miinile mele în peșteră și n-am voit să te omor ; te-am cruțat și am spus : «Nu voi pune mâna mea pe Domnul meu, că este unsul Domnului»*¹¹. «Acei oameni, i-a spus David, m-au hulit cu cuvîntul ; eu mă apăr cu fapta și cu faptele le spulber acuzația. N-am nevoie de cuvinte ; faptele te pot învăța mai bine decît ori și ce cuvînt, cine sînt aceia / și cine sînt eu ; ele îți pot arăta că învinuirea ce mi se aduce este calomnie și minciună ; iar pentru ade-vărul spuselor mele nu chem alți martori, ci pe tine, căruia i-am făcut bine».

4. Aș putea fi întrebat :

— Dar cum putea Saul să dea mărturie ? Cînd s-au petrecut acestea, Saul dormea și n-a auzit cuvintele și nu l-a văzut pe David nici în fața lui, nici stînd de vorbă cu ostașii.

— Cum voi răspunde la această întrebare, ca dovada să fie clară ?

Dacă David ar fi adus ca martori pe oamenii care erau atunci cu el, Saul ar fi pus la îndoială mărturia lor și ar fi socotit că aceștia vorbesc pe placul dreptului David. Dacă David ar fi căutat să-și dovedească purtarea sa cu argumente sau cu presupuneri, ar fi fost crezut și mai puțin, pentru că sufletul celui care-l judeca, al lui Saul, era stricat. Da, cum ar fi putut crede Saul, care persecuta pe David, cel ce nu-i făcuse nici un rău, ba dimpotrivă îi făcuse atîta bine, cum ar fi putut crede că David cel persecutat i-a cruțat viața, cînd l-a avut în miinile lui ? Că de obicei mulți oameni judecă pe alții după ei. De pildă un om care se îmbată mereu n-ar crede cu ușurință că mai sînt oameni care nu pun vin în gura lor ; desfrînatul socotește că sînt desfrînați și cei care duc o viață curată, iar cel care răpește averile altora, cu greu ar crede că sînt oameni care dau altora și propriile lor averi. Tot așa și Saul, prins cu totul de mînie, n-ar fi crezut cu ușurință că mai poate fi un om, care să-și stăpînească patimile în așa măsură, încît nu numai să nu-i facă vreun rău, dar să-l mai lase în viață pe dușmanul său. Așadar pentru că sufletul celui care judeca faptele, al lui Saul, era stricat, și pentru că ar fi pus la îndoială și mărturiile ce i s-ar fi adus, David a rînduit așa lucrurile, ca dovadă adusă să poată închide gura celor mai nerușinați oameni chiar.

— Care dovadă ?

— Bucata tăiată din poala hainei, pe care David i-o pune înainte, spunîndu-i : *«Iată poala hainei tale este în mîna mea ; eu am tăiat-o și nu te-am omorît»*¹². Martorul nu avea glas, dar striga mai tare decît martorii cu glas. «Dacă n-aș fi fost alături de tine, îi spune David, dacă n-aș fi stat lingă trupul tău, n-aș fi putut tăia o bucată din haina ta !».

Vezi ce bun lucru a fost, că David a fost cuprins la început de mînie ? Dacă n-ar fi fost cuprins de mînie, n-am fi aflat nici

11. I Impărați 24, 11.

12. I Impărați 24, 12.

693

de filosofia lui (că mulți ar fi crezut că i-a cruțat viața lui Saul din nesimțire, nu din filozofie) și nici nu i-ar fi tăiat o bucată din poala hainei; iar dacă nu i-o tăia, n-ar fi putut încredința în alt chip pe dușman. Dar așa, pentru că a fost cuprins de minie și pentru că i-a tăiat poala hainei, i-a dat lui Saul o dovadă neîndoielnică de purtarea sa de grijă. Aducînd, dar, David o mărturie atît de ade-vărată și mai presus de orice bănuială, îl cheamă pe însuși dușmanul său să-i fie și judecător și martor al mîntuirii vieții lui, grăindu-i așa: «*Cunoaște și vezi astăzi, că nu este în mina mea răutate, nici dispreț; iar tu vinezi sufletul meu, ca să-l iei*»¹³. Acum mai cu seamă trebuie să admiri măreția sufletului lui David, că se apără numai cu întîmplările din ziua aceea. Aceasta a lăsat să se înțeleagă, cînd a spus: «*Cunoaște și vezi astăzi*». «Nu-ți vorbesc, îi spune lui Saul, de cele petrecute mai înainte; mi-i îndestulătoare dovadă, ziua de astăzi!». Și ar fi putut doar, / dacă voia, să enumere multe și mari binefaceri făcute lui Saul mai înainte! Ar fi putut să-i amintească de lupta de unul singur cu barbarul și să-i spună: «Războiul pe care vi l-a făcut barbarul avea să vă năruie toată cetatea ca un potop; cu toții erați cuprinși de frică și de teamă și așteptați în fiecare zi moartea; am venit eu, nesilit de nimeni, ba dimpotrivă tu mă opreai și mă împiedecai, spunîndu-mi: «*Nu vei putea merge că ești un copilandru, iar el este bărbat deprins la război din tinerețea lui*»¹⁴. Nu te-am ascultat, ci am pornit la luptă înaintea tuturor celorlalți; m-am luptat cu dușmanul și i-am tăiat capul; am oprit năvala barbarilor acelora cum oprești furia unui puhoi și am făcut să înceteze tremurul cetății. Datorită mie, tu ai rămas cu împărăția și cu viața, iar ceilalți toți își au iarăși, odată cu sufletul, și cetatea și casele și copiii și femeile». În afară de această victorie, ar mai fi putut vorbi și de alte războaie pe care le-a purtat, nu mai mici decît acela. Nu i-a amintit, că Saul a încercat o dată, de două ori și de mai multe ori să-l omoare, că a aruncat cu lancea în capul lui, că mai tirziu, vrînd să-l răsplătească pentru lupta cu Goliat, i-a cerut ca dar de nuntă cu fiica lui, nu aur și argint, ci ucidere și distrugere¹⁵. Și David nici la asta nu s-a împotrivit. Și ar fi putut vorbi de toate acestea, ci chiar și de mai multe decît acestea, dar n-a vorbit de nici una din ele. Nu voia să-l țină de rău pentru binele ce i-l făcuse, ci numai să-l convingă că fi este prieten și nu dușman. De aceea, lăsînd la o parte pe toate acelea, a adus în apărarea sa numai cele petrecute în ziua aceea. Atît era de lipsit de mîndrie și de slava deșartă! Un singur lucru urmărea: voința lui Dumnezeu.

Apoi a zis: «*Să judece Domnul între mine și tine!*»¹⁶. N-a spus aceste cuvinte pentru că voia să fie pedepsit Saul, nici ca să se răzbune pe el, ci ca să-l înfricoșeze cu aducerea aminte de judecata viitoare; dar nu numai să-l înfricoșeze pe Saul, ci să se apere și

13. I *Impărați* 24, 12.
16. I *Impărați* 24, 13.

14. I *Impărați* 17, 33.

15. I *Impărați* 18, 25—28.

pe el. «Faptele mele mai ales, i-a spus el, îmi dovedesc nevinovăția mea; dacă nu crezi, Îl chem martor pe Dumnezeu, Care știa тайнеle sufletului fiecăruia, Care poate cerceta cugetul fiecăruia».

5. A rostit aceste cuvinte, ca să-i arate că dacă nu s-ar fi știut cu totul curat în suflet, n-ar fi îndrăznit să cheme ca judecător pe Judecătorul, Care nu se lasă înșelat.

Spusele acestea nu sînt o presupunere a mea. Faptele săvîrșite pînă acum de David sînt îndestulătoare să arate că David a amintit de judecata lui Dumnezeu, voind să se apere și pe sine, dar să înțelepțească și pe Saul. De acest lucru te pot încredința nu numai faptele lui de mai înainte, ci și cele săvîrșite mai tirziu. Într-adevăr, Saul a căzut iarăși în mîinile lui David. După ce David l-a lăsat atunci în viață, Saul a tăbărit din nou asupra lui David, voind să-l omoare; David putea să-l ucidă cu toată ostirea lui; totuși l-a lăsat fără să-i facă vreun rău¹⁷. Și David, pentru că știa că Saul nu se poate vindeca de boala lui, că nu va pune niciodată capăt urii ce-i poartă, a fugit din ochii lui și a locuit printre barbari¹⁸, robind, trăind smerit și umilit și cîștigîndu-și cu trudă și necaz hrana cea de toate zilele. Dar nu numai acesta este lucru de mirare, / ci și acela că auzind că Saul a căzut în luptă, David și-a sfîșiat haina și-a presărat cenușă pe cap și a plîns așa cum ar plînge un tată pierderea singurului lui copil; chema mereu numele lui Saul și al lui Ionatan, fiul său; îi lauda și slobozea glas plin de durere; a stat nemîncat pînă seara și blestema și locurile în care cursese singele lui Saul: «O, munților, Ghelboa, să nu mai cadă peste voi nici rouă, nici ploaie! Munți ai morții, că acolo s-au luat pavezele celor tari!»¹⁹. A făcut și David ce fac adeseori părinții cărora le moare fiul: le e urită casa și privesc cu groază pragul pe care-l pășea copilul. Blestema și el munții, în care fuseseră uciși cei doi. «Urăsc chiar și locul, din pricina celor ce au căzut acolo, spunea el. Să nu mai fiți stropiți, munților, cu ploile de sus! Ați fost stropiți odată pentru totdeauna rău cu singele prietenilor mei!». Și neconținut era numele celor doi pe buzele lui, grăind așa: «Saul și Ionatan, iubiții și frumoșii mei, n-ați fost despărțiți în viață și nu v-ați despărțit nici la moarte!»²⁰. Și pentru că nu putea să le îmbrățișeze trupurile, că n-a fost de față, le îmbrățișa cu numele lor, potolindu-și cu ele, pe cît era cu putință, propria lui durere și mîngîindu-și marea suferință. Iar pieirea lor în aceeași zi, lucru se pare un rău nespuse de mare în ochii multora, îi slujea lui David ca temei de mîngiere; căci cuvintele: «N-ați fost despărțiți în viață și nu v-ați despărțit nici la moarte» nu spun altceva decît aceasta: «Nu se poate spune, zicea el, că fiul și-a jelit părintele, nici că tatăl și-a plîns fiul. Ce nu i s-a întîmplat nimănui, li s-a întîmplat lor! Au plecat din viață deodată și în aceeași zi; n-a lăsat

694

17. I Impărați 26, 1—25.

18. I Impărați 27, 1.

19. II Impărați 1, 21.

20. II Impărați 1, 23.

în urmă unul pe celălalt». Socotea David că viața lor n-ar fi fost viață, dacă pe cei doi îi despărțea moartea.

Ați fost mișcați, ați lacrimat, vi s-a turburat sufletul și ochii voștri au dat drumul lacrimilor? Acum, deci, acum când clocotește încă jalea în sufletele voastre, fiecare să-și aducă aminte de dușmanul său, de cel ce i-a făcut rău; pe acela să-l păzească, dacă e în viață, și să-l jelească, dacă a murit, dar nu de ochii lumii, ci din inimă și cu sufletul curat. Dacă e nevoie să sufere ceva ca să se împace cu dușmanul său, să facă orice, să rabde, așteptînd de la Dumnezeu mare răsplată. Iată David! A luat împărăția fără să-și mînjească mîna, ci a avut curată dreapta sa. Și așa și-a pus pe cap coroana și s-a urcat pe tron împărătesc, avînd mai strălucitor temeii de laudă crucea vieții dușmanului și jelirea celui mort decît purpura și diadema. De aceea David a fost pomenit și cît a trăit, și peste pomenit și după moarte.

Deci, dacă vrei și tu, omule, să ai aici pe pămînt slavă nesfîrșită, iar dincolo să te bucuri de frumuseți nepieritoare, imită virtutea dreptului David, rîvnește filozofia lui, arată prin fapte / ne-
695 răutatea lui, pentru ca, îndurînd aceleași osteneli ca și el, să fii învrednicit de aceleași bunătăți, pe care face Dumnezeu ca noi toți să le dobîndim, cu harul și cu iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, cu care Tatălui, împreună cu Sfîntul Duh, slavă, putere și cinste, acum și pururea și în vecii vecilor, Amin.

OMILIA III LA DAVID ȘI SAUL¹

1. Știu că mulți din cei ce ne-au părăsit mai înainte și s-au dus la teatrele cele nelegiuite sînt astăzi aici. Aș vrea să-i cunosc bine, ca să-i alung din pridvoarele cele sfinte, nu ca să rămînă neconținut afară, ci ca să vină iarăși înapoi, după ce s-au îndreptat. Pentru că și părinții, adeseori alungă din casă pe copii cînd greșesc și-i opresc să vină la masă, nu ca să-i alunge definitiv, ci pentru ca, ajunși mai buni prin această pedeapsă, să se întoarcă în casa părintească cu slava cuvenită. La fel fac și păstorii; despart oile bolnave de riie de cele sănătoase, ca nu cumva cele bolnave să umple toată turma de boala aceea, și le aduc înapoi, lîngă cele sănătoase, după ce s-au însănătoșit. De aceea aș voi și eu să-i cunosc pe cei care s-au dus la teatru*; dar chiar dacă nu-i pot deosebi cu ochii trupului, totuși cuvîntul ce-l voi rosti îi va face

1. Migne, *Patrologia Greacă*, vol. 54, col. 695—708, cu următorul titlu: *Este primejdioasă ducerea la teatru, pentru că duce la destrîinare și dă naștere la mînie și ceartă, David, în purtarea sa cu Saul, a depășit orice fel de bunătate. Dacă înduri în lînște răpirea averii este la fel cu a face milostenie.*

*Este vorba de teatrul antic — păgîn, care în unele situații evidențiază promiscuitatea, ceea ce a determinat pe Sf. Ioan Gură de Aur să ia atitudine, atît împotriva reprezentărilor obscene, cît și împotriva actorilor acestora.

negreșit cunoscuți ; cuvîntul meu, pișcîndu-le cugetul, îi va convinge ușor să iasă din biserică de buna lor voie, arătîndu-le că aici trebuie să rămîină numai acela care are sufletul vrednic de șederea de aici, că cel care ia parte cu viață stricată la această sfîntă adunare, chiar dacă intră cu trupul aici, este ieșit din Biserică, și e mai despărțit de noi decît cei care stau afară și nu pot lua parte la această sfîntă masă. Că cei care, potrivit legilor lui Dumnezeu, au fost scoși din mijlocul nostru și stau afară au deocamdată bune nădejdi ; dacă vor voi să-și îndrepte greșalele pentru care au fost scoși afară din biserică, vor putea, cu cugetul curat, să se întoarcă iarăși în biserică ; dar cei care s-au pingărit și cărora li s-a poruncit să nu intre în biserică pînă ce nu-și curățesc petele de păcate și intră totuși cu nerușinare, aceia își fac rana mai grea și buboiul mai mare. Că nu-i atît de cumplit să păcătuiești, cît de cumplit e să te porți cu nerușinare după ce ai păcătuit și să nu te supui preoților, care-ți dau niște porunci ca acelea.

— Dar ce păcat atît de mare au făcut aceștia ca să fie scoși afară din aceste sfînte încăperi ?

— Dar ce alt păcat mai mare decît acesta cauți, cînd ei, după ce s-au desfrînat, desăvîrșit tăbărînc fără rușine, ca niște cîini turbați, asupra acestei sfînte mese ?

Iar dacă vreți să cunoașteți chipul desfrînării lor, n-am să vă spun cuvîntul meu, ci al Celui care va judeca întreaga noastră viață : «*Oricine s-a uitat la o femeie, ca să o poștească, / a și făcut desfrînare cu ea, în inima lui*»². Dacă o femeie, întîlnită întîmplător pe stradă și îmbrăcată obișnuit, atrage adeseori pe cel ce se uită cu curiozitate la înfățișarea chipului ei, cum vor putea spune cei ce se *duc la teatru*, nu simplu ci din întîmplare, ci cu atîta stăruință, disprețuind biserica, și stau acolo zi și noapte, cu ochii pironiți de fețele acelor femei necinstite, cum vor putea ei deci spune, că nu s-au uitat la ele spre a le pofti ? Acolo se aud cuvinte de rușine, cîntece pornografice și voci care fac multă plăcere ; acolo vezi ochi incondeiați, obraji sulimeniți, haine făcute cu multă migală, trupuri ademenitoare și alte multe farmece, toate făcute pentru înșelăciunea și momeala celor ce privesc ; mare e trîndăvia sufletească a spectatorilor, mare desmățul ; totul te invită la desfrîu ; și locul și mulțimea spectatorilor și muzica ; cîntecele surlilor și flautelor și ale altor instrumente vrăjesc și moleșesc tăria sufletului, iar vicleniile femeilor stricate fac ușor de prins sufletele celor ce stau acolo. Dacă aici, în biserică, unde sînt psalmi, rugăciuni și predicarea cuvintelor dumnezeiești, unde este frică de Dumnezeu și multă evlavie, de multe ori, se strecoară, ca un tîlhar viclean, pe nesimțite, pofta, cum vor putea fi mai presus de acea poftă rea cei care se duc la teatru și nici nu aud, nici nu văd ceva sănătos, ci se umplu de multă nerușinare și desfrîu, asediați fiind de totul și prin urechi și prin ochi ? Dacă nu pot, cum vor putea

scăpa cîndva de vina de desfrînare ? Și cum vor putea cei ce nu sînt scăpați de învinuirea de desfrîu, cum vor putea, fără pocăință, păși aceste sfinte pridvoare și lua parte la această frumoasă adunare ?

2. De aceea vă rog și mă cuceresc, curățiți-vă mai întii, prin mărturisire, prin pocăință și prin toate celelalte fapte bune, păcatul pe care l-ați săvîrșit ducîndu-vă la teatru, și așa să ascultați cuvintele dumnezeiești. Nu mi-ați păcătuit puțin. Și veți vedea-o bine din cîteva exemple. Dacă o slujnică ar pune în dulapul, în care se țin hainele scumpe și cusute cu aur ale stăpînilor, o haină de slugă, plină de murdărie și de păduchi, spune-mi, ai privi cu liniște ocara ? Și iarăși, dacă cineva ar turna, într-un vas de aur, care are în el necontenit parfum, baligă și noroi, n-ai lovi pe cel care a făcut această greșală ? Dacă de dulapuri, de vase, de haine și de parfumi avem atîta grijă, vom socoti oare sufletul nostru mai de puțin preț decît toate acestea ? Și în suflet, unde a fost vărsat mirul cel duhovnicesc, vărsăm alaiul cel diavolesc, vorbele satanice și cîntecele pline de desfrîu ? Spune-mi, cum va suferi acestea Dumnezeu ? Și doar nu-i atît de mare deosebire între parfum și noroi, între hainele stăpînilor și hainele slugilor, cît de mare e deosebirea între harul cel duhovnicesc și această lucrare rea ! Nu te temi, omule, să vezi cu aceeași ochi și patul de pe scena teatrului, / pe care se săvîrșesc spectacolele acelea spurcate de desfrîu și masa aceasta sfîntă, pe care se săvîrșesc înfricoșătoarele taine ? Nu te temi să auzi cu aceleași urechi și pe desfrînată rostind cuvinte de rușine și pe profet și pe apostol vorbindu-ți cuvinte de taină ? Nu te temi, să primești în aceeași inimă și farmecele cele otrăvitoare și jertfa cea înfricoșătoare și sfîntă ? Nu oare de la spectacolele de teatru iau naștere distrugerea vieții, desfacerea căsătoriilor, luptele și certurile din casă ? Cînd te întorci acasă și-ți vezi soția, după ce spectacolul ți-a molești voința, după ce ai ajuns mai ușuratec, mai desfrînat și dușman al castității, o vezi negreșit mai urîtă, oricum ar fi ea. Aprins de pofta de teatru și prins de spectacolul acela străin care te farmecă, îți disprețuiești soția, o ocărăști și acoperi cu mii de insulte pe tovarășa întregii tale vieți, femeie cuminte și cinstită, căreia n-ai nimic să-i reproșezi ; te rușinezi să-i spui patima și să-i arăți rana, cu care te-ai întors de la teatru ; născocеști alte pretexte și cauți pricini neîntemeiate de dușmănie ; robit de pofta aceea blestemată și necurată, care te-a rănit, nu-ți mai place nimic din casa ta, avînd cuibărit în sufletul tău sunetul glasului desfrînatei, forma trupului ei, privirile, mișcările și toate farmecele desfrînării, nu mai privești cu plăcere nimic din casa ta. Dar pentru ce vorbesc de soția și de casa ta ? Chiar biserica o privești cu scîrbă și ascuți în silă cuvintele despre castitate și cumințenie. Că nu-ți sînt învățătură cele spuse aici, ci acuzare ; și tîrît, încetul cu încetul, spre deznădejde, te rupi desăvîrșit de învățătura aceasta folositoare a Bisericii. De

aceea vă rog pe voi pe toți să fugiți de spectacolele desfrinate de la teatru și să-i smulgeți de acolo și pe cei care se duc. Tot ce se petrece acolo nu-i distracție, ci pierzanie, pedeapsă și chin. Ce folos de pe urma acestei plăceri trecătoare, când dă naștere la durere continuă, când ești pișcat de poftă și ziua și noaptea, când ajungi tuturora împovărațor și neplăcut? Cercetează-te pe tine însuși, ce fel de om ești când pleci de la biserică și ce fel de om ești când ieși de la teatru; compară între ele cele două zile și nu vei mai avea nevoie de cuvintele mele. Va fi de ajuns comparația acestor două zile, ca să-ți arate cit de mare este folosul din biserică și cit de mare este vătămarea din teatru.

698 Acestea vi le-am spus acum dragostei voastre și niciodată nu voi înceta a vi le spune. Voi vindeca pe cei ce bolesc de niște boli ca acestea și-i voi face mai sănătoși pe cei sănătoși. Și unora și altora le vor fi de folos cuvintele mele; unora, ca să se depărteze de primejdie, iar altora, ca să nu cadă. Dar pentru că trebuie să-i cert cu măsură pe cei pe care-i cert, voi opri aici cuvântul meu, ca să continui cele rămase din subiectul de care am vorbit mai înainte; mă voi întoarce deci iarăși la David. Și pictorii, când vor să facă un tablou, care să semene cu originalul, au obiceiul de așeză în fața lor o zi, două și chiar trei, pe cei care vor să-i picteze, pentru ca, privindu-i continuu, / să reproducă fără greș chipul originalului. Dar, pentru că e vorba ca și noi acum să pictăm, nu chipul formei trupești, ci frumusețea sufletului, frumusețea cea spirituală, vreau să vă pun astăzi în fața voastră pe David, ca văzându-l cu toții, să întipăriți, fiecare în sufletul vostru, frumusețea dreptului, bunătatea și blindețea lui, mărinimia lui sufletească și întreaga lui virtute. Dacă tablourile trupurilor aduc mîngiere celor ce le privesc, cu mult mai mult tablourile sufletului. Tablourile chipurilor trupești nu pot fi văzute pretutindeni, ci neapărat numai în locurile unde sînt așezate; dar nimic nu te împiedică să vezi tabloul chipului sufletesc oriunde te-ai duce; că îl depui în viziunile minții; și orlunde ai fi poți să-l vezi mereu și să culegi din el mare folos. Și după cum bolnavii de ochi tin în fața ochilor bureți și bucăți de haine colorate în albastru, că, uitîndu-se neconștient la ele, li se mai ușurează boala, datorită acelei culori, tot așa și tu, dacă vei avea chipul lui David înaintea ochilor tăi, și te vei uita neconștient la el, chiar dacă mînia te-ar supăra de mii și mii de ori și ți-ar întuneca ochiul sufletului, văzînd modelul acesta de virtute, te vei face deplin sănătos și vei dobîndi înaltă filozofie.

3. Să nu-mi spună nimeni: «Am un dușman rău, viclean, stricat, de neîndreptat!» «Orice-ai spune, nu este mai rău ca Saul care, scăpat de la moarte de David, odată, de două ori și de mai multe ori, a uneltit totuși de mii de ori împotriva lui; David, în loc de rău i-a făcut bine, dar Saul a stăruit în răutatea lui. Ce poți să mai spui?» «Dușmanul mi-a luat din pămîntul meu, mi-a furat sămănătura de pe ogoare, mi-a mutat hotarul casei, mi-a răpit robii, m-a

699

ocărit, m-a înșelat cu lăcomia lui, m-a lăsat sărac?». Dar nu ți-a luat viața, așa cum încerca Saul s-o facă! Dar chiar dacă ar fi încercat să-ți ia viața, apoi poate că ar fi îndrăznit asta odată, nu de două ori, de trei ori și de mai multe ori, ca Saul : dar chiar dacă ar fi încercat să-ți ia viața, odată și de două ori și de trei ori și de mai multe ori, totuși nu după ce i-ai făcut atita bine, și nici nu l-ai lăsat cu viață, după ce căzuse în mîinile tale, odată și de două ori ; dar chiar dacă ar fi fost și asta, și așa David te întrece iarăși. Că nu-i același lucru să filozofezi unele ca acestea pe vremea Vechiului Testament, ca acum, după venirea harului, cînd ni s-au dat niște daruri ca acestea. David nu auzise pilda cu cei zece mii de talanți și cu o sută de dinari ³ ; David nu auzise porunca, ce spune : «*Ierțați oamenilor greșalele lor, ca și Tatăl vostru cel ceresc*» ⁴, nu văzuse pe Hristos răstignit, nu văzuse cinstitul Lui Sînge răspîndit, nici nu auzise miile și miile de cuvinte de filozofie ; nu se bucurase de o jertfă atît de mare, nici nu se împărtășise cu Sîngele Stăpînului, ci, crescut în niște legi nedesăvîrșite, care nu cereau așa ceva, a ajuns totuși la culmea filozofiei de pe timpul harului. Tu, de multe ori, te mîinii pentru fapte petrecute în trecut și porți ranchiună ; David se temeă și pentru cele viitoare, că știa bine că dacă lasă în viață pe dușmanul său /, n-are să se mai întoarcă în cetatea sa și că viața lui va fi cu neputință de trăit ; și totuși, n-a încetat de a-i purta de grijă ; a făcut totul, cruțînd pe dușman spre propria lui pierdere. Cine ar putea da o pildă mai mare de răbdare ? Dar, ca să cunoști, chiar din cele ce se petrec acum, că dacă voim este cu putință să potolim pe orice om care ne dușmănește, te întreb : Cine-i mai sălbatic decît leul ? Și totuși oamenii îmblînzesc și leul ! Arta dresajului forțează firea ; iar animalul cel mai sălbatic dintre toate animalele, regele animalelor, ajunge mai blînd ca o oaie, merge prin piață și nu sperie pe nimeni. Ce cuvînt de apărare mai putem avea, ce iertare, cînd îmblînzim fiarele, dar spunem că pe oameni nicicînd nu-i putem îmblînzii și nici nu-i putem face să se poarte bine cu noi ? Și doar la animale blîndețea este o însușire împotriva firii, pe cînd la om sălbăticia este nefierească. Deci, cînd biruim firea, ce cuvînt de apărare mai putem avea, spunînd că voința nu se poate îndrepta ? Iar dacă încă mi te mai împotrivești, îți voi mai spune aceea că chiar dacă boala sufletească a cuiva ar fi de nevindecat, află că cu cît osteneala ta va fi mai mare pe atît de mare îți va fi răsplata, dacă stăruii și-l vindeci pe cel ce suferea de o boală de nevindecat.

Așadar, numai un singur lucru să urmărim : nu ca să nu suferim vreun rău de la dușmanii noștri, ci ca să nu le facem noi vreun rău ; și nu vom suferi vreun rău, chiar de-ar veni peste noi mii de necazuri ; pentru că nici David n-a suferit ceva, deși era alungat, hăituit și dușmănit de moarte ; dimpotrivă era în fața tuturor mai

3. Matei XVIII, 23—34.

4. Marcu XI, 25.

strălucit decît Saul, mai prețuit și mai iubit, nu numai de oameni ci și de Însuși Dumnezeu. Cu ce a fost nedreptățit sfîntul acela atunci, suferind atîtea și atîtea de la Saul? Nu este cîntat pînă astăzi, strălucit pe pămînt și mai strălucit în cer? Nu are bogățiile acelea nespuse și împărăția cerurilor? Și cu ce s-a ales nenorocitul și ticălosul acela, care l-a dușmănit atît de mult? Nu și-a pierdut împărăția, n-a murit de o moarte vrednică de milă împreună cu fiul lui, nu-i învinuit de toți și ceea ce-i mai cumplit, nu-l așteaptă pedepsele cele veșnice?

Dar, într-un cuvînt, ce te face să nu te împaci cu dușmanul tău? Ți-a răpit banii? Dar dacă înduri cu curaj răpirea, vei primi tot pe atîta răsplată cîtă ai primi, dacă ai pune banii aceia în mîinile săracilor. Că și cel care dă săracilor și cel care nu dușmănește și nici nu blesteamă pe lacomul care i-a luat banii, și unul și altul, fac aceasta pentru Dumnezeu. Cînd temeiul cheltuielii este una, negreșit și cununa este una. Spui că ți-a atacat viața și a încercat să te omoare? Mucenicie ți se socotește lucrul acesta, dacă numeri printre binefăcători pe dușmanul tău, care a împins pînă acolo dușmănia lui și dacă tu nu încetezi să te rogi pentru el și-L rogi pe Dumnezeu să-i fie milostiv.

4. Să nu ne uităm la aceea că Dumnezeu a împiedecat uciderea lui David, ci la aceea că David, în urma dușmăniei lui Saul, și-a împletit o întreită, ba chiar o împătrită cunună de mucenic. Omul acesta, care pentru Dumnezeu, a lăsat în viață pe dușmanul său, / care-și îndreptase sulița spre capul lui o dată, de două ori, de nenumărate ori, omul acesta, care putuse să-și ucidă dușmanul, dar l-a cruțat, cu toate că știa că, cruțîndu-l, dușmanul său îl va ataca din nou, ei bine, omul acesta a fost ucis prin voința dușmanului său, de nenumărate ori; iar cel ucis de dragul lui Dumnezeu de nenumărate ori, are multe cununi de mucenic; și ceea ce spunea Pavel, că «în fiecare zi mor pentru Dumnezeu»⁵, aceea a suferit și David pentru Dumnezeu. Putea să-l ucidă pe dușmanul său, dar, pentru Dumnezeu, n-a voit, ci a ales să fie mai bine în primejdie de moarte în fiecare zi decît să săvîrșească un omor drept pentru a scăpa de atîtea și atîtea morți. Dacă nu trebuie să urăști și să te răzbuni pe cel care te dușmănește atît încît să-ți ia și viața, cu mult mai mult nu trebuie să faci asta unuia care îți face un rău oarecare.

Multora li se pare că birfelile și cuvintele rele ale dușmanilor, care ating onoarea, sînt mai de nesuferit decît moartea. Haide să cercetăm și aceasta. Te-a vorbit cineva de rău, te-a numit desfrînat și răsdesfrînat? Dacă e adevărat, îndreaptă-te! Dacă mințe, rîde-i în față! Dacă ai pe conștiință cele spuse, cumînțește-te! Dacă, însă, ți-i curată conștiința, nu ține seamă de ce spune! Dar, mai bine spus, nu-i rîde în față, nici numai nu ține seamă de ce spune, ci bucură-te chiar, saltă, după cuvîntul Domnului, care ne

5. I Corinteni XV, 31; Romani VIII, 36.

poruncește să facem așa : «*Cînd vă vor ocări pe voi, spune Domnul, și vor spune tot cuvîntul rău mințind, bucurați-vă și vă veseliți, că plata voastră multă este în ceruri*» ⁶, și iarăși : «*Bucurați-vă și săltați cînd vor lepăda numele vostru ca rău, mințind*» ⁷. Iar dacă spune adevărul, iar tu rabzi cu blîndețe cuvintele, nu te superi, nici nu ocărăști, ci suspini cu amar, te căiești de păcatele săvîrșite, nu vei primi mai mică răsplată ca cel dintîi. Și voi încerca să vă arăt aceasta din Sfintele Scripturi, ca să cunoașteți că pe cît nu vă sînt de folos prietenii, care vă laudă și vă vorbesc de bine, pe atît vă sînt de folos dușmanii, care vă vorbesc de rău, dacă spun adevărul, numai dacă am voi să folosim cum trebuie învinuirile ce ni le aduc. Prietenii, de multe ori, ne linguesc ca să ne facă plăcere ; iar dușmanii ne dau pe față păcatele. Din pricina egoismului nostru, nu ne vedem păcatele ; dușmanii noștri, însă, adeseori, din ura ce ne-o poartă, le văd mai bine ca noi și aruncîndu-ni-le în față, ne silesc să ne îndreptăm ; și așa dușmănia lor ne este pricină de foarte mare folos, nu numai pentru că, amintindu-ni-le aceia, ne face să ne gîndim la păcatele noastre, că și pentru că ne depărtăm de ele. Dacă dușmanul îți aruncă în față un păcat, pe care-l ai pe conștiință, iar tu, auzindu-l, nu te superi, ci suspini cu amar și-l rogi pe Dumnezeu, ai scăpat îndată de tot păcatul tău. Ce fericire poate fi mai mare ca aceasta ? Ce cale mai ușoară pentru scăparea de păcate ? Dar, ca să nu socotești cumva că-ți dau aceste povești de la mine însumi, voi aduce pentru ele mărturia dumnezeieștilor Scripturi, ca să nu te îndoiești de loc. Era un fariseu și un vameș ;

701 unul, / încărcat de toate păcatele, celălalt ajuns pe culmea dreptății ; se despărțise de averile sale, trăia în post și era lipsit de lăcomie ; celălalt își cheltuisese toată viața în răpiri și silnicii. S-au suit amîndoi la templu, ca să se roage. Fariseul, stînd, zicea : «*Mulțumescu-Ți Ție, Doamne, că nu sînt ca ceilalți oameni, răpitori, lacomi, nici ca acest vameș*» ⁸. Vameșul, stînd departe, nu s-a supărat de asta, nu l-a ocărit și el, n-a spus aceste cuvinte, pe care le spun mulți : «*Tu îndrăznești să vorbești de viața mea, tu să mă ții de rău pentru faptele mele ? Nu sînt oare mai bun decît tine ? Să-ți spun și eu păcatele tale, să te fac să nu mai calci niciodată pragurile acestea sfinte !*». N-a spus nici unul din aceste cuvinte grele, pe care în fiecare zi le spunem unii altora, ocărîndu-ne, ci, suspinînd cu amar și bătîndu-și pieptul, a spus atît : «*Milostiv fii mie, păcătosul !*» ⁹ și s-a coborît de la templu îndreptat ¹⁰.

Ai văzut iuțeală ? A primit ocară și și-a spălat ocară ; și-a recunoscut păcatele și și-a lepădat păcatele. Învinuirea de păcat a ajuns iertare de păcat ; dușmanul său a ajuns, fără voia lui, binefăcătorul său. Cît ar fi trebuit să se ostenească vameșul, să postească, să se culce pe pămîntul gol, să privegheze, să dărulască

6. Matei V, 11—12.

7. Luca VI, 22, 23.

8. Luca XVIII, 11.

9. Luca XVIII, 13.

10. Luca XVIII, 14.

averile sale săracilor, să stea în sac și în cenușă vreme îndelungată, ca să poată lepăda acele păcate? Dar așa, n-a făcut nimic din toate acestea; cu un simplu cuvânt a lepădat toată răutatea; iar ocările și insultele celui ce părea că-l insultă i-au adus cununa dreptății, fără sudori, fără osteneți și în scurt timp. Vezi, deci, că, chiar dacă sînt adevărate cele spuse despre faptele pe care le avem pe conștiință, dar dacă nu ocărim pe cel ce le spune, ci suspinăm cu amar, și-l rugăm pe Dumnezeu pentru acele păcate, vom putea lepăda toate păcatele? Așa s-a îndreptat și vameșul, pentru că nu i-a răspuns cu ocări la ocări, ci a suspinat pentru propriile lui păcate, s-a coborît de la templu mai îndreptat el decît fariseul.

5. Vezi cît cîștig ne aduce ocara vrăjmașilor, dacă o suportăm filozofic? Pentru ce, dar, să ne supărăm, dacă vrăjmașii ne aduc folos și cînd mint și cînd spun adevărul? Dacă nu te vatămă tu singur, omule, nu va putea să te vatăme nici prietenul, nici dușmanul, nici chiar diavolul. Cînd ne sînt de folos cei ce ne ocărăsc cei ce ne confiscă averile, cei care uneltesc chiar împotriva vieții noastre; cînd unii ne împletesc cunună de mucenic, după cum am arătat, iar alții ne iau păcatele și ne fac oameni drepecți, cum s-a întimplat cu vameșul, pentru ce ne mai sălbătăcim pe dușmanii noștri? Să nu spunem dar: «Cutare m-a supărat, cutare m-a făcut să spun cuvinte de rușine!». Totdeauna noi sîntem de vină. Dacă voim să filozofăm, nici dracul nu va putea să ne împingă la mînie. Și aceasta se vede și din altele multe, dar și din istoria vieții lui David despre care am vorbit, pe care se cuvine să o aduc și astăzi înaintea voastră, amintindu-vă mai întii dragostei voastre unde am rămas în cuvîntul de mai înainte. Deci unde am rămas? / La cuvîntul de apărare al lui David. Și trebuie să spunem neapărat astăzi cuvintele lui Saul, ca să vedem ce a răspuns acesta la cuvintele de îndreptățire ale lui David. Că vom cunoaște virtutea lui David, nu numai din cuvintele pe care le-a rostit el, ci și din cuvintele pe care le-a rostit Saul. Dacă se va vedea că Saul a rostit cuvinte blînde și potolite, vom pune pricina acestor cuvinte pe seama celui care l-a schimbat pe Saul, celui care l-a învățat și i-a îndreptat sufletul.

— Ce a spus, dar, Saul?

— Auzindu-l pe David spunîndu-i: «*Iată poala hainei tale, în mîna mea*»¹¹ și toate celelalte cuvinte, pe care le-a mai spus întru apărarea sa, Saul i-a zis: «*Glasyul tău este acesta, fiule David?*»¹². O, cît de repede s-a făcut schimbarea! Cel care nu suferea să-i spună nicicînd pe nume, ci îi ura și numele, l-a socotit rudă, numindu-l fiu. Ce suflet mai fericit ca al lui David, care a făcut dintr-un ucigaș tată, dintr-un lup oaie, care a umplut cu rouă multă un cuptor aprins de ură, care a prefăcut în liniște valurile și a atins toată flacăra mîniei? Cuvintele acelea ale lui David, cînd au

11. I Impăraji XXIV, 12.

12. I Impăraji XXIV, 17.

intrat în sufletul acestui om sălbătăcit, au săvârșit toată schimbarea aceasta ; și cuvintele lui Saul o pot arăta, că Saul n-a spus : «Aces-tea-s cuvintele, fiule David !».

— Dar ce ?

— «*Glasul tău este acesta, fiule David ?*». Sunetul glasului lui i-a încălzit inima. Și după cum un tată, care aude glasul fiului său, care se întoarce acasă după vreme îndelungată, nu este mișcat numai de chipul copilului său, ci și de vocea sa, tot așa și Saul ; când au intrat în urechile lui cuvintele lui David, cuvintele i-au scos din suflet dușmănia, a cunoscut pe sfânt, a alungat o patimă și a pus în locul ei altă patimă ; a alungat minia și a pus în locul ei bucuria, dragostea. Și după cum, în timpul nopții, de multe ori nu cunoaștem nici pe prieten, chiar când e lângă noi, dar, în timpul zilei, îl cunoaștem, chiar când îl vedem de departe, tot așa se întâmplă de obicei și cu dușmănia. Atîta vreme cît dușmănim pe cineva, altfel îi auzim glasul și-i privim cu gînd rău chipul ; dar când alungăm din suflet mînia, glasul, care mai înainte ni se părea dușmănos și vrăjmaș, ni se arată plăcut și dulce, iar chipul cel dușmănos și nesuferit, dorit și plăcut.

6. Așa se întâmplă și pe vreme de furtună. Adunarea norilor nu lasă să se vadă frumusețea cerului ; și chiar de-am avea de mii de ori mai pătrunzătoare privirea, nu putem străbate norii, ca să vedem strălucirea cea de sus. Dar când căldura razei stăruie și risipește norul, atunci se arată soarele și-și arată și cerul frumusețea lui. Tot așa se întâmplă și cu noi când sintem minioși ; dușmănia stă ca un nor des înaintea ochilor și urechilor noastre și face să ni se pară altele și vocile și chipurile ; dar dacă filozofăm, alungăm dușmănia și risipim norul tristeței, atunci pe toate le privim și le auzim cu dreaptă judecată. / Așa s-a întîmplat și cu Saul. Când s-a risipit norul dușmăniei, a cunoscut vocea lui David și a zis : «*Glasul tău este acesta, fiule David ?*».

— Care «*acesta*» ?

— Glasul, care a doborît pe Goliat, care a scăpat cetatea de primejdii, care a scăpat pe toți cei amenințați cu robia și cu moartea, care le-a dat tuturor iarăși siguranța și libertatea ; glasul, care a potolit mînia lui Saul, glasul, care a făcut mult și mare bine. Glasul acesta a doborît pe barbarul acela ; că barbarul era înainte de piatră, dar puterea rugăciunii l-a biruit. David n-a aruncat doar piatra, ci mai înainte a spus : «*Tu vii la mine cu dumnezeii tăi ; iar eu merg la tine, în numele Domnului Savaot, pe care L-ați ocărît astăzi*»¹⁹ și așa a slobozit piatra. Glasul acesta a călăuzit piatra, glasul acesta a omorît pe barbar, glasul acesta a curmat curajul dușmanilor.

Pentru ce te minunezi, că glasul dreptului David a potolit mînia și a doborît un dușman, când glasul izgonește și pe draci ? Apos-

tolii au grăit numai, și toate puterile cele protivnice au fugit. Glasul sfinților, de multe ori, a oprit stihiiile lumii și a schimbat lucrarea lor. Iisus al lui Navi a spus numai: «Să stea soarele și luna»¹⁴ și a stat; tot așa și Moisi a intrat în mare și marea s-a dat la o parte¹⁵; la fel cei trei tineri au stins puterea focului cu acele cîntări și cu glasul lor¹⁶. De aceea și Saul, încălzit de acest glas, a zis: «Glasul tău este acesta, fiule David?».

— Ce i-a răspuns David?

— «Robul tău, doamne, împăratul meu!»¹⁷.

Luptă și întrecere între cei doi, care să cinstească mai mult pe celălalt. Saul l-a rînduit între rudele sale, iar David l-a numit stăpîn. Cele spuse de David au acest înțeles: «Un singur lucru caut, a spus David; mîntuirea ta și propășirea în virtute. Tu m-ai numit fiu, eu te iubesc și-mi ești drag, dacă mă ai ca rob, numai să lepezi mînia, numai să nu bănuiești de mine nimic rău și să nu mă socotești uneltitor și dușman!». Împlinea David acea lege apostolică, ce poruncește să luăm unul înaintea altuia cu cinstirea¹⁸, biruindu-ne pe noi înșine; nu cum fac mulți, care sînt sufletește mai răi decît dobitoacele, care nu vor să salute și mai întii pe semenii lor, socotind că se umilesc și se înjosesc, dacă dau ei mai întii un simplu salut.

Ce poate fi mai de rîs decît această nebulie? Ce poate fi mai rușinos decît această mîndrie și fudulie? Atunci, da, atunci te înjosești, omule, atunci te umilești, cînd aștepti ca semenul tău să te salute mai întii. Ce este mai rău decît mîndria? Ce este mai de rîs decît orgoliul și dragostea de slava deșartă? Dacă saluți tu mai întii, și Dumnezeu te va lăuda; iar ceea ce-i mai mult decît toate este că și oamenii te vor vorbi de bine și tu vei primi întreaga plată a acelei salutări; dar dacă aștepti ca celălalt să te salute înainte și tu să-i răspunzi la salut, n-ai făcut mare lucru; pentru că salutîndu-te el mai întii, el va primi toată răsplata chiar prin răspunsul pe care tu îl dai. Să ne așteptăm, dar, să fim salutați noi mai întii de alții, ci să alergăm să le-o luăm noi mai înainte cu cinstirea; noi să începem totdeauna salutul; să nu socotim că este un lucru mic și neînsemnat / de a fi atent și amabil cu semenii noștri. Lipsa unei astfel de amabilități a stricat multe prietenii și a dat naștere la multe vrăjmășii, după cum graba de a împlini această lipsă a pus capăt unor dușmăanii îndelungate și a întărit prietenii existente. Nu neglija, dar, iubite, rîvna aceasta, ci, dacă e cu putință, să arătăm cinste și respect celor pe care îi întîlnim, oricine ar fi ei, să ne purtăm frumos cu ei și cu salutarea noastră și în toate celelalte. Iar dacă altul ți-o ia înainte, arată-i lui și mai mare cinste. Acest lucru ne-a îndemnat Pavel, grăind așa: «Socotind unul pe altul a fi mai de cinste decît el însuși»¹⁹.

704

14. Isus Navi X, 12.

15. Ieșire XIV, 21.

16. Daniil III, 16—18.

17. I Împărați XXVI, 17.

18. Romani XII, 10.

19. Filipeni II, 3.

Așa a făcut David; l-a cinstit el mai întâi pe Saul; și, cînd acesta i-a răspuns la cinstirea ce i s-a făcut, David i-a dat o cinstire și mai mare zicînd: «*Sînt robul tău, doamne, împăratul meu!*». Și uită-te ce mare cîștig a adus această purtare a lui David! Cînd David a grăit așa, Saul n-a putut să audă glasul lui David fără să lăcrimeze; a plîns cu amar, arătînd, prin lacrimile sale, sănătatea și filozofia, pe care David i le-a sădit în sufletul său.

7. Care stare sufletească poate fi mai fericită decît a profetului David, care, într-o clipită de vreme, a schimbat așa pe dușmanul său? A luat în minile sale un suflet setos de sînge și dornic de ucidere și dintr-odată l-a făcut să plîngă și să lăcrimeze. Nu mă minunez atîta de Moisi, care a scos apă din stîncă²⁰, cît mă minunez de David, că a scos izvor de lacrimi din niște ochi de piatră. Moisi a biruit natura, David a învins voința; Moisi a lovit cu toiagul stîncă, David a lovit cu cuvîntul inima, nu ca să o întristeze, ci să o facă prietenoasă și curată. Și aceasta a și făcut-o, făcîndu-i un bine mai mare decît cel de mai înainte. Vrednică de laudă și de foarte mare admirație este fapta lui David, că nu și-a muiat sabia în sîngele lui Saul și că n-a tăiat acel cap vrăjmaș, dar de mult mai multe cununi e vrednic David, pentru că i-a schimbat sufletul lui Saul, voința lui, că l-a făcut mai bun și că l-a adus să fie tot atît de blind ca și el. Binefacerea aceasta e mai mare decît cealaltă. Nu este la fel a lăsa viața cuiva cu a povățui spre filozofie; nu este la fel a scăpa de minia, care inspiră ucidere nedreaptă, a îndepărta crima cu a îndepărta nebunia care duce la un atît de mare rău. Împiedecînd gărzile, care căutau să-l omoare, David i-a fost de folos lui Saul în viața aceasta; dar scoțîndu-i lui Saul, prin cuvinte blînde, răutatea din suflet, i-a dăruit viața ce va să fie și bunătățile cele veșnice, pe cît i-a fost lui în putință. Așadar cînd îl laudați pe David pentru bunătatea lui, admirați-l mai mult pentru că l-a schimbat pe Saul. Este mai mare lucru să blui furiile altora, să potolești o inimă infuriată, să aduci liniște în atîta turburare și să umpli cu lacrimi fierbinți niște ochi care urmăreau crima, decît să-ți stăpînești propriile tale patimi. Și aceasta-i ceea ce ne umple de multă uimire și de admirație la David. Dacă Saul ar fi fost un om blind și cumpătat, nu i-ar fi fost greu lui David să-l facă la fel de virtuos ca el; dar să reușească să stingă, într-o clipită de vreme, toată minia aceea într-un om sălbătăcit, alunecat spre cel mai mare păcat și grăbit spre crimă, / pe care dintre oamenii renumiți vreodată, pentru învătătura filozofiei lor, nu i-ar fi umbrit?

Și tu, dar, de-ți cade în mîină un dușman, nu te gîndi cum să te răzbuni pe el, cum să-l dobori, umplîndu-l cu mii de insulte, ci gîndește-te cum să-l vindeci, cum să-l îmblînzești; să nu te oprești a face și a spune totul mai înainte de a birui cu bunătatea ta cruzimea aceluia. Nimic nu-i mai puternic ca blîndețea. Arătînd acest

20. *Ieșire XVII, 6.*

lucru, cineva spunea : «*Cuvîntul moale zdrobește oase*»²¹. Și nu-i mai tare ca osul ? Totuși dacă îl iei pe om cu binișorul, îl birui cu ușurință, oricît de tare și de încăpățînat ar fi. Și iarăși : «*Un răspuns blînd potolește mînia*»²². De aici se vede că învrăjbirea dușmanului, ca și potolirea lui, depinde mai mult de tine decît de el. În noi, și nu în cei mînioși, stă puterea de a stinge sau de a face mai mare flacăra mîniei lor. Înțeleptul, care a spus cuvintele de mai înainte, a arătat același lucru printr-un mic exemplu. După cum dacă suflă într-o scînteie, spunea el, aprinzi focul, dar dacă scuipi în ea, o stingi, și tu poți face și una și alta — «*că amîndouă ies din gura ta*» spunea el — tot așa și cu dușmănia semenului tău ; dacă-i arunci cuvinte pline de mîndrie și de mînie, aprinzi focul lui, înroșești și mai mult cărbunii ; dar dacă-i vorbești blînd și smerit ai stins toată mînia, înainte ca flacăra să se fi aprins. Să nu spui, dar : «*Mi-a făcut cutare și cutare rău ; am auzit cutare și cutare !*». Tu ești stăpîn peste toate acestea ! După cum în puterea ta stă să stingi și să aprinzi scînteia, tot așa în puterea ta stă să aprinzi și să potolești mînia. Cînd vezi un dușman sau cînd îți vin în minte toate cite ai auzit și ți-a făcut acela, uită-le pe toate ; iar dacă ți le reamintești, pune-le pe seama diavolului. Adună în mintea ta binele pe care dușmanul tău ți l-a spus și ți l-a făcut vreodată. Dacă ai mereu în amintire lucrurile acestea, repede alungi din suflet vrăjmășia. Dacă vrei să-ți mustri dușmanul și să-i vorbești, scoate mai întîi din sufletul tău patima care te roade, stinge mînia ta și așa cere-i socoteală, așa muștră-l și vei putea birui cu ușurință. Cînd sîntem mînioși niciodată nu vom putea spune sau auzi ceva sănătos ; dar dacă sîntem slobozi de patima aceasta, nici noi nu vom putea scoate vreun cuvînt urît din gura noastră și nici nu vom auzi pe alții grăind așa. Ci, de obicei, nu atît natura celor spuse ne sălbățește, cit gîndul că cele spuse sînt pornite din dușmănie. De multe ori, cînd auzim pe prieten sau chiar pe copiii mici că ne spun, în glumă sau în joacă, aceleași insulte, nu numai că nu ne supărăm, nici nu ne sălbățicim, ci rîdem și facem haz ; că nu le auzim cu gînd rău, nici cu sufletul cuprins de mînie. Așa și cu dușmanii tăi ; nimic din cele spuse despre tine nu va putea să te supere, dacă stingi mînia, dacă scoți din suflet dușmănia.

706 8. Dar pentru ce spun din cele spuse ? Nici chiar nimic din cele ce-ți fac. / După cum nici pe fericitul David. Cînd David a văzut că dușmanul său se înarmează împotriva propriei sale mîntuirii și că face totul în acest scop, David l-a iubit și mai mult ; cu cît Saul îl dușmănea mai mult, cu atît David plîngea mai mult pen-

21. *Proverbe XXV, 15.*

22. *Sirah XXVIII, 13.*

tru el. Știa bine, că nu cel ce suferă răul, ci cel ce face răul, acela este vrednic de lacrimi și de plîns, pentru că se vatămă pe sine însuși. De aceea David s-a și apărat îndelung înaintea lui Saul și n-a încetat pînă ce nu l-a făcut și pe Saul să se dezvinovățească cu lacrimi și plînsete. După ce a plîns, după ce a dat drumul la glas amar și a scos strigăte puternice, ascultă ce spune Saul: «*Mai drept ești tu decît mine, că tu mi-ai dat în schimb mie bune, iar eu ți-am răsplătit cu rele*»²³. Vezi că-și osîndește propria lui răutate și laudă virtutea dreptului, fără să-l silească cineva să se dezvinovățească? Tot așa fă și tu! Cînd îți cade în mînă dușmanul nu-l învinui, ci dezvinovățește-l, ca să-l faci pe el să se învinuiască; dacă îl învinuim noi, se înrăutățește; dar dacă-l dezvinovățim, bunătatea noastră îl rușinează și se învinuiește singur. Astfel mustrarea se face pe neabagate de seamă și acela scapă de răutatea lui. Așa s-a întîmplat și cu David și Saul. Cel ce făcuse nedreptatea se acuza cu multă lărie, iar cel nedreptățit tăcea. Că n-a spus atît: «*Mi-ai făcut bine*», ci: «*Mi-ai dat în schimb mie bine*» adică: «*În loc de dușmănie, în loc de junghiere, în locul acelor nenumărate rele, mi-ai răsplătit cu mari binefaceri. Eu, nici așa nu m-am făcut mai bun, ci și după acele binefaceri, am stăruit în rău; iar tu nu te-ai schimbat, ci ai continuat să te porți la fel, deși te dușmăneam din nou*». De cîte cuhuni nu-i vrednic David pentru fiecare din aceste cuvinte? Chiar dacă le rostea gura lui Saul, totuși înțelepciunea și felul minunat de purtare al lui David le sădise în sufletul aceluia. «*Și mi-ai arătat mie astăzi, îi spune Saul, binele pe care mi l-ai făcut; că m-a dat Domnul astăzi în mîinile tale și tu nu m-ai omorît*»²⁴. Saul dă iarăși mărturie de o altă virtute a lui David, că făcînd bine, n-a tăcut, n-a trecut cu vederea, ci a venit și a spus; n-a făcut-o, ca să se laude, ci vrînd să-i arate și să-l învețe, chiar prin fapte, că face parte dintre cei ce-i poartă de grijă, dintre cei ce-l apără și nu dintre dușmani și uneltitori. Da, poți vorbi de binefacerile tale, cînd șpusa lor aduce un foarte mare cîștig. Cînd le spui și le trimbițezi, fără să ai vreun temei, nu ești mai bun decît cel ce insultă; dar cînd vrei să convingi pe cel stricat și rău, că faci asta pentru că te gîndești la el, atunci îi porți de grijă, îi faci bine. Acest lucru l-a făcut și David; nu dorea să fie slăvit de Saul, ci voia să smulgă din el mînia, înrădăcinată în sufletul lui. Iar Saul l-a lăudat și pentru că i-a făcut bine și pentru că i-a spus binefacerea făcută.

Apoi caută să-l răsplătească pe David; dar pentru că n-a găsit nici o răsplată egală cu binefacerile primite, Saul îl face datornic pe Dumnezeu, grăind așa: «*De va afla cineva pe vrăjmașul său în necaz, și-l va slobozi pe cale bună, Domnul îi va răsplăti lui cu*

23. *I Impărați XXIV, 18.*24. *I Impărați XXIV, 20.*

707 *cele bune, precum ai făcut tu astăzi»*²⁵. Da, ce putea Saul să-i dea în schimb pe măsura binefacerilor primite, când David i-a dat și împărăția / și cetățile toate? Și David îi dăruise nu numai cetățile și împărăția, ci chiar și viața; iar Saul n-avea altă viață, ca să i-o dea în schimb. Pentru aceasta Saul îl trimite pe David la Dumnezeu și-l cinstește cu răsplățile date de Dumnezeu; îl laudă pe David și învață pe toți, că atunci avem de la Dumnezeu mai mari răsplăți, când facem dușmanilor noștri nenumărate faceri de bine, deși primim de la ei în schimb numai rele. Apoi Saul a spus: *«Iată eu cunosc că împărășind vei împărăși și va sta împărăția lui Israel în mîna ta. Și acum, jură-mi-te pe Domnul, că nu vei stîrpi sămînța mea după mine și nu vei șterge numele meu din casa tatălui meu»*²⁶.

— Spune-mi, Saule, de unde știi aceasta? Ale tale sînt oștirile, banii, armele, cetățile, caii, ostașii, toată puterea mijloacelor împărătești. David este singur, gol, fără patrie, fără masă, fără casă. Spune-mi, pe ce temei o spui?

— Pe temeiul purtării lui! Că cel gol, cel neînarmat și singur nu m-ar fi biruit pe mine, care sînt înarmat și înconjurat de atîta putere, dacă n-ar fi avut pe Dumnezeu cu el. Cel care are pe Dumnezeu cu el este mai puternic decît toți.

Ai văzut ce filozofa Saul, după vrăjmășia sa? Ai văzut că a fost cu puțință să alunge din sufletul lui toată răutatea, să se schimbe și să ajungă mai bun?

9. Să nu ne trîndăvim, dar, cînd e vorba de mîntuirea noastră! Chiar dacă am ajunge în adîncul răutății, este cu puțință să ne îndreptăm iarăși, să ajungem mai buni și să lepădăm toată răutatea.

— Ce-a spus apoi Saul?

— *«Jură-mi-te pe Domnul, că nu vei stîrpi sămînța mea după mine și nu vei șterge numele meu din casa tatălui meu!»*.

Rugăminte face împăratul unui om de rînd; cel cu diadema pe cap se roagă; roagă pe fugar pentru copiii lui. Și aceasta e o dovadă a virtuții lui David, că dușmanul lui a avut curajul să-i facă o rugăminte ca aceasta. Iar dacă îl leagă cu jurămînt, nu înseamnă că nu avea încredere în David, ci că se gîndea la relele cîte i le făcuse.

«Jură-mi-te, că nu vei stîrpi sămînța mea după mine!». Îl lasă pe dușmanul său tutore al copiilor lui; îi încredințează mîinilor lui pe urmașii lui; s-ar zice că, prin aceste cuvinte, îi ia de mîna pe copii și-i dă lui David, avînd mijlocitor pe Dumnezeu.

25. I *Impărați* XXIV, 20.

26. I *Impărați* XXIV, 21—22.

— Ce a făcut David? A luat, cât de puțin, în rîs aceste cuvinte?

— Deloc! A consimțit îndată și i-a făcut acest har. După moartea lui Saul, nu numai că n-a omorît pe copiii lui, ci a făcut chiar mai mult decît mărturisise că va face. Pe nepotul lui Saul, care era olog și cu fluierile picioarelor betege, l-a luat în casa lui, l-a pus la masă cu el și l-a învrednicit de foarte mare cinste; și nu roșea, nici nu-și ascundea fața, nici nu socotea că este făcută de rușine masa împărătească de copilul cel beteag; ci, mai mult, o socotea o podoabă și o laudă. Fiecare din oaspeți pleca, luînd cu el o mare lecție de filozofie. Într-adevăr, cînd vedea că nepotul lui Saul, / nepotul aceluia care îi făcuse atîtea rele lui David, se bucură din partea împăratului de o cinste așa de mare, de-ar fi fost mai sălbatic decît o fiară, rușinat și înfrînt, se împăca cu toți dușmanii lui. Ar fi fost mare lucru numai dacă David ar fi poruncit să-l hrănească în alt chip pe nepotul lui Saul și ar fi rînduit să-i dea multe alimente; dar David a atins culmea filozofiei, aducîndu-l să stea chiar la masă cu el. Știți, negreșit, că nu-i prea ușor să iubești pe copiii dușmanilor tăi. Dar pentru ce spun, să-i iubești! Nu-i prea ușor să nu-i urăști, să nu-i prigonești. Mulți, chiar după moartea dușmanilor lor, și-au slobozit mînia, pe care o aveau pe dușmanii lor, asupra copiilor aceluia. Dar vrednicul acesta bărbat, n-a făcut așa, ci a cruțat pe dușmanul lui pe cînd era în viață, iar după moartea aceluia, bunăvoința față de dușman a arătat-o și copiilor lui. Ce este mai sfînt decît masa aceluia în jurul căreia stăteau copiii dușmanului și ucigașului lui? Ce-i mai duhovnicesc decît ospățul acela, plin de atîtea binecuvîntări? Era dat mai degrabă de un înger decît de un om. Îmbrățișarea și iubirea copiilor celui care încercase de nenumărate ori să-l omoare și să-i curme viața, l-au așezat pe David în ceata îngerilor.

Fă și tu așa, iubite! Ai grijă de copiii dușmanilor tăi și pe cînd dușmanii tăi trăiesc și după moartea lor; pe cînd trăiesc, pentru ca, prin purlarea aceasta, să te împaci cu părinții lor; după moartea lor, pentru ca să atragi asupra ta multă bunăvoință din partea lui Dumnezeu, să-ți împletești nenumărate cununi și să primești mii de binecuvîntări de la oameni, nu numai de la cei cărora le-ai făcut bine, ci și de la cei care te vîd. Aceasta îți va ajuta în ziua aceea; iar dușmanii cărora le-ai făcut bine, îți vor fi mari apărători în timpul judecării; multe păcate ți se vor ierta și vei cere răsplată. Chiar de-ai fi săvîrșit mii de păcate, dacă rostești rugăciunea aceea, care spune: *«Iertați pe dușmanii voștri, ca și Tatăl vostru să vă ierte greșalele voastre»*²⁷, vei primi cu multă

27. Matei VI, 14.

îndrăznire iertare de toate păcatele tale ; vei trăi aici pe pământ cu bune nădejdi și vei avea pe toți oamenii prieteni. Cum nu-ți vor fi prieteni și binevoitori, cum nu vor face și nu vor suferi totul pentru tine, când te vor vedea că iubești atîta pe dușmanii tăi și pe copiii lor ? Ce supărare vei mai avea, ce viață mai fericită mai poți avea, când te bucuri de atîta bunăvoință din partea lui Dumnezeu, când toți îți doresc numai bine ?

. Aceste cuvinte să nu le lăudăm aici în biserică, ci să le săvîrșim după ce plecăm de aici ; fiecare să cautăm și să aflăm pe dușmanii noștri, să ne împăcăm cu ei și să ni-i facem prieteni sinceri. Dacă e nevoie să ne dezvinovățim și să ne cerem iertare, să nu pregetăm de a o face, chiar dacă noi sîntem cei nedreptățiți. Așa, mai mare ne va fi răsplata ; așa, mai mare ne va fi îndrăznirea ; așa, vom dobîndi negreșit împărăția cerurilor, cu hațul și iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, cu Care Tatălui, împreună cu Sfîntul Duh, slavă, putere, cinste, acum și pururea și în vecii vecilor, Amin.

Pr. prof. DUMITRU FECIORU

ARTICOLE ȘI STUDII

ANTROPOLOGIA SFÎNTULUI VASILE CEL MARE

Sf. Vasile cel Mare n-a scris o lucrare specială dedicată omului, deși în una din Omiliile sale la Hexaemeron făcea auditorilor săi o promisiune în acest sens¹. Cele două omilii atribuite lui și intitulate «Despre alcătuirea omului», par să nu fie autentice, iar omilia la textul: «Ia aminte la tine însuși», considerată de mulți critici ca încheierea comentariului la Hexaemeron, nu face o expunere completă a învățăturii sale despre om². Cu toate acestea, în opera Sf. Vasile găsim o antropologie completă, o antropologie bazată pe datele Sfintei Scripturi și ale Sfintei Tradiții și, ca atare, o antropologie ortodoxă.

Pornind de la cele relatate în cartea Genezei, afirmă că omul este creatura lui Dumnezeu; Dumnezeu³, în virtutea iubirii⁴ de care este însoțit, creează pe om din nimic, îl așează în paradis⁵, dându-i menirea să fie stăpîn al lumii văzute⁶ și, prin virtute, să ajungă a se asemena Lui.

1. *La Hexaemeron* 8, 2 și 9, 6, P. G. 29, 165, D, 168 A, 204 B, 208 A.

2. Cf. 'Ολυμπίας Παπαδοπούλου-Τσανανᾶ, 'Η ἀνθρωπολογία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Θεσσαλονίκη, 1970, p. 13.

3. La creație participă toate cele trei persoane ale Sf. Treimi: Tatăl voinște, Fiul creează, iar Sf. Duh desăvîrșește. Vezi: *La Hexaemeron*, 2, 6; 3, 4; 6, 2; 9, 6; P. G. 29, 44 AB; 64 A; 120 CD; 204 C. Raportează puterea sfințitoare a Sf. Duh Îndeoșebii la ființele raționale. Cf. Π. Χρήστου, 'Η περί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Θεσσαλονίκη, 1965, p. 14.

4. *La Hexaemeron*, 1, 7, P. G. 29, 17. C. Dumnezeu creează: ὡς ἀγαθὸς τὸ Χρήσιμον, ὡς σοφὸς τὸ κάλλιστον, ὡς δυνατὸς τὸ μέγιστον''.

5. Paradisul, adică pămîntul, fiind lucrarea lui Dumnezeu este «bun foarte». *La Hexaemeron* 3, 10; 5, 4; 8, 7; P. G. 29, 76 C—77 A; 101 C—184 A. Vezi și *Că Dumnezeu nu este autorul răului* 5, P. G. 31, 244 C; 341 C. Materia nu este opera unor ființe intermediare, cum ar fi eonii gnosticilor, cu atât mai mult nu este opera Demiurgului celui rău despre care vorbește Marcion, și ca atare nu este sediul răului. Este opera Cuvîntului lui Dumnezeu, — înțelegînd prin Cuvînt nu cuvîntul lui Heraclit, al stoicilor sau al lui Filon, — adică opera celei de-a doua persoane a Sfintei Treimi. *Omilie la textul: La început a fost cuvîntul*, P. G. 31, 427B—481C; 'Ι. Καραθοδοπούλου, 'Η περί Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου διδασκαλία Φίλωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως, Ἀθήναι, 1966, p. 22—28. De aceea lumea este considerată drept o lucrare bună, iar după căderea în păcat, loc de instruire în cunoașterea lui Dumnezeu: « παιδευτήριον θεογνωσίας » (*la Hexaemeron*, 1, 5—6; P. G. 29, 13B—16BC; vezi și *la Hexaemeron*, 1, 11; 5, 9; P. G. 29, 28 AB; 116 B; *La Psalmul* 28, 3, P. G. 29, 289 B).

6. *Deiinitii pe larg, Întrebarea* 2, 3; P. G. 31, 913 A; *Omilie în cinstea lui Lazăr*, 8 P.G., 31, 1452 D—1453 A: πρῶτη ἢ κτίσις, τελευταῖος ὁ ἄνθρωπος ὅτι παρεσκευάσεν αὐτῷ ὡσερ οἰκοθεσπέτη οἶκον''. *Împotriva beșivilor* 3, P. G. 31, 448 C; «ἀρλῶν ἐγένου πάσης κτίσεως''

1. *Alcătuirea omului*. Spre deosebire de celelalte creaturi, omul are o dublă alcătuire: una materială și alta spirituală⁷. El este un microcosmos⁸. Prin trup el se înrudește cu lumea materială⁹, iar prin suflet se aseamănă puterilor spirituale¹⁰. Cu toate acestea el este o ființă unitară, iar fiecare dintre elementele care îl alcătuiesc are o menire aparte. Trupul poartă și exprimă sufletul, sufletul însuflețește și conduce trupul¹¹. Cele două elemente conlucrează la săvârșirea faptelor și suportă împreună consecințele acțiunilor lor¹². Atât trupul cât și sufletul corespund scopului pentru care au fost create. Trupul, care prin alcătuirea sa minunată provoacă admirație celui ce-l cercetează și descoperă, ca și întreaga natură¹³, bunătaea și înțelepciunea celui care l-a creat¹⁴, este organul muzical, psaltierul cu care sufletul aduce laudă lui Dumnezeu¹⁵, este cortul în care Dumnezeu va binevoi să se sălășuiască¹⁶. De aceea, el trebuie îngrijit și menținut în starea hărăzită lui de Creator. Îmbuibarea și lipsa îl epuizează, iar odată cu epuizarea, armonia dintre el și suflet este tulburată. De aceea, ambele extreme trebuie evitate ca fiind la fel de păgubitoare¹⁷.

Sufletul este elementul spiritual din om¹⁸, este nemuritor și rațional, material și nevăzut, necircumscris, inaccesibil simțurilor trupesti și cunoscut doar din lucrările sale¹⁹. Împlinește două funcțiuni: fiind putere dătătoare de viață, vitalizează trupul, fiind rațiune și liber arbitru, des-

7. *La Psalmul 32*, 6, P. G. 29, 337 D—340 A; *definiții pe scurt, întrebarea 176*, P. G. 31, 1200 A. „ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς συνέστηκεν ἄνθρωπος”.

8. *La textul: «Ia aminte la tine însuși» 7*, P. G. 31, 213 D, 216 A. *Despre sensul acestui termen în teologia Capadocienilor*, vezi și: Χρ. Μπούκη, 'Ἡ οὐσία τῆς θρησκείας κατὰ τοὺς Καππαδόκας Πατέρας, Θεσσαλονίκη, 1967, p. 26—30.

9. *Impotriva lui Eunomiu*, 2, 19, P. G. 29, 613 C.

10. *La Hexaemeron 6*, 1, P. G. 29, 117 D—120 A. *La textul: «Ia aminte la tine însuși»*, 6, P. G. 31, 212 B; *Epistola 233*, 2, P. G. 32, 865 C—868 A; *La Psalmul 48*, 8, P. G. 29, 449 B C.

11. Trupul este numit: σκηνή, πρέπον καταγών, ὄχημα πρὸς τὸν βίον, τὸ ἀναγκαῖον τῆ ψυχῆ κτήμα. *La Psalmii 28*, 1; 48, 7; 14, 1; P. G. 29, 281 B; 448 BC; 552 C; *La textul: «Ia aminte la tine însuși» 1*, P. G., 31, 216 C; *La textul: «Nu trebuie a ne atasa celor trecătoare»*, 5, 6, P. G., 31, 549 A. D.

12. Uneori sufletul și trupul sint prezentate ca puteri dușmane. Sfântul Vasile vorbește în acest sens numai când se referă, ca și Sf. Apostol Pavel, la omul căzut din starea în care a fost creat.

13. *La Hexaemeron*, 1, 11; 5, 9 P. G. 29, 28 AB; 116 B; *La Psalmul 28*, 3, P. G. 29, 289; *La introducerea în Cronici 3*, P. G. 31, 289 C—392 B.

14. *La textul: «Ia aminte la tine însuși»*, 8 P. G. 31, 216 C—217 B.

15. *La Psalmul 29*, 1, P. G. 29, 305 B; *Comp. Către tineri...*, 7, P. G. 31, 584 B.

16. *La Psalmul 14*, 1 și 45, 4 P. G. 29, 252 C; 424 B.

17. *Cuvânt ascetic*, 3 P. G. 31, 876C—877A.

18. *Definiții pe larg, întreb. 176*, P. G. 31, 1200 AB; *La Psalmii 32*, 6 și 8; 14, 3; 7, 8; P. G. 29, 337 D și 344 BC; 256 BCD; 248 BC; *La textul: «Ia aminte la tine» 1*, P. G. 31, 200; *Scrisoarea 5*, 2, P. G., 32, 240 AB. Uneori este desemnat prin termenul: καρδιά (inimă). Despre sensurile acestui termen, a se vedea Π. Μπρατσιώτου, 'Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, 'Αθήναι, 1955, p. 6 și 11; Ν. Π. Μπρατσιώτου, 'Ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, în rev. Θεολογία (1964), p. 619.

19. *La textul: «Ia aminte la tine însuși»*, 7, P. G., 31, 216 A.

fășoară o însemnă activitate rațională și morală²⁰. În acest al doilea element alcătuitor al persoanei umane, — sufletul cu partea sa rațională —, este imprimat «chipul lui Dumnezeu»²¹, în virtutea căruia omul este stăpîn al tuturor celor văzute, are conștiință de sine și a lócului său în univers, este chemat să-și croiască în libertate destinul și se învrednițește de a cunoaște și a fi în comuniune cu Creatorul său²². Fiind creat «după chipul lui Dumnezeu», omul este chemat, în același timp, să dobîndească «asemănarea» cu El. Este chemat să fructifice sporii virtuții, puși la creație în sufletul său și să facă din sfințenie modul său obișnuit de viață²³. Această stare îi va aduce bucurie, fericire, rămînere în preajma lui Dumnezeu și viață veșnică²⁴. De bună seamă că «asemănarea» cu Dumnezeu nu este doar rezultatul voinței și al eforturilor omenești, ci, îndeosebi, al harului divin. Harul sfințitor al Duhului Sfînt este primit de om, prin insuflare, chiar în momentul creației sale²⁵. Datoria omului este ca printr-o purtare corespunzătoare să-l facă lucrător²⁶.

De remarcat că și femeia este considerată a fi creată «după chipul lui Dumnezeu», și ca atare ea este egală fizic și spiritual cu bărbatul²⁷. Diferențierea fizică și psihologică, ce corespunde destinului ei matrimonial²⁸, n-o împiedică a urmări virtutea, desăvîrșirea și «asemănarea» cu Dumnezeu²⁹.

20. Sf. Vasile compartimentează sufletul folosindu-se de concepția și terminologia platoniană. Sufletul, zice, are două compartimente: primul, τὸ θυμοειδὲς (sediul curajului, speranței, indignării) și contrariul său τὸ ἐπιθυμητικὸν (sediul poftelor), iar al doilea, τὸ λογιστικὸν (sediul judecății). Vezi: *Impotriva celor ce se minie*, 5, P. G. 31, 365 A—368 A.

21. Pentru sensul noțiunii: «chip» în Sfînta Scriptură și la Sfîntii Părinți, a se vedea Π. Μπρατσιώτου, Τὸ γενέσεως Α'26' ἐν τῇ ὀρθοδόξῃ θεολογίᾳ, în rev. Ὀρθοδοξία 27 (1952), 360—372; I. Καραβιδουπόπουλου, «Εἰκὼν Θεοῦ „καὶ κατ'εἰκόνα” Θεοῦ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ Παύλῳ, Θεσσαλονίκη, 1964; H. Merkl Ὁμοίωσις Θεῶν, Von der platonischen Angleichung an Gott zur Gotähnlichkeit bei Gregor von Nyssa, Freiburg im Breisgau, 1952. Sfîntul Vasile îl raportează uneori la elementul spiritual, în general (că Dumnezeu nu este cauza rețelilor, 3, P. G., 31, 333 A; La Psalmii 48, 3; 32, 6 și 8, P. G. 29, 337 D; 340 A; 344 B), altă dată la inteligență și rațiune (Epistola 233, 1, P. G. 32, 864 C; La Psalmul 48, 8, P. G. 29, 449 BC), la liberul arbitru (Că Dumnezeu nu este autorul răului, 6, P. G. 31, 344 ABC; La Psalmul 48, 8, P. G. 29, 449 C), la puterea creatoare a omului (la textul «Ia aminte la tine», 6, P. G., 31, 212 C) și, în sfîrșit, la frumusețea umană (Că Dumnezeu nu este autorul răului, 3, P. G. 31, 333 A; Despre Sfîntul Duh, 9, 23, P. G., 32, 109 AB).

22. Că Dumnezeu nu este autorul răului, 6, P. G., 31, 344 B.

23. Impotriva lui Eunomiu, 1, 27, P. G. 29, 572 B.

24. Despre smerenie, 1, P. G. 31, 525 AB.

25. La Psalmul 48, 8, P. G., 29, 449 B: ἐνεφύσησε γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τούτεστι μοῖράν τινα τῆς, αὐτοῦ χάριτος ἐναπέθετο τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα τῷ ὁμοίῳ ἐπιγνώσῃ τὸ ὅμοιον”.

Compară și: Despre Sfîntul Duh, 16, 39, P. G., 32, 140 D. Sfîntul Vasile afirmă că atunci cînd se spune viețuire conformă firii κατὰ φύσιν trebuie să se înțeleagă viețuire conformă firii străbătută de har. Vezi: Că Dumnezeu nu este autorul răului, 6, P. G. 31, 344 B.

26. Despre Sfîntul Duh, 9, 22, P. G., 32, 108 B; La Psalmul 32, 4, P. G., 29, 333 C.

27. La Psalmul 1, 3, P. G., 29, 216D—217A: ὧν δὲ τὸ ἔργον ἴσον τούτων καὶ ὁ μισθός, ὁ αὐτός. Comp.: Cuvînt în cinstea Sfîntei Julieta, 2, P. G. 31, 241 A.

28. Cuvînt în cinstea Sfîntei Julieta, 1 și 2, P. G. 31, 237 B și 241 C.

29. Există situații, spune Sf. Vasile, cînd femeile (μειζόνως (τῶν ἀνδρῶν) ἤρριστευσαν). Vezi: Preformulare ascetică, 3, P. G., 31, 624D—625A.

2. *Starea paradisiacă.* Starea paradisiacă a omului este descrisă, în primul rând, ca o stare de fericire. Această fericire venea din faptul că fiind creat «după chipul» lui Dumnezeu, toate celelalte creaturi vedeau în el un stăpîn și-l slujeau ca atare. Venea apoi din faptul că datorită deplinei armonii dintre trup și suflet, boala și stricăciunea nu intraseră în viața omului³⁰, iar grijile vieții nu-l tulburau³¹. În sfârșit, fericirea venea din faptul că omul se afla în comuniune cu Dumnezeu³², trăia în sfera luminii și a sfințeniei și convorbea cu Dumnezeu³³. În rîndul al doilea această stare este prezentată ca nefiind ceva definitiv, ci în realizare. Adam este prezentat deseori ca prunc, instruit de îngeri și supravegheat de Dumnezeu³⁴. Pruncia sa spirituală nu înseamnă nedeplinătate intelectuală sau morală, neputință de a discerne între bine și rău³⁵. Dacă ar fi fost prunc în acest sens, n-ar fi fost, mai tîrziu, pasibil de pedeapă; să³⁶. Pruncia sa spirituală constă în faptul că fără vreun merit primind darurile lui Dumnezeu, se bucura de ele naiv, ca un prunc, necunoscînd adevărata lor valoare. Păstrarea conștiință, cunoașterea deplină a valorii lor și înmulțirea lor aveau să ducă la maturizarea sa spirituală³⁷. Un rol deosebit în această împlinire trebuia să aibă libertatea, liberul arbitru³⁸.

3. *Căderea lui Adam.* Dar liberul arbitru dat omului ca mijloc de desăvîrșire, folosit greșit, devine cauza căderii lui³⁹. La prima încercare a libertății lui, omul alege un drum greșit, deosebit de cel stabilit de pro-nia divină, vrea să-și îplinească menirea departe și împotriva voinii lui Dumnezeu⁴⁰. Dar, trecînd ordinea stabilită de Dumnezeu, omul nu numai că nu realizează ceea ce-și propusese, dar pierde și ceea ce avea⁴¹. Pierde comuniunea cu Dumnezeu⁴² și lipsit de har⁴³, trece de la starea de viață firească la alta nefirească⁴⁴. Sfințenia, fericirea și viața sint înlocuite cu păcatul, durerea și moartea. Chipul lui Dumnezeu din om se

30. *Definiții pe larg, Întrebarea 55, 1, P. G. 31, 1044 C.*

31. N-are nici o grijă, nici chiar grija îmbrăcămintei. Oamenii erau goi, însă goliciunea lor era acoperită de virtute. Vezi: *Că Dumnezeu nu este autorul răului, 9, P. G. 31, 349 ABC.*

32. Sfîntul Vasile consideră comuniunea cu Dumnezeu drept cel mai mare bun de care se bucura omul. *Τί δὲ ἦν(αὐτῶ) τὸ προηγουμένον ἀγαθόν; ἡ προσεδρεία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διὰ τῆς ἀγάπης συνάφεια.* Vezi: *Că Dumnezeu nu este autorul răului, 6, P. G. 31, 344 B.*

33. *Epistola 235, 3, P. G. 32, 873C—876 A; Cuvînt în cinstea Sfîntului Mamas 4, P. G. 31, 596D—597A.*

34. *Omilie în cinstea celor 40 de Mucenici, 8, P. G., 31, 1453 B.*

35. Precum a susținut Teofil al Antiohiei și Irineu. Vezi *Π. Χρήστου, 'Η περί ἀνθρώπου διδασκαλία τοῦ Θεοφίλου Ἀντιοχείας, în rev. Γρηγόριος Παλαμάς, 40 (1957), p. 108—109 și 112.*

36. *La Psalmul 1, 5, P. G. 29, 221 C și 224 C.*

37. *Ὀλυμπίας Παπαδοπούλου, op. cit., p. 54.*

38. *Că Dumnezeu nu este autorul răului, 7, P. G. 31, 345 B.*

39. *Idem, 6, P. G., 31, 344 B.*

40. *Idem, 8, P. G. 31, 348 AB; Omilie la cei 40 de mucenici 8, P. G. 31, 1453 B.*

41. *Despre smerenie, 1, P. G. 31, 525 AB.*

42. *Definiții pe larg, Întrebarea 2, 2; Că Dumnezeu nu este autorul răului, 8, P. G. 31, 912 B; 348 A.*

43. *Despre Sfîntul Duș, 16, 39, P. G. 32, 140 D.*

44. *Că Dumnezeu nu este autorul răului, 6, P. G. 31, 344 BC.*

întunecă⁴⁵ și odată cu aceasta se tulbură armonia dintre trup și suflet și cea dintre om și natura înconjurătoare. Rațiunea se slăbește, liberul arbitru se pervertește, iar distincția între bine și rău nu se face totdeauna corect⁴⁶. Din elementele care coexistau și colaborau armonios, trupul și sufletul devin puteri rivale⁴⁷. Slava și cinstea de care se bucura din partea naturii înconjurătoare se transformă în umilință⁴⁸, paradisul într-o lume neprimitoare, care rodește spini, pentru a cărei împlinire este nevoie de mult efort⁴⁹. Omul nu mai are dascăli pe îngeri, ci pe diavol care îl învață ura și fratricidul⁵⁰.

Urmările păcatului lui Adam se transmit «prin succesiune tuturor urmașilor săi»⁵¹. Odată cu păcatul său, Adam transmite urmașilor săi natura sa pervertită de păcat, natură care se exprimă și activează în încălcarea voinței lui Dumnezeu de fiecare ins în parte⁵².

4. *Rostul întrupării Fiului lui Dumnezeu*. Însă, deși creaturile sale se aflau într-o astfel de stare, Dumnezeu n-a încetat o clipă să le iubească și, îndeosebi, să iubească pe om. Acest lucru se vedește pe de o parte în conservarea și conducerea creaturilor neînsuflețite și iraționale⁵³, iar pe de altă parte, în urmărirea cu iubire părintească a omului, în tot timpul vieții lui, din starea embrionară pînă în ceasul morții sale⁵⁴.

În sfîrșit, în urma unei îndelungate pregătiri⁵⁵, Dumnezeu însuși ia chip de om, pentru a-l readuce pe acesta la starea din care a căzut. Fiindcă oamenii și lumea întreagă se aflau sub povara păcatului și ca atare neputincioși să se mîntuiască prin ei înșiși, avem nevoie de cineva care nefiind supus păcatului, să se aducă jertfă pentru toți⁵⁶. Iar acest cineva nu putea fi decît Dumnezeu întrupat⁵⁷.

Stabilind faptul întrupării reale a Fiului lui Dumnezeu⁵⁸ Sf. Vasile afirmă că acest act are două urmări: în primul rînd, eliberarea omului de

45. *Cuvînt ascetic*, 1, P. G. 31, 869D—872A.

46. *La Psalmul* 1, 1 P. G. 29, 212 B.

47. Se naște „*ἀπόνημα τῆς σαρκός ὃ ἐστιν ἔχθρα εἰς τὸν Θεόν*” *La Psalmul* 28, 8, P. G. 29, 305 A.

48. *La Psalmul* 114, 3, P. G. 29, 489 B.

49. *La Psalmul* 32, 12, P. G. 29, 328 B; *La Hexaemeron* 5, 5 P. G. 29, 105 A; *Despre post* 1, 3, P. G. 31, 168 A.

50. *Despre invidie*, 3, P. G. 31, 376 AB.

51. *Despre Sfîntul Duh*, 14, 31, P. G. 32, 124 A.

52. *La Psalmul* 61, 2, P. G. 29, 473 AB

53. *La Hexaemeron*, 7, 5, P. G. 29, 160 B.

54. *La Psalmii* 114, 4; 32, 8, P. G. 29, 489 C; 344 AB; *Epistola* 5, 2, P. G. 32, 240 C.

55. *Despre Sfîntul Duh*, 14, 33, P. G. 32, 125C—128A.

56. *La Psalmul* 48, 3 și 4, P. G. 29, 437B—441C.

57. *La Nașterea lui Hristos* 2, P.G. 31, 1461 AB.

58. Combate atît rătăcirile ariene cît și pe cele dochetiste. Vezi: «*Cuvînt la Nașterea lui Hristos*», 2, P. G. 31, 1461 AB; Sustine realitatea firii omenești, referindu-se la faptul Nașterii lui Iisus în Betleem, la faptul că «înainta cu vîrsta»: Vezi *Cuvînt împotriva lui Eunomiu*, 2, 15, P. G. 29, 601 A; *Cuvînt la Nașterea lui Hristos*, 3, 6, P. G. 31, 1464—1473 D; apoi referindu-se la faptul că Iisus a înfometat, a lăcrimat etc. Vezi: *Epistola* 261, 3, P.G. 32, 972 AB. Combate, de asemeni, pe apolinariști, despre care afirmă că au dus în eroare pe mulți; Vezi: *Scrisorile* 263, 4; 265, 2 P. G. 32, 980 BCD; 985B—988C; Afirmînd că modul în care a fost alcătuită persoana Mîntuitorului numai Dumnezeu știe. Întrebări de genul acesteia: «Cum de a putut Dumnezeu să se sălășluiască în trup? În ce trup? A fost omenitatea Sa desăvîrșită sau nu?». Trebuie socotite curiozități periculoase. Vezi: *Cuvînt la Nașterea Domnului*, 6, P. G. 31, 1473 C.

sub stăpînirea diavolului, a păcatului și a morții, în rîndul al doilea, restabilirea în starea cea dintîi a firii umane bolnave ⁵⁹.

Actul mîntuirii nu se consumă doar pe cruce, ci se extinde în toată viața pămîntească a Fiului lui Dumnezeu ⁶⁰. Crucea este doar momentul culminant al «jertfei sale ispășitoare» ⁶¹. Acum omenirea dezbracă chipul omului de lut și îmbracă chipul omului ceresc. Acum firea umană este ridicată din abisul pierzării la dreapta dumnezeirii ⁶². Acum omul este reasezat în starea primordială și tot acum i se redă posibilitatea împlinirii menirii sale.

5. Însușirea obiectivă a urmărilor întrupării Fiului lui Dumnezeu.

Prima condiție necesară pentru însușirea subiectivă a urmărilor întrupării lui Hristos este credința, adică acceptarea fără rezerve a revelației divine drept adevărul mîntuitor suprem ⁶³. Dat fiind că revelația are un rol deosebit în procesul mîntuirii, cuprinsul ei nu trebuie adăugit sau împușinat; orice alterare, adăugire sau împușinare a lui exclude pe om de la mîntuire ⁶⁴.

A doua condiție, este botezul. Prin botez, credinciosul participă la moartea și învierea lui Hristos, firea sa se reînnoiește și devine capabilă să primească harul Sfîntului Duh ⁶⁵. Omul devine mădular al trupului tainic al lui Hristos ⁶⁶ și cetățean al cerului ⁶⁷.

În sfîrșit, a treia condiție este conformarea vieții preceptelor lui Hristos. Conformarea are două aspecte: unul negativ, care constă în evitarea a tot ceea ce împiedică comuniunea omului cu Dumnezeu ⁶⁸, și altul pozitiv, care constă în încercarea continuă a omului de a împlini voia lui Dumnezeu, concretizată în poruncile sale ⁶⁹. Poruncile lui Dumnezeu sînt multe și diferite, dar ele se rezumă în marea poruncă a iubi-

59. *La Psalmul 7, 2*, P. G. 29, 232 B.

60. *Epistola 203, 1*, P. G. 32, 737 A; *La Psalmul 33, 5*, P. G. 29, 361 BC.

61. Sfîntul Vasile respinge atît teoria că Mîntuitorul s-a adus jertfă pentru a înlînzii minia lui Dumnezeu, cît și pe aceea după care s-ar fi oferit recompensă lui Satan. El afirmă că jertfa Mîntuitorului este socotită «jertfă de ispășire» pentru că prin intermediul ei oamenii au reintrat în comuniune cu Dumnezeu. Vezi: Π. Δημητριοπούλου, Περὶ λότρων θεωρία, în ΘΗΕ, 8 (1966), p. 420—424.

62. *Despre credință 4*, P. G. 31, 685 B.

63. *Idem, 1*, P. G. 31, 677D—680A. Vezi și K. Moser, *Die Lehre des hl. Vasilius über den Glauben*, Roma, 1940.

64. *Despre credință, 1*, P. G. 31, 680 AB; *Despre Sfîntul Duh, 12, 28*, P. G. 32, 117 B.

65. *Idem, 15, 35*, P. G. 32, 129A—132A.

66. *Epistola 292*, P. G. 32, 1033 BC; *Indemn la Botez, 4*, P. G. 31, 432 BC.

67. *Idem, 7*, P. G. 31, 440 A.

68. *Delinții pe larg, întrebarea 8, 3*, P. G. 31, 940 BC.

69. *Despre credință, 4*, P. G. 31, 893 B.

rii, sub cele două forme ale ei, a iubirii de Dumnezeu și de aproapele. Fără iubire, credința este moartă. Lipsa ei din suflet este la fel de păgubitoare, ca și lipsa luminii pentru ochi ⁷⁰.

De bună seamă că încordarea din acest veac, comparat cu un stadion, nu este totdeauna încununată de succes. Există pericole și curse multe ⁷¹, iar urcușurile sînt însoțite deseori de căderi. Un lucru, însă, este sigur : cei statornici vor învinge, dat fiind că au drept armură panoplia Sf. Duh ⁷².

6. *Viața veșnică*. Începutul vieții viitoare, scopul trudei din acest veac, va fi precedat de învierea și judecata obștească. Atunci cei aleși vor primi deplinătatea harului și a bunurilor, de care în viața prezentă s-au bucurat ca de o arvună și pregustare ⁷³, iar cei păcătoși vor fi lipsiți definitiv de harul Sf. Duh ⁷⁴. Atunci cei aleși vor începe un nou mod de viață, o viață asemenea celei îngerești ⁷⁵. Din trupești vor deveni duhovnicești ⁷⁶ și transformați din slavă în slavă, vor ajunge la îndumnezeire ⁷⁷. Desigur, îndumnezeirea nu înseamnă depășirea cadrelor omnescului și participarea la natura lui Dumnezeu ⁷⁸. Îndumnezeirea înseamnă desăvîrșirea pînă la sfințenie, prin harul Sf. Duh, a sporirilor virtuții puse de Dumnezeu în om încă de la creație. Această desăvîrșire dă posibilitatea celui ales să participe nu la natura, ci la viața Sf. Treimi. Astfel, omul se face părtaş după har la ceea ce Dumnezeu are după fire, adică la sfințenie, nesticăciune, fericire și slavă. Atunci nu va mai fi între el și Dumnezeu peretele despărțitor al păcatului și nu va mai exista posibilitatea unei noi căderi ⁸⁰.

Pr. Prof. CONSTANTIN CORNIȚESCU

70. *Definiții pe larg, întrebarea 2*, P. G. 31, 908B—916C; *Omilie la Psalmul 44*, 2, P. G. 29, 392 B.

71. *Epistola 42*, 2, P. G. 32, 349 CD.

72. *La Psalmii 114*, 1; 28, 2; 32, 3; P. G. 29, 485 AB; 285D—288A; 328C—328A.

73. *Despre Sfîntul Duh*, 16, 40, P. G. 32, 141 AB.

74. *Idem*, 141B—144A.

75. *La Psalmul 114*, 5, P. G. 29, 492 A—493 C.

76. *La Psalmul 32*, 2, P. G. 29, 328 C.

77. *Despre Sfîntul Duh*, 9, 23, P. G., 32, 109 BC.

78. *Împotriva lui Eunomiu*, 2, 4, P. G. 29, 580 B.

79. *Idem*, 3, 6, P. G. 29, 665 BC.

80. *La Psalmul 114*, 5, P. G. 29, 492 AB.

. FRUMUSEȚEA ȘI SARCINILE VOCAȚIEI SACERDOTALE DUPA SFÎNTUL GRIGORIE TEOLOGUL*

Sărbătorindu-ne azi ocrotitorul, pe Sfântul Grigorie Teologul, noi nu facem o amintire istorică a unui trecut cu o importanță oarecare ci facem evocarea gândirii și a puterii sufletești a unei ființe ce a trăit adevărul creștin pînă la identificarea cu el, încît pomenirea de azi este o expresie a cinstirii vieții sale sfinte de dincoace și dincolo de moarte. Ea izvorăște din convingerea Bisericii că el se bucură de lumina harului dumnezeiesc, că din viața lui de dincolo ne ocrotește iar prin viața cea dusă pe pămînt ne e mereu pilduitor și-nvățător.

Făcînd astăzi pomenirea Sfîntului Grigorie readucem din bogăția evenimentelor și faptelor vieții sale citeva elemente și date, care ne vor fi de folos în înțelegerea concepției sale despre preoție, a *frumuseții și a sarcinilor vocației sacerdotale*.

Un loc pe care astăzi nu-s decît ruine, lîngă un sat cu cariere de piatră, acesta reamintește de localitatea Nazianz, care a rămas în istorie pentru că și-a legat numele de al Sfîntului Grigorie, venerat de toată creștinătatea. Dar Nazianzul nu este locul unde s-a născut, nici unde a păstorit în depline drepturi ocrotitorul Seminarului nostru. Căci Sfîntul Grigorie s-a născut în Arianz pe la anul 329—330. Părintele său, numit tot Grigorie, avea aici o proprietate și fiind aproape de Nazianz aici devine episcop (în 334) și aici împreună cu Nona, soția sa pioasă, se vor ocupa de creșterea celor trei copii: Grigorie, Gorgonia și Cezar.

Sfîntul Grigorie și-a primit educația în spirit creștin în mijlocul acestei minunate familii, pînă la vremea cînd trebuia să se îndrepte spre așezămintele de cultură, mai întii în Cezareea Capadociei (unde s-a legat prieten cu Sfîntul Vasile ce era de-o vîrstă cu el), apoi în Cezareea Palestinei, în Alexandria, pentru a sfîrși epoca de studii în Atena, tot în tovărășia Sfîntului Vasile, amîndoi necunoscînd alte căi decît a Bisericii și-a școlii.

S-a reîntors acasă la vîrsta de 30 de ani și primi taina Sfîntului Botez.

Ce taine adînci a deslușit Grigorie în rînduiala slujbelor, a firii și a sufletului său el nu spuse atunci, dar a luat hotărîrea de a se închina cu totul rugăciunii și vieții ascetice, retrăgîndu-se în minăstirea din Pont, întemeiată de Vasile, unde continuară o rodnică prietenie de rugăciune, de muncă și de studiu, al cărei monument va fi culegerea de texte alese din opera cugetătorului creștin Origen pe care o numesc Filocalia (360). Dar vocea tatălui său — bătrîn de acum — Grigorie episcopul își cheamă copilul lîngă el spre a-i fi de ajutor. Și înțelesul acestei chemări era pentru episcop *preoția*, căci aceasta era forma cea mai înaltă în care episcopul Grigorie și pioasa Nona îl vedeau pe fiul lor. De aceea

* Prelegere ținută cu ocazia prăznuirii hramului «Sf. Grigorie Teologul» la Seminarul teologic din București.

fără voia lui Grigorie fiul, dar cu voia unui tată episcop și a comunității păstorite de el, este hirotonit preot cu sila, în 362, de sărbătorile Nașterii Domnului.

În aceste clipe a văzut el întreaga frumusețe și măreție sacerdotală răsfrîntă peste modestia lui. Și-n marea sa uimire, sensibilitatea sufletească și înfricoșătoare, socotindu-se pe sine nevrednic de așa mare cinste, fugi din nou în Pont la minăstire, unde era Vasile, pentru reculegere și rugăciune. Pentru cîteva săptămîni doar, deoarece neplăcute întîmplări, care l-au adus pe tatăl său alături de eretici și au tulburat pacea din Nazianz, îl readuc lîngă tatăl său în ziua de Paști, zi în care a rostit înțlii discurs al reîntoarcerii și lauda învierii. Acestuia i-a urmat o amplă dezvoltare a motivărilor pentru fuga de preoție, care de fapt nu sînt altceva decît minunata înfățișare a *frumuseții și sarcinilor vocației sacerdotale*, pe care conștiința sa îi spunea că nu le poate îndeplini ¹.

Între timp Sfîntul Vasile fusese ales episcop al Cezareei Capadociei, care, pentru a întări comunitatea episcopilor ortodocși, a creat o nouă dioceză la marginea mitropoliei, într-un tîrg pustiu și trist, la Sasima. Pentru această nouă eparhie — și de acord cu bătrînul episcop Grigorie — a hotărît să fie hirotonit ca arhiereu Grigorie, prietenul său. După ce a fost făcut preot cu sila, acesta acum devine și episcop împotriva dorinței sale. Și din nou pleacă în singurătate fără să fie păstorit nici măcar o zi în Sasima (în 371). Revine iar lîngă tatăl său, de data aceasta ajutîndu-l pe episcopul bătrîn pînă la moarte (în 374) și abia după ce s-a rînduit un nou episcop se retrage, împreună cu mama sa la minăstire. Cînd și Sfînta Nona s-a stins de pe pămînt, Sfîntul Grigorie credea că este de-acuma liber să-și dăruiască viața contemplării. Dar capitala imperiului, Bizanțul, cetate unde arienii erau stăpîni pe biserici, știa de faima lui, și dreptcredincioșii care au mai rămas, s-au gîndit ca Grigorie să le fie episcop și i-au trimis chemare. De data aceasta, cînd Ortodoxia era în pericol, frumusețea și sarcinile chemării sacerdotale îl obligă și nu mai fuge de răspundere ci cu toată conștiința sa angajează la reînvierea adevăratei credințe. Începutul l-a făcut în biserica Învierii, unde a rostit celebrele cinci cuvîntări despre Sfînta Treime, ce i-au adus supranumele de Teologul. Prin cuvîntul său cald, prin logica gîndirii clare, prin faptele vieții sale, a reîntors Constantinopolul întreg la Ortodoxie.

Sarcinile vocației sacerdotale au fost grele, dar le-a îndeplinit cu vrednicie și a devenit episcopul recunoscut al cetății în timpul sinodului II ecumenic (381), căruia după moartea patriarhului Meletios de Alexandria i-a fost președinte. Dar nu pentru prea multă vreme deoarece — reproșîndu-i-se că Sasima (unde niciodată n-a fost) e dioceza hirotoniei sale — potrivnicii au contestat prezența lui pe tronul Constantinoplei. Și, pentru ca pacea să domnească în sînul Bisericii, Grigorie a renunțat să mai rămînă în oraș, a renunțat la patriarhie, și luîndu-și emoționat

1. Sf. Grigorie de Nazianz: *Apologia sau cuvîntarea în care arată motivele ce l-au îndemnat să fugă de preoție*, traducere de Pr. N. Donos, Huși, 1931.

rămas bun prin cuvinte memorabile, a părăsit biserica Învierii și-a greului început de reînviere, a părăsit Sfânta Sofia recuștigată, și Constantinopolul ortodoxit și sinodul ecumenic tulburat.

A revenit în Nazianzul fără episcop și de data aceasta și l-a condus doi ani pînă la împlinirea vacanței, apoi s-a reîntors la Arianz, locul său natal, unde, adăugînd cu anii poeme și scrisori, s-a stins din viață la 60 de ani, în 390. Toată viața i-a fost o pregătire pentru această clipă.

Figura curată, noblețea sufletească, înțelepciunea, generozitatea, sobrietatea, gingășia poetică, dăruirea de sine, sînt cîteva trăsături din fizionomia spirituală a Sfîntului Grigorie, încă actuală și binefăcătoare.

Din învățătura acestui Cuvîntător de Dumnezeu ne vom opri cu mai multă atenție asupra concepției sale despre frumusețea și măreția vocației sacerdotale și a sarcinilor ce decurg din ea, pentru că pe acestea s-a străduit în mod deosebit să le îplinească și pentru ca ele să fie și în atenția ucenicilor din Seminarul acesta pus sub ocrotirea lui.

II

Preoția este misiune, apostolat, expresie a lucrării dumnezeiești, «o taină, adică o ardere a Sfîntului Duh într-un om»². Pentru împlinirea ei vin cei ce au vocație, chemare, să se pună în slujba Domnului. Această vocație «în general este o alegere dumnezeiască binecuvîntată și o stăruitoare chemare de sus pusă în adîncul ființei»³ omenești. O astfel de chemare aprinde în suflet o flacără ce învăpăiază toată ființa ca «s-o smulgă lumii și s-o dăruiească lui Dumnezeu»⁴ — zice Sfîntul Grigorie. Cînd acest aspect subiectiv se îplinește și procesul de identificare progresează către oferirea propriei persoane slujirii ca «darul cel mai de preț în fața lui Dumnezeu și cel mai aproape de El»⁵ aceasta înseamnă că cel chemat spre preoție i-a văzut întreaga frumusețe și măreție și doare să se facă pe sine însuși «un templu viu al Dumnezeului celui viu și o locuință duhovnicească a lui Hristos»⁶. Și nu e de mirare că face aceasta cînd își dă seama de înălțimea vocației sacerdotale pe care i-o înfățișează Sfîntul Grigorie de Nazianz astfel : «Va trebui să stea alături de îngeri și să preamărească pe Dumnezeu alături de arhangheli ; va aduce jertfă pe altarul cel de sus, va lua parte la slujba de preot împreună cu Hristos, va înnoi făptura, va restabili chipul lui Dumnezeu în om și va sluji lumii celei de sus»⁷. Pe acestea trăindu-le în sine, în duhul său, cel ce simte vocația, va deveni propovăduitor al «majestății, splendorii și înălțimii lui Dumnezeu»⁸. Dar vocația rămasă numai la forma subiectivă trebuie să se îndrepte spre slujirea lui Dumnezeu și a omului

2. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Vocația și pregătirea pentru preoție*, în «Studii teologice», VI (1954), 5—6, p. 239. 3. *Ibidem*.

4. Sf. Grigorie, *Apologia*, 22, p. 61.

5. *Cuvîntarea I-a la Paști*, în A. Hamman, *Guide pratique des pères de l'Eglise*, Desclée Brouwera, 1967, p. 177.

6. Sf. Grigorie, *Apologia*, 67, p. 107.

7. *Ibidem*, 72, p. 93.

8. *Ibidem*, 76, p. 95.

prin vocația obiectivă⁹, adică *hirotonie*, ca devenind preot prin har, «să pregătească prin Sfântul Duh o locuință lui Hristos în inimile noastre... să facă din suflet... ceva foarte apropiat de Dumnezeu și părtaș al fericirii celei veșnice»¹⁰. Și afirmând aceasta Sfântul Grigorie, după ce arată frumusețea și măreția preoției îi fixează și poziția ce o are în planul mîntuirii cînd zice că trebuie «să fie mijlocitor între Dumnezeu și oameni, — căci doar aceasta-i menirea preotului»¹¹. Meditînd decenii mai tîrziu în retragerea din Arianz, aceleași gînduri le nutrește despre frumusețea preoției ca și cele arătate în «Apologia» sa pentru fuga de după hirotonie și scrie într-un poem :

«preoția e sfințirea sufletelor
ea unește pe om cu Dumnezeu și pe Dumnezeu cu omul,
taină inexprimabilă, pe care o cinștim»¹².

Cu apostolică vigoare și simț de răspundere Sfântul Grigorie mai spune că vocația este o dăruire cu dublă orientare : teocentrică și antropocentrică, pentru a cărei realizare preotul se aduce pe sine jertfă : «nimeni nu este vrednic — zice — de marele Dumnezeu și de marele Preot dacă mai întîi nu s-a dat pe sine jertfă vie și sfințită lui Dumnezeu, dacă nu i-a adus o închinare dreaptă și bineplăcută și dacă n-a adus lui Dumnezeu o jertfă de laudă și o *inimă zdrobită*, singura jertfă pe care Dumnezeu, care ne-a dat totul, o cere de la noi»¹³.

Cere Dumnezeu de la preot o inimă zdrobită în schimb îi dă harul și-l face lucrător între semenii săi căci «așa a orînduit Dumnezeu prin hotărîrea providenței de care depind toate... ca unii să fie păstori și învățători, în scopul desăvîrșirii comunității, iar aceștia să fie față de comunitate ceea ce este sufletul față de trup»¹⁴. Această orientare antropocentrică nu este despărțită de cea către Dumnezeu căci «ea are la bază legea dumnezeiască și tinde să apropie pe oameni de Dumnezeu»¹⁵.

Cînd privește în ansamblul său acest tablou ce ne înfățișează vocația sacerdotală, în tensiune între aceste două slujiri, Sfîntul Grigorie exclamă : «iată spre ce țintă măreată alergăm și năzuim»¹⁶.

III

Tot Sfîntul Grigorie face în fața acestei mărețe viziuni și remarcă : «este așa de grea chemarea»¹⁷, «este o slujbă împreună cu grea răspundere»¹⁸, «căci oricine care-și dă seama de mărimea sarcinii și pericolul la care se expune din cauza neîndeplinirii ei, se înfricoșează și vede în primirea sarcinii de păstor una din cele mai mari primejdii»¹⁹. Cu o

9. Pr. Prof. P. Vintilescu, *Preotul în fața chemării sale de păstor al sufletelor*, București, f.a., p. 69—78. 10. Sf. Grigorie, *Apologia*, 22, p. 61.

11. *Ibidem*, 91, p. 103.

12. Cf. Paul Gallay, *Saint Grégoire de Nazianz*, Ed. Ouvries, Paris, 1959, p. 57.

13. Sf. Grigorie, *Apologia*, 95, p. 105. 14. *Ibidem*, 3, p. 48—49

15. *Ibidem*, 10, p. 53.

16. *Ibidem*, 77, p. 45.

17. *Ibidem*, 43, p. 72.

18. *Ibidem*, 8, p. 52.

19. *Ibidem*, 99, p. 108.

sinceritate vibrantă dezvăluie Sfântul Grigorie că această răspundere a vocației sacerdotale l-a făcut să fugă de ea, intimidat de măreția ei²⁰. Această artă este importantă prin natura ei, prin mijloacele folosite, prin scopul ei.

Vrînd să arate natura acestei lucrări atât de importante, el spune că «se ocupă de suflet care este de la Dumnezeu, deci dumnezeiesc»²¹ și de asemenea că «are datoria să se sirguiască a atrage mulțimea pe calea binelui»²². Mijloacele de lucru sînt cele harice prin care-și «propune să într-aripeze sufletul»²³ cu scopul ca să poată să cucerească gloria de sus, să dobîndească cele nădăjduite nu numai ca pe un dar al lui Dumnezeu, ci și ca un premiu al virtuții sale», avînd astfel înghăduința «ca binele să fie și opera noastră»²⁴. Minunată și într-același timp smerită prezentare a sinergismului teandric.

Felul în care Sfântul Grigorie conține vocația sacerdotală arată că ea are nevoie de o temeinică pregătire, socotind că «nu-i bine ca orice ignorant sau mic de suflet să fie însărcinat cu semănarea la timp potrivit a Cuvîntului și să răspîndească cu o deosebită grijă învățăturile cele adevărate»²⁵. Și potrivit principiului că nimeni nu poate fi propovăduitor al Cuvîntului lui Dumnezeu dacă nu are o pregătire corespunzătoare²⁶ care să-l facă destoinic să învețe și pe alții²⁷, ocrotitorul elevilor acestei școli se dă pe sine exemplu întii zicînd : «cel dintii eram între cei ce bine învățau»²⁸ ca să adauge că «cel dintii dintre bunuri este învățatura și cînd zic învățătură nu înțeleg numai latura noastră bisericească care revarsă peste noi mîntuirea și comoara bunurilor duhovnicești, ci înțeleg și cunoașterea profană»²⁹. După modul în care Sfântul Grigorie înțelege această pregătire zice că «buna rînduială cere ca să începem cu Dumnezeu și tot cu Dumnezeu să sfirșim»³⁰. Deci înainte de toate este cunoașterea Sfintei Scripturi al cărei cuprins pentru Sfântul Grigorie a fost hrana dumnezeiască cu care se hărnea zilnic³¹. Părintele profesor Coman apreciază «că puțini sînt cugetătorii creștini din primele veacuri care să cunoască și să mîntuiască cu atîta precizie Sfînta Scriptură»³². Și este justificată cerința cunoașterii Sfintei Scripturi, căci se întrebă Sfîntul Grigorie : «cine-ar putea îndrăzni (să se facă preot) cită vreme inima lui nu arde în el la cuvintele cele curate și fierbinți ale lui Dumnezeu și la tilcuirea scripturilor, cită vreme nu le întipărește întreit pe placa inimii sale ca să aibă gîndul la Hristos»³³.

20. *Ibidem*, 16, p. 57.

21. *Ibidem*, 17, p. 57.

22. *Ibidem*, 15, p. 56.

23. *Ibidem*, 22, p. 61.

24. *Ibidem*, 17, p. 58.

25. *Ibidem*, 35, p. 67.

26. Protos. Prof. Veniamin Micle, *Sf. Grigorie Teologul propovăduitor al Cuvîntului lui Dumnezeu*, în «Glasul Bisericii», XXXV (1976), nr. 1—2, p. 116.

27. Tit I, 9

28. Cf. Pr. Prof. Gr. T. Marcu, *Predici la Sfinții Trei Ierarhi*, în «Mitropolia Ardealului», XVIII (1973), 1—2, p. 82.

29. Cf. Pr. Marin C. Ionescu, *Inimă și suflet*, București, 1927, p. 16—18.

30. Sf. Grigorie, *Apologia*, 1, p. 47.

31. Protos. Prof. Veniamin Micle, *art. cit.*, p. 118.

32. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Geniul Sfîntului Grigorie de Nazianz*, București, 1937.

33. Sf. Grigorie, *Apologia*, 92, p. 106.

Vocația sacerdotală nu este ceva ce se împlinește de la sine, fără nici un efort, ci se realizează prin muncă și nu dintr-o dată ci treptat: «este de neapărată trebuință să fii dintii curățit și apoi să poți curăți pe alții, să te înțelepțești dintii tu și pe urmă să înțelepțești pe alții, să devii dintii tu lumină și apoi să luminezi pe alții, dintii să te apropii tu de Dumnezeu și apoi să apropii de El și pe alții, să te sfințești dintii pe tine și apoi să sfințești și pe alții»³⁴. Accentuează deci Sfântul Grigorie necesitatea de a munci fără preget pentru a se forma pe sine însuși, dorința de mai bine a preotului fiindu-i îndemn spre progres: «mereu să-și facă temelie din ceea ce are, pentru cele ce vor urma» și «să nu se mulțumească să fie bun ci să progreseze mereu spre bine»³⁵. Aceasta este o necesitate pentru sacerdot, pentru a fi în spiritul a ceea ce Mîntuitorul Iisus Hristos a cerut de la Sfinții Apostoli cînd i-a trimis la propovăduire: «să fie virtuoși, simpli, modești, într-un cuvînt să fie ca niște făpturi cerești care să propovăduiască Evanghelia și cu vorba, dar mai ales cu fapta»³⁶ și accentuează Sfântul Grigorie că cel ce primește sarcina sacerdotală «nu-i de ajuns să nu fie rău ci să se distingă prin bine»³⁷.

Una din marile greutăți ale vocației sacerdotale — deci și a tinerilor școlari — este greutatea de a se deprinde cu virtutea deoarece «deprinderea cu virtutea este foarte grea și anevoioasă — zice Sfântul Grigorie — oricît am fi îndemnați și împinși către aceasta»³⁸. Dar este totuși o necesitate a o realiza pentru că — pe de o parte — trebuie «să atragă mulțimea spre bine prin modelul său de viață virtuoasă»³⁹ iar pe de altă parte că «nimic nu se prinde așa de ușor de păstoriți ca păcatele păstorilor și ce este și mai rău, mult mai ușor se prind păcatele decît virtuțile»⁴⁰. Pentru un adevărat sacerdot «e frumos lucru să nu dea motive de sminteală sau de poticnire, nici prin păcat, dar dacă se poate și împrejurările îngăduie, nici măcar prin bănuiala de păcat»⁴¹. Acest lucru l-a avut în vedere pentru sine toată viața Sfântul Grigorie, care pînă și-n suferință nu se gîndește decît să fie altora ajutor spre mîntuire, prin felul său de a primi suferința: «sufăr și-s bucuros, nu de suferință ci de a fi altuia exemplu de răbdare»⁴².

Pentru cei ce-și împlinesc sarcinile vocației sacerdotale Sfântul Grigorie are mereu sfat bun în scrierile sale și le atrage atenția că nu toți păstoriții au aceeași constituție sufletească⁴³ și între toți preotul trebuie «să țină cumpăna dreaptă între cele cuvenite trupului și sufletului»⁴⁴ în așa fel încît un bun păstor «să fie în toate împrejurările, în tot locu și timpul întocmai ca aurul sau argintul, curat, fără sunet fals»⁴⁵.

Am mai putea înșira încă multe alte sarcini ale vocației sacerdotale căci Sfântul Grigorie la multe se gîndește în scrierile sale și le pune în

34. *Ibidem*, 71, p. 92.35. *Ibidem*, 14, p. 56.36. *Ibidem*, 69, p. 91, vezi și 44, p. 73.37. *Ibidem*, 14, p. 55.38. *Ibidem*, 11, p. 54.39. *Ibidem*, 15, p. 56.40. *Ibidem*, 11, p. 54.41. *Ibidem*, 2, p. 48.42. *Scrișoarea* 36.43. Sf. Grigorie, *Apologia*, 15, p. 56.44. *Ibidem*, 18, p. 58.45. *Ibidem*, 10, p. 54.

fața preotului, dar le putem rezuma în cuvintele lui : «cheia conducerii duhovnicești este acesta : să treci totdeauna cu vederea interesul tău personal și să faci totul numai pentru binele altora» ⁴⁶.

Chiar dacă frumusețea și măreția vocației sacerdotale e strălucitoare, lângă mulțimea sarcinilor se naște firesc întrebarea : «cînd vor fi împlinite aceste condiții ?». Și tot Sfîntul Grigorie răspunde : «Pentru acest lucru nu e termen fix, nici chiar cea mai adîncă bătrînețe» ⁴⁷. Pentru că preoția este mereu o făclie aprinsă lui Hristos.

Sfîntului Grigorie, anii săi 60 i-au ajuns să trăiască în frumusețea și-n măreția vocației sacerdotale așa cum a cîntat-o «fluierul cel păstoresc al teologiei sale», încît virtuțile cu care a împodobit imaginea preotului creștin, împodobesc și slăvesc și pomenirea sa, iar valoarea învățării lui e nepieritoare, căci izvorăște din «pacea iubirii lui Dumnezeu» ⁴⁸.

Pr. Prof. NICOLAE BORDAȘIU

TEMEIURI BIBLICE ȘI TRADIȚIONALE PENTRU ÇINTAREA OMOFONĂ

Cîntarea omofonă este unul din atributele de bază ale credinței ortodoxe, deoarece credința ortodoxă, pravoslavnică sau dreptmăritoare înseamnă slăvire în chip drept.

Cîntarea este o formă de exprimare a omului, la fel ca și cuvîntul. Kirkegaard critica pe Hegel pentru concepțiile acestuia privind puterea de redare a realității de cuvînt, și arată că realitatea în sine mai mult decît relatarea și prin cuvînt se sesizează prin trăire. Bergson arată că realitatea vie mai ales, este mai bine relatată prin muzică decît prin cuvînt și teorie, care pot exprima mai bine realitatea spațială, plastică. Richard Wagner în operele sale arată că, cuvîntul și muzica se completează fericit una pe alta cîștigînd în potență. Muzica fără cuvinte adesea nu are sens și cuvintele fără muzică nu au putere.

În iudaism ca și în creștinism, a fost folosit din plin în slujbele divine cuvîntul cîntat. În catolicism se folosește mult și muzica instrumentală, orga, muzica pură fără cuvinte.

Slujba cîntată este un fapt capital în cult, după cum spune Psalmistul : «Jertfește lui Dumnezeu jertfă de laudă și împlinește Celui Prea Înalt făgăduințele tale. Și mă cheamă pe Mine în ziua necazului și te voi izbăvi și mă vei preamări» (Psalm 49, 15). «Jertfa de laudă mă va slăvi și acolo este calea în care voi arăta lui mîntuirea Mea» (Psalm 49, 24). Iar Sf. Apostol Pavel spune : «Nu vă îmbățați de vin întru care este des-

46. *Ibidem*, 54, p. 81.

47. *Ibidem*, 72, p. 92.

48. *Cuvîntarea despre pace*, II, 4, M.P.G., XXV, col. 1135.

frinare, ci vă umpleți de Duh. Vorbiți între voi în psalmi și în laude și în cântări duhovnicești, lăudând și cîntînd Domnului în inimile voastre» (Efes. 5, 18—19).

Sf. Maxim Mărturisitorul tilcuiește cuvintele Sf. Apostol Pavel «Cînt cu Duhul, dar cînt și cu mintea» (I Cor. 14, 15) astfel : «Cîntă cineva cu duhul cînd rostește numai cu limba cele cîntate. Și cîntă cu mintea, cînd cunoscînd înțelesul celor cîntate, se veselește în contemplarea lor»¹.

Trebuie să luăm aminte mai ales la cuvintele Domnului : «Acest popor Mă cinstește cu buzele, dar inima lui este departe de Mine. Ci în zadar Mă cinstesc, învățînd învățătură ce sînt porunci omenești» (Marcu 7, 6—7).

Ortodoxia îl cinstește pe Domnul cu buzele, dar și cu inima este aproape, este în Domnul și Domnul este în inima Ortodoxiei, iar cîntarea și slujba ortodoxă nu este învățătură și poruncă omenească, ci este învățătură și poruncă divină. În Ortodoxie, după cum arată și numirea, se pune accentul mai mult pe credința dreaptă, credința adevărată, decît pe caracterul de ecumenică sau catolică.

Credința ortodoxă este în primul rînd o revelație a lui Dumnezeu căreia îi urmează rodirea în lume a acestei Revelații. «Este grăuntele de muștar, pe care l-a luat omul și l-a semănat în țarina sa, și care este mai mic decît toate semințele, dar cînd a crescut este mai mare decît toate legumele și se face pom, încît vin păsările cerului și se sălășluiesc în ramurile lui» (Matei XIII, 31—32). Este mărghăritarul de mult preț pe care aflîndu-l negustorul «s-a dus, a vîndut toate cîte avea și l-a cumpărat» (Matei XIII, 46). Credința ortodoxă este mărturia apostolilor despre care Domnul îi spune lui Petru : «Nu trup și sînge ți-au dezvăluit ție (aceasta), ci Tatăl Meu cel din ceruri» (Matei XVI, 17) ; și în altă parte spune apostolilor : «Fiindcă nu voi sînteți care vorbiți, ci Duhul Tatălui vostru este care grăiește întru voi» (Matei X, 20).

Credința ortodoxă n-a fost impusă de o putere lumească, ci de o putere mai presus de lume și chiar împotriva puterii lumesti. Saul din Tars deși era mînat de fanatismul iudaic și avea întăriri de la mai marii poporului evreu de a stîrpi prin orice mijloace credința creștină care se năștea, nu a sporit cu nimic. Cînd însă a devenit Pavel Apostolul, a impus lumii credința creștină împotriva tuturor adversităților lumii : fanatismul religios iudaic, forța imperiului roman și înțelepciunea greacă, cu prețul a nenumărate jertfe și chinuri și chiar cu prețul vieții. Sfîntul Atanasie a impus Ortodoxia cu prețul a patru decenii de prigoniri și exiluri din partea puterii lumesti. Ortodoxia s-a impus prin Sf. Maxim Mărturisitorul, prin Sf. Ioan Damaschin, împotriva oficialității atotputernice potrivnică, chiar dacă li s-au tăiat mîna ca să nu mai scrie sau limba, ca să nu mai vorbească. Sîngele martirilor este sămînța creștinilor, spune Tertulian. Faptul acesta ne duce cu gîndul la afirmația lui Frederic Nietzsche : «Din tot ce s-a scris, admir și admit ce-i scris cu sînge».

1. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Filocalia*, vol. II, traducere de Dr. D. Stăniloae, Sibiu, 1947, p. 209.

Aceste fapte dovedesc că Ortodoxia înainte de a fi o învățătură lumească, este o învățătură divină.

Domnul Hristos poruncește : «Feriți-vă da aluatul fariseilor și al saducheilor. Atunci (ucenicii), au înțeles că, nu le-a spus să se ferească de aluatul piinii ci de învățătura fariseilor și a saducheilor» (Matei XVI, 12—13). Aluatul sau învățătura lui Hristos care adună pe oameni cu Dumnezeu și pe oameni între ei în Biserică, în Trupul Domnului, este întâia poruncă (Marcu XII, 28 ; A doua Lege VI, 4—5) și a doua poruncă (Marcu XII, 31 ; Lev. XIX, 18). «Mai mare decât acestea nu este poruncă (Marcu XII, 31). Conținutul acestor porunci este : «că unul este altul afară de El. Și a-L iubi pe El din toată inima, din tot sufletul, din tot cugetul și din toată puterea, și a-l iubi pe aproapele ca însuși pe sine, este mai mult decât toate arderile de tot și decât toate jertfele» (Marcu XII, 32—33).

Domnul a venit «ca să plinească» această Lege a iubirii, pentru că «Dumnezeu este iubire» și întruparea Cuvîntului a fost însoțită de cântarea îngerilor : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14). Acest imn îngeresc îl cântă poporul dreptcredincios în biserică la sfîrșitul utreniei la începutul slavosloviei mari și îl rostește preotul la începutul Sfintei Liturghii. Dar acest imn al iubirii și al păcii este încă o potență și e nevoie de multe străduințe pentru a deveni o realitate cît mai deplină. Pentru realizarea lui este nevoie de multă perspicacitate pentru orientare mai întii, ca osteneala pentru realizare să nu fie deșartă. Trebuie să avem în evidență faptul că Hristos este adesea arătat de contemporani că are duh necurat (Marcu III, 30), iar satana ia chip de înger al lumii (II Cor. XI, 14). Hristos «calea, adevărul și viața» este disprețuit, batjocorit, răstignit și omorît, pe cînd fariseii sînt arătați ca adevărații exponenți și înșiși religia. Adevărul trebuie să învie iar întunecul și înșelăciunea să se risipească.

Dreapta credință a Bisericii, aluatul lui Hristos, este smerenia, pe cînd aluatul fariseilor este mîndria și fățăria (Luca XVIII, 11—14). Aluatul lui Hristos este iubirea de Dumnezeu și de aproapele, aluatul fariseilor este iubirea de sine și osîndirea aproapolui. Aluatul lui Hristos este slujirea aproapelui, aluatul fariseilor este ca aproapele să-i slujească. Aluatul fariseilor este slujirea literei care omoară, aluatul lui Hristos este slujirea Duhului care face viu (II Cor. III, 6) și care a unit în cele trei legi : legea scrisă, legea naturală și legea harului, sau a unit iudaismul cu creștinismul. Este aluatul «pe care luîndu-l o femeie, l-a ascuns în trei măsuri de făină, pînă ce s-a dospit toată» (Matei XII, 33). Aluatul fariseilor este «Certările și sfădirile pentru Lege, de care Apostolul Pavel spune să ne ferim pentru că sînt «nefolositoare și deșarte» (Tit III, 9). Aluatul fariseilor este acel adaos de învățături de credință care au menirea să sporească autoritatea și bunăstarea slujitorului cultului, dar pîgubea porunca divină, cum erau acele rînduiri fariseice care spuneau că dacă cineva dăruiește cultului din cele datorate cinstirii părinților este scutit de obligația datorată părinților (Marcu VII, 11). Învățătura sau

aluatul fariseilor, saducheilor, cărturarilor și a lui Irod, are numai o'apartenență de evlavie, luptă cu fanatism împotriva adevărului și are o pronunțată tendință prozelitistă: «Vai vouă, cărturarilor și fariseilor fățarnici că înconjuțați marea și uscatul ca să faceți un prozelit și când a ajuns, îl faceți fiul gheenei, încă odată cit voi» (Matei XIII, 15). Prozelitismul religios a generat în societate tulburări și războaie. Dreapta credință s-a impus nu prin forță, ci prin puterea adevărului și al exemplului personal, asemenea Domnului: «Căci îi învăța pe ei ca unul care are putere și nu ca învățații lor» (Matei VII, 29).

În caracterul fariseic negativ al religiei e de notat și caracteristica de a domina, de a porunci. În Ortodoxie se remarcă, mai ales în viața ascetică ortodoxă: ascultarea, tăierea vocii personale și evitarea de a domina și a porunci altuia. Urmarea tendinței dominante este silnicia, a tendinței de supunere este pacea.

Caracteristicile negative ale fariseismului reliefate în Noul Testament, sfișie veșmintul lui Hristos, sau împiedică cîntarea omofonă a Bisericii și în decursul milenar al istoriei creștinismului. Reducerea la litera Scripturii, fără să țină seama de Duhul care dă sens, sau adăugirea de învățături omenesti, peste dogmele strict necesare și suficiente ale învățaturii divine, menite să sporească bunăstarea și autoritatea slujitorilor cultului, tendința de dominare și prozelitism, au tulburat și întunecat istoria Bisericii și au generat multe războaie și vărsări de sînge. Pentru înțelegerea adevăratului creștinism cităm din Sf. Maxim Mărturisitorul: «Căci legea privită numai după literă și înțeleasă material, e parcă stăpînită de boala cea rea, fiind frămîntată de nenumărate contradicții și neavînd nici o armonie în ea însăși, iar mințea iudaizantă, zăpăcită pînă la nebulie de învîrtirea și nestatornicia celor materiale, își schimbă în chip necesar și ea mereu dispoziția. Dar cînd David, adică Domnul nostru Iisus, care e prin fire cu adevărat cîntăreț, încîntă prin duhul contemplației tainice, legea și pe iudeu, pe cea dintii o face din pămîntească duhovnicească, iar pe cel de-al doilea îl mută de la necredință la credință... Și iarăși, legea este înțeleaptă cînd e înțeleasă duhovnicește, iar iudeul e înțelept cînd a trecut de la slujirea trupească la cea duhovnicească a lui Dumnezeu»². Conchidem și noi cu Sf. Maxim: «Să rugăm deci și noi pe David cel spiritual să cînte minții noastre posedate de cele materiale, din harfa contemplației și cunoștinței duhovnicești și să alunge duhul rău, care o rostogolește prin simțuri în cele materiale, ca să putem înțelege legea duhovnicește și să aflăm rațiunea tainică ascunsă în ea, spre a ne-o face avuție statornică și merinde spre viața veșnică, ca să nu rămînem numai cu împrumutul legii simbolice a literii, străini de cunoștința duhovnicească după har, și să ne îndeletnicim numai cu întrebarea despre cele dumnezeiești, ca unii ce nu vedem, lip-sindu-ne de privirea atotclară a adevărului indicat de cuvintele tainice»³.

2. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, în «Filocalia», vol. III, trad. de Pr. D. Stăniloae, p. 448—449.

3. *Idem*, p. 419.

Ca și învățătura, slujba, rugăciunea, cîntarea bisericească sînt inspirate de Sfîntul Duh, după cum spune Sf. Pavel : «căci să ne rugăm cum trebuie nu știm, ci singur Duhul se roagă pentru noi cu suspinuri negrăite. Însă cercetătorul inimilor știe care este năzuința inimilor, știe care este năzuința Duhului, căci el se roagă pentru sfinți după voia lui Dumnezeu» (Romani VIII, 26—27). Sfîntul Ioan Evanghelistul ne previne : «Iubiților, nu dați crezare oricărui duh, ci ispițiți duhurile de sînt de la Dumnezeu, fiindcă mulți prooroci mincinoși au ieșit în lume» (I Ioan IV, 1). Iar Sf. Pavel spune : «Dar chiar dacă noi înșine sau un înger din cer ar vesti altă Evanghelie, decît aceea pe care v-am vestit-o, să fie anatema» (Gal. I, 8). Deci Sf. Scriptură ne învață să ne facem rugăciunea după cum am primit de la Sfîntul Duh prin Sfinții bărbați. Cîntarea ortodoxă este omofonă cu Duhul Sfînt și cu toți sfinții. Improvizatiile de moment nu sînt permise în Biserica Ortodoxă.

Cel dintii și cel mai important act de cult ortodox este închinarea cu Sfînta Cruce. Acest act este învățatură ortodoxă, căci cuprinde dogma Sfintei Treimi și a Bisericii. Este imn de slavă Sfintei Treimi și Bisericii și este și faptă prin însemnarea cu mîna. Este o îmbrățișare a omului de Sfînta Treime și e o înviere mai întii din viața păcătoasă și apoi o înălțare a omului, odată cu ridicarea mîinii la umărul drept, împreună cu Fiul de-a dreapta Tatălui. Închinarea cu Sfînta Cruce alungă duhurile rele. Cei ce nu se închină cu semnul Sfintei Cruci nu sînt dreptcredincioși și n-au pe Duhul Sfînt și Sfînta Treime, se exclud din cîntarea omofonă a Sfintei Biserici sobornicească și apostolească. Închinătorului cu Sfînta Cruce i se potrivesc cuvintele Sf. Pavel : «Să nu zici în inima ta : Cine se va sui în cer ? adică să pogoare pe Hristos ! Sau să zici : Cine se va pogori în adînc, adică să ridice pe Hristos din morți. Dar ce zice Scriptura ? Aproape de tine e cuvîntul, în gura ta și în inima ta. Acesta este cuvîntul credinței pe care îl predicăm : Dacă mărturisești cu gura ta, că Iisus este Domnul și crezi în inima ta că Dumnezeu l-a înviat pe El din morți, te vei mîntui» (Romani X, 6—9).

După închinarea cu Sfînta Cruce cea dintii rugăciune pe care o rostim este chemarea Sfîntului Duh, Mîngietorul, Duhul adevărului, Vistierul bunătăților și dătătorul de viață, pe care îl rugăm să vină să se sălășluiască între noi, să ne curățească de toată spurcăciunea și să ne mîntuiască.

Biserica mărturisește că «Prin Sfîntul Duh tot sufletul viază și cu curăție se înalță, se luminează întru unimea Treimei, cu sfințenie de taină»⁴. «În toate zilele bine Te voi cuvînta și voi lăuda numele Tău în veac și în veacul veacului»⁵. Împreună cu psalmistul David, spunem : «Cînta-voi Domnului în viața mea, cînta-voi Dumnezeului meu cît voi fi» (Psalm 103, 164).

4. *Slavă și așum*, de la antifonul 1, glasul IV, în *Catavasier*.

5. Text din *Slavoslovia mare*, de la sfîrșitul utreniei.

În Biserica Ortodoxă în fiecare zi sînt rînduite să se săvîrșească cele șapte laude la care se adaugă Sfînta Liturghie. Aceste șapte laude sînt : vecernia, miezonoptica, utrenia, ceasul I, ceasul III, ceasul VI, ceasul IX. Această rînduială nu este o rînduială tîrzie în Biserică, ea are rădăcini în cultul Vechiului Testament. «De șapte ori în zi te-am lăudat pentru judecățile dreptății Tale» (Psalm 118, 164), spune psalmistul David.

Symbolismul celor șapte laude este expus mai desfășurat în slujba celor șapte zile ale săptămîinii. De asemeni, o mai mare desfășurare a symbolismului acestor șapte laude este în slujba celor șapte săptămîni ale Triodului și a celor șapte săptămîni ale Penticostarului, ca și în slujba celor șapte Taine prin care credinciosul își însușește mîntuirea în decursul vieții pămîntești.

În slujba Bisericii este simbolizată și recapitulată taina mîntuirii neamului omenesc de la facerea lumii și a omului pînă la Judecata din urmă, recapitulată și centrată în Întruparea Domnului Hristos. Rostul acestor slujbe este însușirea mîntuirii de către fiecare creștin în parte prin ajutorul Harului divin și prin bunăvoința și osteneala credinciosului. Prin slujbele ortodoxe amintim și rețrăim facerea lumii și a omului, starea omului în rai, căderea lui Adam, potopul, mîntuirea de potop prin Noe și corabia lui, chemarea lui Avraam, poporul ales, robia egipteană și ieșirea din robie cu Moise, darea Legii prin Moise, facerea Cortului și a Templului, David, Profeții, robia Babilonului. Punctul esențial al symbolismului cultului ortodox este Întruparea Domnului, cu învățătura Lui, cu Patimile cele mîntuitoare, cu Moartea, Învierea, Înălțarea și Pogorîrea Sfîntului Duh.

La Ceasul al treilea, cînd s-a pogorît Sf. Duh, ne rugăm : «Doamne, Ceta ce pe Prea Sfîntul Duh, în ceasul al treilea L-ai trimis Apostolilor Tăi ; pre Acela, Bunule, nu-L lua de la noi, ci ne înnoiește pe noi cei ce ne rugăm Ție» ⁶. La Ceasul al șaselea cînd s-a răstignit Domnul Hristos, cîntăm : «Ceta ce în ziua și în ceasul al șaselea pe cruce ai pironit păcatul cel cu îndrăzneală făcut de Adam în rai și zăpăditul greșelilor noastre rupe-l, Hristose Dumnezeu și ne mîntuiește pre noi» ⁷. Iar la ceasul al nouălea zicem : «Ceta ce în ceasul al nouălea pentru noi cu trupul moartea ai gustat, omoară cugetul trupului nostru, Hristoase Dumnezeu și ne mîntuiește pe noi» ⁸.

În prima parte a Sfintei Liturghii, a celor chemați, Îl avem pe Domnul Hristos în mijlocul nostru ca învățător și călăuzitor, în partea a doua la Liturghia celor credincioși Îl avem în mijlocul nostru pe Domnul cel înviat, iar noi credincioșii participanți sîntem «morți păcatului, dar vii pentru Dumnezeu, în Hristos Iisus, Domnul nostru» (Romani VI, 11).

«Dulceața duhovnicească a cîntărilor dumnezeiești spunea Dionisie Areopagitul că indică bucuria care vedește împărtășirea de bunătațile, dumnezeiești și care pe de o parte mișcă sufletele spre dragostea curată și fericită a lui Dumnezeu, iar pe de alta le stîrnește și mai mult spre ura

6. Troparul ceasului al treilea, în Ceaslov.

7. Troparul ceasului al șaselea.

8. Troparul ceasului al nouălea.

păcatului»⁹. Prin cîntările dumnezeiești... (de la Sf. Liturghie), se indică consimțămîntul de bună voie al sufletului, cu virtuțile și plăcerea și desfătarea mintală ce se naște în suflet din pricina lor»¹⁰.

Am menționat aceste fapte pentru a sublinia sensul profund duhovnicesc și importanța pentru mîntuire a ritualului ortodox care nu este o simplă improvizație a unor oameni.

Un moment culminant de omofonie divină umană în ritualul ortodox îl constituie invitația preotului «Să ne iubim unul pe altul ca într-un gînd să mărturisim». Poporul răspunde «Pre Tatăl, pre Fiul și pre Sfîntul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită», ca puțin după aceea să spună Simbolul Credinței Ortodoxe, în care este expus foarte concis și suficient de precis întreaga credință ortodoxă. Prin această mărturisire conglăsuim omofonic cu Sfînta Treime, cu Sfîntii Părinți de la cele șapte soboare ecumenice și cu întreaga sfință, sobornicească și apostolească Biserică. Se împlinește astfel rugăciunea lui Iisus : «Dar nu numai pentru aceștia (Sf. Apostoli) Mă rog, ci și pentru cei ce vor crede în Mine, după cuvîntul lor. Ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, ca și ei să fie întru Noi, așa încît lumea să creadă cum că Tu M-ai trimis. Și mărirea pe care Tu Mi-ai dat-o, le-am dat-o lor, ca să fie una, precum Noi una (sintem) : Eu întru ei și Tu întru Mine, ca să fie, în una, desăvîrșită, și să cunoască lumea, cum că Tu M-ai trimis, și I-ai iubit pe ei, precum M-ai iubit pe Mine» (Ioan, XVII, 20—23).

În ritualul ortodox credinciosul cîntă împreună cu Sfîntul Ioan Damaschin, unul din cei mai de seamă sintetizatori ai învățăturii și cîntării ortodoxe. De la el avem slujba octoiului sau slujba celor opt glasuri. Dar cîntînd cu Sf. Ioan Damaschin ortodoxul cîntă în timpul Postului Mare și cu proorocul Moise care a trăit cu aproximativ două mii de ani mai înainte, «Cîntările lui Moise» după ce s-a înecat faraon în Marea Roșie (Ieșire cap. XV și A doua Lege cap. XXXII). Cîntă de asemeni cu Ana, mama proorocului Samuil (Cartea I a Regilor, cap. II), cîntă cu Proorocul Avacum (Avacum cap. III), cu Proorocul Isaia (Isaia, cap. XXVI), cu Proorocul Iona (Iona cap. II), cu Sfîntii Trei Tineri (Daniil cap. III, 12). Cel mai mare cîntăreț biblic este regele prooroc David. Psalmii săi îl cîntă nu numai ortodocșii, ci și toate confesiunile creștine și religia mozaică. Psalmii lui David se cîntă și se citesc aproape în toate slujbele ortodoxe. Cel mai folosit psalm pare a fi psalmul 50, «Miluiește-mă Dumnezeu». La sfîrșitul vecerniei cîntăm împreună cu Dreptul Simeon cîntarea de bucurie, de împlinire, de slobozire și de primire a Domnului Hristos : «Acum slobozește» (Luca II, 29). Această rugăciune o spunem și la Împărtășirea cu Domnul euharistic, și în perspectiva trecerii din viața trecătoare la viața veșnică. În slujba ortodoxă cîntăm împreună cu Mucenicii, care sînt «Altar Mielului Celui înjunghiat». «Sufletele celor junghiați pentru cuvîntul lui Dumnezeu și pentru mărturia care au

9. Sf. Maxim, *Mistagogia*, trad. Pr. Prof. D. Stăniloae, în «Revista Teologică», Sibiu, 1944, nr. 5—6, p. 339.

10. *Ibidem*, p. 341.

dat-o», Sfântul Ioan le-a văzut sub jertfelnic (Apoc. VI, 9). Din cîntarea Sfinților mucenici menționăm cîntarea «Lumină lină» de la vecernie a Sf. Antinoghen. De la Sfinții Apostoli avem Liturghia care stă la baza Liturghiilor pe care le folosim azi, a Sfântului Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare și Grigore Dialogul. Cu Sfântul Apostol Pavel cîntăm la praznicele împărătești și la botez : «Cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat» (Galateni III, 27).

În Biserică cîntăm nu numai împreună cu oamenii, ci și cu «Sfinții Îngeri care împreună slujesc și împreună slăvesc bunătatea Ta», cum spune preotul la ieșirea cu Evanghelia la Liturghie. Din cîntările îngeresti de la slujbe menționăm : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu...», de care am mai vorbit, «Sfinte Dumnezeule...», și «Sfînt, Sfînt, Sfînt Domnul Savaot...», cînd preotul în Altar rostește în taină «Cu aceste fericite Puteri și noi, iubitorule de oameni, Stăpîne, strigăm și grăim». Omofonia credincioșilor cu îngerii este arătată la cîntarea heruvicului : «Noi, care pe Heruvimi cu taină închipuim și făcătoarei de viață Treimi, întreit sfință cîntare aducem..., Ca pe Împăratul tuturor primim, pe Cel înconjurat în chip nevăzut de cetele îngeresti. Aliluia, Aliluia, Aliluia». La sfintele slujbe cîntăm mai ales și cu prea sfînta, curată, prea binecuvîntata, slăvita Stăpîna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria : «Mărește sufletul meu pe Domnul, și s-a bucurat duhul meu de Dumnezeu, Mîntuitorul meu»... (Luca I, 46—47). Și o cinstim și o slăvim pe Sfînta Fecioară Maria ca «mai cinstită decît Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decît Serafimii», care «pe Dătătorul de viață născîndu-L...», de păcat pe Adam l-a mîntuit și bucurie Evei în locul întristării i-a dăruit, și pe cei căzuți din viață i-a îndreptat la aceiași, Cel ce s-a întrupat din Tine, Dumnezeu și Om»¹¹. Cu aceasta ne-am apropiat, cum spune Sf. Pavel «de muntele Sionului și de cetatea Dumnezeului celui viu, de Ierusalimul cel ceresc și de zeci de mii de îngeri slăvitori, și de adunarea celor întii născuți, care sînt scriși în ceruri și de Dumnezeu, Judecătorul tuturor, și de duhurile dreptilor celor desăvîrșiți, și de Iisus mijlocitorul-noului Așezămînt, și de singele stropirii care grăiește mai bine decît al lui Abel (Evrei XII, 22—24). Împreună cu Domnul Hristos, la Sfînta Liturghie ortodoxul cîntă cele nouă fericiri (Matei V, 3—12). La Sfînta Liturghie preotul se roagă la Dumnezeu : «Unirea credinței, împărtășirea Sfîntului Duh», și ca «pe noi înșine și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm» și continuă : «Și ne învrednicește pe noi, Stăpîne, cu îndrăznire, fără de osîndă, să cutezăm a Te chema pe Tine, Dumnezeu cel ceresc, Tată și a zice». Și credincioșii spun rugăciunea «Tatăl nostru» precum ne-a învățat Domnul Hristos (Matei VI, 9—13). Aici se potrivesc cuvintele Sfîntului Apostol Pavel despre înfierea oamenilor după Har : «Și pentru că sînteți fii, trimis-a Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile voastre, care strigă : Abba ! — Părinte» (Galateni IV). Deci aici Duhul Sfînt, Duhul Tatălui și al Fiului, se pogoară în inimile

11. Cîntare de la sfîrșitul Binecuvîntărilor Învierii, în Catavasier, ed. 1968, p. 38.

credincioșilor, care prin unirea credinței primesc Duhul Fiului și al înfieri prin Har și se roagă Tatălui Céresc ca să-i sfințească și să le dea bunurile cuprinse în rugăciunea «Tatăl nostru».

Cântarea și rugăciunea credinciosului, ca să fie eficace, trebuie să fie însoțite de fapte: «Nu oricine Îmi zice Doamne, Doamne, va intra întru împărăția cerurilor, ci care face voia Tatălui Meu cel din ceruri» (Matei VII, 21), spune Domnul Iisus. De asemeni Sf. Pavel spune: «Căci împărăția lui Dumnezeu nu stă în vorbe, ci în fapte» (I Cor. IV, 20). Iar Sf. Maxim spune: «Cel ce păzește calea virtuților, nevătămată, cu evlavie și dreaptă cunoștință, fără aplecare într-o parte sau alta, își va da seama de venirea la el a lui Dumnezeu, prin nepătimire. «Cânta-voi și voi înțelege în calea cea fără prihană de unde vei veni la Mine» (Psalm 100, 2).

Cântarea arată făptuirea virtuoaasă; iar înțelegerea, cunoștința care se adaugă la virtute, prin care simte venirea lui Dumnezeu, cel ce așteaptă pe Domnul priveghind prin virtuți. «Cel ce și-a adaptat trupul suflutului, prin virtute și cunoștință, s-a făcut chitară a lui Dumnezeu și flaut și biserică. Chitară, fiindcă păzește bine armonia virtuților; flaut, pentru că primește prin vederile (contemplațiile) dumnezeiești insuflarea Duhului; biserică, deoarece, pentru curățenia minții, s-a făcut locaș al Cuvîntului»¹². Dar trăsătura fundamentală a lucrării teandrice este continuarea operei de mîntuire prin harul dumnezeiesc, prin Sfîntul Duh, împărtășit credincioșilor prin Sfintele Taine. Hristologia teandrică își găsește cea mai înaltă expresie în Euharistie, Trupul și Sîngele lui Hristos. Sfîntul Duh, prin epicleză¹³, preface sfințele daruri în Trupul și Sîngele Domnului. Prin împărtășire «noi sîntem toți un trup și un sînge al lui Hristos și membre unii altora, același trup cu Hristos»¹⁴. Profesorul protestant Edmund Schlink spune: «Toate Bisericile sînt sigure în retrospectiva amintirii și, în perspectiva așteptării că Domnul, cel care s-a arătat în trecut și cel ce va apare din nou în viitor este prezent în liturghie. Totuși în nici o Biserică nu sînt tilcuite și analizate așa de puternic în structura imnelor și a rugăciunilor ca în Biserica Răsăriteană mărturiile biblice despre acțiunea mîntuitoare a lui Dumnezeu făgăduită și săvîrșită. Mărturiile biblice sînt nu numai citite cu glas tare și anunțate, ci aduse mereu lui Dumnezeu ca prinos în doxologie. Pe lîngă aceasta mai sînt lăudate nu numai lucrarea mîntuitoare ci, pe temeiul lucrării mîntuitoare, însuși Dumnezeu, care este unul și același în dumnezeirea și iubirea Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh din veci pînă în veci. În această rugăciune dispar intervalele de timp, nu numai între prezentul și trecutul istoriei lui Iisus, ci și între azi și parusia Sa viitoare»¹⁵. În

12. Sf. Maxim, *Capete teologice (gnostice)*, Suta a doua, cap. 98 și 100. Trad. D. Stăniloae, în «Filocalia», vol. II, p. 208.

13. Sf. Ioan Damaschin, *Credința Ortodoxă*, cartea IV, XIII. Citat după Pr. Prof. N. Buzescu, în «Studii Teologice», 1975, p. 700.

14. *Ibidem*.

15. Prof. Edmund Schlink, *Importanța Bisericii Ortodoxe pentru Mișcarea Ecumenică în «Ortodoxia»* 1975, p. 502.

cultul ortodox omul duhovnicesc nu se sărăcește de bogăția vieții lui sufletești, dar o aduce la unitate. El e ca o orchestră și în același timp ca un dirijor de orchestră. Dacă afectele lui s-ar manifesta de capul lor, ar produce cacofonia patimilor. Supuse însă comenzi unice a rațiunii, care să execute prin ele părțitura vocii divine, produc o armonie bogată și strălucitoare¹⁶.

Sfântul Pavel spune: «Fiindcă știm că toată făptura suspină laolaltă și este pînă acum ca în dureri de naștere. Și nu numai atât, ci și noi, care avem pîrga Duhului, noi singuri suspinăm, așteptînd cu nerăbdare înfierarea, răscumpărarea trupului nostru» (Rom. VIII, 22). Există un cîntec foarte ademenitor, dar totodată foarte vătămător.

Suspînul, plînsul este și el un fel de cîntec. Cîntecele de lume sînt adesea pline de tristețe. În ascetica ortodoxă e în floare plîngerea și tînguirea pentru păcate. Lacrimile sînt socotite un har divin. Aceste tînguiri și lacrimi au o nădejde de izbăvire în mila lui Dumnezeu. Există însă și o plîngere fără speranță de izbăvire, o plîngere de infern, cum ar fi, de exemplu, plînsul disperărilor, sau al celor lipsiți de dragostea față de Dumnezeu sau față de oameni.

Față de această concepție care vede firea ca fără sens, fără Logos, fără Rațiune, care nu crede în dreptate, în adevăr, în frumos, persistă din fericire și în vremea de azi, din cele mai vechi timpuri, concepții contrare. Precum cele existente ne determină pe noi cei credincioși să credem că Dumnezeu există, tot așa din deosebirea ființială, în genuri, a celor ce sînt, putem cunoaște înțelepciunea Lui după ființă, care susține toate. «Existența fapturilor este considerată, spune Sf. Maxim, ca chip al Tatălui, minunata lor organizare ca o unitate în varietate, ca chip al înțelepciunii ipostatice, adică al Fiului, iar mișcarea sau viața lor ca chip al Duhului Sfînt. În cele trei aspecte ale lumii se oglindesc și lucrează cele trei persoane ale Sfintei Treimi»¹⁷. Cum este biserica o lume, la fel este creația o biserică cosmică, care este o corabie sensibilă, al cărei cor este lumea spirituală¹⁸. «Deci Cuvîntul fiind învățătorul tuturor rațiunilor duhovnicești, atît al celor din lucrurile văzute, cît și al celor din realitățile inteligibile, după cuviință și cu drept cuvînt dă celor vrednici să mînce, ca pe un trup, știința cuprinsă în rațiunile lucrurilor văzute și să bea, ca pe un sînge, cunoștința aflătoare în rațiunile celor inteligibile»¹⁹. «Și iarăși, trupul Cuvîntului este virtutea adevărată, sîngele cunoștință fără greșală...»²⁰. «Firește este pentru puterea rațională din noi să se supună rațiunii dumnezeiești și să stăpînească peste partea nerățională. Să se păzească așadar această rînduială în toate și nu va mai fi răul în făptură, nici vreo putere, care să atragă spre rău»²¹.

16. Pr. Prof. D. Stăniloae, nota 487 în «Filocalia», vol. V, p. 244.

17. Sf. Maxim, *Răspunsuri către Talasie*, în «Filocalia», vol. III, p. 46.

18. Idem, *Epistola lui Dionisie*, citat după Hans Urs von Balthasar, în «Cosmische Liturgie», Freiburg im Breisgau, 1941, p. 332.

19. Idem, *Răspunsuri către Talasie*, în «Filocalia», vol. III, p. 122.

20. *Ibidem*, p. 123.

21. Idem, *Capete despre Dragoste, Suta a doua*, «Filocalia», vol. II, p. 72.

Ortodoxia apreciază rolul sfinților al culturii și moralei naturale. Sf. Maxim spune : «Duhul Sfânt nu e absent din nici o făptură și mai ales din cele ce s-au învrednicit de rațiune. El o susține în existență pe fiecare, întrucît Dumnezeu și Duhul lui Dumnezeu se află, prin puterea providențiatoare în toate. Și El mișcă rațiunea naturală din fiecare, iar prin aceasta aduce la cunoștință faptele săvârșite greșit împotriva rinduelii firii, pe cel în stare să simtă, adică pe cel ce are voința dispusă spre primirea gândurilor drepte ale firii. Căci se întâmplă să aflăm și între barbari și nomazi mulți care duc o viață de fapte bune și resping legile sălbătice, care stăpîneau odată în ei»²². Cultura ca o contemplație naturală are cam același rol pe care îl are cultul. «Maxim este destul de îndrăzneț, ca să desemneze însăși știința ca o slujbă»²³. «Muzica religioasă e revelația plină de taine, a înțelepciunii supreme, un serviciu divin, iar profesorul de muzică devine ca un preot, care atunci cînd cîntă împreună cu ceilalți credincioși întărește și multiplică legăturile noastre spirituale cu ființa supremă, cu Dumnezeu unind astfel cerul și pămîntul așa cum cîntăm în troparul glasului trei : să se veselească cele cerești și să se bucure cele pămîntești ; că a făcut biruință cu glasul său Domnul, călcat-a cu moartea pre moarte, cel dintii născut din morți s-a făcut ; din pîntecele iadului ne-a mîntuit pe noi și a dat lumii mare milă».

În expunerea de față am încercat o aprofundare a imperativului Apostolatului social «Cîntarea omofonă», arătînd că aceasta este receptarea, însușirea prin cuvînt și cîntare, și întruparea prin virtute de către credincioși a cultului divin care este o revelație a Treimei cei de o ființă și de viață făcătoare. Acest fapt este mai bine exprimat în troparul Bobotezei : «glasul Părintelui a mărturisit Ție. . . și *Duhul a adevărit întărirea Cuvîntului*». Cîntarea întărește puterea cuvîntului, iar «prin liturghie și istoria ei, muzica participă la teologie și încă într-o manieră mult mai practică și mai artistică».

Am arătat că cultul ortodox nu este o creație umană, ci este o revelație divină care se acomodează timpului și spațiului uman, prin desfășurarea lui pe ceasurile zilei, pe zilele săptămîinii, pe anotimpurile și lunile anului, pe vîrsta omului și pe decursul istoriei, precum și lărgirea cosmosului : «Așa încît, înrădăcinați și întemeiați fiind în iubire, să puteți să înțelegeți împreună cu toți sfinții, care este lărgirea și lungimea și adîncimea și înălțimea, și să cunoașteți iubirea lui Hristos, cea mai presus de cunoștință, ca plini să fiți de toată plinătatea lui Dumnezeu» (Efeseni III, 18—19). Prin cult, Dumnezeu în Sfînta Treime se coboară la om și omul prin Fiul și Sfîntul Duh se înalță la Tatăl. În cult și în Sfînta Liturghie cîntăm «împreună cu toți sfinții» : cu Proorocii, cu Apostolii, cu Mucenicii, cu Cuvioșii, cu Sfinții Părinți, cu Sfinții Îngeri, cu Maica Domnului. Cîntăm mai ales cu Fiul lui Dumnezeu «căci printr-Însul avem și unii și alții apropiere către Tatăl într-unul și același Duh. Deci, dar, nu mai sînteți străini și locuitori vremelnici, ci sînteți împreună cetățeni

22. Idem, *Răspunsuri către Talasie*, în «Filocalia», vol. III, p. 48.

23. Hans Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 332.

cu sfinții și casnici ai lui Dumnezeu, zidiți fiind pe temelia apostolilor și a proorocilor, unde însuși Iisus Hristos este piatra cea din capul unghiului. Întru El orice zidire bine alcătuită crește ca să ajungă un lăcaș sfânt în Domnul. Întru El și voi împreună sînteți zidiți, spre lăcaș al lui Dumnezeu, în Duhul» (Efeseni II, 18—22). Ortodoxia, conform Scripturii și Tradiției ne arată că slujba bisericească nu e de ajuns să fie cîntată și oficiată numai de preot și cîntăreț, ea trebuie recepționată, însușită și întrupată prin virtute de toți cei ce o ascultă. Acesta este imperativul Apostolatului social, este imperativul ceasului de față cînd toți credincioșii, trebuie să se împărtășească, să-și însușească și să promoveze bunurile spirituale oferite prin Biserică, lor, toate slujbele divine. De aceea Apostolatul social pune preț pe aplicarea practică a Credinței: «Mărire, cinste și pace, ori și cui lucrează binele, după cum mai întii iudeului, tot așa și elinului» (Rom. II, 10), și caută «să nu se certe pentru cuvinte, ceea ce la nimic nu folosește, fără numai la surparea ascultătorilor» (II Timotei II, 14).

Încheiem expunerea noastră cu cuvintele profesorului Edmund Schlink: «În nici o biserică nu se mărturisește atît de universal și de triumfal, ca și cum s-ar fi întimplat deja prefacerea noastră începută odată cu învierea lui Iisus și desăvîrșirea așteptată la parusia Lui, — ca în Biserica Răsăriteană. Întreaga omenire, ba, chiar cosmosul întreg s-a și înnoit. Biruința lui Hristos este definitivă și îmbrățișează totul. În Sfînta Liturghie credincioșii sînt cuprinși de această biruință. În această siguranță a definitivei biruințe și a prefacerii care îmbrățișează totul, deosebiriile dintre biserici capătă caracter provizoriu și trecător. În doxologie ele sînt deja depășite. În acest fel din slujba religioasă a Bisericii Răsăritene iau naștere impulsuri ecumenice puternice»²⁴.

Pr. IOAN PĂCURARU

RUGĂCIUNEA SFINTEI JERTFE DIN LITURGIILE ORTODOXE ȘI CANONUL EUHARISTIC DIN MISSA ROMANO-CATOLICĂ. STUDIU COMPARATIV*

Rugăciunea Sfintei Jertfe, cunoscută în terminologia tehnică liturgică sub denumirea de «anafora», sau, în general, de «Sfînta Euharistie», reprezintă partea centrală a Sfintei Liturghii și a întregului cult creștin.

După înălțarea Mîntuitorului la cer și după pogorîrea Duhului Sfînt peste Sfinții Apostoli în ziua Cincizecimii, creștinii care au format primele comunități, întemeiate

24. Prof. Edmund Schlink, *art. cit.*, p. 503.

* Lucrare de seminar pentru cursurile de doctorat, secția practică, alcătuită cu aprobarea și sub îndrumarea P. C. Prof. Ene Braniște.

mai întâi la Ierusalim și apoi la Antiohia¹, se adunau într-un loc precis, unde se rugau și unde avea loc «frîngerea pîinii»². Rugăciunile care se rosteau în cadrul cultului divin și deci în rugăciunea de sfințire a Darurilor erau improvizate, fiind o adîncă meditație asupra ființei lui Dumnezeu, o evocare în formă de narațiune a atotputerniciei și bunătății Lui³. Mai târziu, Sfîntul Iustin Martirul mărturisește că această rugăciune (de sfințire a Darurilor) era rostită de liturghisitor în timp ce credincioșii ascultau în tăcere, asociindu-se la sfîrșit cu răspunsul «amin»⁴. Sfîntul Ioan Hrisostom, într-una din omiliile sale⁵, vorbește de o asociere a credincioșilor la rostirea rugăciunii însăși; ei urmăreau cu atenție pe liturghisitor, iar la sfîrșit se asociau cu glas tare, răspunzînd «amin». — Faptele Apostolilor precum și celelalte cărți ale Noului Testament nu relatează însă amănunte în legătură cu felul în care se săvîrșea Sfînta Euharistie, amintind doar faptul că se înălțau rugăciuni, iar la sfîrșit avea loc «frîngerea pîinii»⁶.

Primele anaforale liturgice

1. Didahia (Învățătura) celor 12 Apostoli

Prima formă de rugăciune euharistică o întîlnim în descrierea Liturghiei care se păstrează în cartea intitulată «Didahia celor 12 Apostoli», care datează, conform cercetărilor mai noi⁷, din secolul I. Deși cartea se referă la disciplina bisericească⁸, totuși aici întîlnim descrisă cea mai veche Liturghie creștină. După părerea unor liturgiști ca: J. P. Audet⁹ sau Baumstark¹⁰, autorul precizează obiceiuri ștabilitate și cunoscută de toate comunitățile creștine.

Textul rugăciunii Sfîntei Euharistii este consemnat în capitolele 9 și 10¹¹. «Îți mulțumim, Părinte Sfînte, pentru via cea sfîntă a lui David, slujitorul Tău, pe care

1. Maurice Goguel, *Les premiers temps de l'Eglise*, éd. Del et Niestle, Neuchâtel, 1949, p. 5—49. Pe baza indicațiilor din Noul Testament, autorul desprinde cîteva dintre aspectele vieții creștine din primele comunități, cea de la Ierusalim și cea de la Antiohia. În același sens s-a ocupat și teologul protestant Oscar Cullman în studiul său: *La foi et le culte de l'Eglise primitive*, éd. Del et Niestle, Neuchâtel, 1963, p. 131—209.

2. *Faptele Apostolilor*, cap. II, p. 42—47.

3. Prof. Pr. Petre Vintilescu, *Liturghiile bizantine privite istoric în structura și rînduiala lor*, București, 1943, p. 81; Același, *Liturghierul explicat*, București, 1927, p. 227.

4. Idem, *Liturghierul explicat*, p. 227; A se vedea și Adr. Fortescue *La Messe*, traducere în limba franceză de A. Boudinhon, Paris, p. 14.

5. *Omilia a XVIII-a*, 3, la II Corinteni, «P.G.», t. LXI, col. 527.

6. *Faptele Apostolilor*, cap. II, p. 42.

7. J. P. Audet, *La Didachè — Instructions des Apôtres*, Paris, 1958, p. 218—220; J. Danielou, *Théologie du judeo-christianisme*, 1958, p. 30—45, precum și alții, sint de părere că Didahia ar fi fost redactată în jurul anului 50 la Antiohia, sau în orice caz la o altă dată în secolul întii.

8. Jean de Watteville, *Le sacrifice dans les textes eucharistiques des premiers siècles*, éd. Del. de Niestle, Neuchâtel, 1966, p. 23.

9. J. P. Audet, *op. cit.*, p. 374—375.

10. A. Baumstark, *Liturgie comparée*, Chevetogne, 1939.

11. Traducerea textului original este făcută de J. P. Audet, *La Didachè*, p. 235 și următoarele; pe aceasta a folosit-o și J. de Watteville, *op. cit.*, p. 26—28. A se vedea și A. Fortescue, *op. cit.*, p. 14—15.

ne-ai descoperit-o prin Iisus slujitorul Tău; Ție slavă în veci! Îți mulțumim¹², Părintele nostru, pentru viața cea nouă și cunoștința pe care ne-ai descoperit-o prin Fiul Tău; Ție slavă în veci! (amin). Precum piinea aceasta (κλάσμα) mai întâi semănată pe dealuri, odată adunată la un loc este una, tot așa și Biserica Ta să fie unită din toate marginile pământului pentru împărăția Ta; căci Ție se cuvine slava și puterea, în veci, amin».

Capitolul 9 se încheie cu indicația de a participa la împărțășire numai cei botezați în numele Domnului¹³.

În capitolul 10 care reprezintă o continuare logică a rugăciunii din capitolul 9¹⁴, se cuprind rugăciunile care se rosteau după epicleză: «Îți mulțumim Părinte, Sfinte, pentru Sfântul Tău nume pe care l-ai sălășluit în inimile noastre, și pentru cunoștința și nemurirea pe care ni le-ai descoperit prin Iisus, Fiul Tău; Ție slavă în veci, amin».

După aceasta urma o rugăciune rostită pentru unitatea Bisericii: «Amintește-ți, Doamne, de Biserica Ta, spre a o izbăvi de tot răul și care este sfințită pentru împărăția pe care ai gătit-o ei...»¹⁵. Versetul 7 încheie acest capitol prin îndemnul la rugăciune continuă: «Lăsați pe profeți să aducă rugăciuni de mulțumire cât vor».

Așa cum am amintit mai sus, autorul nu prezintă nici întreaga Liturghie creștină și nici nu face un studiu sistematic, teologic cu privire la sacrificiul euharistic. Textul de față însă, nu lasă nici un dubiu, că nu ar fi vorba de o oficiere a Sfintei Euharistii, deci a ritualului euharistic. Piinea (κλάσμα) despre care este vorba aici și care reprezintă și simbolizează întreaga Biserică nu poate să fie decît piinea care prin invocarea Duhului Sfînt, a fost transformată în însuși trupul Mîntuitorului. Această dublă valoare de Trup al lui Hristos, care face că întreaga creștinătate să fie unită în Trupul Său, reprezintă manifestarea prezenței reale a lui Hristos în Biserica Sa¹⁶.

J. Daniélou¹⁷ afirmă că «menționarea Sfîntului nume» (din cap. X) avea probabil funcțiunea de epicleză în cea mai veche «Fractio panis», pentru ca după aceea să afirme că «pronunțarea numelui are o eficacitate în taină, el fiind cunoștință și putere». În sfîrșit, el afirmă, citindu-l pe Dix¹⁸, că «avem aici fără îndoială originea epiclezei euharistice»¹⁹, voind, desigur, să afirme că este prima mențiune cu privire la epicleza euharistică.

12. J. P. Audet traduce prin: «te binecuvîntăm...». J. de Watteville, *op. cit.*, p. 268, explică în note că aici a urmat traducerea lui Hemmer, *Les Pères Apostoliques I*.

13. J. de Watteville, *op. cit.*, p. 27, menționează în nota bibliografică nr. 27 apropierea dintre acest text și cel din *Apologia I-a*, cap. 66, a Sfîntului Justin Martirul cu privire la faptul că toți cei care se împărțășeau trebuiau să fie botezați. Și pentru a răspunde celor care ar nega caracterul euharistic al acestor rugăciuni, se întrebă: «Era necesar pentru cei care ar fi luat parte la o masă obișnuită sau chiar comunitară să fie neapărat botezați?».

14. J. P. Audet consideră că între redactarea celor două capitole ar fi trecut un anumit timp (*op. cit.*, p. 372—374). A se vedea și J. de Watteville, *op. cit.*, p. 24 care, citind pe P. Pringaut, *Apocalipse et liturgie*, NCH 52, p. 39—42, consideră că într-adevăr cele două capitole reprezintă o continuare logică, conform altor texte din aceeași perioadă.

15. A se vedea și traducerea făcută de A. Fortescue, *op. cit.*, p. 14—15.

16. A se vedea în acest sens: Pr. Prof. D. Stăniloae, *Despre intercomuniune*, în «Ortodoxia», XXIII, nr. 4, oct.-dec., 1971.

17. J. Daniélou, *Théologie du judeo-christianisme*, p. 205—215, cf J. de Watteville, *op. cit.*, p. 31.

18. G. Dix, *The Shape*, p. 219—220, la J. de Watteville, *op. cit.*, p. 31—32.

19. J. de Watteville, *op. cit.*, p. 31.

2. Apologia întâia a Sfântului Iustin Martirul

La jumătatea secolului al II-lea pe la anul 150, Sfântul Iustin Martirul și Filozoful răspunde acuzațiilor aduse împotriva creștinilor adresând împăratului Adrian o scrisoare de apărare, numită «Apologia întâia»²⁰. Așa cum observă mai mulți comentatori²¹, Sfântul Iustin, adresându-se direct împăratului Adrian în Apologia sa, descrie cultul creștinilor din Imperiul Roman²².

În capitolul 65, 66 și 67 se ocupă în special cu descrierea cultului euharistic. În capitolul 65 descrie o Liturghie baptismală, în capitolul 66 dă o explicație asupra semnificației Sfintei Euharistii, iar în capitolul 67 redă sumar conținutul Sfintei Liturghii care se săvârșea Duminica. Prin urmare, de o importanță deosebită este rânduiala Sfintei Liturghii din capitolul 67. Astfel, autorul precizează că «în ziua numită a Soarelui», toți, din orașe și sate se adunau în același loc și se citea din Sfintele Evanghelii și din scrierile profeților atât cât permitea timpul. La sfârșitul acestor lecturi biblice avea loc predica sau explicarea textelor respective, rostită la liturghisitor.

În continuare, notează autorul, «noi ne ridicăm cu toții și ne rugăm împreună cu voce tare».

După ce se aducea proestosului piine, vin și puțină apă, acesta înălța rugăciuni (εὐχαί) ²³ atâtă cât putea, iar credincioșii se asociau la sfârșit răspunzând, «amin». Urma apoi, împărtășirea credincioșilor de față după care diaconii duceau Sfânta Împărtășanie celor care din motive de boală nu putuseră participa.

Din această descriere, deși foarte succintă, observăm că Sfânta Liturghie cuprindea, încă din această perioadă, cele două părți pe care le întâlnim și astăzi: Liturghia catehumenilor sau liturghia cuvintului, când se citeau lecturile biblice, se rostea predica și alte rugăciuni²⁴, iar în partea a doua avea loc rugăciunea Sfintei Jertfe.

3. Tradiția Apostolică

Începând cu secolul al III-lea indicațiile cu privire la săvârșirea Sfintei Liturghii încep să fie din ce în ce mai precise și, așa cum vom vedea în cele ce urmează, rânduielele de cult încep să fie fixe pentru ca — așa cum notează Ipolit Romanul²⁵ să se mențină «Tradiția care a subzistat pînă în prezent».

20. L. Pautigny, *Justin Martyr, Apologies*, Paris, 1904. A se vedea și Pr. Prof. P. Vintilescu, *Încercări de istoria Liturghiei*, p. 80—83 și următoarele.

21. A se vedea, în special, constatările pe care le face J. de Watteville, *op. cit.*, p. 66.

22. Așa cum consemnează Eusebiu de Cezareea (cf. L. Pautigny, *op. cit.*, p. V), Sf. Iustin s-a născut la Flavia Neapolis — vechiul Sîhem — pe la anul 100, iar după aceea a trăit la Efes unde, probabil, s-a convertit la creștinism. Dat fiind faptul că în momentul în care a scris Apologia sa se afla la Roma, este ușor de înțeles că el cunoștea bine cultul comunităților creștine din întreg Imperiul Roman (Eusebe, *Histoire ecclésiastique*, t. I—IV, 5, 24, 17, Paris, 1952—1960).

23. Teologul protestant Richard Paquier în *Traité de liturgique*, Neuchâtel — Paris, 1954, p. 167—174, acordă o importanță deosebită cuvintului «rugăciune» («prin rugăciune») menționat în Noul Testament și în scrierile Sfinților Părinți în legătură cu săvârșirea Sfintei Euharistii. El îl citează în special pe Sf. Irineu — *Adversus Haereses*, IV, 18, 5, considerînd că, nu simpla rostire a cuvintelor de instituire transformă Sfintele Daruri în trupul și sîngele Mîntuitorului, ci prin rugăciunea de invocare: «Căci prin cuvintele Mîntuitorului și prin rugăciune se sfințesc darurile» (p. 168) concluce autorul.

24. Nu este exclus ca acestea să fi fost niște rugăciuni scurte în forma ecteniilor care se rostesc astăzi după citirea Sfintei Evanghelii.

25. *Tradition apostolique*, éd. Botte, LQF, 39, p. 3.

Ipolit Romanul la începutul secolului II,²⁶ consemnează rânduiala Sfintei Liturghii în cadrul căreia avea loc hirotonia unui episcop. În capitolul I al scrierii sale, intitulată «Tradiția Apostolică», afirmă că se adresează nu unei Biserici locale, ci tuturor Bisericilor pentru a reda tradiția care există în toate Bisericile.

Rugăciunea euharistică²⁷ este redată în capitolul IV unde precizează că după hirotonie avea loc mai întâi «sărutul păcii», apoi diaconii îi aduceau darurile de pîine și vin *προσφορά* — și acesta rostea: ²⁸ «Domnul să fie cu voi», iar toți răspundeau «și cu duhul tău». «Sus să avem inimile». «Le avem către Domnul». «Să mulțumim Domnului». «Este vrednic și drept». După aceea episcopul rostea marea rugăciune euharistică: «Îți mulțumim, Doamne, prin Fiul Tău prea iubit Iisus Hristos pe care ni l-ai trimis mîntuitor, răscumpărător și împlinitor al planului Tău de mîntuire..., Care s-a întrupat și ni s-a arătat nouă ca Fiul al Tău, născut din Duhul Sfînt și din Fecioara Maria...».

După ce se amintește de suferința pe Cruce a Mîntuitorului la sfîrșit spune: «Luînd pîinea, a mulțumit și a zis: Luați mîncăți, aceste este Trupul Meu (hoc est corpus meum) care se frînge pentru voi. În același fel, luînd potirul a zis: Acesta este Singele Meu (hic est sanguis meum) care se varsă pentru voi. Ori de cite ori faceți aceasta, faceți-o întru pomenirea Mea... Și te rugăm să trimiți Duhul Tău cel Sfînt peste darurile Sfintei Biserici și adunîndu-i (pe credincioși) întru același cuget să-i umpli de Duhul Sfînt spre întărirea credinței întru adevăr... ca să Te lăudăm și să Te mărim prin Fiul Tău, Iisus Hristos...»²⁹.

Liturghiștii care s-au ocupat în mod special cu studierea primelor rugăciuni euharistice³⁰, sînt în mod unanim de acord că rugăciunea de față reprezintă prima formă fixă, existentă în uz la toate Bisericile cunoscute în acea vreme³¹.

4. Constituțiile Apostolice

Din sec. III—IV s-a păstrat o colecție de dispoziții canonice și îndrumări cu caracter liturgic, denumită «Constituțiile Sfinților Apostoli». Autorul acestei importante lucrări este anonim și pentru a-i da o mai mare autoritate a pus-o pe seama Sfinților Apostoli. În cartea a opta găsim descrișă o rînduială a Sfintei Liturghii, foarte precisă și dezvoltată³². După ce diaconii aduceau darurile de jertfă (pîine și vin) și după ce se luau măsuri de ordine, spune autorul, episcopul rostea cu voce tare o rugăciune de mulțumire iar ceilalți coliturghisitori rosteau în taină după el. După ce episcopul

26. A. G. Martimort, *Introduction à la liturgie*, 1961, p. 35.

27. J. Quastu consideră că este «prima rugăciune euharistică pe care o posedăm», cf. *op. cit.*, p. 224—225.

28. Am urmat traducerea pe care o face B. Botte, *op. cit.*, p. 2—10.

29. A se vedea: Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 108.

30. J. Quastu, *op. cit.*, p. 2—4; a se vedea și J. de Watteville, *op. cit.*, p. 167—174.

31. Eusebiu de Cezareea, citîndu-l pe Sf. Irineu, consemnează faptul că Anicet al Romei a rugat pe Sf. Policarp, care pe la anul 150 se afla în trecere pe la Roma, să officieze Sf. Liturghie în locul său. Acest lucru dovedește că în acea vreme, atît în Orient cît și în Occident, se oficia Sfînta Liturghie la fel (*Histoire ecclésiastique*, cf. J. de Watteville, *op. cit.*, nota 2, p. 65).

32. Textul rugăciunii euharistice din cartea a VIII-a a Constituțiilor Apostolice l-am luat după fraducerea în românește făcută de Pr. Ioan Mihălcescu, Ec. Matei Pislaru și Ec. G. N. Nițu, *Scrierile părinților apostolici împreună cu așezmintele și canoanele apostolice*, vol. II, Chișinău, 1928, p. 234—236; A se vedea și Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 116—118, precum și: L. Bouyer, *Eucharistie*, imprimé en Belgique par Desclée, p. 239—240.

termina rostirea acestei rugăciuni credincioșii cîntau imnul serafimic: «Sfînt, Sfînt, Sfînt, Domnul Savaot...».

În continuare episcopul rostea o a doua rugăciune de mulțumire adresată lui Dumnezeu Tatăl: «Aducîndu-ne, deci, aminte³³ (μυμνημένοι) de cele ce a pătimit (Domnul Hristos) pentru noi, îți mulțumim Părinte atotîitorule, nu atît cît sîntem datori ci cît putem și împlini porunca Ta. Căci în noaptea în care a fost trădat lînd pîinea cu Sfintele și nevinovatele Sale mîini, a binecuvîntat, frîngînd-o, a dat ucenicilor Săi, zicînd: «Aceasta este taina așezămîntului celui nou, Acesta este Trupul Meu, care pentru mulți se frînge spre iertarea păcatelor». Asemenea și paharul amestecînd vin și puțină apă le-a dat lor zicînd: «Beți, dintru acesta toți. Acesta este Singele Meu, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor. Aceasta să o faceți într-o pomînire a Mea, căci ori de cîte ori veți mîncă pîinea aceasta și veți bea din paharul acesta, moartea Mea vestiți, pînă ce voi veni».

Urmează apoi rugăciunea de invocare a Sfîntului Duh pentru prefacerea Sfîntelor Daruri: «Te rugăm (Doamne), să privești cu bunăvoință spre darurile acestea, ce sînt puse înaintea Ta, Tu, Dumnezeule care n-ai trebuință de nimic, și să le primești cu bună plăcere spre cinstea Hristosului Tău, și să trimiți peste jertfa aceasta Duhul Tău cel Sfînt, martorul patimilor Domnului Iisus ca să facă pîinea aceasta Trup al Hristosului Tău și paharul acesta Singe al Hristosului Tău, pentru ca cei ce se vor împărtași din ele să fie întăriți în credință și să dobîndească iertarea păcatelor».

După rugăciunea de invocare a Sfîntului Duh, liturghisorul rostea o altă rugăciune, numită a «dipticelor», pentru credincioșii care erau de față precum și pentru toată Biserica cea de la margini și pînă la margini și pentru toată episcopia care drept învață «cuvîntul adevărului»; se ruga apoi pentru sine însuși și pentru toată preoțimea, ca înțelepțindu-i pe toți să-i umple de Duhul Sfînt; pentru conducătorii Statului; pentru toți sfinții... și pentru întreaga lume, spre lauda Domnului Hristos...

Rugăciunea euharistică din cartea a opta a Constituțiilor Apostolice, așa cum am văzut mai sus, este foarte asemănătoare cu cea din liturghiile ortodoxe de astăzi, în special cu cea din Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare³⁴. Acest lucru ne îndreptățește să spunem că Biserica Ortodoxă nu numai că a păstrat cu multă sfințenie adevărul de credință curat, dar a căutat ca prin forme văzute, prin cultul ei, să-l facă viabil în viața credincioșilor, Sfînta Euharistie fiind «misterul prezenței celei mai depline și a lucrării celei mai eficace a lui Iisus Hristos în Biserica Sa și prin ea în lume».

5. Rugăciunea Sfîntei Jertfe din Liturghiile ortodoxe de astăzi

Forma de astăzi a rugăciunii Sfîntei Jertfe din Liturghiile bizantine, nu reprezintă o creație proprie a celor doi Sfîinți Părinți, ci atît Sfîntul Ioan Hrisostom cît și Sfîntul Vasile cel Mare nu au făcut altceva decît să adapteze sau să prelucreze forme mai vechi, existente în uz în provinciile în care își exercitau misiunea lor sacerdotală. Teologul L. Bouyer³⁵ este de părere că cei doi autori au dat o formă nouă rugăciunilor din Liturghia Sfîntului Iacob și din cea a Sfîntului Marcu, cea din urmă săvîrșindu-se în Egipt.

33. A se vedea apropierea și asemănarea acestei rugăciuni cu cea din Liturghiile ortodoxe de azi.

34. Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, p. 230—235.

35. L. Bouyer, *op. cit.*, p. 272—274.

Sfântul Ioan Hrisostom ar fi adus la Constantinopol Liturghia care se săvârșea în provincia Antiohiei și deci care nu-i aparținea, dindu-i forma pe care o are astăzi, cu conținutul teologic și profund spiritual care i-a dat consistență și valoare³⁶.

Sfântul Vasile cel Mare ar fi făcut aproape același lucru în Cezareea Capadociei. Se pare, conform cercetărilor mai noi³⁷, că Sfântul Vasile cel Mare ar mai fi prelucrat și alte rugăciuni euharistice, păstrate, desigur cu adăugiri ulterioare, în versiunea armeană (păstrată într-o variantă din sec. V) pe cea păstrată în Liturghia Bisericii Copte de astăzi și pe cea din Liturghia Bisericii Etiopiene.

Rugăciunea euharistică din Liturghia Sfântului Vasile cel Mare a fost adusă la Constantinopol de Sfântul Grigorie de Nazianz unde a rămas multă vreme în uz, deci înainte de venirea în scaunul de patriarh a Sfântului Ioan Hrisostom³⁸.

Faptul că această rugăciune este mai mare decât cea din Liturghia Sfântului Ioan Hrisostom, lasă să se înțeleagă că ea reprezintă o condensare a unui text mult mai bogat, foarte apropiat, din punct de vedere al conținutului, cu acela din cartea a opta a Constituțiilor Apostolice³⁹. Autorul a căutat să imprime un caracter biblic, cu deosebire în redarea atributelor lui Dumnezeu. De asemenea și imaginile prin care redă istoria sfântă a mântuirii, precum și cele prin care este invocată pronia divină, au un pronunțat caracter biblic. Din punct de vedere atât al conținutului cât și al structurilor, aceste rugăciuni euharistice au o unitate desăvârșită ceea ce ne dă certitudinea că ele au o sursă comună.

Ecfonisele așezate între rugăciunile acestor anafore în anumite momente, nu indică existența mai multor rugăciuni, ci numai delimitează momentele lor principale⁴⁰.

Ca structură, rugăciunea Sfintei Jertfe se poate împărți în patru părți și anume: rugăciunea de mulțumire, anamneza, epicleza și rugăciunea de mijlocire sau a dipti-celor.

A. Rugăciunea de mulțumire

După ce preotul, împreună cu credincioșii, au rostit mărturisirea credinței ortodoxe — Crezul — urmează indemnul pe care preotul îl adresează tuturor: «Să stăm cu frică, să luăm aminte Sfînta Jertfă în pace a o aduce!». Prin aceasta preotul îndeamnă pe credincioși la păstrarea cu fermitate și sfințenie a credinței lor și să ia aminte cu mai multă atenție la săvârșirea Sfintei Euharistii. Nicolae Cabasila⁴¹ amintește, în explicarea acestui indemn, cuvintele Sfintei Scripturi: «Dacă prezinți darul tău la Altar... împacă-te mai întâi cu fratele tău și după aceea vino și prezintă-l...» (Matei V, 23—24). La acest indemn credincioșii răspund: «Mila păcii, jertfa laudei!», acestea fiind jertfa plăcută lui Dumnezeu.

În continuare, prin indemnul: «Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh...», preotul se adresează în rugăciunea sa lui Dumnezeu în Treime: Fiului, care s-a răstignit pentru întreaga lume, I se

36. *Ibidem*, p. 274.

37. A. Baumstarck, *Liturgie comparée*, p. 58—59; H. Engberding, *Das Eucharistische Hochgebet der Basilios Liturgie*, Münster im Westf, 1931, LXXXV; L. Bouyer, *op. cit.*, p. 281—282.

38. L. Bouyer, *op. cit.*, p. 281—283; A se vedea și: B. Bobrinsky, *Liturgie et ecclésiologie trinitaire de Saint Basile*, în «Eucharistie d'Orient et de l'Occident», éd. du Cerf, Paris, VII, 1970, p. 197—240.

39. L. Bouyer, *Idem*.

40. Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Liturghiile bizantine*, p. 86.

41. Nicolae Cabasila, *op. cit.*, p. 171.

cere harul Său, Tatălui, care a trimis în lume pe Fiul Său, dragostea Sa nemărginită, iar Sfântului Duh, «bogat în milă» (Efeseni II, 4) împărtășirea din darurile Sale⁴². Nicolae Cabasila precizează că preotul nu cere ca aceste daruri să fie date credincioșilor pentru că ele au fost date prin venirea Mântuitorului în lume, ci ca toți credincioșii să le păstreze permanent⁴³. De aceea preotul spune în indemnul său: «... să fie cu voi cu toți».

Preotul rostește acum prima parte a rugăciunii de mulțumire, adresându-se credincioșilor tocmai cu acest indemn: «Să mulțumim Domnului!», la care ei răspund: «Cu vrednicie și cu dreptate...». Apoi preotul se roagă pentru toate binefacerile pe care Dumnezeu le-a dăruit oamenilor «... Tu din neființă la ființă ne-ai adus pe noi și, căzind noi, iarăși ne-ai ridicat și nu Te-ai depărtat toate făcându-le pînă ce ne-ai suit în cer și ne-ai dăruit împărăția Ta ce va să fie. Pentru toate acestea mulțumim Ție și Unuia-Născut Fiului Tău și Duhului celui Sfânt pentru toate pe care le știm și pe care nu le știm; pentru binefacerile Tale cele arătate și cele nearătate, ce ni s-au făcut nouă»⁴⁴. La sfîrșitul acestei rugăciuni preotul se roagă și pentru sine însuși, mulțumind pentru că Dumnezeu l-a învrednicit să săvîrșească această Sfîntă Jertfă și îndeamnă pe credincioși să cînte, cu toții, imnul serafimic, zicînd: «Cîntare de biruință, cîntînd, strigînd...».

Caracterul doxologic și de mulțumire este mult mai evident în rugăciunea euharistică din Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare, unde expunerea atributelor divine este mult mai amănunțită: «... Cel ce este fără de început, nevăzut, neajuns, necuprins, neschimbat, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, al marelui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru, nădejdea noastră care este Chipul bunătății Tale, pecete asemenea chipului, care întru Sine Te arată pe Tine, Tată, Cuvînt, Dumnezeu adevărat, Întelepțiune mai înainte de veci, viață, sfințenie, putere, lumina cea adevărată, prin care s-a arătat Sfîntul Duh, Duhul adevărului... puterea cea făcătoare de viață». Rugăciunea continuă cu o recapitulare a binefacerilor divine, pe care le enumeră în ordine cronologică și anume: creația omului, căderea în păcat și vestirea unuia mîntuitor («... grăitu-ne-ai nouă prin gura proorocilor, slujitorii Tăi, mai înainte vestindu-ne mîntuirea ce avea să fie...»), trimiterea în lume a Mîntuitorului Hristos, nașterea, moartea și învierea Sa.

Rugăciunea de mulțumire, după conținutul ei, se împarte în două părți: prima parte este adresată lui Dumnezeu-Tatăl și este denumită *teologică*, iar a doua se adresează Fiului și se numește *hristologică*⁴⁵.

În anafora Sfîntului Ioan Hrisostom, rugăciunea hristologică este mult mai concentrată decît cea din anafora Sfîntului Vasile cel Mare. Sfîntul Vasile redă în această rugăciune întreaga viață și operă mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos, așa încît putem spune că aici întîlnim un adevărat rezumat al doctrinei hristologice și soteriologice. Structura acestei rugăciuni urmărește o ordine cronologică și logică.

«Iar cînd a venit plinirea vremii ne-ai grăit nouă prin Fiul Tău, prin care și veacurile le-ai făcut: Care, fiind strălucirea slavei Tale și chipul ipostasului Tău și purtînd toate cu cuvîntul puterii Sale nu răpire a socotit a fi asemenea Ție, lui Dum-

42. *Ibidem*, p. 172—173.

43. *Ibidem*, p. 173.

44. *Liturghierul*, Editura Institutului biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1956, p. 144.

45. Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Liturghiile bizantine*, p. 86.

nezeu-Tatăl, ci Dumnezeu fiind mai înainte de veci pe pământ s-a arătat și cu oamenii a petrecut...». După ce se amintește de cheneză, arătând că s-a făcut «asemenea cu chipul smeritului nostru trup», pentru ca printr-un om născut din femeie să se redobândească mîntuirea, urmează o prezentare a chipului în care Domnul Hristos «s-a dat pe Sine schimb morții», amintind de moartea Sa pe Cruce și de învierea din morți.

Rugăciunea hristologică se încheie cu rostirea cuvintelor de instituire a *sîntei euharistii*, aceasta fiind și punctul ei culminant.

B. Anamneza

Anamneza reprezintă cel de al doilea moment important al rugăciunii Sîntei Jertfe, în care preotul slujitor face o recapitulare a operei mîntuitoare, arătînd că această jertfă nesingeroasă este adusă de Biserică, lui Dumnezeu pentru tot ceea ce Dumnezeu a făcut pentru noi. «Aducîndu-ne (μὲμνημένοι) deci aminte de această poruncă mîntuitoare și de cele ce s-au făcut pentru noi: de Cruce, de groapă, de învierea cea de a treia zi, de suirea la ceruri...». Rugăciunea se încheie cu ecfonisul: «Ale Tale dintru ale Tale, Ție îți aducem de toate și pentru toate!»

C. Epicleza euharistică

Epicleza euharistică sau rugăciunea de invocare a Sfîntului Duh reprezintă partea centrală și punctul culminant al rugăciunii Sîntei Jertfe. Liturghisitorul se roagă lui Dumnezeu să trimită Duhul Său cel Sfînt peste darurile puse înainte și să le transforme prin puterea Sa cea dumnezeiască în însuși Trupul și Sîngele Domnului Hristos. «Încă aducem Ție această slujbă duhovnicească și fără de sînge și Te chemăm, Te rugăm și cu umilință la Tine cădem: trimite Duhul Tău cel Sfînt peste noi și peste aceste daruri ce sînt puse înainte. Și fă, adică piinea aceasta cîstit Trupul Hristosului Tău, iar ceea ce este în potirul acesta cîstit Sîngele Hristosului Tău, prefăcîndu-le cu Duhul Tău cel Sfînt, amin, amin, amin».

Astfel, primele două rugăciuni, cea de mulțumire și anamneza sînt două momente premergătoare în vederea prefacerii darurilor în Trupul și Sîngele Domnului, iar rugăciunea dipticilor constituie scopul către care tinde întreaga Sfîntă Jertfă și anume sfințirea credincioșilor, realizîndu-se astfel comuniunea deplină cu Hristos⁴⁶.

Din acest moment darurile de piine și vin sînt însuși Trupul și Sîngele Mîntuitorului, «acest Trup care a fost răstignit, torturat, care a îndurat scuipări, care a gustat fiere. Tot astfel vinul a devenit Sîngele Său...»⁴⁷.

Așa cum am văzut mai sus, Epicleza euharistică a fost din totdeauna nucleul Sfîntei Liturghii și al cultului creștin. Prin rugăciunea de invocare a Sfîntului Duh, Darurile se prefac în Trupul și Sîngele Mîntuitorului. Preotul slujitor, rugîndu-se ca Dumnezeu să trimită Duhul Său cel Sfînt peste Darurile puse înainte nu se încrede în puterea rugăciunii sale, ci în puterea lui Dumnezeu, care a promis că va fi cu noi pînă la sfîrșitul veacurilor, spune Nicolae Cabasila⁴⁸. Preotul, abandonîndu-se pe sine recurge la Dumnezeu, recunoaște neputința lui și este încredințat de puterea lui Dumnezeu⁴⁹.

46. Idem, *Liturghierul explicat*, p. 243; a se vedea și Nicolae Cabasila, *Tilcuirea Dumnezeieștii Liturghii*, trad. de Diac. Ene Braniște, București, 1946, p. 77—80.

47. Nicolae Cabasila, *Explication de la Divine Liturgie*, trad. et notes de S. Salaville, 20 éd. munie du texte grecque, revue et augmentée par R. Bornert, J. Gouillard et P. Péricon, éd. du Cérif, Paris, 1967, p. 176—177.

48. *Ibidem*, p. 179—190.

49. *Ibidem*, p. 183.

Duhul Sfânt coboară și preface darurile în Trupul și Singele Domnului numai ca răspuns la epicleza Bisericii, a comunității. «Numai Biserica, sau comunitatea de credință și de dragoste în care sălășluiește Hristos prin Duhul Sfânt poate primi continuu pe Duhul Sfânt (il poate cere efectiv și îi stă deschisă), care săvârșește prefăcerea darurilor în Trupul și Singele lui Hristos și a Bisericii însăși în Trupul și Singele lui Hristos, unificându-o și ducând-o la o treaptă mai sus în asemănarea cu Hristos»⁵⁰. Iar această «sfințită lucrare a Euharistiei» o pot împlini numai slujitorii Bisericii, slujitori ai vieții de comunitate în Dumnezeu, «întăriți de puterea Duhului Sfânt pentru această slujbă a lui Dumnezeu și a comunității».

D. Diptice

Ultima parte a rugăciunii Sfintei Jertfe, fiind o rugăciune de mijlocire, s-a numit «*diptice*». Acum preotul liturghisitor se roagă ca toți cei care se împărtășesc cu Trupul și Singele Domnului să fie uniți cu Hristos într-unul și «același Duh Sfânt». Această rugăciune are în vedere scopul către care tinde Sfânta Jertfă și anume reînnoirea și aducerea pe o nouă treaptă a comuniunii credincioșilor în Hristos prin Duhul Sfânt, precum și a întregii Biserici. Astfel preotul se roagă mai întâi «pentru cei adormiți întru credință: strămoși, părinți, patriarhi, prooroci, apostoli, propovăduitori, evangheliști, mărturisitori, mucenici... și pentru tot sufletul cel drept credincios care s-a săvârșit întru credință», pentru Sfântul Ioan Botezătorul, pentru Sfinții Apostoli; pentru «toți episcopii ortodocși; pentru Sfânta Sobornicească și Apostolicească Biserică; pentru conducătorii statului nostru și pentru ierarhii locului respectiv. Iar la sfârșitul acestei rugăciuni este pomenită Maica Domnului: «Mai ales pentru Prea Sfânta curata...»⁵¹.

II. Rugăciunea Sfintei Jertfe (Canonul Euharistic) în Missa romano-catolică

În Missa romano-catolică, rugăciunea euharistică se împarte în două părți: prefața al cărei text este valabil și rugăciunea propriu-zisă, denumită «*Canonul roman*», cu text stabilit (invariabil).

1. **Prefața** — este o rugăciune de laudă prin care se face introducerea rugăciunii euharistice propriu-zise⁵². Ea este adresată lui Dumnezeu-Tatăl, care a trimis în lume pe Fiul Său pentru «a deschide calea mântuirii veșnice, pentru ca la a doua venire în strălucirea măririi Sale, să primim bunurile făgăduite...»⁵³. Această rugăciune se încheie cu *cântarea sferafimică*: «Sfânt, Sfânt, Sfânt...» (*Sanctus*).

Separția prefeței de canonul euharistic propriu-zis s-a datorat intrupării aparente prin cântarea «*Sanctus*», la care se asociau toți credincioșii⁵⁴, precum și datorită faptului că ea este variabilă după sărbători și timpurile liturgice. Această separație s-a produs în Evul Mediu și continu să existe și astăzi în toate sacramentariile⁵⁵.

La început, Prefața euharistică era mult mai lungă, în cursul ei enumerându-se, în ordine cronologică toate binefacerile divine începând cu creația, apoi istoria sfințită a Vechiului Testament, iar la sfârșit se făcea pomenirea Sfinților Îngeri.

50. Pr. Prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 546—547.

51. *Liturghierul*, ed. Institutului Biblic, p. 144—146.

52. A. Dumas, *Les nouvelles prêtices du Missel romain*, în «*Maison Dieu*», nr. 94, 2-ème trim., 1968, p. 160—161.

53. *Rînduiala Sfintei Liturghii*, traducerea românească editată de Arhiepiscopia romano-catolică, București, 1970, p. 86.

54. Adr. Fortescue, *op. cit.*, p. 416—417.

55. *Ibidem*.

În anumite perioade numărul acestor prefețe era foarte mare, fiecare zi liturgică avînd prefața ei proprie foarte curioasă pentru conținutul lor, în care predomină o accentuată notă personală, sentimentală chiar, opusă tonului sobru și măsurat al ritului liturgic roman⁵⁶. Cu vremea însă, numărul lor s-a diminuat considerabil. Sacramentariul Gregorian cuprindea doar 10 prefețe iar cel Gelasian 53 proprii unor sărbători mari, plus cele comune.

Conciliul al II-lea de la Vatican, avînd în vedere necesitățile de ordin pastoral a hotărît revizuirea totală a prefețelor existente, precum și adăugarea a încă opt prefețe, ținîndu-se seama de faptul că ele trebuie să corespundă specificului și tradiției liturgice romane⁵⁷.

În prezent, Misselul roman cuprinde un număr de 19 Prefețe proprii sărbătorilor mari și unor perioade liturgice (Postul Crăciunului, Sfintele Paști etc.), două prefețe comune, una pentru cei răposați, al căror conținut exprimă specificul sărbătorii sau al solemnității respective⁵⁸, și una specifică celei de a patra rugăciuni euharistice.

2. **Canonul** — sau rugăciunea euharistică propriu-zisă, reprezintă partea cea mai importantă. Denumirea de «Canon» a fost dată rugăciunii euharistice mai tîrziu. La început s-a folosit termenul de «prex», apoi cel de «sacrificiorum orationis» întilnit la Tertulian sau cel de «actio gratiorum» sau «regula», «legitimum», «secretum missae» etc⁵⁹. Cu vremea însă, s-a impus termenul de «Canon», care exprimă ideea de «normă legitimă», regula fermă, forma fixă atît din punct de vedere al conținutului doctrinal cît și ca formă pe care trebuie să o aibă rugăciunea de sfințire a darurilor.

Textul Canonului euharistic a fost fixat la Roma de către papa Damasus⁶⁰ care i-a dat o formă unică și invariabilă și, odată cu care au dispărut toate formele improvizate. Însăși denumirea a indicat obligația de a se folosi acest canon în toată Biserica. Această formă unică a canonului roman s-a menținut în Biserica romano-catolică pînă la Conciliul al II-lea de la Vatican⁶¹. Încă înainte de Conciliu, doi teologi de seamă ai Bisericii romano-catolice semnalizează în operele lor necesitatea revizuirii canonului roman și întocmirea mai multor rugăciuni euharistice alături de canon⁶².

C. Vagaggini sublinia defectele canonului existent, iar Louis Bouyer propunea o reinnoire și îmbunătățire a acestuia⁶³. Pe de altă parte și unul și celălalt propuneau folosirea mai multor rugăciuni euharistice alături de canon, pentru că, spunea Bouyer⁶⁴, «Euharistia ideală nu are o formă unică în tradiție, ci forme complementare care se completează una pe alta». Tot el propunea compunerea unor noi «rugăciuni euharistice», moderne în expresie dar tradiționale în formă și în conținut⁶⁵.

56. *Ibidem*, p. 419.

57. A. Dumas, *op. cit.*, p. 160—164.

58. Rînduiala Sfintei Liturghii (romano-catolică), p. 86—107, Iată care sînt cele 19 prefețe: prefața I-a și a II-a din postul Crăciunului; la Nașterea Domnului, la Epifanie, la duminicile din Postul Mare; prefața ferială din Postul Mare; a Sfintei Cruci; a Sfințelor Paști; la Înălțarea Domnului; «prefața în cinstea preasfintei inimii a lui Iisus»; «prefața pentru sărbătoarea Domnului nostru Iisus Hristos rege»; a I-a și a II-a din duminicile de peste an; «în cinstea preasfintei Euharistii»; a Maicii Domnului; în cinstea Sfîntului Iosif; a Sfinților Apostoli; a I-a și a II-a comune și prefața pentru cei răposați.

59. Adr. Fortescue, *op. cit.*, p. 426.

60. *Ibidem*.

61. L. Bouyer, *Eucharistie — Théologie et spiritualité de la prière eucharistique*, Paris, Desclée, 1966, 454 p. și Cyrien Vagaggini, *Le Canon de la Messe et la réforme liturgique*, trad. în fr. de A. M. Rouquet și Ph. Rouillard, Paris, éd. du Cerf, 1967, 200 p.

62. *Norme pentru folosirea rugăciunilor euharistice*, în «Maison Dieu», nr. 94, 1968, p. 38—939.

63. A se vedea și lucrările citate mai sus.

64. L. Bouyer, *Eucharistie...*, p. 437.

65. *Ibidem*, p. 439.

În perioada celui de al doilea Conciliu de la Vatican se făcea tot mai simțită și dorința credincioșilor de a asculta Missa în limbile lor materne. Or traducerea canonului existent pune probleme de ordin stilist, anumite pasaje neputînd fi traduse cu exactitatea necesară redării conținutului doctrinar⁶⁶. În felul acesta se impune compunerea unor noi rugăciuni euharistice precum și revizuirea canonului existent. Propunerea a și fost făcută în Conciliu la 20 iulie 1966 de Cardinalul Lercaro. Luîndu-se imediat în discuție această propunere, s-a hotărît «compunerea sau regăsirea a două sau trei rugăciuni euharistice care să fie plasate după canonul roman, acesta rămînd neschimbat, cu condiția ca aceste rugăciuni să respecte întru totul genul ritului roman și să se armonizeze cu ansamblul Liturghiei latine.

În primăvara anului următor, între 10—19 aprilie 1967 comisia, care s-a ocupat cu ducerea la îndeplinire a hotărîrii luate la 20 iunie 1966, a prezentat două formulare mai vechi sau «antice», o adaptare a anaforei lui Ipolit romanul și o traducere a anaforei Sfîntului Vasile cel Mare, precum și două formulare noi: una care să poată fi folosită zilnic și alta în care era înfățișată «economia Sfîntă a mîntuirii»⁶⁷. În urma analizării lor la 14 aprilie 1967 s-a hotărît folosirea, a numai trei din aceste rugăciuni și anume: anafora lui Ipolit Romanul și cele două rugăciuni noi. În ceea ce privește folosirea anaforei Sfîntului Vasile cel Mare, Conciliul a hotărît ca asupra acesteia să se discute cu altă ocazie⁶⁸.

În felul acesta, după Conciliul al II-lea de la Vatican, în Biserica Romano-Catolică sînt întrebuițate patru rugăciuni euharistice: Canonul roman, care a rămas neschimbat, cu denumirea de rugăciunea euharistică I;⁶⁹ rugăciunea euharistică II, a lui Ipolit Romanul, întrebuițată cu precădere în zilele obișnuite din timpul săptămîinii sau în cazuri speciale; rugăciunea euharistică III întrebuițată în dumineci și sărbători și rugăciunea euharistică IV care, datorită conținutului ei, este indicată a se folosi la adunările de credincioși care cunosc mai profund Sfînta Scriptură⁷⁰.

Din punct de vedere al conținutului lor, cele patru rugăciuni euharistice sînt asemănătoare. Cu toate acestea, însă, fiecare dintre aceste rugăciuni au specificul și forma lor particulară. De aceea vom vedea, sumar care este conținutul fiecărei rugăciuni în parte.

A. Rugăciunea euharistică I sau canonul roman

Aceasta așa am amintit mai sus, în urma reformei liturgice de la Conciliul al II-lea de la Vatican a rămas neschimbată⁷¹.

După ce liturghisitorul a rostit rugăciunea de mulțumire și de laudă adresată lui Dumnezeu-Tatăl sau prefața zilei liturgice respective, imediat, rostește cu voce tare rugăciunea «Te igitur...»⁷², (Pe tine așadar...) prin care cere ca Dumnezeu să pri-

66. *Norme pentru folosirea rugăciunilor euharistice*, în «Maison Dieu», p. 39.

67. *Ibidem*, p. 39—40.

68. *Ibidem*.

69. *Rînduiala Sfîntei Liturghii*, ed. românească, p. 70. Această rugăciune se poate folosi totdeauna, însă este mai indicată în zilele în care există rugăciunea «În unire...» proprie sau la Liturghiile care au rugăciunea: «Te rugăm, așadar...» tot proprie. Se mai folosește și la sărbătorile Sfîntilor Apostoli și la cele ale Sfîntilor menționați chiar în rugăciune.

70. *Ibidem*, p. 71.

71. *Ibidem*, p. 25. Rugăciunile euharistice cuprind șapte părți și anume: *rugăciunea de mulțumire și preamărire* — prefața; *aclamarea*, la sfîrșitul căreia se cîntă imnul: «Sfînt, Sfînt, Sfînt...»; *epicleza*; *roștirea cuvintelor de instituire*; *anamneza*; *oferirea darurilor și rugăciunea de mijlocire sau dipticile*.

72. *Ibidem*.

mească și să binecuvinteze Darurile puse înainte, pentru Biserica «Sfintă catolică», pe care să o păzească și să o unească și să o cirmuiască «pe întreg pământul» împreună cu papa, episcopul locului și «toți dreptcredincioșii și mărturisitorii credinței catolice și apostolice».

Urmează apoi rugăciunea: «Memento Domine...» (Adu-ți aminte Doamne...), denumită «*commemoratio pro vivis*» în care liturghisitorul se roagă și pomenește pe credincioșii de față, «pentru care a fost adusă» această jertfă de laudă «cât și pentru toți credincioșii de pretutindeni».

Urmează apoi rugăciunea «în unire...» în care se face pomenirea Prea Sfintei Fecioare Maria, a Sfintului Iosif, a Sfinților Apostoli și a tuturor Sfinților, «prin rugăciunile și vredniciile» cărora Dumnezeu să dăruiască în toate împrejurările ocrotirea și ajutorul Său. Prin faptul că în acest moment are loc pomenirea sfinților la anumite sărbători și timpuri liturgice, această rugăciune are un conținut specific făcându-se amintire de evenimentul sfânt sau de ziua Sfintului din ziua respectivă ⁷³.

Rugăciunea «în unire...» este urmată de o altă rugăciune de pomenire în care liturghisitorul, după ce s-a rugat ca Dumnezeu să primească cu bunăvoință jertfa «întregii Biserici», cere ca toți credincioșii ei să fie «primiți în ceata aleșilor săi» ⁷⁴. Prin conținutul ei, face parte din rugăciunile speciale de consacrare a Darurilor. De aceea, la terminarea ei se rostește rugăciunea «*Quam oblationem tu...*» considerată, în teologia romano-catolică epicleza euharistică ⁷⁵.

În continuare urmează *rostirea cuvintelor de instituire* a Sfintei Euharistii în urma căreia are loc prefacerea darurilor în Trupul și Sângele Domnului ⁷⁶.

După rostirea cuvintelor de instituire, liturghisitorul rostește trei rugăciuni, care, după conținutul lor, constituie o continuare a rugăciunii: «*Hanc igitur...*», care a fost rostită înainte de momentul prefacerii darurilor.

În prima rugăciune, «unde et memores...» se amintește «de fericita pătimire, de învierea din morți și de marea înălțare la ceruri a Domnului Iisus Hristos, pentru care se oferă această jertfă sfântă, nepătată, piinea sfântă a vieții fără de sfârșit și potirul mântuirii veșnice».

În a doua rugăciune, «supra quae...» liturghisitorul se roagă lui Dumnezeu ca această jertfă să fie primită precum a primit «darurile dreptului» Abel și jertfa patriarhului Avraam, sau cum a primit jertfa marelui preot Melchisedec, deci ca pe «o jertfă sfântă, prinos nepătat».

Aceste două rugăciuni formează partea care ca și-n liturghiile bizantine, se numește *anamneză*.

În sfârșit a treia rugăciune, «*supplices Te rogamus*» care încheie seria acestor rugăciuni, are un conținut foarte asemănător cu epicleza euharistică din anafora or-

73. *Ibidem*, p. 109—111. Rugăciunea «În unire...» este deosebită la: Nașterea Domnului și în timpul octavei, la Epifania Domnului, la Liturghia de seară din Joia Mare; din ajunul Sfințelor Paști și pînă la duminica «albă» exclusiv; la Înălțarea Domnului și la Duminica Ruseliilor. 74. *Ibidem*, p. 111.

75. *Ibidem*, «Te rugăm, Dumnezeule, să binevoiești a face această jertfă în toate binecuvîntată, ție sfîntită, bine primită, vrednică și plăcută ție, pentru ca să devină pentru noi Trupul și Sângele preaiubitului tău Fiu, Domnul nostru Iisus Hristos» (p. 112). A se vedea la Adr. Fortescue, *op. cit.*, p. 437—439.

76. A se vedea în legătură cu această problemă partea de la sfîrșit a acestei lucrări, unde este tratată în mod special.

doxă⁷⁷. După ce liturghisorul a rostit cele două rugăciuni în care s-a rugat ca Darurile să fie primite ca o jertfă bineplăcută, acum se roagă ca «jertfa aceasta să fie adusă prin mîinile Sfîntului Său Înger pe altarul cel ceresc pentru ca toți care se vor împărtăși cu «Prea Sfîntul Trup și Sînge», să primească binecuvîntarea și harul ceresc. Ultima parte a canonului o formează rugăciunea dipticelor sau a pomenirilor și doxologia. Mai întîi se rostește o rugăciune pentru cei răposați, ca Domnul să-i odihnească în «fericirea, lumina și pacea lui Hristos». Apoi, preotul, se roagă pentru întreaga preoțime ca să-i facă părtași și a-i uni cu Sfinții Săi Apostoli și Martiri, precum și cu toți Sfinții.

Doxologia «per ipsum...», reprezintă o concluzie finală a tuturor rugăciunilor Canonului, inspirată din Epistola către Romani (XI, 36)⁷⁸. Această doxologie este comună tuturor rugăciunilor euharistice.

B. Rugăciunea euharistică II

Aceasta, așa cum am spus este o adaptare a anaferei lui Ipolit Romanul, care datează de la începutul secolului al III-lea⁷⁹.

Anafora din «Tradiția Apostolică» a lui Ipolit Romanul «a devenit celebră în Occident», începînd cu secolul nostru odată cu publicarea palimpsestului latin de la Verona în 1900 de către Hauler. De acum înainte ea a fost apreciată și cunoscută, influențînd din 1930 «diversele revizuirii ale rugăciunii euharistice făcute în Bisericile reformate»⁸⁰.

Avîndu-se în vedere valoarea ei deosebită, rugăciunea euharistică a lui Ipolit Romanul a fost adaptată la nevoile actuale ale Bisericii romano-catolice pentru a fi folosită alături de Canonul Roman. În acest sens s-au introdus, cîntarea îngerească: «Sfînt, Sfînt, Sfînt...» și rugăciunile de mijlocire, care lipseau.

Din punct de vedere al structurii ei, această rugăciune cuprinde șase părți.

Prima problemă pe care o punea adaptarea anaferei lui Ipolit la uzul actual era de a determina locul potrivit unde să se poată insera cîntarea «Sfînt, Sfînt, Sfînt...». Dat fiind faptul că se luase hotărîrea de principiu de a se introduce în fiecare rugăciune euharistică o epicleză înainte de consacrarea darurilor, s-a hotărît ca prima parte a rugăciunii să fie inserată în prefață⁸¹, iar după aceea să se cînte «Sanctus...». Textul acestei prime părți a rugăciunii lui Ipolit a fost scurtat destul de mult, căuțîndu-se să se înlătore formulele și cuvintele care nu mai corespundeau⁸². În forma actuală această primă parte este o rugăciune de mulțumire pentru creație, «pentru întruparea Cuvîntului și pentru răscumpărarea adusă oamenilor prin moartea și învierea lui Hristos»⁸³.

La sfîrșitul acestei rugăciuni s-a adăugat concluzia «et ideo...» (de aceea împreună cu Îngerii și cu toți Sfinții, proslăvim mărirea Ta, zicînd într-un glas) care introduce cîntarea: «Sanctus...».

77. A se vedea în acest sens comentariile lui Nicolae Cabasila, *op. cit.*, p. 160—180; Adr. Fortescue afirmă «că se pot stabili paralele foarte asemănătoare între frazele lor și ale altora care se întîlnesc în diverse pasaje ale Liturghiei în alte rituri» și că aceste rugăciuni ar constitui fragmente dintr-o rugăciune mai veche, folosită la alcătuirea canonului roman (*op. cit.*, p. 426).

78. «Prin Hristos, cu Hristos și în Hristos, Tîe Dumnezeule, Tată atotputernic, în unire cu Duhul Sfînt, toată cîntea și mărirea în toți vecii vecilor».

79. Pierre Jounel, *Les Trois nouvelles prières*, în «Maison Dieu», nr. 94, 2-ème trim., 1968, p. 45.

80. *Ibidem*.

81. *Ibidem*, p. 46—47.

82. *Ibidem*, p. 47.

83. *Ibidem*, p. 49.

După rostirea acestei prefețe, care poate fi înlocuită cu oricare alta, corespunzătoare timpului liturgic, începe rugăciunea euharistică propriu-zisă.

1. «*Vere sanctus...*» (Cu adevărat Sfânt ești, Doamne, izvorul a toată sfințenia...) este o rugăciune de invocare a lui Dumnezeu, care precede prima epicleză: «Te rugăm, așadar, sfințește darurile acestea cu roua Duhului Tău, ca ele să devină pentru noi Trupul și Sângele Domnului nostru Iisus Hristos».

2. Urmează apoi rostirea *cuvintelor de instituire*, care, în conformitate cu hotărârea luată de a se reproduce cuvintele Domnului, în cele trei rugăciuni euharistice, după o formă identică a trebuit să fie reformulată.

3. *Anamneza* este o reproducere, aproape literală a textului din rugăciunea lui Ipolit, adăugându-se doar «*panem vitae*» (pîinea vieții) în loc de «*panem*» și «*calicem salutis*» în loc «*calicem*»⁸⁴.

4. După rostirea acestei rugăciuni, în care s-a făcut pomenire de moartea și învierea Domnului Hristos, are loc a doua rugăciune de invocare sau a *doua epicleză*: «*et suplices deprecamur...*» (Te rugăm cu umilință să ne unească Duhul Sfânt pe noi, care ne facem părtași de Trupul și Sângele lui Hristos).

Din epicleza euharistică a lui Ipolit, nu s-a reținut decât această rugăciune de cerere, «*îndepărtîndu-se rugăciunea de trimitere a Duhului Sfânt*» asupra Sfințelor Daruri, care, după planul noilor formulare euharistice, este obiectul primei epicleze⁸⁵.

5. Ultima parte a acestei rugăciuni euharistice o formează *rugăciunile de mijloc*. De fapt aceste rugăciuni încep odată cu a doua epicleză, în care liturghisitorul cere ca Dumnezeu «*să unească pe toți cei care s-au împărtășit într-un singur trup*»⁸⁶.

Mai întîi se rostește o rugăciune pentru Biserică, «*Racordare, Domine, Ecclesiae tuae...*» (Adu-ți aminte, Doamne, de Biserica Ta răspîdită în întregul pămînt), în care preotul cere ca Dumnezeu să-și aducă aminte de Biserica Sa și să o desăvîrșească în dragoste.

Apoi, se rostește o rugăciune pentru morți, pomenindu-se mai întîi cei care au răposat în ziua respectivă iar după aceea toți cei care «*au adormit în nădejdea învierii*» și «*cei care au răposat în milostivirea Sa*», pentru ca toți la un loc «*să se bucure de lumina feții Sale*».

În sfîrșit, a treia rugăciune și ultima, este închinată Sfintei Fecioare Maria, Sfinților Apostoli precum și tuturor Sfinților cerînd ca toți cei vii să fie făcuți părtași ai vieții veșnice spre lauda lui Dumnezeu-Tatăl, prin Iisus Hristos.

6. Atît canonul roman cit și celelalte rugăciuni euharistice se încheie cu o doxologie care este romană.

C. Rugăciunea euharistică III

Reprezintă o prelucrare a unui proiect de Canon Roman, pe care C. Vagaggini l-a propus a fi folosit alături de Canonul Roman, propriu-zis, în lucrarea sa, «*Le Canon de la Messe et la réforme liturgique*», p. 122 pînă la 131⁸⁷.

84. «*Aducîndu-ne, așadar, aminte de moartea și învierea Fiului Tău, îți oferim, Doamne, pîinea vieții și potirul mîntuirii, mulțumindu-Ți că ne-ai învrednicit să stăm înaintea Ta și să slujim Ție*».

85. Pierre Journel, *op. cit.*, p. 51, Iată textul în limba latină, al epiclezei lui Ipolit: «*Et petimus ut mittas Spiritum tuum sanctum in oblationem sanctae Ecclesiae; in unam congregans des omnibus qui percipiunt sanctis in repletionem Spiritus Sancti, ad confirmationem fidei in veritate*» (p. 51).

86. *Ibidem*. 87. *Ibidem*, p. 53—61.

Întrucit această rugăciune euharistică nu are prefață proprie poate fi utilizată cu oricare alta în funcție de timpul și ziua liturgică.

Ca și cea precedentă, după conținutul ei, această rugăciune cuprinde șase părți și anume: «Vere sanctus...», prima epicleză, rostirea cuvintelor de instituire, anamneza, a doua epicleză și rugăciunile de mijlocire sau dipticile.

1. «Vere sanctus...» este o rugăciune de mulțumire adusă lui Dumnezeu, care prin Fiul Său, Domnul nostru Iisus Hristos și prin lucrarea Duhului Sfânt a adus din neființă la ființă pe toate și le sfințește: care fără încetare adună pe poporul Său drept credincios, de la un capăt la altul al pământului.

La compunerea acestei rugăciuni s-a avut în vedere conexiunea ei cu prefața, al cărei conținut, de fapt, îl continuă.

2. *Urmează prima epicleză* al cărei conținut este foarte scurt și concis: «De aceea, Doamnă, Te rugăm cu umilință să trimiți pe Duhul Tău care să sfințească Darurile ce Ți le oferim pentru ca ele să devină Trupul și Singele Fiului Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, din a cărui poruncă săvârșim aceste Taine»⁸⁸.

3. *Rostirea cuvintelor de instituire*, așa cum am amintit se face după o formulă comună și celorlalte două rugăciuni euharistice. Între ele nu este decît o mică diferență, «în descrierea gesturilor lui Iisus», și mai ales în ceea ce privește formula inițială. Astfel, în rugăciunea euharistică II se spune: «Qui passioni voluntariae tuae tradere-tur»; rugăciunea a IV reia textul din Evanghelia Sfîntului Ioan: «Cum hora venisset... in finem dilexit eos...», iar în rugăciunea a treia s-a întrebuintat o imagine paulină: «In qua nocte tradebatur...» (I Corinteni XI, 23).

4. *Anamneza* este constituită din două părți distincte și anume: amintirea Patimilor Învierii și Înălțării la cer a Mintuitorului Hristos și oferirea jertfei euharistice.

Prima parte, terminîndu-se cu amintirea celei de a doua veniri a Mintuitorului, vine să confirme caracterul paulin al noilor rugăciuni euharistice⁸⁹.

5. *A doua epicleză* este de o factură destul de complexă. De aceea, pentru analiza ei a fost împărțită în patru părți. În prima parte este bine marcată unicitatea sacrificiului lui Hristos. Sacrificiul euharistic actualizează această jertfă a lui Hristos, ea fiind în același timp o ofrandă a Bisericii: «respicere in oblationem ecclesiae tuae».

În partea a doua liturghisitorul cere ca Dumnezeu să-i unească cu Hristos pe toți cei care se împărtășesc cu Trupul și Singele Domnului, pentru ca în felul acesta unitatea Bisericii să se desăvîrșească.

Partea a treia și a patra sînt cuprinse într-o singură rugăciune. Preotul se roagă ca toți cei ce s-au împărtășit să devină un «prinos veșnic», pentru ca să dobîndească moștenirea cerească alături de aleșii Săi: Sfînta Fecioară Maria, Sfîntii Apostoli și toți sfinții.

6. *Rugăciunea de mijlocire* are un caracter foarte profund și semnificativ, ilustrîndu-se îndeosebi caracterul universal al jertfei lui Hristos: «Te rugăm, Doamnă, ca această jertfă a înpăciuirii noastre să fie de folos lumii întregi spre pace și mîntuire», spune liturghisitorul. După aceea se roagă ca Biserica să fie întărită în dragoste; pentru tot clerul precum și pentru toți creștinii de pretutindeni, iar la sfîrșit se citește o rugăciune pentru cei răposați.

88. *Ibidem*.

89. *Ibidem*, p. 57: «Aducîndu-ne așadar aminte, Doamnă, de pătimirea aducătoare de mîntuire a Fiului Tău, precum și de minunata lui înviere din morți și înălțarea la cer și așteptînd a doua lui venire, Ți oferim cu mulțumire această jertfă vie și sfîntă».

D. Rugăciunea euharistică IV

Incorporează prin conținutul ei doctrinar, sugestiile și propunerile lui Dom Casel din lucrarea sa intitulată «Le memorial du Seigneur»⁹⁰. Acesta face un studiu amănunțit asupra conținutului Sfintei Euharistii, încercând să desprindă rădăcinile iudeice și paralele elenistice⁹¹. Mai întâi arată că în Euharistie este o parte teologică, «o preamărare a lui Dumnezeu care este transcendentă», aceasta fiind comună și în păgânism. După aceea subliniază modul cum această teologie se dezvoltă într-o iconomie mintuitoare în istoria mântuirii. Această temă, subliniază autorul, este comună rugăciunii de binecuvântare la evrei⁹².

Euharistia creștină, însă prezintă o noutate absolută față de rugăciunea iudaică: iconomia pe care o celebrează culmină în intruparea cuvintului lui Dumnezeu, în moartea și în învierea lui Hristos⁹³.

Urmărint acest plan, a patra rugăciune euharistică are o structură deosebită față de celelalte fapt pentru care și prefața îi este proprie, ea făcând parte integrantă cu rugăciunea însăși. De aceea dată fiind această unitate, pentru studierea conținutului ei, se începe cu prefața care constituie partea teologică și se continuă cu «Vere sanctus...» care la rândul său constituie punctul de legătură între prefață și corpul propriu-zis al rugăciunii.

1. *Prefața* cuprinde trei momente principale și anume: preamărirea lui Dumnezeu, cel transcendent, Dumnezeu-Creatorul, și o laudă a creației însăși. În felul acesta, atit prin structura cit și prin conținutul ei, prefața urmează o înlănțuire logică.

Mai întâi are loc o preamărare a lui Dumnezeu, care deși transcendent, fără început și sfârșit, «locuind în lumină cea de necuprins «totuși» fiind bunătatea și izvorul vieții «a creat întreaga făptură pe care a binecuvântat-o și i-a dăruit fericirea slavei Sale»⁹⁴. Această preamărare a lui Dumnezeu, creator al universului, este exprimată îndeosebi «în aclamarea creaturilor invizibile, a nenumăratelor cete îngerești care slujesc pe Dumnezeu, ziua și noaptea, contemplând fără încetare lumina feții Sale». La această preamărare se asociază și oamenii și prin ei întreaga creație⁹⁵.

2. «*Vere sanctus...*» este o continuare a prefeței. Trecerea se face aproape pe nesimțite, folosindu-se «un vocabular identic»: «Te mărim pe Tine Părinte Sfint, căci mare ești și toate lucrările Tale cu înțelepciune și dragoste le-ai săvârșit».

«*Vere sanctus...*» cuprinde o mulțumire evocatoare a tuturor etapelor din istoria sfintă a mântuirii. Omul care a fost creat de Dumnezeu după chipul Său ca o coroană a făpturii, încredințându-i «grija lumii întregi», după căderea sa în păcat nu a fost lăsat «sub stăpînirea morții», ci Dumnezeu i-a venit în ajutor, dăruindu-i, «prin prooroci», nădejdea mântuirii. De aceea, la plinirea vremii a trimis ca Mîntuitor pe Fiul Său Unul-Născut «care, intrupîndu-se de la Duhul Sfint și născîndu-se din Fecioara Maria, s-a născut asemenea nouă, afară de păcat, a rostit săracilor Evanghelia mîntuirii, robiilor răscumpărarea, celor îndurerăți bucuria»⁹⁶. În acest sens este bine marcat faptul că răscumpărarea omului din păcat este o împlinire, o manifestare a iubirii lui Dumnezeu (Ioan III, 16; Efeseni 1, 10).

90. Dom Casel, *Le mémorial du Seigneur*, colecția «Lex orandi», 2, Paris, 1945.

91. P. Journel, *op. cit.*, p. 61—62. 92. *Ibidem*. 93. *Ibidem*.

94. A se vedea rugăciunea în întregime, în *Rînduiala Sfintei Liturghii* (ediția românească), p. 126. 95. Pierre Journel, *op. cit.*, p. 64.

96. A se vedea asemănarea acestei rugăciuni cu cea din anafora Sfîntului Vasile cel Mare și a Sfîntului Ioan Hrisostom.

În sfârșit partea ultimă a acestei rugăciuni este consacrată evocării «rolului Sfintului Duh în opera mântuirii», trimis în lume spre a desăvârși lucrarea răscumpărătoare a Domnului Hristos și a «împlini toată sfințenia».

3. *Prima epicleză* sau invocarea Sfintului Duh înainte de consacrare, subliniază, ca și în rugăciunea a treia, «caracterul sacramental al acțiunii care urmează să se împlinească», «pentru a introduce pe credincioși în momentul cel mai sfânt al acțiunii liturgice»⁹⁷.

4. *Rostirea cuvintelor de instituire* este însoțită de două versete speciale care exprimă marea iubire de oameni manifestată de Domnul Hristos față de ucenicii Săi înainte de a fi răstignit: «Cînd a sosit ceasul ca să fie preamărit de Tine Părinte Sfînt, iubindu-i pe ai Săi care erau în lume i-a iubit pînă la sfîrșit» (Ioan XIII, 1). Urmează apoi rostirea cuvintelor Domnului încheiată ca de obicei cu indemnul «misterul credinței», la care credincioșii răspund: «moartea Ta o vestim Doamne și învieerea Ta o mărturisim pînă cînd vei veni».

5. *Anamneza*, scoate în evidență ca și în rugăciunea a treia caracterul eshatologic al Sfintei Jertfe, «proclamînd așteptarea venirii Sale întru mărire». Apoi ea insistă asupra a două etape din opera mântuirii și anume: moartea și coborîrea la iad, și învieerea și înălțarea la cer a Mîntuitorului, iar la sfîrșit este subliniat faptul că această jertfă euharistică este «sacrificiul răscumpărător»: «...Îți oferim Trupul și Singele Lui ca jertfă vrednică de Tine și mîntuitoare pentru întreaga lume».

6. *A doua epicleză* este rugăciunea adresată lui Dumnezeu-Tatăl prin care liturghisitorul cere să privească cu bunăvoință jertfa pe care El însuși a pregătit-o Bisericii Sale și să dăruiască harul Său «tuturor celor care se vor împărtăși din aceeași plîne și din același potir», pentru ca «adunați de Duhul Sfînt într-un singur trup să devină o jertfă vie în Iisus Hristos spre lauda măriii Sale». După cum vedem, această rugăciune nu exprimă o invocare a Duhului Sfînt, în sensul ortodox, ci mai mult scopul spre care tinde săvîrșirea Sfintei Jertfe și anume întărirea unității tainice a credincioșilor cu Iisus Hristos în Duhul Sfînt, prin împărtășirea cu Trupul și Singele Domnului.

7. Urmează ca și în celelalte rugăciuni euharistice, *rugăciunea de pomenire sau dipticile*, care se împarte în trei părți.

Prima parte este o rugăciune pentru toți cei de față clerici și credincioși, precum și pentru cei care cu inimă curată îl caută pe Dumnezeu. Urmează o rugăciune pentru cei morți iar la sfîrșit liturghisitorul cere ca Dumnezeu să dăruiască tuturor Harul Său pentru a «dobîndi moștenirea cerească împreună cu Prea Sfînta Fecioară Născătoare de Dumnezeu Maria cu Apostolii și Sfinții în împărăția Sa».

Aceste rugăciuni euharistice, care s-au introdus alături de Canonul Roman, din punct de vedere al conținutului lor teologic sînt foarte înrudite. Fiecare dintre ele se compune din două părți mari și anume: prima parte cuprinde o rugăciune de mulțumire, cuprinsă în prefață, «Sanctus» și «Vere Sanctus»; prima epicleză și rostirea cuvintelor de instituire sau consacrare, iar partea a doua anamneza, a doua epicleză și rugăciunile de mijlocire sau dipticile⁹⁸.

97. P. Jounel, *op. cit.*, p. 68. «Te rugăm așadar, Doamne, ca același Duh Sfînt să binevoiască a sfinți aceste daruri, pentru ca ele să devină Trupul și Singele Domnului nostru Iisus Hristos, spre săvîrșirea acestui mare mister, pe care ni l-a lăsat ca legămint veșnic».

98. Max Thurian, *La théologie des nouvelles prières eucharistiques*, în «Maison Dieu», nr. 94, 2-ème trim., 1968, p. 82.

Una din caracteristicile importante ale acestor rugăciuni o constituie, fără îndoială introducerea epiclezei sau a invocării Duhului Sfânt atât înainte cât și după rostirea cuvintelor de instituire, încercându-se astfel să se scoată în evidență rolul Sfântului Duh. Cu toate acestea nu este vorba despre o invocare a Duhului Sfânt care să prefacă Darurile în Trupul și Singele Domnului. Introducerea ei în cadrul rugăciunii euharistice a fost determinată, așa cum afirmă teologia catolică actuală⁹⁹, numai, «de o redescoperire a unei vechi tradiții» și din motive de ordin ecumenic. Această invocare a Duhului Sfânt rămâne în continuare un preambul, ceva premergător prefacerii Darurilor în Trupul și Singele Domnului, împlinită prin simpla rostire a cuvintelor de instituire¹⁰⁰. Ea reprezintă numai o prezență ineficace a Duhului Sfânt, Hristos neavînd nevoie «să cheme pe Duhul pentru a se aduce pe Sine ca jertfă Tatălui.

Este bine cunoscut că eliminarea epiclezei sau a invocării Duhului Sfânt din cadrul rugăciunii Sfintei Jertfe și a celorlalte Sfinte Taine și ierurgii are la bază motive de ordin eclesiologic. Încă dinainte de Conciliul al II-lea de la Vatican, se obișnuiește în Biserica romano-catolică să se săvîrșească Liturghia fără prezența comunității. Or aceasta presupune despărțirea euharistiei de comunitate și prin aceasta și a ierarhiei. Cu toate eforturile care s-au făcut în acest sens la Conciliu, această practică continuă să existe și astăzi. În Sacramentariile actuale există chiar o rînduială specială a «Liturghiei fără credincioși»¹⁰¹. Această practică, intrată de multă vreme în uzul catolic, este o consecință logică a concepției despre ierarhie, care a influențat și învățătura Bisericii romano-catolice cu privire la Sfintele Taine. La Conciliul al II-lea de la Vatican s-a afirmat cu certitudine tendința de a identifica episcopatul cu Hristos și deci separarea lui de comunitate, precum și tendința de a situa papalitatea deasupra episcopatului. În felul acesta «episcopii îndeplinesc, într-un mod eminent și vizibil, rolul lui Hristos și acționează în persoana Lui, în «egius persona»¹⁰². Iar între «sacerdoțiul comun al credincioșilor și sacerdoțiul ministerial», episcopatul, considerat sacrament care decurge exclusiv de la Hristos există o diferență nu numai de grad dar și de esență¹⁰³. Prin botez credincioșii primesc un «caracter sacru» uniform¹⁰⁴ iar, prin sacramentul hirotoniei, transformat într-un superbotez, se tinde la identificarea episcopatului cu Hristos¹⁰⁵. Constituția dintre Biserică, «Lumen Gentium», afirmă clar că alegerea unui episcop aparține corpului episcopal¹⁰⁶, și că «episcopul este trimis de tatăl familiei să păstorească pe ai săi»¹⁰⁷. Or aceasta presupune faptul că un episcop devine membru al Colegiului episcopal înainte de a fi păstorul unei Biserici locale. La rîndul ei, această separarea a episcopatului de credincioși a determinat în mod inevitabil ca papalitatea să se suprapună episcopatului. «Dacă episcopatul nu s-ar fi prevalat de Hristos în revendicarea drepturilor sale de a participa la conducerea și învățarea Bisericii, nu s-ar fi putut prevala nici papa de Hristos pentru dreptul de stăpînire și învățare absolutistă a Bisericii și a episcopatului, ci s-ar fi smerit înaintea Bisericii care nu poate fi despărțită de Hristos, cugetîndu-se ca slujitorii ai ei și ca unii ce învață de la ea, ca să exprime ceea ce învață de la ea»¹⁰⁸.

99. *Ibidem*. 100. *Ibidem*, p. 84.

101. *Rînduiala Sfintei Liturghii* (ediția românească), p. 137—147.

102. «Lumen Gentium», 21. 103. *Ibidem*, 10. 104. *Ibidem*, 11.

105. Pr. D. Popescu, *Eclesiologia romano-catolică după documentele celui de-al doilea conciliu de la Vatican și ecurile ei în teologia contemporană*, în «*Orthodoxia*», XXIV (1972), nr. 3, p. 348. 106. «Lumen Gentium», 21. 107. *Ibidem*, 27.

108. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Din aspectul sacramental al Bisericii*, în «*Studii Teologice*», XVIII (1966), nr. 9—10, p. 548.

Identificarea episcopatului cu Hristos face astfel imposibilă existența epiclezei. Preotul nu reprezintă subiectivitatea credincioșilor și nu trăiește necesitățile ei de înălțare spirituală prin Hristos în Duhul Sfânt. Situându-se deasupra credincioșilor, într-un plan superior comunității, nu are nici pentru sine nevoie de o invocare a Sfintului Duh. Însăși concepția romano-catolică după care prefacerea Darurilor în Trupul și Singele Domnului are loc prin simpla rostire a cuvintelor Domnului, presupune această idee de substituție în care liturghisitorul lucrează în persoana lui Hristos («in ejus persona»). Unii teologi romano-catolici¹⁰⁹ au afirmat chiar că numai prin simpla rostire a cuvintelor de instituire se săvârșește taina, așa încît toate celelalte părți premergătoare, precum cele care o preced pot lipsi.

În vederea observării cît mai precise a fizionomiei specifice rugăciunii Sfintei Jertfe, vom enumera în continuare cîteva dintre particularitățile lor principale.

Prefața corespunde cu rugăciunea de mulțumire și de laudă de la începutul rugăciunii Sfintei Jertfe din Liturgiile ortodoxe. Așa cum am văzut mai sus, textul ei variază după sărbători («*proprium festorum*»). Sacramentariul Leonian (una dintre formele vechi ale Liturghierului roman) cuprindea un număr de 257 prefețe¹¹⁰. Numărul lor a crescut sau s-a micșorat permanent. Și acest fapt a dus în mod inevitabil la dispariția ideii esențiale care stătea la început la baza acestei părți din rugăciunea Sfintei Jertfe, adică de laudă și preamărire.

În Liturgiile ortodoxe, Rugăciunea Sfintei Jertfe a păstrat încă de la început o legătură mai directă cu tradiția liturgică a Bisericii primare, iar rugăciunile euharistice care o alcătuiesc au o cursivitate logică și invariabilă bine marcată.

Liturghisitorul începe aici cu două rugăciuni de mulțumire aduse lui Dumnezeu-Tatăl, slăvindu-L în numele comunității pentru toate binefacerile divine (rugăciunea euharistică și cea teologică). În aceste două rugăciuni se recapitulează, în formă narativă, aproape toată istoria sfintă a neamului omenesc, începînd cu creația, continuînd cu purtarea de grijă a lui Dumnezeu pentru poporul evreu și se termină cu întruparea Fiului și lucrarea Lui răscumpărătoare (Rugăciunea histologică). Apoi, după porunca Mîntuitorului de la Cina cea de Taină, «aceasta s-o faceți întru pomenirea Mea...» (anamneza), se cere ajutorul lui Dumnezeu pentru împlinirea acestei porunci: rugăciunea de invocare a Sfintului Duh (Epicleza). În continuare, liturghisitorul rostește o rugăciune de mijlocire la Dumnezeu ca să dea celor ce se vor împărtăși cu Trupul și Singele Domnului, iertarea păcatelor și cele de folos pentru mîntuirea lor.

În Liturgia romano-catolică, rugăciunile euharistice nu au această înlănțuire. De la început și pînă la sfîrșit se observă că rugăciunile care alcătuiesc atît Canonul roman cît și noile rugăciuni euharistice se prezintă ca niște fragmente cărora le lipsește legătura. Însăși forma invariabilă a unora dintre rugăciuni a contribuit la ruperea legăturii care trebuie să existe între ele. De altfel prezenta acestor variațiuni precum și a unor intercalații este destul de obscură. Exemplu avem rugăciunea: «*Qui pridie quam pateretur accipit panem in sanctas ac venerabiles manus suas...*» (care în ajun sau cu o zi înainte de a se preda... în loc de: «în noaptea în care El s-a dat...») (I Cor. 11, 23).

109. S. Bulgakov, *Euharistia și problemele sociale ale societății moderne*, traducere de P. S. Tit Simedrea, Arad, 1934, p. 21 (la Pr. Prof. Enc Braniște, *Liturghiile catolice în comparație cu cele ortodoxe*, în «*Ortodoxia*», IX, (1957), nr. 1, p. 133).

110. Pr. Prof. Enc Braniște, *art. cit.*, p. 129—132.

111. *Ibidem*, p. 131.

Rugăciunea de mijlocire pentru cei vii și cei morți, în Liturghiile de rit alexandrin este așezată înainte de epicleză, iar în cele ortodoxe după rostirea ei.

În Liturgia romano-catolică prima parte este încorporată în prefață, a doua constituie rugăciunea intitulată: «Memento vivorum», unde este adăugată și o listă de sfinți, iar a treia este așezată după epicleză, odată cu pomenirea celor morți. Or și această fragmentare a dipticilor a dus la modificarea structurii generale a canonului însuși¹¹².

Rugăciunea Sfintei Jertfe din Liturghiile ortodoxe prin cursivitatea ei și prin structura ei logică, conform cu tradiția liturgică a Bisericii primare, formează un tot unitar, care cuprinde o mare bogăție de învățături dogmatice, avînd o deosebită valoare catehetică, morală și spirituală.

Doctorand BĂLĂCEANU M. ION

EXPLICAREA SFINTEI LITURGHII ÎN LITERATURA TEOLOGICĂ ROMÂNEASCĂ

I. Considerații generale

Sfînta Liturghie ocupă în viața Bisericii un loc central. Este cunoscut faptul că organizarea primelor comunități creștine s-a făcut în funcție de săvîrșirea Sfintei Euharistii. «Deci cei ce au primit cuvîntul Lui s-au botezat; și în ziua aceea s-au adăugat ca la trei mii de suflete. Și stăruiau în învățătura Apostolilor și în comuniune, în frîngerea pîinii și în rugăciuni» (Fapte II, 41—42).

În primele secole cei care doreau să devină creștini erau pregătiți în chip special. Catehemenatul, se poate spune, constituia nu numai învățarea doctrinei creștine, ci și o inițiere în vederea înțelegerii lucrării tainice a lui Dumnezeu prin Biserică în lume. Catehemenii erau pregătiți pentru înțelegerea tainei tainelor, Sfînta Euharistie.

Dintru început, credincioșii se străduiau să înțeleagă adevărurile de credință și să participe, prin trăire, la cult. În năzuința de a înțelege ceea ce se săvîrșea s-a simțit nevoia unei explicări a rînduiei și a simbolismului actelor cultice. Se poate spune, în acest sens, că cei ce participau la Sfînta Liturghie în care se recapitulează simbolic activitatea Mîntuitorului întrupat, înviat și proslăvit, trăiau bucuria comuniunii cu Dumnezeu.

Față de alte servicii religioase, Sfînta Liturghie era înțeleasă chiar și cînd limba de cult era străină.

La începutul secolului al XVI-lea, deci descriind situații și mai vechi, un preot sas din Bistrița, Adalbert Wurmloch, scrie unui prieten al său din Breslau că preoții români «explică» epistolele Sfîntului Pavel și Evanghelia în limba română, după ce le-au citit în slavonă, «pe care mîrenii n-o înțeleg». Așadar, prin explicarea textelor, preoții cultivau și ei limba românească în biserică și trebuie să înțelegem că aceasta

112. *Ibidem*, p. 130—134.

era pe atunci o mare îndrăzneală. Ștefan Meteș spune, pe drept cuvânt, că în acea vreme credincioșii se rugau în mod sigur în românește și putem adăuga la aceasta că, fără nici o îndoială, se spovedeau la preot și acesta îi dezlega în românește, de vreme ce nu înțelegeau slavona¹.

Către aceste concluzii conduce logica lucrurilor.

Remarcăm în acest sens și faptul că în rînduiala Liturghiei, ecfonisele și tot ceea ce se rostește cu voce tare în unele Liturghiere sînt redată în limba poporului, iar rugăciunile care se citeau de către preot în taină erau, spre exemplu, în limba greacă. În felul acesta a fost conceput Liturghierul aromân, în care «exceptînd rugăciunile care nu apar și indicațiile tipiconale care sînt, în general, mult mai bogate în Liturghierul românesc (ceea ce este explicabil, scopul traducerii fiind acela de a se face înțeles serviciul divin de către aromân, în timp ce tipicul este același, indiferent de limba în care se face slujba), conținutul strict al Liturghiei, ceea ce se citește cu glas tare, nu în taină, adică ecfonisele toate cite se zic în Liturgia Sfîntului Ioan Gură de Aur, sînt întocmai și în Liturghierul românesc².

Explicarea și înțelegerea Sfîntei Liturghii în consensul învățăturii Bisericii a fost cerută și de nevoia de apărare și propovăduire a dreptei credințe.

Primul Liturghier tipărit și care datează din 1570, reprezintă de fapt răspunsul Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania la propaganda calvină.

Aprobarea tipăririi acestui Liturghier a fost o capitulare a propagandei calvine, o capitulare a prozelitismului calvin în fața rezistenței ortodoxe³.

Aceste cîteva considerații preliminare ne îndreptătesc să afirmăm că fiii Bisericii noastre strămoșești, cu toate că mai multe veacuri au avut ca limbă de cult o limbă străină, au înțeles și au prețuit Sfînta Liturghie cu multă și adîncă evlavie.

Pentru a înțelege mai bine locul pe care l-a ocupat Sfînta Liturghie în preocupările teologilor români este necesar mai întîi o succintă prezentare a istoricului săvîrșirii Sfîntei Liturghii la noi. Nu avem documente care să ateste structura Sfîntei Liturghii și felul cum se săvîrșea ea la străromâni. Argumentul filologic privind răspîndirea creștinismului la strămoșii noștri se dovedește, prin fapte de limbă, că limba folosită în Biserică era limba latină populară.

Caracterul latin al creștinismului românesc nu mai poate fi pus la îndoială de nimeni în vremea noastră⁴. Și de vreme ce se atestă răspîndirea creștinismului încă de la început la români trebuie să admitem că strămoșii noștri și-au manifestat evlavia prin cult și în primul rînd prin participarea la săvîrșirea Sfîntei Liturghii.

Primul manuscris care cuprinde rînduiala Sfîntei Liturghii datează, potrivit concluziilor la care au ajuns cercetătorii noștri, din anul 1419. El cuprinde de fapt Liturgia Sfîntului Vasile cel Mare⁵. Au existat și numeroase manuscrise. Timpul și vitre-

1. Episcop Dr. Antonie Plămădeală, *Clerici ortodocși citori de limbă și cultură românească*, București, 1977, p. 6; cf. Ștefan Meteș, *Istoria Bisericii românești din Transilvania*, vol. I, Sibiu, 1935, p. 112—113.

2. Caragiu, Matilda-Marioșeanu, *Liturghier aromânesc. Un manuscris anonim inedit*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1962, p. 41 vezi și recenziile Pr. prof. Marin M. Braniște, în «Mitropolia Olteniei», an. XIV (1962), nr. 5—6, p. 415.

3. Cîdea, Spiridon pr. prof., *Primul Liturghier românesc tipărit*, în «Mitropolia Ardealului», an. IV (1959), nr. 9—10, p. 729.

4. Giurăscu, Constantin C. și Giurăscu, Dinu C., *Istoria Românilor*, vol. I, Editura Științifică, București, 1974, p. 140—146.

5. Zugrav, I. pr. dr., *Un manuscris din anul 1419, al Liturghiei Sfîntului Vasile cel Mare*, Cernăuți, 1938.

giile care s-au abătut în neenumărate rinduri asupra pământului românesc au făcut ca aceste mărturii ale evlaviei și ostenețelor strămoșilor noștri să dispară. Faptele de limbă susțin această afirmație. Analizând limba Liturghierului lui Ion din Suiug, Gh. Șerban Cornilă scria: «Cred că arhaismul formelor gramaticale, precum și arhaismul lexicului din textele pe care le vom reproduce mai jos, vor proba că avem de a face cu o carte a cărui original a fost scris cel puțin cu două secole mai înainte de data când a fost copiat»⁶. Acest manuscris datează, potrivit însemnării autorului, din 22 august 1724.

Comparând limba Liturghierului mitropolitului Dosoftei al Moldovei (1679) și a Liturghierului preotului Petru din Tinod (1679), regretatul Pr. Ciuhandru ajunsese la concluzia că «ambele Liturghiere reproduc un prototip comun, iar diferența ce există între ele s-ar datora felului diferit cum au copiat cei doi copisti unul și același text»⁷. Prin urmare, înainte de a se tipări Liturghierul a circulat mai întâi în manuscrise.

Numărul acestor manuscrise era destul de mare, iar aria de răspindire era întreg ținutul românesc din vremea noastră. După apariția tiparului, Liturghierul a fost cartea cea mai des tipărită⁸.

Tipăriturile care cuprindeau textul Sfintei Liturghii au o mare importanță atât din punct de vedere liturgic cât și lingvistic. Ele reflectă nivelul de cultură pe care-l aveau oamenii vremurilor respective. Traducerea Liturghierului s-a făcut, așa cum arătam mai sus, din motive de a înțelege mai bine taina Sfintei Liturghii, dar și cu scopul de a apăra dreapta credință împotriva prozelitismului religios. Traducătorii Liturghierului cunoșteau foarte bine bogăția și frumusețea Liturghiilor ortodoxe.

Ion Neculce a consemnat un fapt grăitor în acest sens. Este vorba de slujbele pe care Mitropolitul Dosoftei, luat în surghiun, le făcea în Polonia. «După ce l-au dus la Jolfa, îl puneau craiul Sobiełki de se îmbrăca cu hainele cele scumpe și odoarele Mitropoliei țării noastre și făcea Liturghia de zile mari și Iordan la Bobotează, după obiceiul țării noastre, de să mira craiul, și toți domnii leșești și lauda frumoasa țărămonie ce are biserica țării noastre»⁹.

În concluzie, putem spune că Liturghierul, alături de Sfânta Scriptură, a fost cartea cea mai des tipărită și de cel mai mare folos pentru evlavie și spiritualitatea românească.

De-a lungul veacurilor Sfânta Liturghie a constituit obiectul a numeroase explicații. Acestea s-au făcut fie sub aspect dogmatic, fie mistico-simbolic. Ele aveau menirea să antreneze pe credincioși la înțelegerea rânduiei și simbolismului Sfintei Liturghii și implicit la o mai profundă trăire a vieții duhovnicești.

Fără îndoială preoții slujitori explicau credincioșilor Sfânta Liturghie, mai ales în predică. Primele explicații ale Sfintei Liturghii în limba română sînt însă traduceri. În cele ce urmează ne vom strădui să prezentăm, pe scurt, care sînt explicațiile Sfintei Liturghii în teologia românească.

6. Cornilă-Șerban, Gh., *Un manuscris prețios din Bihorul înstrăinat: Liturghierul popii Ion din Suiug*, în «Revista Teologică», an. XXXI (1941), nr. 1—2, p. 16—17.

7. Teodorescu, Barbu, *Cartea veche românească, 1508—1830*, în «Mitropolia Olteniei», an. XI (1959), nr. 9—12, p. 601 (enumeră tipăriturile Liturghierului).

8. Neculce, Ion, *Letopisețul Țării Moldovei*, Ediție îngrijită de Iorgu Iordan, E.S.P.L.A., București, 1955, p. 176.

9. *Ibidem*, p. 77.

A. Traduceri

Una din lucrările cele mai de seamă privind explicarea Sfintei Liturghii o datează Biserica Ortodoxă Sfântului Simion, Arhiepiscopul Tesalonicului († 1430). Scrierile liturgice ale Sfântului Simion al Tesalonicului au fost traduse în românește pentru prima dată în 1765, sub titlul: «*Simeon Arhiepiscopul Tesalonicului. Care acum întâi întracesta chip s-au tipărit și s-au diortosit după ellinie pre limba Ruminească. Întru întâiul an al aceii de Dumnezeu înălțatei Domnii a prea Luminatului și învățatului Domnului nostru Io Ștelan Mihaiu Racoviță voevod. Cu blagoslovenia și cu toată cheltuiala a Prea Sfințitului Mitropolit al Ungrovlahiei Kir Grigorie la Sfință Mitropolie în București — La anul de la zidirea lumii leat 7203 (1765). De Iordache Stoicanu i Tipografu!*».

Încercarea, redactată sub forma unui dialog între un arhieru și un cleric, cuprinde zece părți în care autorul tratează probleme teologice cu caracter dogmatic, cultic și liturgic.

În partea întâia tratează despre existența lui Dumnezeu și combate ereziile care au apărut în sinul Bisericii.

În partea a II-a se ocupă de Sfintele Taine, 7 la număr, arătând că Iisus Hristos este izvorul tuturor tainelor, despre învierea morților și afirmă că Sfânta Liturghie a fost săvârșită pentru prima dată de către Mântuitorul Iisus Hristos la Cina cea de Taină.

Partea a III-a tratează despre Mirungere și arată cum se face sfințirea Marelui Mir.

Partea a IV-a — învățături despre Sfânta Liturghie — este cea mai importantă din punctul nostru de vedere. Sfântul Simeon explica simbolismul actelor și acțiunilor liturgice, începând cu pogorirea arhierului din scaun, numărul veșmintelor arhieresti și preoțești, îmbrăcarea slujitorilor, Proscomidia, vasele Liturgice, darurile: Pâinea dospită și vinul; stăruie asupra folosirii piinii dospite și arată de ce nu folosim azima. Dacă am folosi azima, cum fac romano-catolicii, ne-am face părtași cu iudeii, ar trebui să jertfim mielul și să ținem simbăta. Arată că potrivit Evangheliei, Iisus a adus Jertfă piine dospită, a făcut cina înainte de ziua azimilor «ci mai înainte de azimă era» și iudeii nu au intrat «în divan» ca să nu se spurce «căci era mare ziua aceea». Iisus a instituit Paștile cele noi și adevărate «și acestea era pohtit ca să le dea mai înainte pînă a pătîmi, pentru ca să rămînă cu noi, ca să fie adevărat precum a zis: Col co mîincă Trupul Meu și bea Sîngele Meu, în Mine petrece și Eu în el. Drept aceea nu toate ale legii au făcut la cina aceea, ci au făcut spălarea și au șezut și blid era întru care a întins Iuda». Sfântul Simeon demonstrează că practica folosirii piinii dospite și a vinului amestecat cu apă pe care o ține Biserica Ortodoxă este în deplin acord cu învățătura dogmatică despre unitatea firilor în persoana divino-umană a Răscumpărătorului. El afirmă că unii eretici foloseau numai apa. Această practică este greșită, după cum și cea a armenilor care foloseau numai vinul: «Dar nici vin singur numai să se puie precum fac ereticii armei care alt eres voind să strice la mai rău eres au căzut. Că voind aceștia asta împotriva lui Nestorie; carele despărțire au învățat a fi la Hristos și deosebesc cuvîntul adecă Dumnezeuirea și deosebirea omenirea, i-au zis că o fire iaste întru Hristos, intruparea Lui lepădînd-o ticăloșii!».

Sfântul Simeon al Tesalonicului insistă asupra acestor aspecte pentru că în vremea sa se adusesse deja în discuție modul de prefacere a Sfintelor Daruri. Tot

În partea aceasta se ocupă de scoaterea miridelor, arătând ordinea acestora, dă unele explicații despre strană, arată de ce se tămiază la Proscomidie, ce este Sfântul Altar și Sfânta Masă.

Partea a V-a tratează despre Biserică, tîrnosirea ei, lucrurile care se păstrează într-însa, despre Taina Hirotoniei, Pocăinței, Nunții și Sfîntului Maslu.

În partea a VI-a se ocupă de rugăciunile Bisericii, cuprinse în cele 7 laude bisericești, avînd în centrul lor Sfînta Liturghie. Se dau explicații asupra Litiei, Ceașurilor, Liturghiei, Darurilor mai înainte Sfințite și pomenirii morților.

Partea a VII-a cuprinde explicații date Botezului și Sfîntului Mir, Biserica ca lăcaș de închinare și revine cu explicații asupra veșmintelor de slujbă și a momentelor mai importante din Sfînta Liturghie oficiată cu Arhiereu.

În partea a VIII-a explică simbolul credinței și împotriva cui s-au ridicat afirmațiile sale.

În partea a IX-a tratează sub formă de dialog unele învățături dogmatice, iar în ultima parte, a X-a, dă povețe celor ce vor intra în cinul monahal sau se vor face preoți.

Din această simplă înșiruire a problemelor pe care Sfîntul Simeon al Tesalonicului le-a ridicat și tratat în lucrarea sa ne dăm seama de bogăția temelor, aduse în discuție și de actualitatea lor, raportate la epoca respectivă. El nu a reușit o tratare sistematică, a revenit asupra unor teme, a adus mai multe interpretări mistice și le-a arătat, întotdeauna, temeiul dogmatic. Interpretările pe care le dă, le raportează la Întruparea, unitatea celor două firi în Persoana Mîntuitorului, la patimile și învierea Domnului.

Lucrarea Sfîntului Simeon al Tesalonicului s-a bucurat de multă prețuire în sinul Bisericii noastre. De aceea s-a făcut o nouă traducere sub titlul: «*Sfîntul Simeon al Tesalonicului. Tratat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe după adevăratele principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos și urmașii Săi. Retipărită după originala traducție din limba elenă cu data 1765 și îndreptată în stil pe alocurea. În zilele Prea Înălțatului Domn Principatelor Unite Române Alexandru Ioan I, cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit al Ungro-Vlahiei și Primat al României S. D. Nifon, de Toma Teodorescu. Cu însemnat ajutor al Cuvioșiei Sale Părintelui Isaia Ostenitoru Chinoniei române din Sfîntul Munte Aton, 1865. București. Tipografia Toma Teodorescu. Suburbia Mîntuleasa, strada Plantelor nr. 9.*»

Partea a VII-a se intitulază: Explicarea a acestuiași Părinte pentru Sfînta Biserică și pentru cei ce slujesc într-însa, diaconi, preoți, arhieriei și pentru adăugirile cu care slujesc oricare dintr-înșii. Pentru dumnezeiasca Taină a Sfîntei Liturghii arătîndu-i pricina fiecăreia din cele ce se săvîrșesc la dînsa și care explicare s-a trimis la creștinii cei din Kritus (p. 251—268). Este de fapt un rezumat al primei lucrări.

Cel mai de seamă liturgist al Bisericii Ortodoxe este însă, fără îndoială, Nicolae Cabasila. El s-a născut în jurul anului 1300. Și-a făcut o frumoasă cultură la Bizanț. După terminarea studiilor a venit la Ierusalim fiind «una dintre personalitățile cele mai remarcabile care au ilustrat istoria politică, religioasă și culturală a lumii bizantine din secolul al XIV-lea»¹⁰.

Liturgiștii consideră lucrarea lui Nicolae Cabasila «*Tîlcuirea Dumnezeieștii Liturghii*» cea mai bună erminie sau tîlcuire care a ajuns pînă la noi. În limba română

10. Nicolae Cabasila, *Tîlcuirea Dumnezeieștii Liturghii*, trad. din grecește și lămuriri introductive de Diaconul Ene Braniște asistent universitar, București, 1946, p. 8.

lucrarea a apărut purtînd titlul: «*Nicolae Cabasila. Tilcuirea Dumnezeieștii Liturghii. Traducere din grecește și lămuriri introductive de diaconul Ene Braniște, asistent universitar. Cu o prefață de Pr. Petre Vintilescu, Decanul Facultății de Teologie din București. Cuvînt înainte și ilustrații îngrijite de I. D. Ștelănescu, profesor universitar. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1946.*

În introducerea lucrării, autorul traducerii, dă «cîteva știri despre viața lui Nicolae Cabasila și lămuriri asupra tilcuirii sale liturgice». Așa cum arată P. C. Pr. Prof. Ene Braniște, erminia lui Nicolae Cabasila «are un pronunțat caracter dogmatic și mistic și este cea mai completă, mai profundă și mai celebră dintre tilcuirile liturgice clasice ale ortodoxiei»¹¹.

Împărțită în 53 de capitole, sistematic rînduite, lucrarea prezintă Sfînta Liturghie, urmărind desfășurarea ei.

În cap. I Nicolae Cabasila face o prezentare generală a Liturghiei care are un îndoit scop: sfințirea darurilor și sfințirea credincioșilor. Cap. XVI «Simbolismul Sfinței Liturghii, pe scurt este cum remarcă traducătorul «o repetare aproape cuvînt cu cuvînt, a ultimei părți din Cap. I»¹².

În capitoarele II—~~X~~ se ocupă cu interpretarea Proscomidiei; Cap. XII—XV și XVII—XXVII cu Liturghia catehumenilor și cea a credincioșilor, pînă în momentul Sfințirii darurilor. El tratează în capitolele XXVIII—XXXVII actul sfințirii darurilor sau jertfei liturgice sub toate aspectele. Apoi în cap. XXXVIII—XLI, continuă interpretarea Liturghiei pînă la împărțirea credincioșilor. Insistă în cap. XLII—LII, asupra efectelor, esenței și modului sfințirii credincioșilor prin Sfintele Taine. Cap. LIII — este consacrat ultimelor acte liturgice.

În comparație cu alte erminii bizantine, subliniază traducătorul, Nicolae Cabasila «trece foarte repede peste unele amănunte liturgice, neglijînd, în general, gesturile și acțiunile liturgice. Astfel, la el nu găsim nici o mențiune despre unele acte și ceremonii care intraseră deja de multă vreme în rînduiala Liturghiei, ca de exemplu, îmbrăcarea Sfințiților slujitori, spălările rituale și nici despre tîmțieri sau cădiri, dintre care abia pomeneste, în treacăt, de cea de la acoperirea darurilor, la sfîrșitul proscomidiei (cap. XI). El nu se ocupă, de asemenea, nici de sfîntul locaș, de veșmintele și de vasele liturgice, a căror interpretare cuprinde cea mai mare parte din comentariul atribuit lui Gherman al Constantinopolului și din opera liturgică a Sfîntului Simeon al Tesalonicului»¹³.

S-a remarcat, de asemenea, faptul că el nu citează textul rugăciunilor, ci mulțumindu-se indică începutul și sfîrșitul, rezumînd personal conținutul acestora.

Așa cum sublinia în cuvîntul introductiv regretatul preot profesor Petre Vintilescu, această Erminie «de neîntrecută valoare», care «în cultura unui teolog și mai ales în pregătirea unui liturghisitor conștient», nu poate «fi suplinită de nici o altă lucrare» trebuia deci să fie tradusă și în limba română. «Este ușor de înțeles, deci, ce eminent serviciu face Teologiei românești Părintele asistent Diacon Ene Braniște, dînd din limba greacă în cea română această subtilă tilcuire»¹⁴.

În sfîrșit, o altă lucrare care tilcuiește Sfînta Liturghie și care a fost, în ultimul timp, tradusă în românește este *Istoria bisericească și privire mistică a lui Gherman, Arhiepiscopul Constantinopolului*. Sfîntul Gherman a trăit între anii 650—733. A fost patriarh al Constantinopolului între 715—733 și alături de Sfîntul Ioan Damaschin a

11. *Ibidem*, p. 8.

12. *Ibidem*, p. 9 și 51.

13. *Ibidem*, p. 10.

14. *Ibidem*, p. 11.

luptat pentru restabilirea adevăratei învățături despre Sfintele icoane. Lucrarea sa este după părerea cercetătorilor foarte importantă pentru epoca bizantină.

Este tradusă în românește și prefațată de Pr. Prof. Nicolae Petrescu de la Seminarul teologic din Craiova¹⁵.

Până acum a apărut în revista «Mitropolia Olteniei» an. XXVI (1974), nr. 9—10, p. 825—832, sub următoarele titluri puse de traducător «dintr-o necesitate didactică», deoarece textul grecesc nu are nici un fel de titlu sau subtitlu: Despre biserică, lăcașul divin și despre toacă, despre primele două Taine: Botezul și Mirungerea, despre absida Altarului, despre obiectele din Altar, despre iconostas și despre naos, despre închinare către răsărit și despre Ingenunchere, despre tunderea capului preotului, despre veșmintele preoteștii și simbolismul lor. În aceeași revistă, anul XXVII (1975), nr. 1—2, p. 74—80, a apărut comentariul asupra Proscomidiei și Liturghiei catehumenilor până la antifonul III; în nr. 3—4, p. 213—219 este continuarea explicării Liturghiei catehumenilor până la sfârșit; în nr. 7—8, p. 544—557 este tilcuirea liturghiei credincioșilor până la «Să ne iubim unii pe alții...» ultima parte fiind în curs de apariție.

După cum se vede autorul a acordat atenție și s-a preocupat de biserică-lăcaș de cult, de veșminte și numai după aceea despre tilcuirea Sfintei Liturghii.

Sfântul Gherman al Constantinopolului prezintă istoric faptele liturgice, le tilcuiește simbolic. «Interpretarea mistic-contemplativă domină în Liturghia catehumenilor și a credincioșilor». Așa cum sublinia traducătorul, «acest comentariu are meritul că redă tilcuirea ortodoxă a tuturor elementelor Sfintei Liturghii din primele opt secole și devine temei de tilcuire a Sfintei Liturghii și pentru perioada de după schisma din 1054, când au apărut celelalte tilcuiiri liturgice ale lui Pseudo-Sofronie al Ierusalimului, Teodor de Andida (sec. XII) și a lui Nicolae Cabasila (sec. XIV).

El contribuie deci la păstrarea învățurii ortodoxe cu privire la «explicarea serviciului divin al Sfintei Liturghii»¹⁶. Traducerea acestei lucrări în limba română, îmbogățește numărul lucrărilor cu caracter liturgic traduse la noi și reflectă atenția pe care teologii români din toate timpurile au acordat-o literaturii patristice și lucrărilor de teologie ortodoxă în general.

Un alt ostentor în domeniul Liturgiciei a fost Eremia Cacavela care prin tilcuirea ce o face contribuie la cunoașterea Sfintei Liturghii la români: «*Învățătură sfântă adecă sînteii și dumnezeștii liturghii tilcuire de pe limba greciască pe limba rumânească*», Iași, 1697. Eremia Cacavela s-a născut în insula Creta cam pe la 1651 și a învățat în minăstirea Rethymo, călătorește foarte mult prin Asia Mică, Viena etc., agonosind o vastă cultură. În 1686 îl găsim în Țara Românească, în București, unde traduce din italiană în grecește «Asediul Vienei», iar în 1687 îl găsim egumen la minăstirea Plăviceni. Vorbind despre el, Dimitrie Cantemir îl numește «monah foarte iscusit». În 1688 vine la Iași chemat de Constantin Vodă Cantemir, iar în această perioadă cit stă în Moldova face traducerea de care ne ocupăm a Sfintei Liturghii 1793, după Nicolae Vulgaris. În această preocupare de traducător l-a avut ca ostentor și purtător de grijă pe hatmanul Bogdan, cumnatul lui Antioh Cantemir. Prelucrarea lui Eremia Cacavela a circulat la români în stare de manuscris și a fost drept manual pentru instruirea preoților până în secolul trecut.

15. *Tilcuirea Sfintei Liturghii*, de Sfântul Gherman, Arhiepiscopul Constantinopolului. Prezente, traducere și note de Pr. Prof. Nic. Petrescu, în «Mitropolia Olteniei», an. XXVI (1974), nr. 9—10, p. 824.

16. *Ibidem*, p. 825.

B. Lucrări originale

Organizarea și dezvoltarea învățămîntului teologic la noi a adus de la sine și nevoia apariției unor manuale de Liturgică. Dintre acestea remarcăm pentru valoarea și extinderea lor, tratatele de Liturgică ale lui Vasile Mitrofanovici și Badea Cireșeanu.

1. — *Liturgica Bisericii Ortodoxe*. Cursuri universitare de dr. Vasile Mitrofanovici fost profesor p.o. teologia practică la facultatea teologică din Cernăuți. Prelucrate, completate și editate de Prof. Dr. Teodor Tarnavski și acum din nou editate și completate de Dr. în teologie și filozofie Nectarie Nicolae Cotlarciuc, Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei, fost profesor universitar pentru Teologia practică, Cernăuți, 1929, Editura Eparhiei ort. rom. din Bucovina. Este precum se vede fructul strădaniilor a trei profesori universitari. Vasile Mitrofanovici (1864—1888), Teodor Tarnavski (1896—1914) și Nicolae Cotlarciuc (1919—1923). Fiecare dintre ei au adus completări, dezvoltări și îmbunătățiri prelegerilor universitare, ținute inițial de Vasile Mitrofanovici. Acestea au fost publicate pentru prima dată în anul 1909. Ediția din 1929 cuprinde două părți. Fiecare parte este împărțită în capitole, acestea în secțiuni, iar secțiunile în articole.

Despre Vasile Mitrofanovici știm că s-a născut în 1831, la Budeniț în Bucovina, a făcut liceul și Teologia la Cernăuți și s-a specializat pentru teologia practică la Viena. În 1856 a fost numit preot și i s-a încredințat suplînirea catedrei de Teologie practică la Institutul teologic din Cernăuți. În 1859 a fost numit administrator parohial la Vicovul de Sus pentru a face practică pastorală. În 1861 a devenit profesor agregat, iar în 1864 profesor titular la catedra de Teologie practică a Institutului teologic cernăuțean. Înființându-se în 1875 Universitatea din Cernăuți, a fost numit profesor titular al Facultății de teologie. Între anii 1876—1882 a fost Decan al acelei Facultăți. În 1879 a fost făcut doctor honoris causa. A murit în 1888 la Mariebod, suferind de inimă.

Luorarea lui este împărțită astfel :

Partea I, *Liturgica generală* (p. 80—451), care cuprinde cap. I Cerințele și condițiile pentru executarea rînduielilor liturgice și cap. II Formele generale comune rînduielilor liturgice.

Partea a II-a, *Liturgica specială* (p. 454—906), cuprinde : cap. I Cultul public comun adică rînduielile bisericești publice comune sau rînduielile bisericești fixe, staționare, cap. II rînduielile bisericești particulare sau rînduielile bisericești periodice.

Autorii s-au ocupat despre Sfînta Liturghie în partea a II-a, cap. I, secțiunea I, articolul II, p. 497—602, tratînd despre Sfînta Liturghie «culmea» cultului divin și «centrul întregii vieți religioase a creștinului»¹⁷. Liturgica — spune autorul — se poate privi sub punctul de vedere al sacrificiului și sub punctul de vedere al sacramentului. Aici avem a privi Liturghia din punctul cel dintîi¹⁸. De aceea se ocupă mai întîi de conceptul de sacrificiu, sacrificiile Vechiului Testament, sacrificiul lui Hristos pe cruce și sacrificiul euharistic. Apoi tratează, cu temeinicie, despre numirile, ființa și însemnătatea Sfîntei Liturghii, timpul serbării Sfîntei Liturghii, cele necesare pentru serbarea Sfîntei Liturghii, ministrul Sfîntei Liturghii, Liturghiile Bisericii Ortodoxe Răsăritene, norme de ritual vechi al Liturghiei. În continuare autorii pre-

17. *Liturgica Bisericii Ortodoxe...*, p. 497.

18. *Ibidem*, p. 497—498.

zintă Părțile Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare și a Sfântului Ioan Gură de Aur; Proscomidia, Liturghia catehumenilor și Liturghia credincioșilor. Împietind considerațiile istorice cu explicările dogmatice și mistice date de Sfântul Simeon al Tesalonicului, Sfântul Gherman al Constantinopolului și Nicolae Cabasila, autorii sintetizează și pun în lumină elementele fundamentale ale Sfintei Liturghii.

Liturghia Bisericii Ortodoxe, în forma ediției din 1929 constituie un izvor important de documentare și înțelegere a Sfintei Liturghii.

2. — Al doilea tratat de Liturgică a apărut în trei volume între anii 1910—1912. El este opera activității profesionale și științifice depuse de-a lungul a 17 ani de către Badea Cireșeanu. Lucrarea este intitulată: *Tezaurul liturgic al Sfintei Biserici creștine ortodoxe de răsărit*. Vol. I București, 1910, vol. II București 1911, vol. III București, 1912. Lucrarea, cu bogate temeuri biblice și patristice, a apărut la un an după aceea a lui Vasile Mitrofanovici. Se pare că Badea Cireșeanu nu cunoștea lucrarea apărută în 1909 la Cernăuți. De aceea se consideră un deschizător de drumuri nu numai în teologia românească, ci în Ortodoxie. Bine documentată, expusă într-un stil limpede și structurată într-o viziune mai largă decât domeniul liturgic — ne referim la vol. II în care face referiri la arhitectura precreștină și creștină, lucrarea lui Badea Cireșeanu constituie un izvor de referință pentru specialiști.

Vol. I se ocupă de istoria literaturii liturgice, vol. II despre lăcașurile de cult: iconografia bisericească, slujitorii altarelor, odoarele liturgice și simbolica cultului creștin.

Vol. III, prezintă cultul dumnezeiesc public, sărbătorile, Tainele, ierurgiile și posturile.

Despre Badea Cireșeanu se știe că s-a născut în sinul unei familii de țărani în 1859, în comuna Spineni, județul Olt. Tatăl său era cîntăreț. A urmat școala primară la Slatina, Seminarul la Curtea de Argeș și cu ajutorul episcopului Ghenadie al Argeșului, Seminarul Central din București. În 1883, a fost numit profesor de calligrafie la Seminarul Central din București. În 1883, a funcționat trei ani. Apoi s-a înscris la Facultatea de teologie din Cernăuți, unde și-a luat doctoratul în Teologie. În 1891 a fost numit profesor suplinitor la Facultatea de teologie din București la catedra de Liturgică, Pastorală, Catehetică și Omiletică. În 1892 a fost numit profesor provizoriu, iar în 1895 profesor definitiv (Pentru amănunte vezi: Pr. Prof. Al. Moisiu, *Un pionier al Liturgicii românești: Prof. Badea Cireșeanu*, în «S.T.», an. XXVIII (1970), nr. 3—6, p. 520—522).

Ceea ce interesează cu osebire lucrarea de față găsim tratat în lucrarea lui Badea Cireșeanu, *Tezaurul Liturgic*, în capitolul II: Unele lămuriri științifice asupra serviciului divin, în care pentru început vorbește despre vechimea Sfintei Liturghii și pregătirile pentru săvârșirea ei, cuprinde articolul I înflorirea serviciului liturgic răsăritean cu trecerea treptată a timpului — serviciul divin în Vechiul Testament, Liturghia în timpul Sfinților Apostoli, în secolul al II-lea; Liturghia Constituțiilor Apostolice din secolul al III-lea și jumătatea primă a secolului al IV-lea Liturghia Sfântului Apostol Iacob fratele Domnului, Liturghia Sfântului Marcu; cele Trei formulare liturgice ale Bisericii ortodoxe; sacrificiul euharistic și numirile lui, și articolul II cuprinde condițiile trebuincioase pentru săvârșirea Sfintei Liturghii; vrednicia și pregătirea ministrului liturghisitor, timpul pentru săvârșirea Sfintei Liturghii, odoarele trebuincioase la servire a Sfintei Liturghii și spicuirii asupra secțiunii I-a.

Secțiunea a II-a intitulată: *Sfânta Liturghie* se ocupă în capitolul I de cele 7 laude bisericești și originea lor împărțind prezentarea acestora în laudele dumnezeiești de seară (art. I) și laudele dumnezeiești de dimineață (art. II); iar în capitolul II «Explicațiuni asupra liturghiilor sfinților Părinți Vasile cel Mare, Ioan Hrisostomul și Grigorie Dialogul, p. 157—239 — Proscomidia, p. 158—168, despre Liturghia Catehumenilor și Liturghia Credincioșilor în articolul II, p. 178—207, iar în articolul III, despre Liturghia Sfântului Grigorie Dialogul sau a celor mai înainte sfințite, p. 222—239.

Badea Cireșeanu, consideră că Sfânta Liturghie «are părțile ei deosebite, dar nedespărțite între ele»¹⁹. Proscomidia, Liturghia catehumenilor și aceea a credincioșilor formează o unitate indestructibilă. «Deși aceste părți sînt trei, totuși ele întocmesc o singură unitate, căci nu pot să limpezească cele două, dacă s-a început Proscomidia»²⁰. Ca și tratatul apărut la Cernăuți în 1929, Tezaurul Liturgic al lui Badea Cireșeanu este o lucrare bine încheată, bogat și științific documentată, mai ales pentru vremea apariției. El privește sub unghi istoric dezvoltarea Sfintei Liturghii și susține totul cu temeiuri biblice și patristice.

O altă lucrare de mare importanță pentru Teologia liturgică românească, este cea a Diaconului Ene Braniște, *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*, București, 1943, Tipografia Cărilor Bisericești. Autorul lucrării s-a născut în comuna Suseni în județul Argeș la 12 octombrie 1913 într-o familie de învățători. Școala primară o face în satul natal, apoi Seminarul Neagoe-Vodă din Curtea de Argeș și Facultatea de teologie din București pe care o termină în iunie 1938. Odată cu înscrierea la doctorat este numit și asistent la catedra de Teologie Practică, pentru Liturgică și Pastorală avîndu-l ca îndrumător pe regretatul Pr. Prof. Petre Vintilescu. Teza de doctorat o susține în 1942 cu titlul de mai sus. Este numai apoi profesor de Liturgică la Facultatea de teologie din București, post ce îl ocupă și în prezent, ostentîndu-se atît pentru studenții teologi cît și pentru cursanții la doctorat.

Lucrarea se înscrie ca o contribuție de prim ordin pentru Liturgica românească.

În introducere, p. 3—18, autorul arată care sînt erminii liturgice în răsărit pînă la Nicolae Cabasila. Vorbînd despre lipsa explicării Sfintei Liturghii în primele trei secole ale creștinismului spune: «Această lipsă se explică probabil prin aceea că, după cum remarcă un liturgist german contemporan, în antichitatea creștină nici nu s-a simțit așa de mult nevoia unei explicări a liturghiei, că în timpul de mai tîrziu»²¹. Sec. IV și V, aduc în această problemă cîteva comentarii ale Sfîntului Kiril al Ierusalimului «Catehezele...», Sf. Ioan Gură de Aur († 407), Teodor de Mopsuestia († 428), Sfîntul Dionisie Areopagitul, Gherman al Constantinopolului, Sfîntul Teodor Studitul († 826), Teodor episcop de Andida, încununînd cu cea mai desăvîrșită operă liturgică a lui Nicolae Cabasila «Explicarea Sfintei Liturghii».

Partea I p. 21—58, descrie pe autorul lucrării, viața și întinsa lui operă, cu referiri speciale asupra cuprinsului Erminiei.

Partea a II-a, p. 59—202 — în cap. I și II sînt comentate punctele din Explicarea Sfintei Liturghii — cuprinzînd scopul Liturghiei, acela de sfințire a darurilor și sfințire a credincioșilor, jertfa liturgică în instituția și esența ei, materia darurilor de

19. *Tezaurul Liturgic...*, vol. II, p. 157.

20. *Ibidem*.

21. Diaconul Ene Braniște, *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*, București, 1943.

jertfă, Proscomidia, sfințirea darurilor și apologia epiclezei. Cap. III — vorbește despre sfințirea credincioșilor ca scop indirect și transcendent al Liturghiei, participarea credincioșilor, mijloacele liturgice, efectele sfințirii și participarea celor vii și a celor morți la efectele jertfei euharistice. Cap. IV. Liturghia ca mijloc al cultului creștin: raportul nostru față de Dumnezeu, formele laireuticii în Liturghie, euharistia ca notă predominantă a jertfei liturgice, Liturghia ca rugăciune de cerere și de mulțumire și sensul pomenirii Sfinților în Liturghia Sfintului Ioan Gură de Aur.

Cap. V — cuprinde semnificația simbolico-mistică a rînduiei liturghiei în care se ocupă de Liturghie ca pomenire sau comemorare, semnificația Proscomidiei, a Sfinței Liturghii până la epicleză și a ritualului Sfintei Jertfe.

Partea a III-a, p. 203—238 — în cap. I se ocupă de valoarea și meritele lui Cabasila ca tilcucitor al Liturghiei și cap. II — Influența Erminiei liturgice a lui Cabasila în teologia greacă și latină arătînd că «meritul de căpetenie al interpretării lui Cabasila este simțul critic și respectarea sensului istoric, însușiri ce lipsesc nu numai comentariului lui Gherman ci, în mare parte, tuturor celorlalte comentarii liturgice grecești»²².

Se poate spune, pe bună dreptate, că Pr. Prof. Ene Braniște prin lucrările sale, face un mare serviciu Teologiei românești, înscriindu-și numele alături de marii liturgiști ortodocși, la locul de onoare al celor ce se ostenesc mereu în domeniul vast și sacru al Sfintei Liturghii.

De o deosebită valoare este și lucrarea regretatului preot profesor Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1972, 384 pagini.

Născut la 25 septembrie 1887 în comuna Căteasca, județul Argeș dintr-o veche familie preoțească, a urmat cursurile primare, apoi urmează un an la Seminarul din Curtea de Argeș, după care se transferă la Seminarul Central din București pe care îl absolvă în 1907 iar în 1911 este licențiat al Facultății de aici. Hirotonit preot dă dovadă de multă abnegație, cîștigîndu-și un deosebit prestigiu prin scrisul său. Între 1924—1926 urmează cursurile de doctorat la Facultatea de teologie din București susținînd teza «Cultul și ereziile». Este numit profesor agregat la catedra de Liturgică și Pastorală, titularizat la 1 aprilie 1931. Este trimis apoi ca preot la capela ortodoxă din Paris. A fost prodecan și decan al Facultății din București. Este pensionat la 1 martie 1950, în care timp (1954 și 1966) deține funcția de președinte al Consistoriului Central Bisericesc. Se stinge din viață după o lungă și rodnică activitate cărturărească, în noaptea de 11 spre 12 iunie 1974.

După mărturia autorului, lucrarea «reunește iarăși 14 volume, așa cum fuseseră concepute și redactate inițial în stare de manuscris, capitolele publicate disparat între anii 1953—1964 în revistele Bisericii Ortodoxe Române. Ele au ca obiect prezentarea istorică, exegetică și tipiconală a slujbelor bisericești de seară, de dimineață și a Sfintei Liturghii, servicii care alcătuiesc conținutul principal și major al cărții numită *Liturghier*»²³.

Lucrarea are două părți, dar se deschide cu așa-zisul capitol: «Cartea numită *Liturghier*», în care autorul tratează despre denumirea și cuprinsul *Liturghierului*, problema unui formular al Liturghiei în primele veacuri creștine, formatul și structura *Liturghierului* în manuscrise, ediții și traduceri (p. 9—26).

22. *Ibidem*, p. 211.

23. Autorul, *În loc de prefață*.

În partea I a Liturghierului explicat: *Serviciile premergătoare Liturghiei* (p. 28—72) autorul face unele considerații generale, apoi tratează despre oficiul Vecerniei sau slujba de seară, ceasul al IX-lea și Vecernia propriu-zisă, Litia, oficiul Mezonop-ticii și acela al Utreniei.

Partea a II-a — *Liturghia* (p. 79—324) tratează, rind pe rind despre pregătirea sfinților slujitori pentru oficiul liturghiei, ritualul Proscomidiei, Dumnezeiasca Liturghie comentată în oficiul și în textul ei: Liturghia catehumenilor, Liturghia credin-cioșilor, împărtășirea în cadrul Sfintei Liturghii și rugăciunea apolisului Liturghiei.

Lucrarea se încheie cu două anexe: Miruirea și Anafora sau Antidoron (p. 347—377).

Fiecare capitol are subcapitole și paragrafe. Materialul este bine sistematizat și tratat cu multă probitate științifică. Sunt aduse în discuție opinii teologice sau practici liturgice; se analizează totul prin prisma evoluției istorice; se pun în lumină tilcurile cu caracter dogmatic, simbolic, mistico-contemplativ. Totul face dovada unei lucrări temeinic încheată și de mare utilitate nu numai pentru clerici și studenții teologi, ci deopotrivă, pentru specialiști și pentru toți cei ce doresc să cunoască mai bine trecutul și importanța Sfintei Liturghii și a cultului creștin în general.

C. Lucrări de popularizare

Așa cum am arătat mai sus, credincioșii simt nevoia de a înțelege mai adânc și a trăi mai intens, în cadrul Sfintei Liturghii, bucuria comuniunii cu Dumnezeu.

Alături de profesorii de specialitate, ierarhi ai Bisericii noastre sau preoți slujitori²⁴ au venit întru întîmpinarea acestor dorințe ale credincioșilor și le-au dăruit în formă de predică și cu multă grijă, explicări ale Sfintei Liturghii. Am putea numi aceste daruri duhovnicești, lucrări de popularizare.

În cele ce urmează ne vom referi în ordinea apariției, la trei lucrări de acest gen:

1. — Episcopul Nicodim, starețul mînăstirii Neamț, *Semințe Evanghelice pentru Ogorul Domnului*, vol. VIII. Cuvîntări Liturgice. Dumnezeu și dreptatea Lui. Mîna lui Dumnezeu în lumea văzută. Scurtă explicare a Sfintei Liturghii. Originale și prelucrări. Editura Tipografiei Sfintei Monastiri Neamțu, 1933, 416 p.

Prelucrarea arhierelui Ioanichie Evantias: «*Scurtă explicație părții I-a și a II-a a Sfintei și Dumnezeștii Liturghii*», ediția a II-a, București, Tipografia Ștefan Rossi-descu, Strada Germană, nr. 2, 1866, 268 p.

Lucrarea își propune să prezinte cititorilor explicarea Sfintei Liturghii. Partea a III-a urma să apară.

Primele două părți tratează despre Sfînta Liturghie cu cele trei părți (p. 1—33); în cap. I—III, tratează despre Proscomidie, darurile euharistice, pînea trebuie să fie dospită, simbolizînd unitatea tuturor creștinilor, rînduiala pe scurt a Proscomidiei.

24. Astfel de lucrări de popularizare considerăm a fi pentru început la noi următoarele: «*Scurtă explicație a părții I-a și a II-a a Sfintei și Dumnezeștii Liturghii, culeasă și prelucrată de arhierul Ioanichie Evantios. După care va urma și partea a III-a*», București, 1866; I. Felea, «*Simboluri liturgice*», Arad, 1924 și Pr. C. Dron și C. Vuiescu, *Sfînta Liturghie lămurită pe înțelesul tuturor*, Ediția a II-a, București, 1943.

Cap. IV tratează despre luarea binecuvântării de la arhieru; cap. V despre închinarea slujitorilor; cap. VI despre spălarea miinilor, care simbolizează curăția și nevinovăția liturghiștilor; cap. VIII scoaterea Agnețului, care preînchipuie nașterea în peștera Betleemului; cap. IX despre simbolismul prescurilor, cap. X—XXI, despre scoaterea miridelor; cap. XXII despre acoperirea sfințelor daruri; iar capitolul XXIII, care încheie prima parte, tratează despre aprinderea candelor și a luminărilor chiar și în ziua cînd nu este nevoie de lumină.

Partea a II-a începe cu Tilcuirea Sfintei Liturghii, binecuvîntarea, ectenia mare (p. 35—187), antifoanele (p. 189—198), Veniți să ne închinăm (p. 199—228).

Autorul se străduiește să pună în lumină învățătura dogmatică în primul rînd. Este o lucrare meritorie dacă ne gîndim la timpul cînd apare.

Este un volum de predici în cea mai mare parte liturgice, rămase de la Nicodim Munteanu, fericitul întru adormire patriarh al României, pe cînd era stareț la Mînștirea Neamț.

Sub titlul «Cuvîntări liturgice», publică 13 predici (p. 5—119), în care prezintă limpede și sumar, învățătura despre Biserică, despre slujbele care se săvîrșesc în Biserică (I—IV) și explică Sfînta Liturghie (V—XIII). Tot cu caracter liturgic explică fericirile în capitolul «Dumnezeu și dreptatea lui» (p. 123—197); iar în cel intitulat «Mîna lui Dumnezeu în lumea văzută» (p. 209—260) vorbește despre însemnătatea și semnificația religioasă a anotimpurilor anului.

Capitolul intitulat: «*Scurtă explicare a Sfintei Liturghii. Cum se cuvîne să stea creștinul în Biserică la slujba Sfintei Liturghii*» (p. 279—369), este cel mai întins și mai important. Se dau îndrumări de felul cum trebuie să meargă creștinul la biserică, ce daruri să aducă și cum să stea la slujbă (I—VIII). În predicile IX—XXVI insistă asupra unor momente mai importante din Sfînta Liturghie, privite sub unghiul de vedere al credincioșilor și nu al slujitorului: Citirea Apostolului, cîntarea Heruvicului, ieșirea cu Sfintele Daruri, împărțirea cu Sfintele Taine, ce este anafora? cînd, cui și pentru ce se dă?, ce trebuie să faci creștine după ieșirea din Biserică? Cum trebuie serbată ziua Duminicii și sărbătorile? etc.

Ultima parte: «Pomenirea în rugăciuni a viilor și a morților» (p. 377—405) cuprinde VIII predici. Lucrarea se încheie cu două povățuiri privind «Evangeliiile și Apostolia care se citesc la pomenirea morților și Starea sufletelor noastre după moarte» (p. 406—411).

2. — Pr. Econom Constantin Moisiu, «*Să stăm bine, să stăm cu frică*». *Povățuitor liturgic pentru preoți și popor*. Tipografia cărților bisericești, București, 1941, 318 p.

Așa cum ne arată titlul, lucrarea era adresată poporului credincios. Cuprinde 10 capitole.

În cap. I—III (p. 3—92), tratează în ordine, despre Biserică — lăcaș de închinare, podoabele și odorele bisericii, artele în slujba ei, pictura, arhitectura, sculptura, muzica, cărțile de cult și veșmintele de slujbă.

Capitolele IV—IX (p. 93—191), se referă la sfinții slujitori, cultul divin, participarea și ținuta credincioșilor la biserică, rugăciunea și importanța ei, vremea slujirii, slujbele de seară și de dimineață.

Capitolul X (p. 207—310) se ocupă de săvîrșirea, însemnătatea și împărțirea Sfintei Liturghii. Explică ce cuprinde fiecare parte a Liturghiei: Proscomidia și Sfîntul

Agneț, Liturgia catehumenilor, a credincioșilor, răspunsurile, sfințirea darurilor, împărtășirea slujitorilor și împărtășirea credincioșilor.

Este o lucrare care poate fi folosită încă și astăzi.

3. — Vasile, Episcopul Oradiei, *Cuvântări Liturgice*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, Oradea, 1973, p. 266.

Cuprinde 67 de predici pe care P. S. Sa le-a rostit într-o primă formă, în biserica «Sfânta Adormire» din Brașov-Cetate. Multe dintre ele au fost rostite și în alte biserici și publicate în revistele noastre bisericești, mai ales în «Mitropolia Ardealului», «Mitropolia Banatului», și «Telegraful Român».

P. S. Vasile, citindu-l pe Homiacov «numai acela înțelege Biserica, care înțelege Liturgia», arată în cuvântul introductiv importanța pe care o are Sfânta Liturgie care «a fost un neîntrerupt pedagog al creștinilor către Dumnezeu și a exercitat mereu o pătrunzătoare influență asupra vieții spirituale a acestora, modelînd-o după chipul sublim de trăire, dat nouă de Hristos Domnul»²⁵.

Cuvîntările se împart în trei grupe: a) cuvîntări pregătitoare pentru participarea la Sfînta Liturgie, în număr de 8 (p. 5—36), b) Cuvîntări cu caracter general teologic-liturgic, în număr de 20 (p. 37—120) și c) Explicarea Sfîntei Liturghii în ordinea desfășurării ei, 39 de cuvîntări (p. 121—266).

P. S. Sa a voit ca odată cu îlucirea liturgică să pună în lumină și adevărurile mărturisirii de credință. «Astfel, fiecare cuvîntare dintre acestea se poate împărți în două: una în care înfățișăm momentul liturgic în desfășurarea lui, cu simbolismul său, și partea a II-a, consacrată adîncirii sensului duhovnicesc ce se răsfrînge din acest moment liturgic»²⁶.

Urmărind acest scop, P. S. Vasile a pus la îndemîna slujitorilor un foarte bun și prețios material omiletic și, în același timp, a venit în ajutorul credincioșilor pentru a le ușura înțelegerea rînduiei și simbolismului Sfîntei Liturghii. Deși aparent predicile lasă impresia unor colecții: Jertfa inimii în rugăciune, Liturgiile Bisericii Ortodoxe, Simbolismul intrării cu Sfintele Daruri, Mărturisirea credinței etc., ele au o strînsă legătură între ele, formînd o unitate.

După această scurtă prezentare a strădaniilor liturgiștilor români, putem spune, cu îndreptățire, că ei s-au aplecat cu multă dăruire și au lucrat cu deosebit simț de răspundere în domeniul teologiei liturgice.

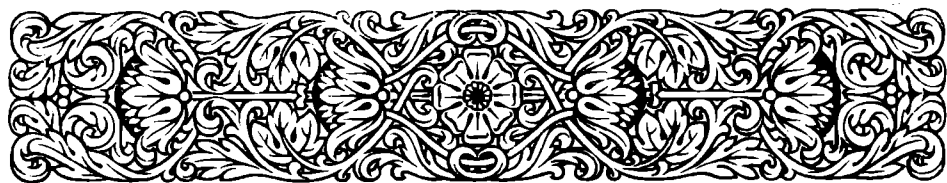
Ei au avut neîncetată grijă față de adevărul credinței noastre ortodoxe și au căutat ca aportul lor să se armonizeze și să se integreze celui al liturgiștilor ortodocși.

Pe această linie se înscriu contribuțiile liturgiștilor români. Dăruirea lor este vrednică de toată lauda și prețuirea, iar ostenele depuse în vederea păstrării tezaurului de credință și mai ales al redării, în toată bogăția și frumusețea, credincioșilor zilelor noastre, atrag admirația noastră a tuturor.

Pr. doctorand UNGUREANU VASILE

25. † Vasile, al Oradiei, *Cuvîntări Liturgice* — în Introducere, p. 3.

26. *Ibidem*, p. 4.

DOCUMENTARE

PREZENȚA CLERULUI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN LUPTELE POPORULUI PENTRU DEPTATE SOCIALĂ ȘI INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ

Istoria neamului nostru, în trecutul ei, a fost după cum se știe o permanentă luptă a poporului pentru menținerea ființei naționale, pentru dreptate socială și pentru libertate națională. Aceste aspecte sînt întilnite constant, indisolubil legate unul de altul, încă din vremea cînd «împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă, au venit și-n țara noastră și-au cerut pămînt și apă», apoi în perioada imortalizată de Columna Traiană, cînd dacii și-au apărat cu vitejie țara, după care, continuînd aceleleași tradiții, timp de un mileniu, în fața valurilor de migratori, poporul nostru reușește să-și păstreze și ființa și glia.

Odată cu formarea statelor feudale pe teritoriul țării noastre, aspectele social-politice se diversifică evidențiindu-se acum geniul politic al poporului nostru care cu dîrzenie și pricepere își menține individualitatea statului, iar pe plan social, cu permanentă îndrîjire se opune asupritorilor naționali și de clasă.

Perioada modernă și contemporană, reprezintă împlinirile unor aspirații de veacuri ce prind contur cu independența de stat și cu desăvîrșirea unității naționale, realizările și prestigiul României în anii socialismului însemnînd desăvîrșirea acestor aspirații și încununarea luptelor și jertfelor poporului.

La luptele și sacrificiile maselor populare, care în tot acest timp au constituit principala forță motrice a societății, s-au alăturat în dese rînduri, cu puterile și pe măsura priceperii lor și unii reprezentanți ai Bisericii, care mai totdeauna proveneau din rîndurile poporului. Puțini vor fi clerici coborîți din familii feudale sau mai apoi burgheze și puține vor fi — din păcate — și cazuri cînd unii dintre reprezentanții clerului n-au înțeles comandamentul vremurilor. Cum însă predominantă este în viața Bisericii Ortodoxe Române atitudinea de atașament față de aspirațiile poporului, vom încerca o prezentare succintă a unora dintre reprezentanții ei care s-au identificat pe deplin cu țelurile și idealurile de viață ale poporului nostru.

În perioada evului mediu, cînd poporul începe să fie confruntat cu probleme sociale deosebite, cînd concomitent cu asuprirea feudală are loc și rezistența maselor față de intensificarea exploatării și pentru menținerea vechilor drepturi din destrămata obște sătească, cronicile și documentele ne prezintă, alături de masele de țărani și orășeni și pe unii reprezentanți ai Bisericii.

Ca expresie a atașamentului lor față de năzuințele poporului mulți preoți vor fi făcuți părtași problemelor sociale ale vremii, vor participa la unele răscoale și vor avea parte de aceleași pedepse ce se aplicau celor nesupuși.

Privitor la participarea preoților la viața obștească menționăm numele unora care au făcut parte din unele scaune de judecată în Transilvania. Astfel, la 2 iunie 1360 este amintită o pricină judecată de un scaun de judecată al românilor din districtul Hațeg — formă de organizare administrativă și judecătorească specific românească în cadrul voievodătuului Transilvaniei —. Din acest scaun de judecată au făcut parte și 5 preoți, pe lângă alți 12 cneji și 6 țărani.

Sînt menționați cu această ocazie: protopopul Petru din Ostrov, preoții Zampa din Clopotiva, Dalc din Densuș, Dragomir din Tuștea și Balc din Peșteana¹.

În 1484, Popa Bratu desfășoară activitate social-obștească răspunzînd chemării Consiliului săsesc de la Sibiu care l-a cerut preot la Rășinari «pentru a le sta sașilor la îndemînă la purtarea corespondenței cu domnia Munteniei și să fie și interpret al Sfatului săsesc în contactul cu românii»². Aceleași atribuții le-a avut peste un secol și jumătate, la Brașov, preotul Mihai care în 1603 a fost trimis de brașoveni «în misiune diplomatică la Radu Vodă al Munteniei»³.

Sprîjinind lupta poporului pentru dreptate socială, tot în Transilvania vom întâlni, în marele război țărănesc din 1514, condus de Gheorghe Doja, doi preoți: Laurențiu Meszaros și Barabas, căpetenii ale unor cete răscolute, care îndemneau la răscoală pe iobagii, păstorii și lucrătorii de la mine din nordul Transilvaniei. Laurențiu Meszaros, în fruntea unei cete de răscolăți străbate Crișana și Maramureșul, «în Satul Mare și Bihor cucerind mai multe orașe și țîrguri, avînd sprîjinul populației sărace a acestora»⁴. După înfrîngerea lui Doja, o ultimă rezistență mai este semnalată la Biharea, condusă de Meszaros care cu această ocazie «a fost prins și dus la Cluj, unde a fost tras în țeapă, apoi capul său a fost ars pe rug în piața orașului»⁵. Aceeași soartă a avut-o și Barabas.

Pentru libertatea națională, amenințată de Habsburgi în împrejurările desființării statului maghiar după lupta de la Mohaci din 1526, va lupta și episcopul Vadului, Anastasie care în 1529 cînd își începea păstoria cu sprîjinul lui Petru Rareș, conduce o oaste a acestuia⁶.

La sfîrșitul sec. XVI se evidențiază figura lui Popa Stoica din Fărcaș ajuns general în oastea lui Mihai Viteazul. «Acest general, mai mult voinic decît norocos, fusese preot în satul Fărcașanii din județul Romanai și aflîndu-se în acest loc de margine, care era adesea bătut de turci, luase obicei după săvîrșirea liturghiei, de-și lăsa patrahilul și armîndu-se cu securea, pleca în capul sătenilor de vîna la turci. Vestea voiniciei lui ajunsese pînă la Mihai care puse pe mitropolit de-l despopi și în loc de rasă îl investi cu cepchen și în loc de cruce îl armă cu sabie, crezîndu-l mai vrednic de a sluji patria cu armele decît cu liturghiile. Fărcaș adeveri așteptările domnului și vitejia cu care se deosebi în mai multe rînduri îi dobîndi de la dînsul slujba de agă sau general de pedestrim»⁷. Sînt cunoscute faptele lui de vitejie în campania

1. Preot Păcurariu Mircea, *Istoria bisericii române*.

2. Protopop dr. Gh. Cihandru, *Brașovul, cetatea ortodoxiei românești*, p. 10.

3. *Ibidem*, p. 13.

4. *Istoria României*, Ed. Academiei, vol. II, p. 603.

5. *Ibidem*, p. 607.

6. *Istoria bisericii române*, Manual universitar.

7. N. Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, Ed. universal Alcalay, 1947, p. 268.

de la sudul Dunării din iarna anilor 1594/95. După o luptă victorioasă la Nicopole, «Farcaș, avînd cu sine un corp de 3.000 de români, sirbi și unguri, fu înșelat de doi custozi români cumpărați de turci cu 2.000 aspri, ca să-i vestească că vreo sută de turci pradă pe locuitorii din preajma Vidinului și că-l roagă acei locuitori să alerge în ajutorul lor. Farcaș, încrezător, se duce și cade în mijlocul unei armii de 30.000 de turci..., cei mai mulți din ostașii săi, împesurați de vrăjmași, pieriră. El numai cu puțini putu scăpa»⁸. În curînd însă își va lua revanșa și la venirea lui Mihai în zona Vidinului, după ce domnitorul cucerise Brăila și Nicopole, ajungînd la Vidin «găsi cetatea în puterea îndărătnicului viteaz Farcaș, care își izbîndise glorios acum pierderea ce prin înșelăciune încercase într-acest loc cîteva luni mai înainte»⁹. La Călu-găreni, Popa Stoica luptă în avangardă, făcînd mai întii o incursiune de recunoaștere a zonei, apoi o mișcare strategică prin care atrage spre podul Neajlovului o oaste turcească înfrîntă de Mihai Viteazul. De va fi mers și-n Transilvania documentele nu mai menționează, deși se pare că ar fi trecut și acolo, primind pentru puțină vreme sarcina de a păzi castelul Făgăraș, în vremea de restriște a lui Mihai Viteazul în Ardeal.

Faptele de vitejie l-au făcut să rămînă în istorie, menționat nu numai de docu-mente ci și de cîntecul popular care spune despre :

«Popa Stoica din Fărcaș, / Care sare șapte pași ;
Și iese din leturghie / Și taie la turci o mie...
Care-a urît biserica / Și-a-ndrăgît săbioare,
Și-a urît ciocanele / Și-a încins pistoalele»¹⁰.

La începutul secolului al XVII-lea, o altă față bisericească ia parte la unele lupte care au frămîntat ani de zile Transilvania, după moartea lui Mihai Viteazul. Este vorba de episcopul Vadului, Ioan Cernea, mort în 1605 la Satu Mare, într-o luptă cu nobilimea dezidentă. Menționîndu-l, mărturiile contemporane spun că «era un episcop românesc în cetate de a cărui vitejie toți s-au minunat. Acesta a prins un paloș nemțesc cu amîndouă mîinile și încotro da, mulți cădeau de mîna lui, nici da în zadar, ci totdeauna nimerea ; mai pe urmă l-au împușcat prin mijloc și așa a murit»¹¹.

Cu arma în mînă a luptat, la jumătatea secolului al XVII-lea, de data aceasta împotriva turcilor și viitorul mitropolit al Ardealului, Sava Brancovici (1656—1680), care înainte de a fi preot, locuind într-o zonă de graniță și fiind «sentinela cetății Ienopolei, avea dese ciocniri cu oastea turcească, făcînd multă vîrsare de sînge ; iar în luptele cu turcii, numele lui Simeon — căci așa se numea înainte de a se călu-gări — era mărît pentru vitejia sa». După ce este făcut preot, turcii cer îndepărtarea lui dar cetățenii îl apără spunîndu-le că se ocupă de cele sfinte, la care li se replică că «ziua e preot, iar noaptea vrăjmaș înarmat și stricător de pace»¹².

Atitudine combativă a avut Sava Brancovici și față de presiunile de calvinizare ce vizau, pe lîngă prozelitismul religios și deznaționalizarea românilor ortodocși. Datorită opoziției față de asemenea încercări este nevoit, în urma înlăturării vremel-nice din scaunul de mitropolit, să meargă în 1668 în Rusia, după ajutoare materiale dar și pentru sprijin politic. Cu această ocazie avansează și ideea unei acțiuni comune antiotomane, arătînd că în situația unui război declarat de țar imperiului otoman,

8. *Ibidem*, p. 118. 9. *Ibidem*, p. 268.

10. N. Popescu, *Preoți de mir adormiți în Domnul*, p. 52.

11. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 113.

12. C. Bobulescu, *Fefe bisericești în războaie, răzvrătiri și revoluții*, p. 23.

Rusia va avea de partea ei pe români, sîrbi și bulgari, dornici să scape de greaua asuprire turcească. În aceeași direcție va acționa și fratele său Gheorghe în Țara Românească, pe lângă domnitorul Șerban Cantacuzino, căutînd să îndeplinească revendicările religioase cu cele de ordin social-politic.

Între 1703—1711, întîlnim alături de cetele înarmate ale lui Pinteza Viteazul — renumitul haiduc Gligor Pinteza — așa cum de altfel se redă și-n filmul «Pinteza», pe preotul Lupu Șandru din Borșa Maramureșului și probabil el era preotul care arată viteazului haiduc viața grea a țaranilor și împilările ce le sufereau de la asupritorii lor. Referitor la dialogul purtat întru Lupu Șandru și Pinteza Viteazul, o poezie populară de epocă redă gama suferințelor poporului, menționîndu-se în versuri că :

Popa răspunde / Lui Pinteza așa :
 — Vara iau căpșuni / Și porci de ei buni ;
 Iau și zeciuală / Din cinci oi o mială ;
 Din zece vaci bune, / Una lor rămîne ;
 Iar din zece capre, / Brînză-a patra parte ;
 Din zece găști grasă, / Una lor pe masă ;
 Găini dacă ai, / Lor încă le dai,
 Iar din puii lor, / Duci și domnilor.
 Cînd sînt zile mari, / Le duci ouă țari,
 Ouă de mîncat / Și-n laboș de spart ;
 Iau ei și mitârci, / Alune și melci ;
 Broasce-n făurar / Și raci în brumar ;
 Iau ei și cenușe, / Trei mesuri de ușă ;
 Porțion de-l bun, / Să-l facă sopun ;
 Iară lucrul lor, / E-al românilor.
 Români le ară, / Le duc lemne-n cară,
 Români le grapă, / Români le sapă,
 Români cosesc, / Români 'mblătesc,
 Lucrul lor îl gată / Fără nici o plată...¹³.

Preotul Lupu Șandru a luptat și cu arma în mînă în rîndul curuților, luptători care-și ziceau așa în memoria cruciaților lui Gheorghe Doja și se împotriveau lobonților, partizanii regimului habsburgic instaurat în Transilvania prin diploma leopol-dină din 4 decembrie 1691 și recunoscut pe plan internațional prin pacea de la Karlowitz din 1699. Lupta antihabsburgică a fost condusă de Francisc Rakoczi care a reluat planul mai vechi, elaborat cu 25 de ani în urmă de Emerik Thököly, ce viza autonomia Transilvaniei și eliberarea Ungariei, unde acum Rakoczi dorea să se proclame rege. Cauza dreaptă a românilor și ungurilor era înscrisă și pe steagurile lor de luptă prin cuvintele : «cum Deo pro patria et pro libertate»¹⁴. Dintre cei care vor fi purtat un asemenea steag a fost și preotul Lupu Șandru, din Borșa, despre care se spune că era «nepot lui Juga vodă»¹⁵, din neamul lui Bogdan întemeietorul Moldovei. După aproape 10 ani de lupte, Lupu Șandru s-a făcut preot în Borșa, unde ajunge și protopop. Și-n această calitate va mai relua armele în 1717 cînd tătarii fac o mare incursiune în Maramureș de unde iau circa 10.000 de robi. Pentru eliberarea captivilor, Lupu Șandru organizează un atac armat împotriva invadatorilor, la retra-

13. *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului*, Ed. științifică, vol. III, feudalism, p. II, București, 1963, p. 142.

14. N. Popescu, *op. cit.*, p. 69.

15. *Ibidem*, p. 68.

gerea lor, într-un loc întărit din pasul Prislop, numit «Strîmtura» pe unde îi conducea însăși fata protopopului și ea captivă și silită de tătari să facă acest lucru. Victoria românilor a fost categorică dar și scump plătită cu viața ficei protopopului. În urma acestei legendare lupte din 4 august 1717, se spune că numai «șase tătari au fost lăsați vii»¹⁶.

Pe linia acestor tradiții, tot în perioada evului mediu va mai trebui să amintim de preoții din Transilvania care, suferind alături de întreg poporul s-au alăturat aceluia în lupta contra asuprii naționale și de clasă din a doua jumătate a sec. XVIII. Cea mai elocventă dovadă a participării lor la asemenea frământări social-politice o demonstrează numărul mare de preoți înfiliți în răscoala din 1784 condusă de Horia, Cloșca și Crișan, avînd alături de aceștia rol în mobilizarea și conducerea răscoalei, avînd parte, unii din ei, de aceeași moarte martirică.

În călătoria lui Horia din 1782 la Viena, căpetenia moșilor este însoțit de Popa Dumitru din Certeje¹⁷, iar mai târziu, răscoala începe la 31 octombrie 1784 de la biserica din Mesteacă, unde probabil va fi avut rol în mobilizarea răsculaților și preotul de aici¹⁸.

La începutul răscoalei, preotul Simion din Lupșa a primit și a răspîndit o circulară de la Horia; iar de la «Prisaca la Homorod s-a citit ordinul lui Horia de la preot la preot. Cînd răscoala s-a extins, un număr de 30 de preoți români s-au adunat în comuna Paloș din ținutul Coholului și hotărîsc să-nceapă «revoluția și acolo»¹⁹, iar popa Ion din Lehecenii, așteptînd cu însuflețire pe Horia se adresa oamenilor la Vașcău spunîndu-le: «de ar aduce Dumnezeu pe răsculați aici, căci de nu va fi mai bine, mai rău nu poate să fie»²⁰. Întîlnim preoți chiar în fruntea unor cete de răsculați, cum ar fi preotul Constantin Turciu, căpetenie a răsculaților în Zarand sau preotul Avram din Uibărești²¹. Popa Nicolae din Orăștie, în ultima parte a răscoalei s-a refugiat în Țara Românească, la București, unde este arestat la cererea austrieșilor — apoi va fi eliberat — care-l acuză că «urma să formeze un corp de 600 de oameni în Țara Românească»²² cu care să vină în ajutorul răsculaților din Transilvania. În decembrie 1784, cînd răscoala intrase în declin preoții din Transilvania «fac colectă de bani pentru plecarea lui Horia la Viena»²³, unde acesta urma să susțină din nou revendicările țărănilor.

Cu ocazia reprimării răscoalei unii preoți sînt arestați, așa cum a fost «popa Dumitru din Cinciș și preotul Mihai din Băcia»²⁴, eliberați însă ulterior. Alții au fost alungați din țară sau nevoiți să pribegescă, așa cum este cazul preotului Ion Popa Crișănuț. Acesta, la 31 dec. 1784, cînd Horia și Cloșca erau aduși la Abrud, deplîngea soarta lor zicînd: «Iată acum îl au în mîinile lor pe bietul Horia, acum pot să-l mîncînce de viu»²⁵. Ion Popa Crișănuț va pribegi apoi prin Moldova, iar ca el va fi nevoit să plece și preotul Mihai din Lăpușnic²⁶.

Încercînd să mențină starea de spirit revoluționară și ca să mobilizeze lumea în continuare, după arestarea lui Horia, în ianuarie 1785 preotul din Termure spunea că Horia și Cloșca «sînt bine tratați la Alba Iulia»²⁷. Pentru a spulbera însă iluziile

16. *Ibidem*, p. 71.

17. I. Lupăș, *Răscoala țărănilor din Transilvania de la 1784*, p. 72.

18. C. Bobulescu, *Fețe bisericesti în războaie, răzvrătiri și revoluții*, Chișinău, 1930, p. 47. 19. *Ibidem*, p. 50. 20. *Ibidem*, p. 51. 21. *Ibidem*, p. 53.

22. *Ibidem*, p. 49. 23. *Ibidem*, p. 48. 24. *Ibidem*, p. 48.

25. *Ibidem*, p. 60. 26. *Ibidem*, p. 61. 27. *Ibidem*, p. 60.

maselor, autoritățile li vor purta pe cei doi în lanțuri prin sate infirmînd astfel și cuvintele de încurajare ale preotului din Termure. Cînd Horia și Cloșca vor fi condamnați la moarte, soarta lor va fi împărțită și de mulți preoți, căci ordinul imperial spunea: «să se pedepsească în mod exemplar și preoții românilor... care învățară plebea să extermină pe unguri»²⁸. Pentru activitatea lor din timpul răscoalei, la 10 noiembrie 1784 a fost executat la Deva «Popa Mihailă din Ghelmariu»²⁹, iar popa Gheorghe din Corbești a fost pedepsit «să i se taie întîi mîna apoi capul»³⁰.

La supliciu lă Horia și Cloșca a asistat cu rosturile sale duhovnicești preotul Nicolae Raț din Alba Iulia. El îl ținea cu mîna pe după cap pe Horia și a leșinat cînd acesta a început a fi frînt cu roata. Această dramatică scenă este redată foarte sugestiv într-un tablou celebru executat de pictorul ieșan, Gheorghe Popovici, în 1900, tablou ce se păstrează acum la Palatul Culturii din Iași decorînd un întreg perete prin dimensiunile sale impresionante: 2,970 × 5,680 m și reprezentînd un adevărat mesaj, peste veacuri, al suferințelor poporului la care au fost părtași și preoții³¹.

Legătura clerului ortodox din Transilvania cu răscoala de la 1784 și simpatia lor pentru această mișcare poate fi evidențiată și prin cinstirea memoriei lui Horia, al cărui chip se află pictat în «biserica cu lună» din Oradea, biserică la care se spune că a lucrat un timp și Horia, în drumul său spre Viena.

Demnă de menționat este și activitatea acelor clerici care au îmbinat lupta pentru revendicări religioase cu cele sociale, protestînd contra unirii cu Biserica catolică, realizată la 7 oct. 1698 prin semnătura celor 38 de protopopi apoi consfințită prin cele două diplome leopoldine din februarie 1699 și 19 martie 1701. În discuție, pe lîngă problemele religioase, de-altfel necunoscute de popor și deci nerecunoscute de masa românilor ortodocși, se aflau mai ales urmările politico-sociale ale acestui act care întîrziiau să se transpună în practică. Un preot sau un dascăl de la biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului exprima foarte plastic, versificat, în «Plîngerea Sf. Mînăstiri a Silvașului din eparhia Hațegului din Prislop», aversiunea față de unire, spunînd că: «Nu va fi spre un folos / Uniația ce s-au scos

Ci numai ca să ne risnească / De frații din Țara Românească
și din Țara Moldovenească»³².

În afară de Inochentie Micu, episcop unit în perioada 1728—1751, care a căutat să subordoneze unirea marilor revendicări sociale, recunoașterea românilor ca națiune politică, alți clerici se pun și ei în slujba aceluiași ideal. Vicarul lui Inochentie, Nicolae Pop din Balomir — de lîngă Orăștie — desfășoară începînd din 1748 o neobosită activitate în acest sens. Chemat la Viena spre a da socoteală, se refugiază în Țara Românească unde se călugărește, devenind Nichifor Arhimandritul și egumen al mînăstirii Argeș între 1750—1764, iar în această calitate va sprijini în continuare lupta ardelenilor. Neobosit, pînă la moarte, pentru aceeași cauză a fost și călugărul Sofronie de la Cioara (jud. Alba), a cărui arestare în 1759 a produs o răscoală locală condusă de popa Ion din Siliște, care în fruntea unei cete de 600 țărani îl eliberează din închisoarea de la Bobîlna de lîngă Orăștie. Continuîndu-și activitatea în zona munților apuseni, Sofronie îndeamnă poporul să-și păstreze credința strămoșească, iar în urma unui sinod ținut în 1761 la Alba Iulia — cel mai important din cîte mai ținuse și-n alte locuri — adresează un nou memoriu, în 19 puncte

28. *Ibidem*, p. 60.

31. *Ibidem*, p. 52.

29. *Ibidem*, p. 53.

32. *Istoria României*, p. 563.

30. *Ibidem*, p. 61.

gubernului Transilvaniei prin care cerea încetarea prigoanelor la care erau supuși românii ortodocși. Agitația a fost așa de mare încât Maria Tereza a luat măsuri aspre, trimițând spre reprimare în Transilvania pe generalul Bucov, care și-a făcut un trist renume, obligând pe români prin mijloace brutale să treacă la unitație, distrugându-le bisericile și mănăstirile. În aceste condiții Sofronie este nevoit să treacă în Țara Românească la mănăstirea Argeș, de unde Nicolae Pop din Balomir îl trimite în 1764 egumen la mănăstirea Robaia, județul Argeș, apoi în 1765 trece staret la mănăstirea Vieroș, în aceste funcții fiind apreciat și considerat «cu slujbă țării și cu folos vistieriei»³³. În 1769, continuă lupta națională și în Țara Românească, acum împreună cu egumenul Damaschin al Argeșului «au mers la Focșani de unde au venit cu o ceată de voluntiri la București și au reușit să alunge pe turci din capitală»³⁴.

În mod asemănător s-a desfășurat activitatea pusă în slujbă românilor ardeleni și ieromonahul Nicodim din părțile Făgărașului. Acesta merge în 1750 într-o delegație la Viena și aci, ambasadorul rus Rjumin îi dă un pașaport cu care merge în Rusia în 1751—1752, de unde vine în Țara Românească la Episcopia Râmnicului. Cu recomandarea episcopului Grigore Socoteanu și a Mitropolitului Filaret va merge iarăși în Rusia între 1757—1758, apoi revenit în Țara Românească, ajunge egumen la mănăstirea Berislăvești din Argeș. Vizitele lui în Rusia au fost nu numai pentru ajutoare, ci și misiuni diplomatice antiotomane și antihabsburgice, precum și în vederea realizării unui front comun ortodox. Cu Nicodim a mai mers la Viena, apoi și în Rusia, preotul Ioan din Aciliu, județul Sibiu. Legendară a rămas figura preotului Ioan Piuariu din Sadu, județul Sibiu, supranumit «popa Tunsu», pentru pedeapsa pe care i-a aplicat-o episcopul unit Petru Pavel Aron ca urmare a faptului că se hirotonise în Țara Românească și că făcea agitație împotriva unirii. În 1760 a fost prins, întemnițat la Viena și, eliberat cu condiția de a nu mai reveni în Transilvania, din care cauză se va așeza în Banat, unde va slui ca preot la Sinnicolau Mare.

Tristă a fost și soarta preotului Cosma din Deal, județul Alba care pentru că a strins plingerile românilor ortodocși din 48 de sate, înaintându-le autorităților, a suferit 60 de săptămâni de temniță împreună cu soția și un copil mic, care a degerat de frig³⁵.

Preotul Ioaneș din Galeș, județul Sibiu, își va sfârși și el zilele în închisorile imperiale, acuzat de aceeași activitate pe care o desfășoară cei de mai sus. Învinuții mai mult de agitație pentru revendicări sociale decât religioase.

Un moment de seamă al angajării clerului în obținerea de revendicări naționale îl reprezintă și activitatea desfășurată în 1791, cu ocazia înaintării marelui memoriu «Supplex Libellus Valachorum». De menționat efortul comun al ortodocșilor și al unor greco-catolici care acum treceau peste deosebiri religioase confesionale urmărind același scop, în esență recunoașterea românilor ca națiune politică și, reprezentarea în dietă proporțional cu numărul lor. Un prim memoriu se adresa la 1 martie 1791, în numele clerului greco-catolic care cerea ca nu numai clerul, ci națiunea întreagă să fie făcută părtaşă a legilor și beneficiilor țării. Tot în martie este înaintat al doilea mare memoriu la alcătuirea căruia a contribuit și episcopul

33. Ion Ionașcu, *Ieromonahul transilvan Nicodim în Țara Românească*, București, 1941, p. 5. 34. *Ibidem*, p. 6. 35. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 221.

ortodox Gherasim Adamovici, care îl și subscrie împreună cu episcopul unit Ioan Bob și cu mulți alți clerici. De menționat în acest memoriu, printre cele cinci articole cel care exprima unitatea de gândire și acțiune a clerului unit și neunit, anume ca «clerul bisericii răsăritene, fie că s-a unit, fie că nu, nobilimea și oamenii de rând... să ia parte la aceleași beneficii ca și clerul, nobilimea și oamenii de rând ai națiunilor care constituie sistemul uniunii»³⁶. Episcopul Gherasim Adamovici, împreună cu episcopul Ioan Bob, au fost cei care au înaintat Supplexul lui Iosif al II-lea, dar cum împăratul îl trimite dietei transilvănene, ca și pe cel al uniților, un nou memoriu este înaintat tot de cei doi episcopi la 30 martie 1792. Episcopii sînt certați, cu această ocazie, de autoritatea imperială, și învinuiți că, admiși a se prezenta doar ca suplicanți privați, ei au îndrăznit totuși să trateze «în numele națiunii române»³⁷. Dezvinovățindu-se, au replicat totuși că nu se pot întoarce acasă fără nimic, pentru că dacă revendicările drepte sînt respinse nu vor putea opri de la excese atîta popor răspîndit în întreaga țară. Guvernatorul Transilvaniei, alarmat mai ales de consecvența cu care se cerea congres național, propune înlocuirea episcopului ortodox, socotind că de la el pornește revendicarea. De altfel, Gherasim Adamovici va mai fi delegat de protopopii ortodocși, în septembrie 1791, să stăruie la Viena pentru drepturile românilor, și în urma acestui mandat merge în decembrie 1791 la curtea imperială, iar în 1792 semnează un al doilea Supplex, așa că era normal ca el să fie considerat un agitator periculos.

În același context poate fi menționată și activitatea lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, renumiți cărturari ai școlii ardelenene, care pun în slujbă aspirațiile naționale însăși revendicările religioase, mergînd pînă la a-și renega calitatea de canonici uniți, situînd sentimentele de unitate națională mai presus de deosebirile confesionale.

În Bucovina, care prin pacea de la Kuciuk Kainargi din 1774 a trecut sub stăpînirea Habsburgilor, este menționat ca împotriviindu-se noii stăpîniri preotul Andrei din Uidești. Acesta, la 4 octombrie 1777, a refuzat să depună jurămint de credință față de împărat, jurămint pe care urma să-l facă în biserică în prezența reprezentantului armatei imperiale. Pentru nesupunere este trimis sub stare de arest la Suceava spre a fi întemnițat. Fapta lui a ridicat la luptă pe sătenii din Uidești care, nu numai că au refuzat și ei depunerea jurămintului de credință, dar l-au și eliberat cu forța armelor ce le aveau la îndemînă. Copleșiți de superioritatea armatei imperiale, au fost nevoiți, însă, să-și părăsească satul și să se refugieze în Moldova³⁸.

Spre a ilustra cît mai bine lupta clerului din țara noastră pentru înnoiri sociale și libertăți naționale, nu putem să nu amintim în perioada evului mediu, și de Mitropolitul Antim Ivireanul, care a înmănușiat în persoana sa toate calitățile clerului ortodox, punîndu-și întreaga activitate și viață în slujba poporului. De la truda în ale tiparului, pentru luminarea minților, pînă la activitatea pastorală, pentru curățirea sufletului, dublîndu-le pe acestea cu activitatea politică-socială, Mitropolitul Antim avea să încerce mintuirea poporului român de multiseculara stăpînire turcească. Lucrase cu tihnă și zel în vremea lui C-tin Brâncoveanu, la zidirea de suflete și de țară, însă orizonturile se întunecă și pentru el după moartea marelui

36. Istoria României, *op. cit.*, p. 823. 37. *Ibidem*, p. 829.

38. N. Popescu, *op. cit.*, p. 90.

domn. În vremea domniei lui Nicolae Mavrocordat, primul domn fanariot în Țara Românească își va găsi sfârșitul pentru că, în timp ce domnul se refugia spre Giurgiu din fața trupelor austriece, el nu l-a urmat considerînd că «ca un păstoriu ce iaste, nu i se cade să lasă turma și să se ducă în altă parte»³⁹. Cronica, evidențiindu-i atitudinea antiotomană, arată că și mai înainte, în vremea lui Brâncoveanu, cu ocazia războiului ruso-turc, «se sfătua cu Toma Spătarul Cantacuzino și cu o seamă de boieri... să fugă la moscali»⁴⁰. Întors în scaun, Nicolae Mavrocordat se răzună pe mitropolit, care este înlocuit și exilat. În 1716, în drum spre mînăstirea Sinai, pe teritoriul Bulgariei a fost însă omorît și aruncat în rîul Tundja, afluent la Mariței.

La întreprindere de veacuri și de ev mediu, biserica și slujitorii ei își vor spori eforturile prin prezența activă la toate marile acte politice din viața țării. Și multe, după cum vom vedea, au fost aceste momente de înnoiri. Revoluțiile de la 1821 și 1848 vor fi sprijinite și ele de reprezentanții Bisericii, iar în marile evenimente de făurire a unei Români moderne, Unirea Principatelor din 1859 și Războiul de Independență din 1877, semnalăm prezența activă a acestora alături de cercurile cele mai progresiste din acea vreme.

Vorbînd despre revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, nu putem să nu amintim de atașamentul clerului la acest eveniment. Chiar «clerul superior din Țările Române, în frunte cu cei doi mitropoliți, Dionisie Lupu și Veniamin Costache, și cu episcopul de Argeș Ilarion, erau de asemenea cîștigați»⁴¹ de partea revoluției. În special episcopul Ilarion a desfășurat o intensă activitate fiind colaborator îndeaproape și sfetnic de seamă al lui Tudor Vladimirescu. Episcopului Ilarion i se atribuie alcătuirea primului memoriu trimis de Tudor Vladimirescu la Poartă, în care se arată suferințele poporului, și că boierii «au vindut biserica Domnului Șușu în două mii de pungi». Cînd Tudor a sosit în București, după ce boierii îi ceruseră să dezavueze mișcarea, ajunge iarăși la o înțelegere cu aceștia, mijlocită tot de episcopul Ilarion, care îndeplinea acum rolul de secretar al lui Tudor, pentru că trecea drept un bărbat învățat, dar mai înainte de toate pentru că era cu tot sufletul alături de revoluție. La 29 martie 1821 divanul Țării Românești roagă pe baronul Stroganov să susțină a nu se trimite trupe turcești în țară, iar această adresă era semnată de Mitropolitul Dionisie Lupu, de episcopul Buzăului și de episcopul Ilarion. La 7 mai, cînd din Oltenia soseau noi trupe în București, Ilarion este prezent la eveniment și face în cinstea lor «o șfeștanie solemnă, iar artileria a tras salve de tun»⁴². Tot episcopului Ilarion i-a declarat Tudor, atunci cînd s-a certat definitiv cu boierii, că «de-oi trăi, voi face douăsprezece perechi de opinci din pielea a doisprezece boieri divaniți»⁴³, și acuzîndu-i că l-au trădat, fugind la Brașov, mai adaugă că «fi voi spurta de o palmă pe cîți sint boieri divaniți; îi voi umple apoi cu paie și-i voi pune plocon din partea țării la curțile împărătești, unde or să fie negreșit puși la muzeu, căci acolo este locul lor, lingă hiarele sălbatice»⁴⁴. La 15 mai 1821, episcopul Ilarion a fost trimis de Tudor Vladimirescu la Laybach pentru a susține un memoriu al divanului țării pe lingă Sffnta Alianță, care-și ținea aci un congres. Misiunea aceasta n-a mai putut, însă, s-o aducă la îndeplinire, mișcarea lui Tudor Vladimirescu fiind înfrîntă la sfârșitul lunii mai. La vestea morții lui Tudor Vladimirescu, episcopul Ilarion a fost foarte întristat, după cum menționează popa Ilie din mînăstirea Butoiu,

39. Radu Popescu, *Cronica domnilor Țării Românești*, p. 225.

40. *Ibidem*.

41. *Istoria României*, Ed. Acad. vol. III, p. 862.

42. *Ibidem*, p. 894.

43. *Ibidem*, p. 869.

44. *Ibidem*, p. 870.

care spunea: «cu durere în inimă am auzit și am plîns cînd l-au vindut pe Tudor doi căpitani ai săi, de l-au tăiat noaptea. Și am mers cu părintele Ilarion la minăstire de am făcut slujbă pentru odihna sufletului, și plîngea lumea și părintele Ilarion se bătea cu pumnul în piept și da crucea la norod să se închine, și multă jale era pe toți»⁴⁵.

După înăbușirea revoluției, episcopul Ilarion pleacă la Brașov, de unde, cînd revine, găsește scaunul episcopal ocupat de Grigorie Rimniceanul⁴⁶. După moartea acestuia își reia păstoria, din 1828—1845, perioadă în care desfășoară bogată activitate politico-socială. Printre altele, în 1833, întîmpină pe generalul Kisseleff la Curtea de Argeș, cu o cuvîntare de laudă, rostește un înflăcărat cuvînt patriotic cu ocazia înscăunării lui Alexandru Ghica, domnul regulamentar, și ia parte activă la alcătuirea regulamentului organic. Episcopul Ilarion a fost la vremea sa o personalitate politică și ecleziastică marcantă, apreciat de contemporani. Încă de la alegerea lui ca episcop de Argeș era recomandat domnului de către divan «ca unul ce este om cu idei... cu frica lui Dumnezeu, împodobit cu învățătură, cuvios, cu smerenie, cunoscut din încercarea de a otcircui, a chivernisi, încă de la numire, care deplîngeau alegerea sa spunînd: «Vai, vouă! Căci domnii Țării Românești caută să distrugă complet religia creștină. Dovadă e numirea unui cunoscut ateu ca episcop al Argeșului»⁴⁷.

Desfășurîndu-și activitatea în mare parte prin însemnate acțiuni legate de viața capitalei, a și fost înmormîntat la București, la minăstirea Antim, lîngă peretele de sud.

Tot în contextul revoluției lui Tudor Vladimirescu mai poate fi menționat preotul Ilie de la m-rea Butoiu, mai sus-menționat. Acesta, povestindu-și viața, spune că «la leatul 1800, fiindcă luasem parte într-o lovitură cu Păzvan Oglu... acesta a scris lui Vodă ca să mă prinză. Mitropolitul Dosoftei m-a ascuns în casa sa și în cele din urmă mi-a zis să mă fac călugăr sau popă, că altfel nu mă poate scăpa. Nevoia m-a făcut să mă fac popă chiar de Mitropolitul Dosoftei, după ce mă cununasem cu Smaranda, fiica preotului Bălimărescu»⁴⁸. La începutul revoluției lui Tudor Vladimirescu a fost chestionat de Mitropolitul Dionisie Lupu în unele pricini politico-religioase pe baza unor acuzații, cum că s-ar crede mai creștin decît patriarhul. A răspuns foarte curajos preotul Ilie, spunînd că «Prea Sfîntul Patriarh este grec și este cu dreptul a lucra fără vătămăre cu grecii; iar noi sintem români și trebuitoare să lucrăm pentru noi»⁴⁹, probînd ca și cu două decenii în urmă, același fierbinte patriotism.

Asemănătoare cu viața preotului Ilie a fost și soarta lui Constantin din Butoiești, pandur și colaborator apropiat al lui Tudor. După asasinarea acestuia, Constantin merge la minăstirea Gura Motrului unde stă între 1821—1830, ca frate de minăstire. Se căsătorește apoi cu fiica preotului din comuna Butoiești, și este făcut preot la biserica socrului său. Va avea un fiu, pe Radu, pe care l-a învățat carte Eufrosin Poteca, iar acest Radu a fost tatăl învățatului Constantin Rădulescu Motru.

În legătură cu revoluția lui Tudor Vladimirescu se știe că minăstirile din Oltenia au reprezentat pentru el locuri de adunare, centre fortificate, și de aprovizionare. Important este, însă, și faptul că monahii din aceste minăstiri au fost alături

45. N. Popescu, *op. cit.*, p. 111. 46. D. I. R., *Revoluția de la 1821*, vol. I, p. 185.

47. *Ibidem*, p. 187. 48. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 71.

49. N. Popescu, *op. cit.*, p. 110.

de ideile de libertate ale conducătorilor pandurilor. Avem cunoștință că «in vremea rebeliei unul dintre călugării Sf. Schit Lainici, anume Maxim (care s-au tăiat cu turcii), s-au arătat cu rea urmare cu totul împotriva cinului călugăresc, purtând arme și făcându-se povăță tilharilor, adunându-i și pe la sfântul schit pentru a căsni pe părinți, dintr-a cărui pricină nu numai că starețul și cu alți călugări au fost pribegit în țară străină ca să nu-și piardă viața, și ceilalți călugări s-au luat de turci ce gonea pe acei hoți și ca pe niște vinovați osîndindu-i, i-au ținut cîtăva vreme la popreală și apoi i-au izgonit cu hotărîrea de a nu-i mai lăsa la sfântul schit, și, încă și sfîntului schit i s-a dat numele de cuib de hoți, aprinzîndu-se și cîteva din chiliile»⁵⁰. Reiese din cele de mai sus că a fost vorba de o adeziune a călugărilor din minăstire, care au împărtășit aceeași soartă, ca cei ce se alăturaseră ideilor de libertate.

Și în Moldova clerul aderă la ideile de libertate națională.

Mitropolitul Veniamin Costache era în legătură, încă din 1805 cu eteriștii, cunoștea apoi legăturile acestora cu Tudor Vladimirescu, iar cînd Alexandru Ipsilante ajunge la Iași, în 1821, Veniamin Costache oficiază un Te-Deum la Sf. Trei Ierarhi, cu care ocazie încinge cu mina sa sabia de luptător creștin conducătorului eteriștilor. A ajutat, de asemenea, eteria cu 10.000 de lei, patru cai și întreținerea unui soldat, dar nu se știește a certa pe eteriști cînd aceștia s-au dedat la abuzuri. Ajuns apoi în situație critică, suspționat de turci, greci și chiar de boierii țării, dă dovadă de mult curaj luînd căimăcămia țării atunci cînd domnitorul Mihail Șutu fuge în Rusia, încercînd în această calitate, printr-un memoriu adresat porții, să dezvinovățească țara și poporul. Neîmpăcîndu-se cu ocupația turcească, va pleca în Rusia prîbind prin acest gest atitudinea sa antiotomană.

După revoluția lui Tudor Vladimirescu măsuri aspre vor îngrădi pentru cîtva timp aspirațiile spre libertate națională și dreptate socială, dar aceste aspirații vor încerca să se materializeze în timpul revoluțiilor de la 1848, cu și mai multă forță decît pînă aici, iar la această mișcare revoluționară de înnoire a societății va fi prezent și clerul ortodox.

Cea mai proeminentă figură, pe măsura evenimentelor la care a participat, este Radu Șapcă din Celei, preot dîrz, venit din rîndul țărănimii asuprite, și conducător de frunte al revoluției de la 1848. Activa în rîndul revoluționarilor încă din 1843, cînd îl aflăm ca membru al societății revoluționare «Dreptate, Frăție», atunci înființată. La indemnul lui s-au înscris în societate preoții: «popa Gheorghe și popa Oprea și Dumitri din Islaz»⁵¹. Primii doi, arestați după înfrîngerea revoluției, și acuzați ca fiind «pricinuitori de căpetenie ai neorînduiei urmată în Islaz, și cei dintîi care cu crucea și evanghelia au luat jurămint de la lăcuitori ca să sprijine republica și constituția»⁵².

De altfel, clerul era una din păturile sociale chemate atunci a lucra pentru înnoirea țării, căci proclamația se adresa și «cuvioșilor egumeni, protopopi, preoți», cărora li se spunea că «voi împliniți locul apostolilor și astăzi se proclamă niște legi pe temeiul Evangheliei. Este sarcina voastră... a ieși cu crucea în mînă și a pecetlui cu dînsa tunurile... Va trebui să spuneți lumii că este antihrisť tot omul ce face moarte asupra fratelui său, tot ce mai voiește robie, tot omul ce n-are milă

50. D. I. R., *op. cit.*, vol. II, p. 39.

51. Prof. univ. P. Constantinescu-Iași, *Popa Radu Șapcă, un conducător de frunte al revoluției din 1848*, p. 14.

52. *Ibidem*, p. 20.

de sărac, de văduvă și de orfani. Luați veșmintele voastre, armați-vă cu crucea și cîntați psalmul 108 împotriva oricărui vînzător de patrie. La Islaz, unde s-a citit această proclamație, popa Șapcă a rostit la începutul adunării din 9 iunie 1848 o rugăciune ad-hoc, în care cerea: «binecuvîntează... stindardele noastre, fă-le să filfție pe calea bunei orînduiei și adevăratei glorii..., izbăvește pe acest popor care moare ca să facă să trăiască pe asupritorii săi. Scapă-l de abuzurile care se fac cu așezămintele și chiar cu virtuțile sale; izbăvește-l de abuzul clăcii, de ticăloasa iobăgie pe care n-au cunoscut-o părinții noștri»⁵³. Această rugăciune reprezintă, după cum se vede, idealul social al preoțimii revoluționare de la 1848. Participînd activ și binecuvîntînd revoluția, popa Șapcă mai spunea că Dumnezeu este «Dumnezeul celor harnici și al oricărui om ce se apropie de Tine prin muncă»⁵⁴. La adunarea de la Islaz el este ales în guvernul provizoriu, tot de acolo el semnează o adresă către domnitorul Gheorghe Bibescu, prin care-i cere «să se pună în fruntea acestei mari fapte»⁵⁵. Mai tîrziu va fi numit «năstavnîc la minăstirea Sadova, pentru că a binecmeritat, în ziua de 9 iunie»⁵⁶. Activitatea sa l-a făcut să fie cîntat și în poeziile populare ale timpului, care despre el spunea:

«— Vine, vine, nu-ș ce vine...

Popa Șapcă din Celei

Cu Goleștii cite trei»⁵⁷, sau

«— Să trăiască popa Șapcă

C-a scăpat țara de clacă,

Și Goleștii cite trei

Că au fost cu toți și ei»⁵⁸.

De altfel, la 1848 ca și în mișcărilor sociale anterioare, vom întîlni mulți preoți alături de revoluție.

Arhidiaconul Atanasie Stoenescu, de la Episcopia din Craiova, a fost amestecat în lucrările răzvrătitoare, mergînd și la cluburile ce se făceau în acel oraș și lua parte despre vorbirea ce se făcea acolo la orice pricină»⁵⁹. Despre un alt iro-diacon, Veniamin, se menționează că «și acesta a umblat prin județul Dolj cu propa-ganda»⁶⁰. Tot la Craiova, la 29 iunie Romanescu, fruntaș politic «a ieșit în piață cu un preot înveșmîntat și cu o cruce..., desfășurară încă un stindard și chemară poporul la sfînta Episcopie a Jura credință constituției»⁶¹. Alți propagandiști ai revoluției au mai fost aici: preotul Atanasie, care a umblat atît prin județe cit și în București la adunările tulburătoare ce se făceau»⁶². Teodorit Monahul, zis și Zăgă-nescu, economul minăstirii Bistrița, protopopul Dincă din Craiova, «care, împreună cu alți preoți și diaconi au luat totdeauna parte la lucrările revoluționarilor»⁶³. Teodorit Zăgănescu era atît de infocat susținător al noilor idei încît mai tîrziu, cînd se afla în închisoare spunea că «la a doua revoluție o să piarză toate vițele de boieri»⁶⁴. Dintre membrii clubului revoluționar din Craiova mai făceau parte și La-vrentie Eclesiarhul, preotul Ioan Porumb și diaconul V. Surupățeanu de la biserica Sf. Troiță, preotul Gheorghe de la biserica Brîndușa, arhiereul Timotei Eudocsiados și arhimandriții Nichifor și Doroftei Jitianu»⁶⁵.

53. *Ibidem*, p. 22.

54. *Ibidem*, p. 23.

55. *Ibidem*, p. 28.

56. *Ibidem*, p. 34.

57. *Ibidem*, p. 32.

58. *Ibidem*, p. 33.

59. *Ibidem*, p. 37.

60. *Ibidem*, p. 37.

61. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 89.

62. *Ibidem*, p. 92.

63. *Ibidem*, p. 92.

64. *Istoria Bisericii Române*, vol. II, p. 471.

65. *Ibidem*, p. 471.

La Roșiorii de Vede, protopopul de aici, Cristea Economul, a fost participant activ la revoluție, căci mai târziu va fi acuzat că «a fost căpetenie tulburărilor de la Piatra și Izlaz»⁶⁶, iar în județul Ilfov întâlnim alți preoți revoluționari, cum ar fi: preotul Radu, acuzat «că a ieșit cu evanghelia de a făcut jurământ înaintea bisericii, fără să fie silit de cineva»⁶⁷, și preotul Vladu, care «și după venirea turcilor n-a încetat a răzvrăti norodul»⁶⁸.

În județul Prahova, monahul Varlaam de la minăstirea Sinaia, era recomandat de A. Golescu spre a fi numit comisar extraordinar «pentru a îmbărbăta pe frații țărani... precum și a recruta prin minăstirile țării și alți frați părinți, care să-i vină în ajutor în sacra sa lucrare»⁶⁹. Simpatizant al revoluției a fost și arhimandritul Ghenadie Pîrvulescu, egumenul minăstirii Poiana.

La Cîmpulung Mușcel protopopul Nicolae Gheormănescu, arhimandritul Ioanichie, eclesiarhul Meletie și preotul Nicolae, proistosul plășii Podgoria, semnează și depun jurământ pe noua constituție.

La Brăila, protopopul de aici «cu toți preoții, în piața bisericii Sf. Arhangheli, a citit proclamarea constituției»⁷⁰, după fuga lui Bibescu. Protopopul din Ploiești și alți preoți, se înfățișează și ei la guvernul provizoriu și exprimă adevărul la revoluție»⁷¹.

În încercarea de la 19 iunie, când guvernul este arestat de Ioan Odobescu și Solomon, alături de Ana Ipătescu a luptat pentru eliberarea membrilor guvernului și călugărul Ambrozie de la metocul Episcopiei Buzăului din București, care «se avîntă în mijlocul soldaților și se aruncă pe un tun, miliția înspăimîntată sau atinsă de atîta curaj și oprită de simpatia frățească se trase înapoi»⁷². De atunci, călugărul Ambrozie a căpătat renumele de popa Tun.

În perioada cînd se urmărea punerea în aplicare a programului revoluției, menționăm activitatea lui Ioasaf Snagoveanu, fost preot și protopop în județul Buzău. Rămas văduv, și fără copii, în 1832, vine în București, se călugărește și domnitorul Ghica îl face eclesiarh al curții, apoi Mitropolitul Neofit îl trimite egumen la Snagov. Simpatizînd cu revoluția, a fost cooptat membru alături de Cezar Boliac și Petrance Poenaru, în comisia organizată pentru a da foștilor robi adevărînte de eliberare, și foștilor stăpîni — acte pentru despăgubirea bănească. Va lua parte și la lucrările comisiei proprietății. De menționat aici, pentru participarea activă în amintita comisie a proprietății, și preotul Neagu Benescu din localitatea Domnița, județul Rîmniceu Sărat, care susținînd împrumutarea țăranilor, spunea: «cîți proprietari de moșii au arat cu însuși plugurile lor și rodul acela l-au strîns cu chiar brațele lor? Adevărat că nici unul. Vrea să zică, că acele arături cu clăcașii le-au arat, le-au strîns, le-au băgat în magazii»⁷³. În continuare adaugă: «Fraților proprietari mari, să vă mulțumiți cu zeciuiala din rodul ce va ieși din pămînt..., care n-are atîta apropiere de robie, fiindcă, cînd e cineva rob, nu mai lucrează pentru sine, ci pentru stăpînul său, ca pînă acum. Și, știți dumneavoastră, că un fel de bucurie și pasuri au boii cînd li duce cineva la plug, și altfel de bucurie și pasuri cînd li dejugă cineva și le dă drumul la pășune»⁷⁴.

Preotul Gheorghe Bodescu, pentru că a simpatizat cu mișcarea revoluționară, a fost arestat și acuzat că spusese, adresîndu-se mulțimilor: «Astăzi lumea a pus

66. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 93. 67. *Ibidem*, p. 93. 68. *Ibidem*, p. 93.

69. *Istoria Bisericii Române*, vol. II, p. 472. 70. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 71.

71. *Ibidem*, p. 86. 72. *Ibidem*, p. 86. 73. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 801.

74. *Ibidem*, p. 81.

în lucrare cuvintele lui Dumnezeu, «Să vă iubiți unul pe altul!» ...«Uniți-vă toți să ne facem un trup și un suflet și să strigăm cu acei buni patrioți, care au venit la cunoștința adevărului de a nu mai ține poporul în robie și de a se cunoaște cu toți de frați»⁷⁵.

Impresionant a fost, de asemenea, sprijinul pe care clerul l-a reprezentat pentru revoluție în Transilvania, împletind activitatea de propagandă cu însăși lupta armată. Privitor la primul aspect, acela de propagandă, de menționat prima adunare de la Blaj din 18—30 aprilie din Duminica Tomii, la care participanții veniseră fiind chemați prin intermediul seminaristilor de la Blaj.

La adunarea de la 3/5—15/17 mai de la Blaj, s-a format un comitet național prezidat de episcopul Andrei Șaguna, care era însoțit aici de protopopii Nicolae Maniu și Ștefan Moldovanu, iar după adunare merge în delegație la Viena cu petițiunea națională, însoțit și de această dată de reprezentanți ai clerului, printre care menționăm pe canonicul Timotei Cipariu, protopopul Zlatnei Iosif Ighian, canonicul V. Raț.

În decembrie 1849, Andrei Șaguna prezidează o conferință la Sibiu la care se reafirmă revendicările din petițiunea națională și din nou merge la Viena pentru a le susține. În februarie 1849, în cadrul revendicărilor naționale, cerea lui Frantz Iosif «Unirea tuturor românilor din statele austriece într-o singură națiune independentă, cu administrație națională autonomă..., cu un șef național politici..., senat românesc și cu limba națională în toate afacerile ce privesc pe români, iar împăratul să poarte în viitor și titlul de mare duce al românilor»⁷⁶. Acest memoriu mai era semnat printre alții și de protopopul din Brașov Ion Popasu și de canonicul Timotei Cipariu, renumitul cărturar ardelean care din 1847 scotea gazeta «Organul luminării», gazetă ce devine tribună de luptă a revoluționarilor pașoptiști, printre care ca fruntaș se afla și el.

Ulterior evenimentelor de la 1848—1849, Andrei Șaguna va desfășura în continuare o susținută activitate social-obștească și de menționat rolul pe care l-a avut la organizarea societății A.S.T.R.A. (Asociația Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român), intervenind în mai 1860 pe lângă guvernatorul Transilvaniei, Liechtenstein cu un memoriu semnat de 171 de persoane, iar în anul următor cere și obține de la Viena aprobarea înființării societății el devenind și primul președinte al ei în perioada primilor trei ani de funcționare, vicepreședinte fiind Timotei Cipariu.

Tot în 1861, episcopul Andrei Șaguna prezidează o conferință națională a românilor, la Sibiu și participă la o conferință mixtă a românilor, ungarilor și sașilor la Alba Iulia cerând cu această ocazie pentru români, «starea de libertate și luminare la care celelalte națiuni au ajuns mai înainte»^{76 bis}.

Referitor la Andrei Șaguna am reținut foarte pe scurt numai câteva aspecte din activitatea politică ce-l situează printre fruntașii politici ardeleni din a doua jumătate a sec. al XIX-lea.

Revenind la evenimentele din 1848, menționăm că în zilele ce au urmat adunării din 3/5—15/17 mai de la Blaj, Avram Iancu convoacă o consfătuire unde cerea eliberarea de sub jugul nedreptei servituți. În această adunare, care a avut loc la Cimpeni, a participat și preotul Ioan Pațița și preotul Simion Balint «din Roșia Mon-

75. *Ibidem*, p. 79.

76. Dr. I. Lupaș, *Viața și faptele lui Andrei Șaguna*, București, 1926, p. 59.

76. bis. Idem, *Istoria Bisericească a Românilor ardeleni*, p. 205.

tană, care și el egita spiritele românilor din împrejurimile Abrudului»⁷⁷, faptă pentru care se urmărea arestarea lui. Mai tirziu «va organiza rezistența armată alături de Avram Iancu, în calitate de prefect împreună cu popa Fodor din Cîmpeni»⁷⁸. În luptele din octombrie, din zona Alba Iulia, se remarcă preotul Simion Prodan la Magina, însărcinat cu preîntîmpinarea unui atac dinspre Aiud, pe care îl vom întîlni și în alte lupte, pînă în februarie 1849, cînd este arestat de comandantul cetății Alba Iulia și deținut mai multă vreme, acuzat de incendierea și devastarea orașului. Tribunului popa Bucur, din Galda, Avram Iancu îi atribuia una din victoriile obținute în zona Arieșului»⁷⁹. Într-o luptă din aprilie 1849, din zona Clujului, a murit preotul Vasile Moraru din Bicalatu, răpus de glonte dușman»⁸⁰. La începutul lunii iunie 1849 zona munților Apuseni era din nou amenințată de baronul Kemén Farkaș, care întîmpinînd rezistență în cadrul căreia activau mai mulți preoți, dintre cei mai sus menționați, precum și nume noi ca Ioan Fodoreanu, Gomboș și Moldovan, ar fi zis: «Dracu' să se mai bată cu popii»⁸¹. Plecînd și el înfrînt, revine cu aceleași intenții dușmănoase Paul Vasvari, dar la 5 iulie își va sfîrși zilele murind în lupta de la Fintinele, unde au participat și mare parte din preoții mai sus-menționați. De altfel, vorbind despre generalii lui Iancu, Nicolae Bălcescu spunea că ei sînt preoți sau tineri de curînd ieșiți din școli, care pînă atunci abia dacă au pus mîna pe o armă. Nevoia îi sili a se face generali și a cîștiga bătălii»⁸².

Ca expresie a atașamentului clerului ardelean la idealurile sociale și naționale ale revoluției de la 1848, poate fi menționată și participarea a 36 de preoți, în frunte cu protopopii Mihălțeanu și Balint, la prohodirea lui Avram Iancu în 1872. Aceștia, cu durere în suflet și speranțele neimplinite coborau în groapa de sub gorunul lui Horea, de lîngă biserica din Tebea pe cel care toată viața luptase pentru drepturile românilor, fără să fi avut parte a le vedea cîștigate. Cu această tristă ocazie protopopul Mihălțeanu îl numea pe Iancu «precursor al eliberării celei mari, pe care o aștepta poporul român». Cum această eliberare va fi rezultatul luptelor ulterioare ale poporului, alături de acesta și clerul transilvănean va activa neobosit în următoarele decenii.

În Moldova, la adunarea din 27 martie de la hotelul Petersburg a participat și Mitropolitul Meletie, care, cu această ocazie, a și rostit o cuvîntare și a semnat petiția proclamației alcătuită de Vasile Alecsandri. Pentru activitatea lui este elogiât de cărturarii bucovineni, care îl laudă pentru că «a ridicat puternicul glas arhipăstoresc care în ziua de astăzi este fără pildă în Europa; ...a descoperit abuzuri de care se rușinează și se înfioarează tot omul de cuget; ...a protestat împotriva cruedelor prigoniri ale patrioților; ...a cerut a se introduce frica lui Dumnezeu, cinstea, dreptatea, legalitatea și umanitatea într-o cîrmuire. Mișcarea din Moldova a fost, însă, repede înăbușită, așa că despre o participare activă a clerului, ca de altfel și a altor revoluționari, nu poate fi vorba în felul celei întîlnite în Țara Românească și Transilvania.

Un moment de seamă în istoria patriei îl reprezintă, după revoluția de la 1848, Unirea Principatelor, act ce reprezenta împlinirea năzuințelor pașoptiștilor și la care își vor aduce contribuția plenară și reprezentanții Bisericii.

77. N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., 1953, p. 312.

78. Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, p. 62.

79. *Ibidem*, p. 88.

80. *Ibidem*, p. 118.

81. *Ibidem*, p. 185.

82. *Istoria Bisericii Române*, vol. II, p. 462.

În contextul evenimentelor legate de acest mare act, de menționat activitatea mitropolitului Moldovei — Sofronie Miclescu, fruntaș unionist și adversar al caimacianului Vogoride, adversarul unirii. De asemenea, nepotul său Calinic Miclescu, pe atunci egumen la minăstirea Slatina, «împărtea manifeste unioniste prin împrejurimi»⁸³. În general tot clerul era partizan al unirii, pentru care era persecutat de Vogoride; care-i scria Mitropolitului Sofronie Miclescu arătându-i că «unii din preoți, diaconi și alți servitori bisericești, avind în frunte pe unii de in cel mai înalt cler, în loc a-și căuta de îndatoririle bisericești și a se face pildă poporului... se abat la manifestații zgomotoase, purtându-se pe uliți cu cocărzi de culori străine»⁸⁴. Mitropolitul Sofronie nu dă curs intervenției caimacianului și susține în continuare pe unioniști, respectiv și pe frații Neofit și Filaret Scriban, primul arhimandrit iar al doilea arhieru, și care în această calitate nu aveau dreptul de a lua parte la alegerile pentru divanul ad-hoc, drept pe care-l avea prin firman doar preoții de mir. Arhimandritul Neofit Scriban a scris în aceste împrejurări manifestul broșură «Unirea și neunirea Principatelor», în care arăta binefacerile unirii. Preoții Scriban au avut de suferit pentru activitatea lor unionistă, în prima etapă, arhieru Filaret Scriban fiind chiar schimbat din funcția de rector al Seminarului de la Socola. Față de presiunile antiunioniste, pe lângă cei de mai sus au protestat în scris și 120 de preoți din cei 143 înscrși pe listele de vot. Presiunile politice rămânând fără rezultat, s-a încercat, de autoritățile antiunioniste, mituirea unor clerici. Arhimandritul Neofit Arbore și fratele său — iconomul Vasile Arbore, li s-au promis bani pentru a vota împotriva unirii. Ei au refuzat însă propunerea, răspunzând că «în sărăcie ne-am născut în sărăcie trăim și cu cinste dorim să murim; o neleguire ca aceasta n-am săvârșit niciodată și prin urmare nu o vom săvârși nici acum»⁸⁵. La primele alegeri în Moldova, din 195 preoți înscrși în liste n-au votat decît 16 în cadrul alegerilor falsificate, exemplul lor fiind urmat și de mulți cetățeni ai țării. Noile alegeri pentru divanul ad-hoc, din 29 august 1857, au loc în Palatul Mitropolitan sub președinția Mitropolitului Sofronie Miclescu. Au fost aleși cu această ocazie, printre deputați și arhieru Filaret Scriban, arhimandritul Neofit Scriban, arhimandritul Melchisedec Ștefănescu, viitorul mitropolit Calinic Miclescu și economul Dimitrie Matcaș din Roman.

În Țara Românească, Mitropolitul Nifon era și el partizan al unirii. La 29 septembrie 1857 prezida alegerile pentru divanul ad-hoc, și cu această ocazie zice: «Aceleași simțăminte ne leagă, același singe ne unește. Toți avem o patrie înainte; să avem și un cuget și un scop»⁸⁶. Alegerile din Țara Românească s-au desfășurat, însă într-un climat mai liniștit, și astfel nu avem ocazia a menționa fenomene asemănătoare cu cele din Moldova, evidențiind doar faptul că toți preoții alegători au fost cu totul de partea unirii.

Alegerea lui Cuza în Moldova, la 5 ianuarie 1859, se face după ce mai întâi la biserica Sf. Nicolae Domnesc, din Iași, s-a oficiat un Te-Deum de către arhimandritul Neofit Scriban, iar ședința adunării electivă are loc sub președinția Mitropolitului Sofronie Miclescu, care votează ultimul, pecetluind alegerea lui Alexandru Ioan Cuza.

83. Pr. Prof. Gh. I. Moiseșcu, *Un veac de la unirea Țărilor Române*, în «Mitropolia Olteniei», nr. 1—2, 1959, p. 8.

84. D. A. Sturza, *Acte și documente*, vol. IV, p. 414.

85. *Ibidem*, vol. V, p. 326. 86. *Ibidem*.

În Țara Românească, în legătură cu dubla alegere a lui Cuza, de menționat adeziunea clerului la acest act, dar și fapta anonimului călugăr, care — după cum spune N. T. Orășeanu — pe o poartă dosnică de la Mitropolie lăsa să intre, unul cite unul, pe sătenii și orășenii care-l doreau pe Cuza domn, ajungând astfel în preajma palatului unde urma să se hotărască alegerea, intimidând astfel, prin prezența lor, pe adversarii dublei alegeri.

Imediat după unire, factorii politici de răspundere, din țara noastră, au desfășurat o susținută activitate politică pentru realizarea unui alt vis de veacuri; și anume obținerea independenței naționale de stat a României. La acest act s-au alăturat cu toată însuflețirea și reprezentanții Bisericii, iar activitatea lor de susținere materială a războiului de Independență a reprezentat un act de înalt patriotism. În anul jubiliar al marelui eveniment, aspectele de adeziune și aport al clerului la lupta pentru independență a fost evidențiat în numeroase studii și articole, încit amintirea unor asemenea aspecte nu constituie obiectul studiului de față. Reliefăm numai că obținerea independenței la 9 mai 1877 și consfințirea ei pe cîmpul de luptă, prin efortul material al poporului și singele ostașilor români este o urmare directă a aspirațiilor și luptelor de veacuri la care, după cum am văzut, și biserica și-a adus un aport considerabil.

Prof. NICU OCTAVIAN

ÎN LEGĂTURĂ CU ABSENȚA DELEGAȚIEI ȚĂRII ROMÂNEȘTI LA CONCILIUL DE LA FERRARA-FLORENȚA (1438-1439)

În privința participării Moldovei și absenței Țării Românești de la conciliul din Ferrara-Florența s-a încercat să se dea o serie de explicații.

C. Auner consideră «mai presus de orice îndoială că voievodul Moldovei (între 1435 și 1442 domnesc împreună Iliș și Ștefan n.n.) a trimis la Florența o ambasadă compusă din Neagogis sau Nagor, probabil Neagoe, dintr-un atașat și dintr-o suită de cinci persoane. Și deoarece această ambasadă a venit la Constantinopol cu Damian, rezultă că acesta era cunoscut în Moldova și că nu exista în țară alt mitropolit»¹.

Pentru argumentarea tezei sale Auner invocă pe Syropulos, care afirmă că «Damian a plecat din Constantinopol spre eparhia sa (Moldova — n.n.) către sfârșitul anului 1436 sau începutul anului 1437, cu scrisori ale împăratului și patriarhului relativ la convocarea unui sobor la Ferrara»². Apoi Auner presupune că Damian se reîntoarce la Constantinopol însoțit de vicarul său Constantin și de ambasada voievodului Moldovei condusă de Neagoe, sosirea lor la Constantinopol avînd loc «puțin înainte de 27 noiembrie 1437», cînd patriarhul și clerul se imbarcă pe corabia patriarhului Iosif al II-lea pentru Ferrara³. Prin urmare participarea mitropolitului Moldovei Damian și a delegației care prezenta pe voievodul Țării Românești la conciliul de la Ferrara-Florența nu s-a datorat unor întîmplări ci a fost bine hotărîtă.

1. C. Auner, *Moldova la soborul din Florența*, în «Revista catolică», IV (1915), p. 391. 2. *Ibidem*, p. 192.

3. Cele două pasaje pe care se sprijină C. Auner pot fi găsite în ediția definitivă a operelor lui Syropulos, îngrijită de V. Laurent, *Les «Mémoires» du grand ecclésiarque de l'Eglise de Constantinople Sylvestre Syropulos sur le concile de Florence (1438—1439)*, Paris, 1971, p. 104—105 și apendice III, p. 604—605.

În privința absenței Țării Românești de la acest conciliu, Auner observă că «în 1436, cînd era vorba să se prepare delegațiile, turcii năvăliră în Muntenia spre a se duce prin țară în Ungaria. În asemenea împrejurări Vlad Dracul nu se putea sinchisi de afaceri bisericești»⁴.

Această explicație nu poate rămîne în picioare deoarece delegațiile nu se pregătesc în 1436, ci în anul următor. La 24 noiembrie 1437, Ioan al VIII-lea, împreună cu o delegație și o suită, de 700 de persoane pleacă cu corăbiile papale spre Italia⁵. Vlad Dracul se urcă pe tron de-abia în decembrie 1436, deci nu poate fi vorba de domnia lui «în 1436». Năvala turcilor din 1437 a fost în realitate o traversare către Transilvania, aceasta din urmă avînd de suferit⁶. Dealtfel «nesinchisirea de afaceri bisericești» a voievozilor nu poate fi concepută pentru epoca respectivă. Dimpotrivă, cronicile ne vădesc că preocupările religioase sînt prezente chiar în toiul luptelor.

Auner ne dă însă informația interesantă că episcopul catolic de la Argeș, Paul (ante 5 mai 1421—post 22 octombrie 1441) prefera soborul din Basel celui din Florența⁷ (ambele au funcționat concomitent⁸).

Importanța conciliului de la Ferrara-Florența nu putea scăpa lui N. Iorga. Savantul presupune că noul mitropolit Damian, anterior mitropolit al Sebastei din Sivas (Asia Mică), a fost chemat din această localitate la Constantinopol, iar pe de altă parte delegația moldovenească a venit și ea la reședința patriarhală pentru consultări cu Damian. N. Iorga crede că atît Damian cît și delegația «se luară după stăruințele Patriarhului și împăratului (respectiv Iosif al II-lea și Ioan al VIII-lea Paleologul — n.n.) care voiau să aibă un alai cît mai strălucit și se suiră și ei pe corăbiile care duceau pe greci și pe armeni spre țărmurile Italiei». Și N. Iorga conchide : «Altfel n-am înțelege de ce Biserica munteană nu și-a avut și reprezentanții la marelui sinod ecumenic⁹. Prin urmare numai prezența intîmplătoare a mitropolitului Damian și a delegației moldovenești la Constantinopol, în urma morții mitropolitului Macarie, ar fi determinat participarea reprezentanților moldoveni la conciliul de la Ferrara-Florența.

Al. Elian, în temeinicul studiu *Legăturile mitropoliei Ungrovlahiei cu patriarhia de Constantinopol și cu celelalte biserici ortodoxe*¹⁰, presupune că absența de la conciliu a unei delegații a Mitropoliei Țării Românești poate fi înțeleasă fie printr-o eventuală vacanță a Scaunului de la Argeș, fie — așa cum arătase și N. Iorga — prin prezența intîmplătoare a delegației moldovenești în Constantinopol.

Ca în aceleași vreme, P. S. Năsturel¹¹ aduce contribuția sa la problema participării țărilor române la conciliul de la Ferrara-Florența. Sprijinindu-se pe memoriile lui Syropulos¹², ca și Auner, Năsturel ajunge la aceeași concluzie, și anume că «în vreme

4. C. Auner, *op. cit.*, p. 400.

5. Teodor M. Popescu, Teodor Bodogae, Gheorghe Gh. Stănescu, *Istoria bisericească universală*, vol. II, București, 1956, p. 100.

6. *Istoria României* (Edit. Academiei), vol. II, București, 1962, p. 428.

7. C. Auner, *op. cit.*, p. 401.

8. Teodor M. Popescu și colab., *op. cit.*, p. 75 și 100.

9. N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, vol. I, București, 1928, p. 85.

10. Al. Elian, *Legăturile mitropoliei Ungrovlahiei cu patriarhia de Constantinopol și celelalte biserici ortodoxe*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 909.

11. P. S. Năsturel, *Cîteva însemnări despre sinodul de la Florența*, în «Mitropolia Olteniei», XI (1959), nr. 9—12, p. 644; (aceiași conținut în *Quelques observations sur l'union de Florence et de Moldavie*, în «Süd-Ost Forschungen», XVIII (1959), p. 84).

12. Textul lui Silvestru Syropulos provine din E. Hurmuzaki-N. Iorga, *Documente privitoare la istoria românilor*, XIV, nr. LXXVI—LXXX, p. 38—39.

ce se făceau pregătiri pentru soborul florentin a venit în Moldova o solie bizantină să ceară de la voievod și de la mitropolit trimiterea citorva imputerniciți. Au fost aleși Neagoe logofătul precum și protopopul Constantin, care pleacă la Constantinopol, însoțind pe mitropolitul Damian»¹³. În privința absenței Țării Românești de la cunoscutul sinod, P. S. Năsturel amintește de opinia lui N. Dobrescu, și anume că «teama de turci» poate explica această absență¹⁴.

Din cele de mai sus rezultă că participarea Moldovei la conciliul din Ferrara-Florența nu a fost cituși de puțin întâmplătoare. Mitropolitul Damian, numit de Patriarhia din Constantinopol, a plecat spre eparhia sa la sfârșitul lui 1436 sau începutul anului următor și s-a întors în capitala Bizanțului cu o delegație — anume pregătită pentru participarea la conciliu — în toamna lui 1437.

În același timp, Țara Românească nu a trimis delegația sa la Constantinopol. Nici «teama față de turci», nici nejustificata «vacanță de scaun» nu pot explica această absență. Ea trebuie căutată într-o nouă orientare a domniei și a bisericii din Țara Românească, care se îndepărtează de tradiționalele legături cu patriarhia constantinopolitană, orientare care aparținea și «boierilor tineri», cei care militau pentru o ortodoxie încadrată în lupta de cruciadă occidentală, nu cea tradițională, constantinopolitană.

Pe drept cuvânt Al. Elian subliniază că «după sfârșitul păstoririi lui Iosif (înainte de 1368 — după 1408 — c. 1415) și pînă la izgonirea din țară a mitropolitului Ioachim (1451—1452), mitropoliții Moldovei sînt cu toții greci, desemnați și consacrați de Bizanțul politic și ecleziastic, cu predominanța marcată și inflexibilă a celui dintîi asupra celui din urmă. Aceasta explică și faptul că mitropoliți ca Grigore, Damian și Ioachim urmează politica latinofonă a lui Ioan al VIII-lea Paleologul și că ierarhia moldoveană va fi reprezentată la conciliul din Ferrara-Florența¹⁵.

Dar dacă cei doi voievozi asociați ai Moldovei, Iliș și Ștefan, duc, pe plan politic și religios politica Bizanțului, Vlad Dracul este legat prin vasalitatea sa în primul rînd de politica împăratului Sigismund. Dealtfel, prin însăși așezarea lor, cele două țări române aparțineau unor circumstanțe diferite de influență. Dacă Țara Românească, prin necesitatea consolidării frontului antiotoman, vizată acum, în prima jumătate a secolului al XV-lea, în primul rînd de pericolul de la Dunăre, avînd strînse legături comerciale cu marile orașe din sudul Transilvaniei se afla în relații cu Ungaria, Moldova se găsea în zona expansiunii politice și economice a Poloniei, punctul de contact și de divergență maximă al celor două puteri fiind gurile Dunării¹⁶.

13. P. S. Năsturel, *loc. cit.* P. S. Năsturel combate pe bună dreptate — sprijinindu-se pe Syropulos — opinia lui Remus Ilie (*Mitropolitul Damian la sinodul de la Florența*, în «Revista istorică», XV (1929), p. 65), că «Damian, fost mitropolit de Sebastia pînă la 1437, a reprezentat la Florența nu Mitropolia Moldovei, al cărei Scaun îl ocupase la 1437, fără a avea ocazia a-l cunoaște, ci mitropolia Sebastiei, de unde tocmai plecase ca să-l ocupe pe cel al Moldovei».

14. N. Dobrescu, *Din istoria bisericii române. Secolul al XV-lea*, București, 1910, p. 15.

15. Al. Elian, *Legăturile mitropoliei Ungrovlahiei cu patriarhia de Constantinopol...*, p. 149. Vezi și Ioan Ionescu, *Minăstirea Argeșului în istorie și artă*, în «Mitropolia Olteniei», XIX (1967), nr. 7—8, p. 537, nota 35.

16. I. Minea, *Principatele române și politica orientală a împăratului Sigismund*, București, 1919, p. 144—196; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, București, 1976, p. 101; Șerban Papacostea, *Kilia et la politique orientale de Sigismund de Luxembourg*, în «Revue roumaine d'Histoire», XV (1976), nr. 3, p. 434—438.

Se știe că politica externă a lui Alexandru cel Bun, pînă în preajma morții sale, a fost orientată, către Polonia. Față de Sigismund a păstrat o atitudine rezervată, care se poate explica atît prin ostilitatea împăratului, manifestată prin tratatele de la Lublau și Luck, cît și prin propriile obligații față de regele polon Vladislav Jagello, dușmanul regelui Ungariei. Acesta din urmă sprijinea pe Dan al II-lea, autorul celor două năvăliri în Moldova, din 1429 și 1430.

Dar, în urma morții lui Vitold, marele cneaz al Lituaniei și războiului de independență al acestei țări împotriva Poloniei, Alexandru cel Bun se alătură Ligii inițiate de Lituania, alături de Cavalerii Teutoni, dușmanii permanenți ai polonilor, vrînd în felul acesta să plătească lui Vladislav Jagello clauzele umiltoare ale tratatului de la Lublau¹⁷. O consecință a distanțării lui Alexandru cel Bun de regele Vladislav a fost acceptarea de către Sigismund a lui Alexandru Aldea, protejatul bătrînului voievod al Țării Românești și stăvilirea elanului lui Vlad Dracul, căruia i se acordă deocamdată paza sudului Transilvaniei. Interesele lui Sigismund au cerut ca și după moartea lui Alexandru cel Bun (1 ianuarie 1432) să menajeze în continuare pe Alexandru Aldea, pînă la sfîrșitul domniei acestuia.

Se poate înțelege, așadar, adversitatea lui Vlad Dracul împotriva moldovenilor din anul 1432, încă de pe vremea cînd adăsta în Transilvania tronul Țării Românești¹⁸. Această luptă fățișe se duce mai cu seamă la începutul domniei sale¹⁹.

Dar nu numai relațiile încordate cu Moldova, de la începutul domniei lui Vlad Dracul, justifică o altă orientare politică și religioasă a Țării Românești în această epocă, ci în primul rînd strînsele legături cu tronul imperial, cu care voievodul se afla în relații de vasalitate. Este firesc ca poziția lui Sigismund de Luxemburg față de problema unirii bisericilor catolică și ortodoxă diferită de aceea a patriarhiei din Constantinopol, pe care o urmau fidel mitropolții moldoveni, să fi fost urmată și de Vlad Dracul și inspirată de acesta conducătorilor bisericii Țării Românești. Descifrarea acestei poziții, poate contribui în mare măsură la explicarea distanței pe care Vlad Dracul o ia față de patriarhia de la Constantinopol și implicit de conciliul de la Ferrara-Florența. Privite în grabă, evenimentele din preajma Conciliului de la Ferrara-Florența (3 aprilie 1438—24 martie 1439), ar putea lăsa impresia că obiectivele religioase și politice ale împăraților Sigismund și Ioan al VIII-lea (1425—1428) al Bizanțului precum și ale papei Eugen al IV-lea (1431—1437) erau asemănătoare, dacă nu identice și că adversarul comun, turcii, reușiseră să le inspire o dorință de colaborare care să genereze unirea celor două mari confesiuni creștine.

Dar poziția lui Sigismund față de vestitul conciliu poate fi calificată cel mult drept toleranță, în niciun caz foarte favorabilă, și raporturile sale cu marile adunări religioase din prima jumătate a secolului al XV-lea pledează pentru această atitudine.

Disensiunea dintre Sigismund și Scaunul apostolic datează încă din vremea sinodului din Constanța din 1418²⁰, cînd papii Grigore al XII-lea, Benedict al XIII-lea și

17. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 100.

18. Ion Bogdan, *Documente și registre privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria*, București, 1902, nr. XV, p. 43. Vezi și N. Iorga, *Histoire des Roumains*, IV, p. 66.

19. Gr. G. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române...*, București, 1931, nr. 43, p. 46—47. Vezi și documentul din 8 septembrie 1439, în care se stabilesc raporturi comerciale mai tolerante cu Moldova (E. Hurmuzaki-F. Densușianu, *op. cit.*, I, nr. DLXII, p. 663).

20. Datele despre conciliile din Constanța, Basel și Ferrara-Florența din Teodor M. Popescu și colab., *op. cit.*, p. 71—103.

Alexandru al V-lea au fost depuși și a fost ales Martin al V-lea (1417—1431). Odată cu înălțurarea schismei care împărțise lumea catolică, se punea sinodului, și o altă problemă în legătură cu reforma pe care o proiectaseră conciliile anterioare: «să se înceapă această reformă înainte sau după alegerea unui papă»? Împăratul Sigismund, împreună cu delegații germani și englezi erau de părere că problema să fie discutată înainte de alegerea papei, sinodul urmînd să elaboreze unele noi decrete în virtutea cărora noul ales să fie îngădit în acțiunile sale, deci opinau pentru o amîinare a alegerii, în vreme de cardinali, asociați cu delegațiile spaniolă, italiană și franceză doareu ca papa să fie ales neîntîrziat. Au triumfat cei care susțineau alegerea papei Martin, care în loc de reforme a întocmit trei concordate, cu unele concesi de moment. La încheierea conciliului de la Constanța, Sigismund a propus noului papă să-și fixeze reședința la Basel, Strasburg sau Mainz, dar acesta a ales vechea Romă. Deși la acest conciliu urma să se discute unirea celor două Biserici, această problemă a fost neglijată.

Sinodului de la Basel (1431—1449), care a durat aproape două decenii, cu firești intreruperi, i-a revenit sarcina de a găsi — în continuarea sinodului de la Constanța — modalitatea practică pentru aplicarea teoriei conciliariste, în virtutea căreia papa era subordonat sinodului, neavînd decît mandatul unui «caput ministeriale». Notăm că începerea acestui sinod coincide cu ridicarea lui Vlad Dracul la rangul de baron al ordinului Dragonului.

Sinodul a fost deschis — în contra voinței sale — de Martin al V-lea, după numeroase întîrzieri; dar curînd după acest eveniment, papa a murit. Urmașul său, Eugeniu al IV-lea, a dispus închiderea sinodului — ale cărui hotărîri nu ar fi fost oricum favorabile autorității absolute a papei — și mutarea lui la Bologna, dar el s-a lovit de o puternică opoziție. Delegații erau convinși că papa a dispus mutarea la Bologna spre a nu fi silit să execute și să sancționeze decretul emis la Constanța, privitor la superioritatea sinodului față de persoana sa. În consecință, cei de la Basel, încurajați de împăratul Sigismund și de majoritatea principilor, au hotărît să-și continue lucrările, neținînd seama de bula papală. Ei au inițiat lucrările de reformă a curiei, a alegerii papilor, cărora le cerea un jurămint, a reimpăstrării colegiului cardinalilor etc. Hotărîrea papei Eugen al IV-lea, care dispunea la 18 septembrie 1437 mutarea sinodului la Ferrara și deschiderea lui în acea localitate la 8 ianuarie 1438²¹ a contribuit la mărirea tensiunii între cei rămași la Basel și papă. Neprezentîndu-se la ședința conciliului din Basel din 24 ianuarie 1438, papa a fost suspendat, iar la 5 noiembrie 1439 ducele Amedeu de Savoia a fost proclamat papă, luînd numele de Felix al V-lea (1439—1449). Între 1439 și 1445, cînd Germania a recunoscut papă pe Eugen al IV-lea, Scaunul de la Roma nu s-a bucurat de autoritate în această țară, după cum nici Franța, Aragonul și Scoția nu îl recunoscuseră pînă în 1443.

Din cele de mai sus reiese clar că la conciliul de la Ferrara-Florența, al cărui obiectiv (în parte atîns) a fost unirea celor două Biserici, participarea lui Sigismund de Luxemburg, inițiator și protector, al conciliului de la Basel, nu putea fi posibilă și, în consecință, nici vasalii lui — printre care se numără și Vlad Dracul — nu priveau favorabil această întrunire, atît de importantă pentru soarta Europei.

Atitudinea lui Sigismund de Luxemburg poate fi dedusă din fidelele memorii ale lui Silvestru Syropulos. În principiu, Sigismund se arată favorabil unirii celor două Bi-

21. Vezi și Joseph Gill, *The Council of Florence*, Cambridge, 1959, p. 71.

serici, afirmând lui Ioan al VIII-lea, care îl întâlnește pe împărat în 1424, că «conducătorii Bisericii orientale vădesc o ținută mai bună»²².

Dar editorul lui, Syropulos, savantul V. Laurent, observă că speranța lui Ioan al VIII-lea era «de a întâlni în jurul împăratului (Sigismund — n.n.) suverani catolici pentru a se consulta cu ei în vederea unui plan de apărare antiotoman. Dar, pentru ca aceasta să se fi putut realiza cel puțin parțial, ar fi trebuit ca — ulterior — Ioan al VIII-lea să fi optat în mod deschis pentru conciliul din Basel împotriva papei. Ceea ce el consideră prudent să nu facă»²³. Treisprezece ani mai târziu, la 5 iulie 1437, cînd Manuel Dishypatos întâlnește în Ungaria pe Sigismund, acesta care «înainte împingea și îndemna pe împăratul Bizanțului să se grăbească să facă unirea — care i-ar fi adus și lui cele mai mari bunuri și recompense — acest prinț sfățuia acum prin scrisori și sfaturi transmise prin Dishypatos (ca bizantinii — n.n.) să nu meargă în acel moment la Latini»²⁴. V. Laurent comentează acest pasaj²⁵ arătînd că Sigismund cu acest prilej, își face cunoscută opinia sa contrarie proiectelor bizantinilor. El se opusese ținerii unui conciliu în Italia și, în special, la Florența, adăugînd că aproape toți regii și principii reprezentanți la Basel — majoritatea — erau de părerea sa. Deoarece Basel și Avignon nu fuseseră acceptate de bizantini ca loc al noului conciliu, Sigismund propusese Buda, Ioan al VIII-lea, care ținea mult la prezența împăratului Sigismund la conciliu, ar fi consimțit, dar papa Eugen al IV-lea refuză să accepte propunerea lui Sigismund. V. Laurent afirmă în continuare că chiar dacă ar fi murit la scurt interval de la întâlnirea cu Dishypatos, împăratul nu s-ar fi dus la Ferrara.

Iată deci care era atitudinea suzeranului lui Vlad Dracul în preajma deschiderii conciliului de la Ferrara-Florența (am văzut că episcopul catolic de Argeș, Paul prefera șoborul din Basel celui din Florența), atitudinea pe care o împărtășește desigur și Vlad Dracul și care explică pe de o parte absența sa de la această reuniune ecleziastică, iar pe de alta noua orientare pe care o ilustrează stema în piatră a ctitoriei sale. Este firesc ca, consecvent orientării sale cruciate și distanțării de Patriarhia constantinopolitană — cu o apropiere de catolici²⁶ în alt spirit decît acela al cercurilor din Bizanț — Vlad Dracul să fi hotărît și un alt lăcaș mitropoliei. În această schimbare, desigur aprobată și de partida «boierilor tineri», într-un moment de slăbiciune și dezorientare ideologică a simburelui constantinopolitan, este firesc ca vechiul lăcaș, Sf. Nicolae Domnesc, care oglindea cu fidelitate nu numai spiritul dar și trăsăturile artistice ale Bizanțului să fi fost schimbat cu altul nou, care să aibă încastrată în turn, după moda occidentală, simbolul unei noi orientări.

Dar nu numai noua orientare religioasă justifică schimbarea lăcașului mitropoliei, ci și risipirea tradiției bizantine a îngemănării, palatului imperial și bisericii patriarhiei, destrămarea care poate fi constatată în al treilea deceniu al secolului al XV-lea, adică în preajma domniei lui Vlad Dracul.

22. V. Laurent, *op. cit.*, p. 150—151 și *Apendice*, p. 584—585.

23. *Ibidem*, p. 151, nota 7.

24. *Ibidem*, p. 180—181.

25. *Ibidem*, p. 181, nota 1. Cf. Joseph Aschbach, *Geschichte Kaiser Sigismunds*, vol. IV, Hamburg, 1845, p. 377—378.

26. Vezi documentul din 8 februarie 1431 precum și numirea unui abate la mănăstirea Cîrța (*D.R.H. B*, nr. 90, p. 157); I. Minea, *Vlad Dracul și vremea sa*, București, 1928, p. 117; Ioan Ionescu, *loc. cit.*; idem, *Despre primul lăcaș al Mitropoliei Țării Românești din Curtea de Argeș*, în «Mitropolia Olteniei», XXI (1969), nr. 1—2, p. 607.

Împrejurările întemeierii mitropoliei Țării Românești, care se cunosc datorită unor știri și scrisori contemporane, vădese că au existat legături strânse între patriarhia din Constantinopol și voievodul Nicolae Alexandru sau mitropolitul Iachint din Vicina, legături pe care le oglindește însăși biserica Sf. Nicolae Domnesc²⁷. Este firesc, așadar, să presupunem că poziția noului biserici față de locuința voievodului a fost și ea asemănătoare raportului dintre lăcașul patriarhiei din Constantinopol față de palatul basileilor.

Încă din 1913, Jean Ebersolt și Adolphe Thiers își propuneau să descrie cât mai fidel palatul imperial din Constantinopol și împrejurimile lui²⁸. Charles Diehl, care folosește această lucrare, arată că «Pe piața Augusteon, înconjurată de portice și care pe drept cuvânt a fost numită «piața San Marc» a Bizanțului, Sfânta Sofia se înalță în fața intrării palatului imperial. În centru o coloană purta statuia ecvestră a lui Justinian. De acolo, pleca marea stradă centrală Mesé, cum era numită»²⁹. În vecinătatea bisericii Sfânta Sofia, lăcașul patriarhiei, «biserica bisericilor», pe pantele care coboară de la actuala piață Atmeidan spre mare, se înșirau nenumăratele edificii care formau palatul imperial, săli de audiență, apartamente particulare, galerii lungi și săli de gardă, băi și biblioteci, închisori, cazărmi și hipodroame, curți, terase și grădini, desfășurându-se pe 100 000 m²³⁰.

Deși împărații preferau adesea palatul Blachernes (lângă care se ridica biserica Sf. Apostoli, unde s-au îngropat pînă în secolul al XII-lea toți împărații și familiile lor, care se afla aproape de vechiul zid al primului Bizanț, lângă poarta Polyandron, deoarece acesta era mai confortabil decît Marele Palat, avînd aerul mai curat și prezentînd o mai mare securitate, acesta din urmă rămînea sanctuarul monarhiei imperiale. Din Marele Palat basileul pleca întotdeauna pentru a se duce la Sfânta Sofia în ziua încoronării³¹ și acest obicei este observat pînă către sfîrșitul secolului al XIV-lea.

Prin urmare Marele Palat și Sfânta Sofia erau despărțite de o piață și cele două pîrghii ale puterii bizantine se aflau în mod simbolic alăturate³². Aceasta corespunde unei viziuni care făcea desigur autoritate în epocă, unei centralizări în jurul căreia se desfășura întreaga viață bizantină³³. Iisus era căpetenia nevăzută a imperiului — după

27. Vezi N. I. Șerbănescu, *Mitropolii Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 730—733; Emil Lăzărescu, cap. *Arhitectura din Istoria artelor plastice în România*, vol. I, București, 1968, p. 146—162; Răzvan Teodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X—XIV)*, București, 1974, p. 195—204; idem, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos*, București, 1976, p. 153—233.

28. Jean Ebersolt și Adolphe Thiers, *Le Palais impérial de Constantinople et ses abords*, Paris, 1913, passim. Vezi și Jean Ebersolt, *Sainte-Sophie de Constantinople*, Paris, 1910, passim.

29. Charles Diehl, *Constantinople*, Paris, 1924, p. 22 (planul la p. 21).

30. *Ibidem*, p. 37.

31. *Ibidem*, p. 63; L. Bréhier, *La Civilization byzantine*, tom. III, Paris, 1950, p. 70.

32. R. Janin, *Constantinople byzantine*, Paris, 1950; idem, *La géographie ecclésiastique de l'Empire byzantin. Première partie: Le Siège de Constantinople et la patriarcat oecuménique*, tom. III, *Les Eglises et les monastères*, Paris, 1953.

33. R. Janin, *Constantinople byzantine*, p. 111 vezi și planșa I (arheologică și topografică) și planșa III (cele 14 regiuni); idem, *La Géographie ecclésiastique...*, p. 471—477.

cum arată Alfons Maria Schneider³⁴ — iar împăratul era înzestrat cu un drept absolut. Palatul și Biserica sînt de nedespărțit în Bizanț și nu trebuie să ne surprindă că ele alcătuiau un unic complex.

Dar dacă pînă în secolul al XIV-lea această unitate a celor două edificii va fi o realitate — chiar atunci cînd familia imperială va locui efectiv în palatul Blanchernes — în prima jumătate a secolului al XV-lea și mai cu seamă în preajma prăbușirii Constantinopolului, ea începe să se risipească.

Știm că în 1390 împăratul Manuel Paleolog petrecu noaptea care precedă marea încoronare în Marele Palat³⁵. Dar două decenii mai tirziu din acest mare palat nu mai rămase nimic. În 1422, cînd florentinul Cristofor Buondelmonte vizită Constantinopolul, el nu mai văzu decît «informi ruderi». Înțelegem de ce Mahomed al II-lea, vizitînd Marele Palat după victoria sa din 1453, cită următoarea strofă a unui poet arab: «Bufnița cîntă nevbet sub cupola Afrasiab-ului, păienjenişul împlinește serviciul de perdebar în palatul împăratului»³⁶.

Dar umbrirea acestui simbol pe care îl reprezenta dualitatea Palatul basileilor — Biserica patriarhiei are și un substrat de conținut. Într-adevăr, tratatul lui Simeon din Thesalonica de la începutul secolului al XV-lea consemnează schimbări importante în protocolul investiturii. Proclamarea patriarhului ales are loc în prezența basileului, dar nu acesta ci unul dintre senatori citește formula (deși basileul îi înmînează insignele patriarhale). Principala schimbare era menționarea sinodului în formula de proclamare³⁷.

Prin urmare, din considerarea îngemănării celor două edificii din Constantinopol care adăposteau pe basileu și pe patriarh, constatăm că această nedesmințită apropiere rămîne astfel pînă la sfîrșitul secolului al XIV-lea, dar că în primele decenii ale secolului următor ea se destramă. Odată cu limitarea unor atribuții fundamentale ale basileilor (atribuții religioase) se poate constata și separarea celor două mari construcții: împărăția se stabilesc definitiv la Blachernes, în altă parte a Constantinopolului, de parte de Sfînta Sofia.

Este firesc ca un paralelism să fi existat și într-o mitropolie atît de legată de centrul spiritual al lumii ortodoxe ca aceea din Țara Românească. Fie că palatul lui Basarab și a succesorilor săi a fost acolo unde se mai văd ruinele și unde N. Constantinescu l-a localizat³⁸, fie că el s-a aflat, pentru un oarecare interval, lingă biserica Sin Nicoară (unde nu s-au efectuat pînă în prezent săpături concludente), este firesc — dacă avem în vedere îngemănarea constantinopolitană la care ne-am referit mai sus —, ca la întemeierea ei din 1359 biserica mitropoliei să se fi aflat în imediata apropiere a acestui palat.

34. Alfons Maria Schneider, *Die Hagia Sophia zu Konstantinopel*, Berlin, 1939, p. 7. Vezi și R. W. Zaloziecki, *Die Sophienkirche in Konstantinopel*, Rom-Freiburg, 1936, passim. După căderea Constantinopolului, în 1454, Mahomed al II-lea puse biserica Sf. Apostoli la dispoziția noului patriarh Ghenadie Scolaris, care transferă aici rezidența sa (Sf. Sofia fiind, după o prealabilă purificare, transformată în geamie). Centrul bisericii rămase numai cîțiva ani aici, apoi se mută la Paumacaristos. În 1461, Mahomed al II-lea dărimă biserica Sf. Apostoli pentru a construi geamia Fatih (Cuceritorul) (R. Janin, *La Géographie ecclésiastique...*, p. 50 și 475).

35. R. Janin, *Constantinople byzantine*, p. 110. 36. *Ibidem*.

37. L. Bréhier, *op. cit.*, tom. II, p. 480.

38. N. Constantinescu, *La Résidence d'Argeș des voivodes roumains des XIII-e et XIV-e siècles. Problèmes de chronologie à la lumière des récentes recherches archéologiques*, în «Revue des études sud-est européennes», tom. VIII (1970), nr. 1, p. 5—31.

Aceasta ar corespunde și strînselor legături dintre puterea voievodală și aceea bisericească în epocă.

Am subliniat cu alt prilej³⁹ că zidurile de incintă apărute la săpăturile lui N. Constantinescu vorbesc despre două entități separate și că în nici un caz biserica Sf. Nicolae Domnesc nu ar putea fi paraclisul unui palat, deoarece în mod firesc ea ar fi trebuit să se afle în interiorul incintei palatului și nu înconjurată de un zid propriu.

Oricum, dacă în secolul al XIV-lea, apropierea edificiului voievodal de cel al mitropoliei urmează îndeaproape îngemănarea constantinopolitană, este firesc ca, odată cu distanțarea pe care o constatăm în Constantinopol între palatul basileilor și biserica patriarhiei în prima jumătate a secolului al XV-lea, să se fi petrecut și în Țara Românească aceeași separare.

Dintr-o *Civitas Dei* complexul de lângă rîul Argeșului devine o *Civitas mundi* și mitropolia se mută dincolo de marginea orașului, Sf. Nicolae rămînînd biserica de paraclis a voievozilor.

Așa cum am arătat, replicînd la ctitoria voievodului Alexandru Aldea, predecesorul și adversarul său, care și-a înălțat ctitoria și necropola sa în marginea Tirgoviștei — unde acest voievod își hotărăște reședința definitivă — voievodul Vlad Dracul ridică mitropolia și ca un edificiu al propriei dinastii (care a și fost cunoscută în istorie cu numele de dinastia Drăculeștilor), vrînd să sublinieze continuitatea cu primii Basarabi, cărora le aparținea Sf. Nicolae Domnesc.

Totodată, deoarece săpăturile arheologice ale lui V. Drăghiceanu⁴⁰, precum și cercetările noastre⁴¹ au dus la concluzia că încă din primul deceniu al secolului al XV-lea biserica Sf. Nicolae Domnesc s-a umplut de morminte și era firesc ca noua ctitorie cu hramul Adormirea Maicii Domnului să adăpostească și locul de veci al întemeietorului ei, am dedus că acest ultim lăcaș a avut și o funcție funerară⁴². Prin urmare, pe lângă noua mentalitate cruciată, pe care am pus-o în lumină mai sus și pe care o simboliza noua biserică a mitropoliei, aceasta își vădește și semnificația dinastică și aceea funerară⁴³.

39. Pavel Chihaia, în cap. *Contribuții la studiul etapelor de construcție al caselor domnești din Curtea de Argeș*, în «Din cetățile de scaun ale Țării Românești», București, 1974, p. 77—105.

40. V. Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeș. Note istorice și arheologice*, în «Curtea Domnească din Argeș», BCMI, anul X—XVI (1917—1923).

41. Pavel Chihaia, cap. *Necropola primilor Basarabi din Curtea de Argeș*, în «Din cetățile de scaun ale Țării Românești», p. 7—35. 42. Vezi nota 39.

43. Gr. Ionescu (*În legătură cu primul edificiu al Mitropoliei Țării Românești de la Argeș*, în «Revista muzeelor și monumentelor, Monumente istorice și de artă», VI (1977), nr. 1, p. 44 obiectează cea mai însemnată a țării cu un mare răsunset în lumea credincioșilor». Pasajul (preluat din *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, p. 6) este comentat în felul următor: «Ca și cînd biserica domnească atît de impunătoare și bogat împodobită cu picturi de mare valoare nu ar fi fost semnificativă și nu ar fi avut, pe lângă calitatea ei de primă mitropolie — (cum o crede Pavel Chihaia și de care Vlad Dracul ar fi avut curajul și orgoliul s-o deposedeze) — și pe aceea de a fi multifunerară și dinastică».

Despărțirea lăcașului Mitropoliei de casa domnească în timpul domniei lui Vlad Dracul a fost demonstrată de noi și cu ajutorul știrilor documentare. Astfel, reconsiderând procesul moșiei Flămânzești am arătat, în primul rând, că biserica Adormirea Maicii Domnului a fost înălțată pe vatra satului acestei moșii, ai cărei locuitori, veniți pe timp de secetă fuseseră hotărânciți de domnie chiar lângă reședința voievodală (ceea ce s-a întâmplat și la Cîmpulung-Muscel), desigur cu anumite obligații față de domnie⁴⁴. Apoi am arătat că moșia Flămânzeștilor fusese dăruită (în totalitate sau jumătate) orășenilor argeșeni desigur înainte de înălțarea bisericii mitropoliei, deoarece nu putem concepe ca vreun voievod să dea din moșia pe care această biserică se afla deja înălțată, orășenilor. Dar această donație făcută orășenilor nu a putut fi anterioară domniei lui Mircea cel Bătrîn, nu numai deoarece acest voievod este primul care face donații masive din moșiile orașelor, dar și pentru că un document al satului Stroești, vecin Curții de Argeș, ne vorbește despre o improprietărire în timpul acestui voievod. Este evident, după noi, că moșia a fost dăruită (în întregime sau în parte) orășenilor în timpul sau după domnia lui Mircea cel Bătrîn și că în acest moment nu se afla în vatra satului ei biserica de mare prestigiu a mitropoliei. Motiv pentru care voievodul Vlad Dracul a fost nevoit să-și înalțe ctitoria pe o moșie aparținând parțial sau total orășenilor, ceea ce a îndemnat pe Neagoe Basarab, după înălțarea propriei sale ctitorii, să dăruiască compensativ acestor orășeni o altă moșie. După moartea strălucitului voievod orășenii și-au cerut însă drepturile într-un proces secular cu mănăstirea, ceea ce vedește proasta întocmire inițială și pe care Neagoe a încercat să o remedieze⁴⁵.

Un alt argument, sprijinit de data aceasta pe «svitocul» solemn dăruit de Neagoe Basarab ctitoriei sale, pune în lumină faptul că moșiile pe care le avea vechea ctitorie se pot împărți în două categorii: unele contestate care fuseseră dăruite unui alt hram decât Adormirea Maicii Domnului — respectiv primei biserici a mitropoliei, căreia noul lăcaș de la Tîrgoviște înțelegea să-i preia și bunurile. Din a doua categorie, cele necontestate (deci din moșiile dăruite bisericii dărimate de Neagoe), făcea parte și Seoășul, care se învecina cu via mănăstirii Govora din Copăcel, vie dăruită de ctitorul mănăstirii Govora, Vlad Dracul. Pe de altă parte, atît mănăstirea Govora, cit și mitropolia

44. Vezi Pavel Chihaia, cap. *Cele două lăcașuri ale Mitropoliei Curtea de Argeș deduse din hrisoavele bisericii lui Neagoe Basarab*, în «Din cetățile de scaun ale Țării Românești», p. 46—66.

45. Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 44, comentează în felul următor punctul nostru de vedere: «Dar pentru a-și întări ipotezele, P. Chihaia aduce și un alt argument, mult mai complicat: «pornind de la afirmația marelui savant» N. Iorga — probabil făcută în altă parte decât unde este semnalată la început <într-adevăr, afirmația este reprodușă de noi în aceeași lucrare, *Din cetățile de scaun...*, la p. 136, nota 23> d-sa încearcă să demonstreze că pe locul unde a fost înălțată biserica lui Neagoe nu a existat anterior decât biserica construită de Vlad Dracul, sprijinindu-se de data aceasta pe complicatul și foarte lungul proces al moșiei Flămânzești. Pe baza unei analize foarte laborioase dar și greu de urmărit, Pavel Chihaia crede că poate ajunge la concluzia că Mitropolia pe care a găsit-o Neagoe dărîmată și neîntărită a fost clădită după întemeierea în 1359 a mitropoliei Ungro-Vlahiei, adică atunci cînd au fost conferite orășenilor argeșeni unele privilegii pentru compensarea depozedării orașului de jumătate (?) <interogația recenziului — P. Ch.> din veniturile moșiei Flămânzești. Personal socotesc că toată argumentația din p. 47—63 ale capitolului citat este obositor de lungă și cu prea multe alternative pentru a putea aduce o lumină clară în problema ce se vrea rezolvată».

posedau la sfârșitul secolului al XV-lea cîte un sat cu același nume Birsești, învecinate, ceea ce vădește că același ctitor, respectiv Vlad Dracul, a împărțit trupul unei moșii pentru cele două ctitorii ale sale.

Cele două argumente expuse pe larg în lucrarea noastră *Din cetățile de scaun ale Țării Românești* ne par a confirma deducțiile pe care ni le-au permis analiza stemei de piatră care a aparținut turnului acestei așezări religioase precum și alte considerente legate de realitățile epocii.

Oricum, stema mănăstirii dispărute a voievodului Vlad Dracu! *oglindea uriașul elort pentru independență al Țării Românești în preajma căderii Constantinopolului.*

PAVEL CHIHAIA

CUGETĂRI COMENTATE, DIN OPERA LUI ANTIM IVIREANUL

Înfățișăm publicului (în ordine tematică alfabetică) o selecție din cugetările lui Antim Ivireanul, încercînd, pentru fiecare în parte, să forăm cît mai adînc în înțelepciunea cuprinsă în ele, străduindu-ne să ajungem astfel la adevărul general uman din care se desprind, readucîndu-le în felul acesta în actualitate. Se prea poate ca unele să fie simple variante ale unor proverbe românești cunoscute și incluse în culegerile de specialitate; pe acelea recunoscute de noi le-am eliminat de la bun început (exceptînd variantele îmbogățite). Cele păstrînd o structură de proverb sau de zicală, fără a trezi amintiri folclorice precise, pot fi, totuși, proverbe ale epocii, neculese încă sau care nu mai circulă cu o mare frecvență. Cu atît mai de seamă este importanța lor. Dar ele pot fi și creații ivirene, în spirit popular, soluție pentru care optăm, fiind dat aspectul moralist al scrierilor sale, cu care se asociază atît de bine gîndirea aforistică, pe de o parte, iar aspectul oral al lor, pe de altă parte, care, de asemenea, se însoțește armonios cu inserțiile paremiologice. Oricare ar fi originea lor, scopul nostru nu este discutarea ei, ci o nouă prețuire a înțelepciunii de viață rezumată în ele. Să nu uităm ceea ce a scris Lucian Blaga: *Proverbul este înțelepciunea omului pățit, iar nu simplu a omului cu experiență, care privește lumea ca spectator*¹. Se prea poate ca o adîncire a cugetărilor mitropolitului Antim să înlesnească un portret viitor al aceluia care, după cum se știe prea bine, a fost un om întru multe mult pățit.

Despre bine

Binele nu iaste bine, deaca nu să face bine (p. 327)². (Vezi: despre rău).

Nu este destul să credem că facem bine, nu este destul să afirmăm că facem bine, nu este destul să facem bine, fără să ne gîndim cui, cum și cînd. Căci numai bine nu

1. Lucian Blaga, *Elanul insuței — aforisme și însemnări*. Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977, p. 56.

2. Această cugetare și următoarele au fost culese după ediția *Opere*, București, 1972.

este binele nostru cui îi face rău ori cui îi răpește un bine mai mare, nu este bine cel care trage în jos sau te obișnuiește să vrei numai bine, nu este bine cel care te face să vezi în jur numai bine, nu este bine cel care te îndeamnă să depinzi numai de bine. Omul are de suportat în viață bine și rău; echilibrul dintre ele dăunează, cert, când înclină către rău, dar poate dăuna și când înclină către bine, dacă binele nu este încadrat într-un sistem de îmbunătățire, fie privind trupul, mintea, sufletul, existența unei persoane, în parte sau luate împreună, fie ale unui grup, fie ale întregii lumi. Facerea de bine nu presupune numai simțul datoriei, numai sufletul disponibil, numai cugetul gata de dăruire, numai efortul neîncetat, numai puterea de sacrificiu, numai puterea de pătrundere și de îmbrățișare a minții, ci toate acestea la un loc. Facerea de bine nu este un act întâmplător și dependent de capricii, ea este manifestarea unui *Weltanschauung*, aplicarea unei concepții de viață și, înainte de orice, o luptă împotriva facerii de rău.

Despre convingere

Nu socotesc cu alt cu nimic ca să-i poată vina (omul pe oameni), fără numai cu învățătura și cu cuvântul (p. 97).

Greu cuvânt: să-i vindeze omul pe oameni! Ivireanul nu se sfiește să privească adevărul în față și aruncă asupra epocii sale epitetul zvirlit de noi societății de consum moderne: o junglă. În schimb, se instituie reformator al ei. Desigur, omul trebuie îndrumat, atunci când are cine să o facă și încotro să îl cirmuească. Dar cum? Cu flinta pe la spate? Cu cliinii pe urmă? Cu hăitași, să îl inebunească până nu mai știe de sine? Nu, zice Antim. Numai învățându-l și convingându-l cu vorba. Marelui contemporan român al iluminiștilor apuseni i s-a descoperit valoarea umanistă și umanitaristă a cuvântului. El singur este arma inteligenței. Și el, aidoma armei, poate răpune. Spre deosebire de ea, știe da viață. Iar învățătura este rodul lui. Cu atât mai mult învățătura, cuvântul multiplicat cu adevărul, cu realitatea, este izvor al vieții. Numai învățătura poate aduce omul în bătaia adevărului (gândindu-ne la termenii cinegetici), numai cuvântul are cheile sufletelor. Atunci, cum s-ar gândi slugile întunericului că omul ar putea fi altfel convins? Constrins, da, desființat, sigur. Convins, însă, nu. Iar Antim predică numai convingerea.

Despre dragostea de sine

Fieștecare om să iubește pre sine mai virtos decât toate lucrurile și-și pohtêste cinstea și binele (p. 53).

Prumoasă întorsătură de pedagog! Simpla enunțare a două adevăruri, că ne iubim pe noi înșine mai mult decât orice în lume și că din această pricină ne voim binele și bunul nume, și sublinierea sensului celui dintâi adevăr prin prezența celui de al doilea, adică: pentru că ne iubim trebuie să ne vrem binele și cinstirea, devin un îndemn a cărui forță are valoarea evidenței, un îndemn la clădirea propriului nostru bine și cinste. Dar, cu alt prilej, vedem că pentru Antim «cu fapte bune să face omul lăudat», așa-dar, cine «pohtêste cinstea» să poltească să facă fapte bune. Prin fapte bune dobîndim cinstea, prin cinstire lucrăm la binele nostru. avînd binele ne împlinim iubirea de sine. Iubirea de sine, în aceste condiții, legată de binele celorlalți, devine — curios! — o cale pregătitoare a virtuților. Datorită luminilor Ivireanului înțelegem mult mai adînc armonia existentă în sufletul omenesc. deseori descris ca o prăpastie între bine și rău. Ei bine, presupusul rău se dovedește, în cadrul prospectării legilor sufletului, o fereastră deschisă către dragostea de aproape.

Despre egoism

Omul iaste dobitoc, iubitor de sine (p. 114).

De prea multe ori îl vedem pe Antim ridicându-se ca apărător al omului, ca o torță luminându-i viața, ca să putem lua generalizarea acestei cugetări drept oglinda gândirii sale. Totuși, îl vom vedea mai departe incriminând viermele îndulcit la iuțea hreanului (Vezi : despre obiect), adică omul acceptându-și soarta netrebnică impusă de normele societății feudale. Aci socotim că se pot citi urmele bicicului său pe spinările egoiștilor urfitori de semeni al căror scop meschin este de a-și îndulci număi viața lor de «dobitoc, iubitor de sine».

Despre faptă și renume

Cu fapte bune să face omul lăudat și sfint, iară nu cu lapte réle. Nici nume vestit nu va putea să lase neștine, după moarte, cu răutățu (p. 53).

Renumele este de nedelegat de faptă ; este efectul, răsplata sau pedeapsa ei. Fapta de astăzi ne face numele de miine. Fără nume vom pieri dacă trăim fără fapte de seamă. Acestea le ignoră cu prea multă superbie unii tineri. Ei așteaptă renumele ca o datorie a societății (ce să mai vorbim de posteritate), dar nu ar ridica de pe jos nici boldul cu care să își prindă pe ușă cartea de vizită, necum să trudească din zori pînă în noapte, ba să își lumineze și nopțile cu veghea, pentru a realiza cu adevărat ceva. Într-un film documentar am văzut o tînără din Franța asistînd la prelegerea de deschidere a unei școli engleze pentru maeștri de călărie, intrerupîndu-l pe profesorul vorbitor pentru a îl întreba : Ce înseamnă «a asuda» ? Dar ea era franțuzoaică și nu înțelegea bine englezește. Nu m-ar mira, să aud pe unii dintre cei care se pregătesc sufletește să moște-nească generația azi adultă, punînd, cu aceeași inocență, aceeași întrebare. Ei, însă, sînt români. Nu ar mai fi vorba de o întrebare filologică ci de una existențială. «Cu fapte bune să face omul lăudat și sfint», cu multe fapte bune, cu sacrificarea odihnei, plăcerilor, comodității, subiectivității, «iară nu cu lapte réle», către care, din păcate, obiceiul ne mîină mai dese ori.

Despre inima omului

Omul, precum are inima iscusită, așa o are și mult pohtitoare și pe neplăcere ; nu iaste pururea întru o stare : acum se preface spre bine și acum se schimbă spre rău, acum pohtêște un lucru și acum îl uraște, acum iubește și acum brăjmășuiește (...). Vicleană și amăgitoare (inima sa) care iaste nestăldătoare și lesne mutătoare (p. 218 —219).

Nestatornicia sufletului omenesc îl aruncă pe individ dintr-o extremă în cealaltă, îl mută de pe calea deschisă în impas, îl face din om de încredere fiară înșelătoare, din prieten trădător, din frate dușman, rafală lăuntrică împingîndu-i pînzele către stîncile coastei, peste puterile rațiunii datoare să stea la cîrmă, de veghe, dar deseori răpită de cîntul de sirenă al acestei inimi cu o mie de fețe, o mie de legămînte și o mie de abdicări. Pe Antim, dăruit unei singure cauze, slujirii dreptății, aceasta îl doare. El găsește mereu forme noi de exortare, de rugămînte, de convingere, să oprească virtețul în care se zbuциamă fratele său, să îl țintuiască pe cel din urmă de adevăr, să îi dea o direcție unică și sigură, un sens. Dascăl al sufletului omenesc, simte că îi stă în datorie, în primul rînd, să facă lumină asupra însăși alcătuirii acestui suflet, pentru ca apoi, cunoscîndu-i-se slăbiciunile și puterile, el să poată fi condus către lumină.

Despre înțelegere

Ce ascultă, să auzi (p. 85).

Limba, adică totalitatea cuvintelor folosite de un popor, înregistrează multe lucruri trecute cu vederea de mînuitorii ei, de vorbitori. Dar nu de Antim! Dimpotrivă, formația sa, observațiile sale, cunoștințele sale, gustul său, întreaga-i personalitate îl orientează către subtilități și distincții, către precizie și mesaj. În patru cuvinte, «ce ascultă, să auzi», el definește o situație psihologică, pătrunde în șarja pamfletului, muștră, îndeamnă. Situația psihologică este aceea a prezentului absent, a omului de față și cu mintea aiurea sau, o variantă a ei, a omului care urmărește cele rostite lui dar, neconcentrîndu-și atenția, nu le pătrunde și miezul. Limba română, folosind două verbe pentru cele două acțiuni (dacă le putem numi așa), deosebește două stări psihice. Trebuie să recunoaștem că există o ușoară confuzie între ele. Ce vrem să spunem? «A auzi», presupune, mai curînd, un act de percepție pasivă, «a asculta» unul de percepție acustică activă (vezi în franceză: *entendre* și *ecouter* sau în engleză, *to hear* și *to listen*). Totuși, în limba română, verbul «a auzi» are niște implicații modale sau interjecționale care îi conferă nuanțe noi. Astfel, atunci cînd ni se pare că nu ni s-a arătat suficient respect ori, în orice caz, cînd nu sîntem mulțumiți de cele auzite, vom întreba (amenințător): «Aud?!». Aceasta, bineînțeles, arată că percepția acustică nu a fost numai pasivă ci atît de activă încît am putut fi jigniți, dacă nu miniați. O poruncă poate fi însoțită și ea de întrebarea: «Auzi?!» sau «Auziți?!» sau chiar de participiul trecut: «Auzit?!», cu sensul: «S-a înțeles?!», la care se întîmplă să se răspundă cu același cuvînt: «Auzit!», rostit militărește. Implicațiile modale îmbogățesc verbul cu înțelesul lui «a înțelege», apropiindu-l deci de «a asculta» și complicînd astfel lucrurile. Desigur, Antim vrea să spună: cele cărora le acordați atenție să le și înțelegeți. Drept aceea menționam, mai sus, șarja pamfletului, căci mulți dintre ascultătorii săi nu vor fi făcut efortul de a îl urmări pînă în cele mai adînci zone ale înțelegerii; în cuvintele sale citim o ironie. Dar mai citim o muștrare, după cum și un indemn. Toate acestea se potriveasc, dealtfel, oricăruia dintre noi cînd avem în față opera Ivireanului, pe care chiar dacă nu o ascultăm (citind-o) se cuvine, totuși, să o înțelegem.

Despre limitele omului

Nu poti să mă întinez unde nu ajung, nu poti să vorbesc cele ce nu știu (p. 31).

Proverbul de origine, acela menționînd «întinderea cît (i-ajungo plapuma», osto lesne identificabil. Varianta de față (prima propoziție) este atît mai exactă cît și mai amplă în aluzii decît originalul ei. «Nu poti să mă întinz unde nu ajung» pare o simplă constatare privind o capacitate fizică a lungimii (sau dacă vreți, a înălțimii trupului: atîta sînt de lung, atîta ajung; mai mă-ntind puțin, mai ajung puțin. Totuși, există o ordine ne-ordine, a etapelor: ea ne introduce în plină dilemă. Căci firesc ar fi: nu pot să ajung decît atît cît mă-ntind (cam același lucru precum în proverbul de bază). Dar Antim construiește un paradox. Pentru el măsura întinderii este ajunsul, deși raportul este invers. Vasăzică dacă n-am ajuns, geaba mă-ntind. Cum o sucim, cum o învîrtim, ne izbim de exact zidul pe care vrea Antim să ni-l arate cu orice preț: limitele noastre fizice. În același timp, analogia (mai sigur: rezonanța) mărește aria adevărului, raportînd limitele la întreaga personalitate; parcă ar vrea să spună: nu pot visa că ajung erou, cînd știu prea bine cît sînt de fricos; ori: nu pot năzui la renume în știința mondială, cînd mă ostenește să citesc mai mult de o pagină de ziar pe zi ș.a.m.d.

Sintem siguri că Antim, în loc de «nu poci să mă întinz unde nu ajung» ar fi putut spune cu dragă inimă «nu pot să ajung unde nu mă întind», aforism impulsiv și la activitate, încurajator, mobilizator, pe când formula sa este vag defetistă, inhibantă, demoralizatoare. De ce să fi ales el calea din urmă? Deoarece astfel a pus bazele unei analogii, a pregătit interdicția ce urma să o exprime într-a doua propoziție: «nu poci să vorbesc cele ce nu știu»; aceasta îi stă în inimă.

«Nu poci să vorbesc cele ce nu știu» constituie un fals. Prea bine ne-a învățat viața că stă în nărvul trist și vrednic de milă al omului neînțelept (al citor?!) să grăiască cele ce nu le știe, și cu osebire pe acestea. Evidența adevărului din propoziție este infirmată la tot pasul de realitate. Dar știința este măsurabilă. Depășindu-i limitele cazi în gol, aidoma zugravului hotărît, când a ajuns la ultima treaptă a scării să calce pe zid; el nu se poate întinde unde nu ajunge, nici gura nu poate rosti cele ce nu le știe mintea. Limitele impuse vorbeii par un non sens, din pricina obiceiului generalizat de a vorbi «cite-n lună și-n stele» sau, după cum se exprimă și mai vădit sintagma: «vrute și nevrute». În acest context, existența numai a celei de a doua propoziții nu ar fi avut nici un fel de ecou, ea fiind ușor contrazisă de către fapte.

Ce a hotărît marele condei al Ivireanului? să îi împrumute limite și acestei guri fără opreliști, prin mijlocirea ecurilor încă răspunzînd în urechile ascultătorilor săi, ecurilor celei dintîi propoziții.

«Nu poci să mă întinz unde nu ajung» are, deci, două sensuri. Unul, propriu, referitor la trup, al doilea, figurat, referitor la personalitate. Pe calea ascunsă a celui de al doilea sens, limitele fizice, adoptate de personalitate, sînt proiectate asupra manifestării individului, punîndu-i și acesteia zăbală.

Îm mărturisesc nevrednicia și neputința (p. 31).

A-ți cuprinde limitele constituie semnul înțelepciunii celei mari. Analiza istoriei arată că toate înfringerile memorabile s-au datorat necunoașterii acestora. Totuși, dacă aparent limitele noastre sînt foarte apropiate, le putem descoperi, de fapt, a fi în plină mișcare, tot depărtîndu-se de ceea ce credeam că sînt, în raport de îmbogățirea noastră cu puteri și cunoștințe noi. Chiar și limitele fizice. Să luăm, de pildă, postul. Capacitatea credinciosului de a posti, comparată cu regimul medical impus unui bolnav (nu dintre cei conștienți de pericolul amenințîndu-le viața) se instituie ca o dovadă a deplasării limitelor biologice prin contribuția conștiinței. Deplasarea limitelor spirituale o remarcăm ca un loc comun al evoluției ființei vii de la stadiul copilului la al adultului. Bucuria cea mai de seamă a progresului spiritual este îndepărtarea limitelor, că sînt fizice sau duhovnicești. Dar nu o putem gusta dacă nu le cunoaștem pe cele prezente. Drept aceea se cuvine să ne mărturisim nouă înșine pînă unde putem ajunge acum, adică să nu ne măgulim măcar noi (căci vom găsi destui în jurul nostru să o facă).

Despre moarte

Lacrămile și întristăciunile nu dau nici un folos morților, nici pot să-î întoarcă din viața cea vécinică, nici să-î scoală din gropi (p. 193).

Nu, viața continuă. La ce bun văicăreala cu zberete în auzul tuturor? El, cel dus în lumea fără sfîrșit și în lumina fără întunecare, a pornit pe un drum nou, fără întoarcere, către Slava lui Dumnezeu. Se va odihni și se va bucura. Și atunci lacrimile noastre nu sînt vărsate de mila lui. Le vărsăm, oare, pentru singurătatea în adîncul

căreia rămînem ? Uităm noi că mîine vom mîncea, vom bea, vom iubi, ne vom certa, vom căuta pricină și gîlceavă, vom huzuri sau vom răbda de foame, ca totdeauna ? Nimic nu se schimbă în firea noastră prin adormirea aceasta. Ne deplîngem sufletul orfan ? Nu vom căuta alte prietenii și înrudiri electivă ? Ne e frică de a împietri ca cel dus ? Dar el este împietrit numai trupește, sufletul i s-a înălțat, întîmpinat de Domnul. La fel va fi și cu noi. Iar, orice am face orice am zice, el nu mai poate fi prezent și viu decît în inimile noastre ; dar această prezență și această viață sînt de taină, «lacrîmile și întristăciunile» nu le pot decît dăuna, ele fiind dușmani ai zorilor lăuntrice.

Moartea tae și strică ca o sêcere (p. 222).

Dar, din cugetarea precedentă, și cu atît mai mult dîintr-aceasta de față, nu se vede decît ura lui Antim împotriva morții. El nu spune numai că «moartea tae», ci și că «strică». Căci, Antim este, mai presus de orice, om, om în deplinul sens al cuvîntului, conștient de condiția precară umană, de incertitudinea oricărui plan și a oricărei nădejdi lumești, de definitivul, singurul definitiv cert, introdus în existență prin moarte. Și, izbucnește cu acest «moartea (...) strică». Cît îl apropie acest strigăt de păstorii săi !

Intristat, jalnic și amar să vède a li răspunsul morții la om (p. 224).

Încă o dată o acuzație împotriva morții, cu atît mai gravă cu cît autorul simte nevoia a trei epitețe incriminatorii cărora îi se opune drept și simplu, omul, dezbrăcat de atribute, singur dînd piept cu moartea. O confruntare, un dialog, în care ea are ultimul cuvînt, iar acesta este «intristat, jalnic și amar». După care urmează tăcerea.

Despre obicei

Obiceaiul iaste frumos la vedere și rău la pricêpere (p. 40).

Pătrundem mai adînc în tainele legilor sufletului. Una dintre coordonatele principale ale vieții psihice este obiceiul. Acolo unde s-ar consuma multă energie psihică pentru recapitularea numeroaselor operații intelectuale și mișcări afective necesare refacerii unei fapte, reluării unei atitudini etc. ce au mai fost o dată săvîrșite ori adoptate, obiceiul îngăduie refacerea, reluarea ș.a.m.d., fără nici un efort nou. Un mecanism care a înregistrat toate etapele trebuînd parcurse fără ca să mai solicite conștiința. Se crează prin obișnuire, adică prin repetare pînă la automatizare, că este conștientă sau inconștientă. Nu la aceasta se referă Antim în context, dar cugetarea este de sine stătătoare și sugerează atari comentarii. Căci obiceiul este o armă psihologică avînd două tăișuri și nici unul de invidiat. Un tăiș este obișnuirea cu fapta bună ; însă, caracteristica obiceiului de a transforma orice act într-unul mecanic, o lipsește pe aceea de prețul dăruirii de sine. Celălalt tăiș este al obișnuirii cu fapta rea. Nu este nevoie să mai adăugăm nimica. Pentru aceasta spune Ivireanul că «obiceiul iaste frumos la vedere, și rău la pricêpere» ; ajuns să îl înțelegi, nu poți decît să fugi de el.

Viermele ce zace la rădăcina hreanului, de-i va zice cineva să iasă de acoloa să meargă la alte rădăcini mai bune și mai dulci, el zice că mai dulce decît hreanul nu iaste ; căci acolo s-au născut și întru acêia s-au pomenit (p. 104).

Pamfletul ivirean este necruțător față de aceia care refuză noul, progresul, mai binele, printr-acesta subliniîndu-i-se încă o dată suflul luminist, doritor de schimbare a societății prin educație, îndrumare, convingere. Metehnele dureroase ale societății feudale devin rădăcina hreanului cu tot amarul usturător presupus a le aureola. Există,

vrea el să spună, și oameni într-atita de indobitociți de rele încît răul cel mai mare li se pare firesc și bun, neînchipuindu-și cum va fi arătînd soarele libertății, al egalității, al fraternității. Împietriți de o tradiție stupid înțeleasă, un conservatorism politic și social de neconfundat cu tradițiile luminoase spirituale, dar nici prin gînd nu le trece să își închipuie o viață mai bună, orbiți cum sînt de răul atotcuprinzător. Cu atît mai puțin să dea ascultare imboldului celui care vede mai departe decît lungul nasului, cerîndu-le să se lepede de starea lor jalnică, în căutarea unei ieșiri către civilizație, către dreptul de a fi om.

O acuzare scribită a bolii inimii omenеști care o face să sufere în tăcere amarul evului mijlociu, orbindu-se singură (culmea prostiei!) că i-ar fi bine din moment ce trăiește (cum ?!).

Despre optimism

Niciunul din cei triști nu iaste viteaz la începutul strădaniei (p. 101).

Orice strădanie, orice efort, solicită toată energia organismului, în întregul său ori parțial, a intelectului și afectelor, separat sau deodată. Starea de bucurie cumințe, de mulțumire, de încredere în sine, în oameni, în viitor, sînt semne ale unui echilibru bio-psihologic și condiții ale concentrării maxime a energiilor, în vederea efortului. Dimpotrivă, deprimarea, tristețea, melancolia, sînt semne ale dezechilibrului bio-psihologic și, deci, mediul afectiv cel mai nepotrivit strădaniei de a împlini ceva greu. Pornești la drum cu fruntea sus și zîmbetul pe buze. Cum ai convinge pe ceilalți că vei învinge dacă, singur, nu crezi în tine? Omul trist este însemnat de eșec și își provoacă tot mai numeroase nereușite. Tristețea noastră ne desparte de ceilalți ca o cădere lentă și rece de ceață. Și, ca prin ceață, bîlbîim către strădania noastră, dacă nu ne amintim și de numeroasele rînduri în cari am izbîndit în viață. Dacă încrederea în viitor este leagănul vitejei, apoi tristețea este cel al lașității, iar lașitatea înseamnă cădere după cădere, pînă la pasivitatea definitivă, cînd nu te mai poți qsebi de o frunză ruginită, bătută de vînt către canal. Surîsul depus pe buze de către nădejde este stinca de reazim a celui care tinde spre înălțimi.

Despre pregătire

Fieștecare vîndătoriu își gătește sculele și cîniile meșteșugului său (p. 97).

Numai neînțeleptul pleacă la drum cu miinile în buzunar, iar copilul cu îndrumător nerod, fără știință de carte. După cum nu poți învinge ursul fără pușcă ori măcar cuțit, adică întărindu-te cu arme pe măsura înarmării lui de la fire, nici știința nu o poți cucerii fără știință, nici pe înțelept fără înțelepciune, nici pe iubitor fără dragoste, nici pe viclean fără viclenie. Se poate ca marea trîntă cu viața să nu se dea niciodată. Dar, întărit în vederea ei se cuvine să fii. Trenul realizării personale nu se oprește în gara ta de multe ori. Ai biletul în buzunar? Sigur că te poți strecura în el și prin fraudă. Odată prins, ești zvîrlit în paraginile cîmpului nelucrat, departe chiar și de șinele ce îl poartă, iar realizarea devine aproape inaccesibilă. Inima nepregătită își oprește bătaia cînd fuga noastră întrece măsura obișnuinței. Ori ne pregătim să ne cucerim poziția la care nădăjduim în viață, prin mijloacele datorate, ori alergăm după ea în van pînă la prăbușirea de pe urmă. Și, să nu uităm prietenii: «cîniile», căci spune Antim: «Fiecare vîndătoriu își gătește sculele și cîniile meșteșugului său».

Despre prețuire

Puțin ajutoriu va putea lua un bogat de la un sărac și puțină laudă va auzi un cinstit de la un neînvățat (p. 21).

Marele cărturar ce a fost mitropolitul de multe ori se va fi amărit de puțină prețuire de care se bucura, căci, deși ajuns pe scaunul cel mai înalt al Bisericii Țării, se vedește din corespondență că nu se înțelegea bine cu Domnul, iar din diatribele sale că sfatul nu îi era ascultat, nici urmat de fiii păstoriți. Citeodată, gustul acestui amar i se revărsa pe buze, neliniștindu-i nopțile cu somn chinut, ori apăsându-i pieptul ziua, când glăsuia oamenilor. Temperamentul lui nu îl îndemna prea adesea la cruțare, și nici nu s-ar fi convenit aceasta, el fiind un îndrumător, un educator; de aceea sună atât de dur finalul cugetării: «puțină laudă va auzi un cinstit de la un neînvățat»; dar la ce altceva te poți aștepta de la cel care nu este pregătit să te înțeleagă, decât la hulă? Antim o știe, dar el acuză neînvățarea, mai bine spus lipsa dorinței de a învăța, de a se depăși pe sine. Este vorba de o lipsă de dorință, de un dispreț vinovat pentru studiu, pentru că nu condițiile lipseau. Auditoriul său era compus în majoritate de către cei avuți. Avuți în arginți, dar nu și în minte. «Puțin ajutoriu va putea lua un bogat de la un sărac», începe el prin a le vorbi. Asta o pot înțelege lesne. Face parte din orizontul lor: lumea se împarte între noi și gloata desculță, simt ei. Ce mai poți lua de la despuiati? E limpede. Nimic. După ce au priceput aceasta, încearcă să se explice pe sine: «și puțină laudă va auzi un cinstit de la un neînvățat», nădăjduind a le fi înlesnit pătrunderea și într-această sferă, străină de preocupările lor și de posibilitățile lor uzuale de înțelegere. În această cugetare nu este numai revoltă și numai amar; mai e și o recunoaștere a unor realități și un îndemn urmînd celui biblic privitor la perle și la picioarele porcilor, un semnal de alarmă.

Cei ce să cunosc pre sine avuți, aceia pot să dea daruri vrédnice unui împărat și cei ce să cunosc pre sine învățat, aceia pot să-i facă și căzuta laudă (p. 83).

Această cugetare este o variantă a celei de mai sus: «puțin ajutoriu va putea lua un bogat de la un sărac și puțină laudă va auzi un cinstit de la un neînvățat». Căci, dacă bogatul nu are cu ce se bucura de la sărac, nici împăratul nu poate găsi la cel ce nu este bogat daruri pe seama sfării sale, iar după cum neînvățatul nu știe prețui și cinsti pe cel învățat, la fel nu va găsi nici cuvintele de mărire convenite. Însă, îi rămîne darul sufletului; acesta este cel mai de neprețuit.

Despre rău

Răul a se face iaste lesne, iar a să desface iaste cu nevoe (p. 327). (Vezi: despre bine).

Nimic în lume nu este mai ușor decât să faci rău cu voie, în afară de a face rău fără de voie. Pentru a face rău nu ai nevoie de învățătură, nici de multă chibzuință, nici de maturitate, nici de sensibilitate. Cu cit ești mai puțin evoluat cu atât îți este mai la îndemînă să îl faci aproape fără să gîndești. Există oameni și cu multă carte care săvîrșesc răul cu plăcere, inchipuindu-și că prin aceasta se dovedesc superiori; ei nu își vădesc decât prostia, limitarea și neputința de a se înfrînge. Însă ei sînt niște excepții; răul, de obicei, este fiul neroziei, al subdezvoltării, al animalității, al egoismului, al firii dușmănoase și bolnave, al hiperindividualismului, al mîndriei, al orbirii, al autismului și al iresponsabilității. A face rău este semn al unei dezechilibru psihic profund. Este atât de antiuman și de dușman vieții în general încît ajunge, efectiv, să o distrugă; de aceea, răul «a să desface iaste cu nevoe».

Despre rugăciune și post

Cela ce face rugăciune, vorbește cu Dumnezeu (p. 37).

Despre rugăciune s-au scris mii, zeci de mii, sute de mii de pagini, unele încă vii, altele născute moarte, neîncălzind nici măcar cugetul autorului lor. Cuvintele acestea însă nu pot pieri. Ele nu sînt scrise de un savant, nici adresate unor cutii craniene susținute de o schelărie de rafturi pentru idei. Sînt vorba unui «moș», rostită unor copii. O lămurire. Caldă. De taină. Știi ce faci cînd te rogi? Ce întrebare grea, aproape fără răspuns... Ba da, ba da, e lucru știut: stai de vorbă cu Dumnezeu; îi dai bună-dimineața, că doar el a făcut ziua, îți spui păsurile, la cîte visezi, ce nădejdi și temeri ai, așa, ca omul care pleacă la drum; doar știm cu toții ce înseamnă să stai de vorbă, nu?

Precum nu sînt dulci bucatele făr'de sare, așa nici postul făr'de rugăciuni (p. 37, 101).

Marea îndeminare a lui Antim Ivireanul de a jongla cu paradoxul (rod al gândirii dihotomice-antonimice, acea gândire stilistică îngăduind perceperea realității ca avînd aspecte simultan opuse)³ îl imbie, și în această cugetare, să ciupească din corzile mirării ascunse în sufletele ascultătorilor săi. Doar știm bine că sarea nu e «dulce», nici postul «bucate»! Desigur, cuvîntul «dulce» este folosit cu înțelesul «gustos», «plăcut», «bun», iar, în cuget, el ne trimite la un frate al său, din aceeași familie, substantivul «dulceață», în subsolul căruia există o intrare și în lumea duhovnicească, adesea el fiind folosit pentru determinarea bucuriilor neîntinate. Adjectivul «dulci» face astfel legătura cu ideea postului și a rugăciunilor. Extremele se ating, spune un vechi adagiu. O a doua legătură între bucate și post este tocmai faptul că cele două idei se exclud. S-ar putea exclude dacă nu ar fi înrudite? dacă nu ar avea ceva comun? dacă nu ar face parte din aceeași sferă? Categoriec nu. Opoziția lor reprezintă însăși puntea lor de legătură. Pe temeiul acestor nemărturisite nostalgii ale rudeniei își bizuie oratorul paradoxul și îi conferă viabilitate și prospețime. De aci înainte se clădește o întreagă teologie. Postul devine hrană, rugăciune — elementul bucuriei din ea, gustul. Postul este un alt aspect al hranei, nu e absența ei, ci mutarea ei în spirit, chipul ei de dincolo, cuvîntul lui Dumnezeu, după rosturile Evangheliei.

Trupului îi trebuiește mîncare, iar sufletului nu-i trebuiește răutăți (p. 38).

Există o îndoită opoziție între cele două propoziții structurate după același tipar: aceea dintre «trup» și «suflet» și o negație, în cea de a doua. Nu cumva aceasta din urmă, negație, ne conduce către o subînțeleasă echivalare dintre «mîncare» și «răutăți»? O legătură dintre cele două noțiuni poate fi discernată, lăcomia fiind matricea multor scăderi sufletești și o formă particulară a egoismului (o analiză, în acest spirit, a operei lui François Mauriac, ar duce la reducerea tuturor crimelor ce o populează la lăcomie și mai departe, la egoism).

Dincolo de această legătură pe care autorul vrea să o facă să vibreze în duhul ascultătorilor săi fără a o numi (căci așa, strecurîndu-se printre vorbe, ea pătrunde de-a dreptul în străfundurile conștiinței, de unde acționează cu mai multă vigoare), diferența de o negație dintre cele două propoziții constituie o manevră tactică a dis-

3. Vezi studiile noastre: Mihai Rădulescu, *Tragedia cunoașterii: Othello*, în «Limbile moderne în școală», vol. I, 1973, p. 67; *Gîndirea dihotomică-antonimică în literatura elisabetană*, în «Limbile moderne în școală», 1975, p. 111; *Stilistica antropologică: Gîndirea dihotomică-antonimică*, în «Revista de istorie și teorie literară»: tomul 24, nr. 4, 1975, p. 487; *Credința, ca mijloc de cunoaștere a lui Dumnezeu*, în «Glasul Bisericii», anul XXXV, nr. 7—8, iulie-august, 1976, p. 716.

cursului, similară celei discutate pe marginea cugetării «nu poci să mă întinzi unde nu ajung, nu poci să vorbesc cele ce nu știu» (vezi: despre limitele omului). Ne amintim că în prima propoziție, se afirmă un adevăr evident, în scopul de a împune adevărul din a doua propoziție, care, pentru ascultători, era infirmat de realitatea cotidiană. Același lucru se petrece și în cazul cugetării: «trupului îi trebuie mîncare, iar sufletului nu-i trebuie răutăți». Evidența faptului că trupului îi trebuie mîncare se străduie să se transfere asupra unei afirmații la fel de evidente, anume că sufletului nu-i trebuie răutăți, deoarece aceasta este, în cazul multor nechibzuinți, infirmată de viața de zi cu zi. La ce ne referim? Păcatul e dulce, spune o vorbă veche, și așa pare. Astfel stînd lucrurile, el nu își recunoaște chipul de «răutate», ci se autodefiniște ca plăcere, dacă nu chiar ca necesitate, pentru cei în cauză. Iată circumstanțele care îl obligă pe Antim să recurgă la un subterfugiu pentru a restabili evidența: răul este rău.

Din mîncare cunoști oarecare dulceață, iar din răutate nu să cunoști alt nimic, lără numai vătămare de suflet și călcare de lege (idem).

Intr-adevăr, în această nouă cugetare, venind ca un fel de explicare a precedentei, se pune accentul tocmai pe «dulceață», adică pe plăcere. Ivireanul, vorbind în prezența altarului, nu își putea îngădui să sublinieze «plăcerea» păcatului închipuită de către unii, astfel riscînd să stîrnească zîmbete nelalocul lor, de nu dăunătoare. Sublinierea sa ar fi putut fi interpretată de către cei mai puțin copti drept o încurajare, ceea ce era departe de intențiile sale. De aceea cele ce păreau o echivalare (prin structura identică minus o negație) în «trupului îi trebuia mîncare, iar sufletului nu-i trebuia răutăți»: devine o explicare diferențială analitică în: «din mîncare cunoști oarecare dulceață, iar din răutate nu să cunoști alt nimic, lără numai vătămare de suflet și călcare de lege».

Să ne oprim asupra ultimelor cuvinte: «vătămare de suflet și călcare de lege». Ele ne înlesnesc înțelegerea «răutăților» din cugetarea precedentă. Trupul are legile lui. Dacă, de bunăvoie și nesilit de nimeni, bagi mîna în foc, îți vătămî trupul; dacă te îmbuibi pînă la a țî se apleca, îți vătămî organismul. La fel și sufletul are legile lui de prezervare. Dacă le încalci, îi umpli de răni a căror sîngerare este nevăzută, îl mutilezi. Durerea fizică însoțind încălcarea legilor trupului are drept corespondent suferința și mustrările de cuget care te înștiințează asupra încălcărilor de legi ale sufletului săvîrșite⁴. Legile privitoare la bunăstarea sufletului nu sînt niște scorniri ale unui canonism rigid, ci niște constatări ale unor subtili psihologi ai Bisericii. Neținînd seama de ele, îți încalci propriul echilibru lăuntric.

Nu s-au făcut nimeni învățat sau înțelept, din cei ce s-au răsfățat în mîncări, nici din cei ce au alergat la veselii s-au făcut ucenic bunătăților, nici iubitoriul de răsădăciune, sînt, nici cel (ce) viețuiește trupêște, pârtaș împărăției cerului (p. 101).

Ne vine să credem că putem descifra aici o ierarhie a treptelor realizării optime: învățatul, înțeleptul, ucenicul bunătăților, sîntul, pârtașul împărăției cerului. Text ivirean pare să o sugereze, avîndu-se în vedere că această ordine (aceeași cu a expunerii originare) este semnificativă. Încă o dată sintem datori să ne închinăm în fața subtilității analitice a scriitorului. Învățatul nu este în chip obligatoriu înțelept, dar înțeleptul trebuie să fie învățat (măcar după Cartea Fîrii), ceea ce subliniază încă o dată spiritul luminist al mitropolitului. Înțelepți, însă, au fost păgîni fără număr, dar ei nu au ajuns să tindă către ucenicia bunătăților duhovnicești, nici către darurile lui

4. Am dezvoltat această diferență dintre durere și suferință, ca și apropierea dintre ele în: *Tragedia cunoașterii: Othello*; vezi nota nr. 3.

Dumnezeu. Ucenic al acestora poți fi și poți muri ucenic ; desigur, superior înțeleptului dar nu sfânt ; iar cel care este sfânt pentru om, ca să se desăvârșească are nevoie să fie părtaș al împărăției cerului. O cale lungă și trudnică, de la a ajunge învățat și până la a fi dăruit ca părtaș al împărăției cerului.

O gradare a piedicilor întâmpinate pe acest drum urmărim și în cuvintele ce ne-au rămas necuprinse în cele de mai sus. Răsfățul în mincăruri este altceva decît mîncarea pentru viațuire, ca să dăm putere minții. Dar răsfățul în mincăruri, obtuz, cum e, și îngrădit, și lipsindu-te de orizonturile largi ale contemplației, și fufndu-ți timpul, și îngreundu-te a somn, totuși înseamnă foarte puțin pe lîngă alergarea la veselii, unde, alături de bucate și băuturi înfierbîntătoare se adaugă cîntul fără perdea, gluma fără obraz, fără astîmpăr și jocul de noroc fără noișă nici hotar ; alergarea la veselii înseamnă teama de tine însuși și însoțirea cu alții mai răi, și de la minte la minte se întinde un gol tot mai mare și o spaimă tot mai mare, cerindu-se umplute cu tot mai multă veselie boită, căci numai autentică nu este. Însă, cît de puțin înseamnă aceasta pe lîngă iubirea răsfățaciunilor ; cea din urmă cuprinde toate bucuriile lumesti, toate cîte nu sînt necesare vieții, toate adaosurile acuzate de învățătură, de medicină, de înțelepciune, toate cîte aromesc cugetul și sufletul, toate cîte îndepărtează pe om de firea sa dreaptă, simplă, senină și de Fire. Căci pînă și viața trupului este străină de a sufletului și e făcută doar ca să îl slujească pe cel din urmă, aflăm în cele din urmă ; și atunci cum va trăi în ceruri acela care își simte trupul acesta întunecos pe dinăuntru drept unic sălaș definitivîndu-i existența în cei cîțiva ani dăruiti lui înainte de reîntoarcerea printre elemente ?

Nu cerca sfîrșitul săptămîinii, ca sfîrșitul ernii venirea verii (p. 101).

În contextul discutării postului, cu umorul care nu l-a părăsit niciodată, Antim, proiectînd asupra mișcărilor sufletești încercările meteorologice ale schimbării anotimpurilor, izbutește un efect comic printr-o antiteză cu ecou mult mai larg decît este specificată. În textul de față se opune iarna săptămîinii, o perioadă de luni de zile (prin greutățile aduse de geruri, viscole și îngheț, ea pare nelimitată) unui fragment precis și scurt al curgerii timpului. Adevărata antiteză, însă, o constituie opoziția dintre iarnă — o stihie — și bietul om — ființă fără apărare, nudă, speriată, căci omul este subiectul primei propoziții, iar sfîrșitul iernii, al celei de a doua, eliptică. Astfel se crează o antiteză între o creatură plîpîndă și o uriașă revărsare de forțe ale naturii. Cum extremele se atrag, antiteza devine, sub condeiul autorului, o comparație, de unde grotescul imposibilității ei. Ironia face o nouă mutație. Anume, intemperiiile necruțătoare ale anotimpului alb sînt transpuse în lumea micilor inconveniente ale postului de șase zile, și, ca și cînd ele însele ar fi sătule de răutățile sloiurilor, ale troienelor și ale biciuirii cu nea, par să caute o bruscă trecere către anotimpul roadelor printr-o topire neașteptată, urmată de noi încremeniri ale cerului în plumb solubil, printr-o adiere primăvărată, preschimbată seara în șfichiuire arzătoare pe obraji îmbujorați de frig, printr-o clipire solară blîndă, urmată de abrupte căderi de întuneric și potop de fulgi. La fel, dorul de friptură, sîlăniță, sarmale și cîrnați, s-ar zice a căuta către duminică precum spre o oază a liberării și desfătărilor. Greutatea cea mică nu trebuie închipuită ca o nefericire majoră. Dimpotrivă, ea e o școală, un exercițiu al călirii, o asprime necesară întîmpinării cu bărbăție a adevăratelor nenorociri.

Despre societatea din epoca sa

Toți pățimesc, toți sînt în scîrbe, toți suspină supt jugul cel greu al nevoiei (p. 160).

Rar putere atît de mare în acuzarea unei stări de fapt a societății sale. Aceasta este misiunea fără seamăn a cugetătorului. Are ochi să vadă femeile și bărbații încovoiți sub greutatea propriilor oase, are urechi să audă bătrînii și bătrînele plîngîndu-și anii cei tîrzii petrecuți în singurătate, după ce și-au însoțit pe rînd copiii la mormînt, are inimă să sufere pentru un neam întreg și are gură să strige, să spintece văzduhul cu țipetele de durere ale tuturor: «toți pățimesc, toți sînt în scîrbe, toți suspină supt jugul cel greu al nevoiei». Nevoie a trupului nesătul, nevoie a minții neînvățate, nevoie a sufletului neiubit, nevoie a duhului neascultat, nevoie a voiei neîmplinite, neam al nevoiei și al scîrbelor! Strîmba orînduire al cărei martor era cade sub ghilotina privilegiilor sale cu tăiș de diămant, încondeiată pe vecie în cele citeva vibrante, bogate, și disperate ca o întreagă istorie socială a patriei în timpurile sale.

*

*   *

Desigur, în *Operele* lui Antim Ivireanul întîlnim popasuri fără număr în care ești îndemnat să te odihnești cugetînd. Îmboldul nostru a fost de a da cititorului numai un gust al înțelepciunii, mai cu osebite cititorului mai tînăr. Strămoșii stau de veghe între filele cărților, gata să ne vorbească, dacă vrem să îi ascultăm. Să plecăm urechea și să deschidem cărțile.

Lector univ. MIHAI RĂDULESCU

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

CEA DE A IV-A CONFERINȚĂ DE ORIENTARE A CLERULUI DIN ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

În luna noiembrie 1977 a avut loc cea de a IV-a conferință a clerului din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Ea s-a desfășurat la sediile celor 21 de protoierii ale eparhiei sub nimbul luminos al celei de a XXX-a aniversări a proclamării Republicii, ca un omagiu adus poporului nostru pentru realizarea acestui sfânt ideal al marilor noștri înaintași și patriotici vizionari.

Astfel, conferința a primit un aspect de sărbătorire, de aniversare a «acestui mare și important eveniment istoric» al poporului nostru prin care și-a câpătat cel mai înalt grad de libertate și îndemn pentru pace și progres. De aceea, amintindu-și cuvintele marelui savant Vasile Pîrvan: «să muncim în libertate, să creem în libertate, este să cîntăm vieții cel mai frumos imn pe care l-ar putea sufletului nostru cuprinde în adîncurile lui», poporul nostru și-a dăluit în stîncă de istorie a neamului valorile eterne ale ființei sale și le-a înmănușiat în vers în noul imn de Stat — Tricolorul ieșit din coardele inimii marelui virtuoz de la Stupca: Ciprian Porumbescu.

Privind problema proclamării Republicii, preoțimea noastră cu ocazia acestei conferințe, a prezentat un bogat și frumos istoric al frămîntărilor poporului nostru pentru libertate și progres, precum și un conspect al înfăptuirilor celor trei decenii de viață nouă. Ca eveniment epocal, deschizător de largi transformări revoluționare, 30 Decembrie 1947 a constituit semnalul înfăptuirii celei mai drepte orînduiri sociale și a realizării adevăratei suveranități și independențe a țării, căci Republica este expresia voinței poporului și și-a deschis brațele să cuprindă într-insele pe «Omul nou», născut din granitul etnicului și etosului românesc.

Conferința a început prin oficierea unui Tedeum de către un sobor de preoți format din clerul prezent și a continuat sub președinția delegatului Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin după cum urmează :

In ziua de 22 noiembrie

— La protoieria Circa I Capitală.

A prezidat P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor. Subiectul a fost tratat de preotul Bîrlageanu D-tru. Au participat la completări și dis-

cuții Preoții : Iulian Șchiopu, Cojocaru Haralambie, Ciocan Gh., Rusu Zevin, Covercă Ion, Voicescu Constantin și Sămărescu Florian.

Au prezentat rapoarte de activitate preoții Ardeleanu L. și Anca Ilie.

— La protoieria Tîrgoviște.

A prezidat P. C. Pr. Prof. Galeriu Constantin. Tema a fost dezvoltată de preotul Mihai Constantin. Au luat parte la completări și discuții preoții : Marinescu Virgil, Iacobescu Gheorghe, Panaïtescu Constantin și Vătășescu Ion.

Au citit rapoarte de activitate preoții Petroșanu Ion și Enăchescu Zoie.

— La protoieria Vălenii de Munte.

A prezidat P. C. Preot Octavian Popescu, Vicar mitropolitan. Subiectul a fost tratat de preotul Ion I. Alexandru. Au luat parte la discuții și completări preoții : Andrei Mihalache, Banu Constantin, Dumitrescu Gheorghe, Emil Moïsescu, Ionescu M. Gheorghe, Tătaru Ion, Stelian Ionescu, Nedelcu Nedelcu și Pirvu Traian. Au prezentat rapoarte de activitate preoții Ilie Vasile și Nițu Temistocle.

— La protoieria Oltenița.

A prezidat P. C. Pr. Profesor Ene Braniște. Tema a fost prezentată de preotul Bălășescu Nicolae. Au participat la discuții și completări preoții : Alexandrescu Emilian, Roman Ion, Arvinte Iacob, Enache Mihai, Sirbu Ion, Dionisie Hladiuc și Vasiliie Ion. Au citit rapoarte de activitate preoții Bădulescu Mihai și Costache Ion.

La 23 noiembrie

— La protoieria Circa II Capitală.

A prezidat P. C. Pr. Profesor Radu Dumitru. Tema a fost tratată de preotul Vlăduceanu Victor. Au participat la completări și discuții preoții : Frangulea Victor, Drăgulin Gheorghe, Bărbulescu Eugen, Săbăduș Ion, Andronescu Vintilă, Cozma Nicolae, Dimancea Stan, Pîslaru Ion și Băbătie Constantin. Au prezentat rapoarte de activitate preoții Ilinca Ion și Băbătie Constantin.

— La protoieria Titu.

A prezidat P. C. Pr. Ion Cristache, consilier mitropolitan. Subiectul a fost dezvoltat de preotul Vulpescu Ion. S-au înscris la completări și discuții preoții : Vlad Eugen, Bolborosu D-tru, Dinu Ilie, Cristescu Constantin, Surugiu Ion, Drăgan Ilie, Popescu Vasile și Pîrcălabu Ion. Au citit rapoarte de activitate preoții : Ștefan Vasile, Drăgan Nicolae și Ștefănescu Nicolae.

La 24 noiembrie

— La protoieria Circa III Capitală.

A prezidat P. C. Preot Mihail Marinescu, consilier mitropolitan. Subiectul a fost prezentat de preotul Munteanu Paul. Au luat parte la completări și discuții preoții : Cristea Ilie, Nedelcu Teodor, Fecioru D-tru, Popescu Paul, Iliescu Stelian, Tătărîm Mihail, Bejgu Gheorghe, Sava Corneliu, Prejneanu Gheorghe, Diacon Colibă Mihai, Zaharescu Alexandru, Popescu Grigore și Rățeanu Calistrat.

Au prezentat rapoarte de activitate preoții Popescu Paul și Balica Mihail.

— La protoieria Călărași.

A prezidat P. C. Pr. Sabin Verzan, consilier patriarhal. Tema a fost dezvoltată de preotul Stan Gheorghe. Au participat la completări și discuții preoții : Ifrim Ion, Zaharcu Valentin, Popa Emanoil, Popa Cristea, Ciochinaru Ion, Stancu Constantin, Stănescu Constantin și Viașu Ion.

Au citit rapoarte de activitate preoții Viașu Ion și Dinu Nistor.

— La protoieria Ploiești.

A prezidat P. C. Preot Profesor Radu Dumitru. Subiectul a fost prezentat de preotul Gugui Ion. S-au înscris la completări și discuții preoții Predescu Cristian, Chilan Alexandru, Frangu Leonte, Stejnicu Alexandru, Arion Leon, Gheorghe Ion, Zamfir Ion, Ene Ștefan, Pătrașcu Ion, Popescu Gheorghe, Croitoru David și Țintă Ilie. Au prezentat rapoarte de activitate preoții Buță Constantin și Păcuraru Ion.

La 25 noiembrie

— La protoieria Fetești.

A prezidat P. C. Preot Mihail Marinescu. Tema a fost dezvoltată de preotul Popescu Dumitru-Borcea. S-au înscris la completări și discuții preoții: Florea D. Ion, Frincu Gheorghe, Iordache Nicolae, Nicolescu Gheorghe, Popescu Gheorghe, Stănescu Ion și Cristian Alexandru. Au citit rapoarte de activitate preoții: Horlea Gheorghe și Boboc Ion.

— La protoieria Găiești.

A prezidat P. C. Preot Vasile Diaconescu. Subiectul a fost tratat de preotul Grigore Erhan. Au luat parte la completări și discuții preoții: Căpitănescu D-tru, Adrian Constantin, Dumitru Constantin, Vasile Popescu, Marin Ion, Bărbulescu Laurențiu și Moroșan Matei. Au prezentat rapoarte de activitate preoții: Lungu Gheorghe, Ion Dinu și Anton Nicolae.

— La protoieria Urziceni.

A prezidat P. C. Arhimandrit Irineu Chiorbeja. Subiectul a fost prezentat de preotul Leon Rădulescu. S-au înscris la completări și discuții preoții: Niculescu Ion, Mocanu Cristache, Uzună Nicolae, Neagu Vasile, Ilie Gheorghe, Poenaru Gheorghe, Velicu Stelian, Grigorescu Aurel, Zaharia Alexandru și Sandu Lisandru. Au citit rapoarte de activitate preoții Grigorescu Aurel și Maleavin Alexandru.

La 29 noiembrie

— La protoieria Cîmpulung-Muscel.

A prezidat P. C. Preot Profesor Ion Rămureanu. Subiectul a fost prezentat de preotul Vlădescu Constantin. S-au înscris la completări și discuții preoții: Dumitrache Spiridon, Stanca Sisoie, Olteanu Cornel, Pîrvu Ioan, Becuț Mihai, Popescu Constantin, Manu Dănuț.

— La protoieria Circa I Ilfov.

A prezidat P. C. Arhim. Irineu Chiorbeja. Tema a fost tratată de preotul Lungu Gheorghe. Au participat la completări și discuții preoții: Anghel Tudor, Șeitan Ion, Iordache Gheorghe, Popescu Ilie, Voiculescu Emilian, Daneș Nicolae și Ieronim Traian. Au citit rapoarte de activitate preoții Lungu Florea și Zamfir Alexandru.

— La protoieria Slobozia.

A prezidat P. C. Pr. Bădescu Gheorghe. Tema a fost tratată de preotul Alexandru Nicolae. Au luat parte la completări și discuții preoții: Alexandru Nicolae, Barbu Ion, Breteanu Petre, Ilie Negoită, Dumitrescu A., Săvulescu C-tin, Voiculescu Vasile și Peiu Ștefan. Au citit rapoarte de activitate preoții: Nicolae Niță, Nicolae Zbanca și Alexandru Nuță.

— La protoieria Circa II Ilfov.

A prezidat P. C. Preot Profesor Mircea Chialda, Rectorul Institutului teologic din București. Tema a fost prezentată de preotul Monoranu Ștefan. Au participat la completări și discuții Marinescu Ștefan și Marin Ion.

— La protoieria Turnu Măgurele.

A prezidat P. C. Pr. Ilie Georgescu, consilier mitropolitan. Tema a fost prezentată de preotul Simion Apostol. S-au înscris la completări și discuții preoții: Rădulescu Gheorghe, Voicu Niculae, Popescu Ion, Popescu Gheorghe, Ivan Nicolae, Marinescu Mihai și Nicolae Ducu. Au citit rapoarte de activitate preoții: Constantin Naidin și Mihăilescu Ioan.

La toate protoierile concluziile au fost concretizate în mod practic de către PP. CC. protoierei iar PP. CC. Președinți au dat cuvenitele lămuriri asupra problemelor ridicate de către vorbitori.

În continuare au fost aduse la cunoștința preoțimii evenimentele bisericesti pe plan extern și anume:

— Întrunirea ecumenică a tineretului din țările latine ale Europei de la Agape-Italia, la care a participat din partea Bisericii noastre Pr. Traian Valdman, preotul comunității române de la Milano (8—11 sept. 1977).

— Sesiunea Secretariatului Internațional al C.C.P. de la Vogelenzang Olanda, la care a participat P. C. Pr. Ilie Georgescu, consilier mitropolitan (9—14 septembrie).

— Seminarul european organizat de Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Praga, la care a luat parte Pr. Mircea Basarab, parohul comunității ortodoxe române de la München (19—24 septembrie).

— Consultația mondială a tineretului ortodox de la Nicosia la care Biserica noastră a fost reprezentată de Dl. Nicolae Mihăiță (22—28 septembrie).

— Cel de al XI-lea Seminar ecumenic internațional, organizat de Centrul de Studii Ecumenice din Strassbourg, la care a luat parte Pr. Prof. Dumitru Radu și diaconul Vasile Axinia (19—29 septembrie).

— Colocviul cu tema «Natura ecumenică a mărturisirii Bisericii ortodoxe» organizat la Mănăstirea Valmo-Finlanda, de grupul de lucru ortodox din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la care biserica ortodoxă română a fost reprezentată de preotul Ștefan Sandu, parohul comunității ortodoxe române de la Göteborg-Suedia (24—30 septembrie).

— Întrunirea comitetului pregătitor pentru organizarea celei de a VIII-a Adunări Generale a Bisericilor europene, care a avut loc în Insula Creta și la care a participat ca reprezentant al Bisericii noastre P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul Vicar Patriarhal (27—20 septembrie).

⇒ Conferința Societății Biblice care a avut loc la Ludwigafon R. F. Germania la care a participat P. C. Pr. Ștefan Alexe, parohul capelei române din Baden-Baden (17—21 octombrie).

— Sesiunea specială a Prezidiului Consiliului Bisericilor Europene în ședință comună cu Comitetul executiv al Consiliului Britanic al Bisericilor, la care a luat parte P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar Patriarhal (27—30 octombrie).

— Consultația ecumenică cu tema: «Predica în comunitatea creștină din orașul socialist» la care Biserica noastră a fost reprezentată de Diacon Profesor Constantin Voicu și Diacon Ioan Caraza, care a avut loc la Ferch-Postdam R.D.G. (1—4 noiembrie).

— Între 1—15 noiembrie P. C. Pr. Profesor Ioan Coman a ținut la Universitatea de Studii Umaniste din Strassbourg două conferințe cu temele: a) «Viziunea antropologică la Sfinții Părinți» și b) «Teologii și Teologia ecumenică în Scitia Minor în primele secole ale erei noastre».

— Sesiunea Comitetului de lucru a Secretariatului Internațional C.C.P., ce a avut loc la Arnoldsheim-Taunus, R. F. Germania, la care au participat I. P. S. Nicolae Corneanu, mitropolitul Banatului și P. C. Preot Ilie Georgescu, consilier mitropolitan (8—11 noiembrie).

— Adunarea Generală a Fraternității Ortodoxe din Europa de vest, care a avut loc la Amiens Franța, la care au participat P. C. Preot Dumitru Stăniloae și P. C. Pr. Ștefan Alexe (11—13 noiembrie).

— Consultația asupra militarismului, organizată de programul Departamentului Dreptate și slujire «din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor», la care a participat Dl. Nicolae Mihăiță (13—18 noiembrie).

— Sesiunea Comisiei «Economie și Politică» ce a avut loc la Zagorsk cu tema «Pacea și Dezvoltarea», la care a luat parte P. C. Preot Profesor Dumitru Popescu, Pro-rectorul Institutului teologic din București (13—21 noiembrie).

— Întrunirea Comisiei Tehnice teologice interortodoxe pentru pregătirea dialogului cu Biserica Romano-Catolică, ce a avut loc la Chembessy-Geneva, la care au luat parte P. C. Preot Profesor Ion Bria, Secretarul Departamentului pentru relații cu ortodocșii din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și P. C. Preot Emil Roman, parohul bisericii ortodoxe române din Geneva (14—19 noiembrie).

Întreaga preoțime a urmărit cu interes activitatea Bisericii noastre din punct de vedere extern. Toți reprezentanții ei au contribuit efectiv la desfășurarea lucrărilor și aportul adus de teologia ortodoxă română, sub oblăduirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin a fost prețuit pretutindeni unde cuvântul ei a răsunit cu justificată competență.

Astfel Conferința de orientare din luna noiembrie a preoțimii din Arhiepiscopia Bucureștilor, a constituit pentru toți, nu numai un omagiu adus înaintașilor noștri, făuritori ai Republicii și întregului popor muncitor, dar și un angajament, ca și pe viitor, ea să contribuie și să sprijine, ca și pînă acum, eforturile Patriei și Conducerii de Stat, pentru propășirea, progresul, pacea și înțelegerea dintre oameni și popoare. Biserica, prin specificul ei și prin cuvîntul cinstit și fapta îndeplinită, a pășit în cel de al IV-lea deceniu al Republicii, cu angajamentul că prin preoțimea ei va merge și mai departe pe linia ei de sprijinire și de participare cinstită la realizările fericite ale poporului, ale Patriei noastre.

●
REDAȚIA

RESFINȚIREA BISERICII DIN PAROHIA CIOCENI, PROTOIERIA PLOIEȘTI, JUD. PRAHOVA,

Joi, 8 septembrie 1977, a avut loc resfințirea Bisericii parohiale din parohia Cioceni, comuna Albești Paleologu, Protoieria Ploiești, jud. Prahova, în urma lucrărilor de restaurare generală și de pictură.

Încă din zorii zilei, numeroși credincioși au venit să ia parte la această adevărată bucurie duhovnicească din parohia lor.

La ora stabilită pentru programul resfințirii, P. C. Pr. Protopop Ștefan Al. Săvulescu, împreună cu un sobor de preoți, au întâmpinat pe Prea Sfințitul Episcop Antonie

Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, însoțit de P. C. Consilier Mitropolitan Ioan Cristache și de P. C. Diacon C. Popescu de la Catedrala Sfintei Patriarhii.

Înconjurat de un distins sobor de preoți, în frunte cu protopopul Ștefan Al. Săvulescu— Ploiești, Prea Sfințitul Episcop Vicar, Antonie Ploieșteanul a oficiat, potrivit rânduielilor canonice, resfințirea exteriorului bisericii cu ocolirea tradițională, apoi a continuat cu resfințirea interiorului și a catapetezmei prin stropirea cu apă sfințită și ungerea cu Sfintul și Marele Mîr.

Documentul inserat cu acest prilej a fost citit de P. C. Pr. Protopop Ștefan Al. Săvulescu.

Răspunsurile la Sf. Liturghie au fost date în comun de credincioși, iar predica zilei a fost rostită de preotul Nicolae Polișciuc, de la parohia Românești.

După oficierea Sf. Liturghii, P. C. Protopop Ștefan Al. Săvulescu-Ploiești, face o dare de seamă asupra bisericilor din protopopiatul acela, evidențind în mod deosebit activitatea vrednicului preot paroh Pavel Bejenaru.

În cuvîntul său, preotul iconom stavrofor Pavel Bejenaru, parohul acestei biserici, după ce amintește pe ctitorii întemeietori ai Bisericii, face o dare de seamă asupra lucrărilor executate, evidențind pe enoriașii care l-au ajutat și sprijinit în mod deosebit în frunte cu membrii Consiliului și Comitetului parohial.

Totodată, preotul paroh Pavel Bejenaru, încearcă sentimentul de mare bucurie sufletească pentru tot ceea ce a realizat și mai ales pentru faptul că în toată această realizare a fost ajutat de credincioși, astfel că, bunul Dumnezeu l-a învrednicit să ducă la îndeplinire și resfințirea.

La sfîrșitul serviciului religios, în cuvîntul său, Prea Sfințitul Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, aduce binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin pentru credincioșii acestei parohii și-l felicită pe Preotul Paroh Pavel Bejenaru, pentru aceste frumoase realizări.

P. S. Sa vorbește apoi despre Sf. Biserică unde trebuie să venim cu regularitate pentru a ne ruga lui Dumnezeu în intimitatea sufletului, sorbind din izvorul curat al credinței noastre.

După cuvîntul Prea Sfințitului Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul, se oficiază poli-hroniu pentru Prea Fericitul Părinte Iustin, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, pentru conducătorii țării și pentru credincioșii parohiei.

Festivitatea religioasă a credincioșilor din parohia Cioconi s-a încheiat prin tradiționala agapă.

ASISTENT

SFÎNȚIREA BISERICII DIN PAROHIA FULGA DE JOS — PRAHOVA

Pe drumul ce se desparte din șoseaua națională și se îndreaptă spre Vălenii de Munte și Cheia cu muntele Roșu și iei calea spre meleagurile buzoiene, întilnești vechea comună Fulga — cu cele două sate — Fulga de Sus și Fulga de Jos, cu cele două biserici ale sale ce-și înalță turlele spre ceruri, oaze de rugăciune și de mulțumire ale credincioșilor.

După aproape doi ani de la sfințirea bisericii din satul Fulga de Sus, în ziua de 9 octombrie 1977, credincioșii celeilalte parohii aștepta pe delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin — P. C. Preot Octavian Popescu, vicar mitropolitan, însoțit de P. C. Protoieru Ștefan Săvulescu de la Ploiești și P. C. Preot David Popescu de la Centrul eparhial, ca să vină și să facă rugăciune de sfințire a noilor lucrări de înfrumusețare și pictură din nou din biserică.

După sfințirea apei celei mici, ocolirea bisericii și stropirea ei cu aghiasmă, P. C. Preot Octavian Popescu, în genunchi, citește rugăciunea de cură ire și sfințire a lucrărilor. Urmează oficierea Sfintei Liturghii, răspunsurile stranei fiind date omofonic de către cei prezenți. Predica zilei a fost rostită de preotul David Popescu.

Luind cuvîntul P. C. Preot Ștefan Săvulescu, protoierul orașului Ploiești, după ce salută prezența P. C. Preot Octavian Popescu, delegatul chiriarhal, prezintă o amplă dare de seamă, mai întâi asupra parohiilor din protoieria și, oprindu-se asupra bisericii din satul Fulga de Jos, arată frumoasa colaborare dintre preoții satului și credincioși. Toți preoții din protoierie colaborează, împletind misiunea sacerdotală cu apostolatul social, arătînd în predicile și catehezele lor datorii de a respecta pe oameni și bunurile obștești-spirituale și materiale. Preoții au transformat amvonul în tribună de dragoste și pace între oamenii de pretutindeni.

Preotul Barbu Vasile, parohul bisericii, prezintă o dare de seamă asupra lucrărilor efectuate sub parohiatul său, din 1942 cînd a venit la această parohie și pînă în prezent, de la bordurile de piatră pînă la împrejmuirea curții parohiale, de la pictura bisericii pînă la sfintele vase și veșminte. Toate au fost procurate prin donațiile credincioșilor la cererea și rîvna preotului lor. Aduce mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, organelor parohiale și credincioșilor pentru munca depusă și jertfa lor. De asemenea, mulțumește P. C. Preot Octavian Popescu, vicar mitropolitan, care a venit să sfințească lucrările bisericii sale.

La sfîrșit ia cuvîntul P. C. Vicar, care spune, printre altele: «Sufletul meu este plin de bucurie și mulțumire duhovnicească. Am fost și la alte sfințiri, dar o căldură sufletească mai mare ca aici nu am găsit. Aduc binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin preotului și credincioșilor din această parohie. Biserica să vă fie locul în care veniți și aduceți lui Dumnezeu rugăciuni de laudă, de cerere și de mulțumire. Pictura aceasta frumoasă care se află numai în bisericile ortodoxe reprezintă cerul. Mîntuitorul se află ca atotțiitor, cei patru evangheliști, scene din sfința Evanghelie și viața Mîntuitorului și sfinții care se roagă cu noi împreună lui Dumnezeu. Aici se află biserica luptătoare și cea triumfătoare. Felicit pe preotul vostru, căruia Conducerea bisericii i-a acordat distincția de «econom stavrofor», ca o răsplată pentru dînsul și credincioșii săi». În continuare P. C. Sa sfătuiește pe credincioși să iubească biserica, să o respecte, să se ferească de păcat și să se roage unii pentru alții. În încheiere felicită pe toți credincioșii urîndu-le sănătate și bucurii duhovnicești.

Astfel ziua sfințirii bisericii din Fulga de Jos, prin frumusețea ei va rămîne de neuitat pentru enoriașii acestei parohii.

ASISTENT

SFINȚIREA LUCRĂRILOR DE REÎNNOIRE ȘI RESTAURARE DE LA BISERICA SFÎNTUL NICOLAE — POPA SAVU CÎMPULUNG-MUSCEL

Pentru orașul Cîmpulung-Muscel și pentru credincioșii vechii biserici «Sfîntul Nicolae», Popa Savu, din Cîmpulung-Muscel, duminica zilei de 13 noiembrie 1977 a rămas de neuitat.

Încă din ajun, protoiereul orașului Cîmpulung și parohul bisericii, în fruntea unui restrîns sobor de preoți, a săvîrșit sfînta slujbă a Vecerniei și litiei, cu acatist de mulțumire Mîntuitorului Iisus Hristos și Sfîntului Ioan Gură de Aur, a cărui pomenire se săvîrșea drept mulțumire că au ajuns la sfîrșitul lucrărilor de restaurare, înfrumusețare, îmbunătățire și pictură a bisericii lor, făcute din jertfa neprecupețită a credincioșilor, pentru ca să ofere tuturor celor care vin și ingenunchează în fața icoanei Sfîntului Nicolae al Mirei Lichiei, o rugăciune și o floare, o biserică frumoasă.

Catedrala măreață, frumos împodobită, înzestrată cu pictura renumitului zugrav Mișu Pop, restaurată fericit de pictorița Virginia Videa, Biserica Sfîntului Nicolae își aștepta decuseară delegații Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin pentru ca să se roage și să implore harul sfinților asupra lucrărilor făcute cu atîta trudă.

A doua zi, — iarnă timpurie — credincioșii, îmbrăcați în frumoasele straie muscelene, se îndreptau spre Sfînta biserică a Sfîntului Ierarh Nicolae care, de mai bine de două veacuri sta la răscruce de drumuri și de rugă, aici, în prima capitală a țării, în fața statuii lui Negru Vodă, ce privește biserica, de dincolo de drum.

Primea în această zi, — pentru prima dată, oficial, pe Prea Sfinția Sa Episcopul Roman Ialomițeanul, vicarul Sfîntei Arhiepiscopii a Bucureștilor, însoțit de P. C. Preot Octavian Popescu, vicar mitropolitan și de P. C. Preot David Popescu, de la Centrul Eparhial, împreună cu P. C. Diacon Constantin Diaconescu de la Biserica Domnița Bălașa din București.

Biserica, feeric luminată, era în strălucită sărbătoare. După sfințirea apei și ocolirea bisericii, cu stropirea cu aghiasmă și ungerea cu Sfîntul și Marele Mir, Prea Sfinția Sa, citește rugăciunile de curățire și sfințire a noilor lucrări și semnează documentul ce va sta ca mărturie a acestei frumoase zile duhovnicești. Sfînta liturghie, solemn săvîrșită de soborul de preoți, răspunsurile de la strană date omofonic de întreaga asistență, au impresionat pe toți. Prodică zilei, magistral rostită de P. C. Preot Octavian Popescu, vicar mitropolitan, a dăruit fiecăruia din căldura sufletului vorbitorului, o lumină de îmbărbătare, de întărire în credință și de iubire pentru aproapele.

Lînd cuvîntul P. C. Preot Gheorghe Dudu, parohul bisericii și protoiereul orașului Cîmpulung, după ce salută pe delegații chiriarhali, prezintă un istoric al parohiei și al bisericii, precum și o dare de seamă asupra lucrărilor efectuate în ultimii ani. Printre altele spune: «Biserica aceasta a fost ridicată în anul 1860, așa precum se vede. Este a treia biserică de pe acest loc. Prima biserică a fost ridicată între anii 1450—1500, a doua între anii 1670—1700 și cea de a treia între 1860—1870, care conține o deosebită arhitectură semigotică, o întrunire între stilul bizantin și cel gotic, în cecece privește, mai ales turlele și absidele. Aceasta dovedește legătura avută de cetatea Cîmpulungului cu meșterii sași, de peste munți, a locuitorilor de aici, români cu populația din Ardeal și țara Făgărașu-

lui». În continuare, P. C. Sa evocă unele figuri reprezentative de preoți ce au slujit la această biserică. Pomeniște numele preotului Popa Savu, care a depus o frumoasă activitate și de la care a rămas și numele secund al Bisericii. Amintește de preotul Ion Iacovescu pomenit la anul 1842 și care ajunge protopop în 1850, de la care parohia posedă un baston cu inscripția anului 1846. Acest preot în 1851 întâmpina pe mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei și îi raporta că «în protoieria Cîmpulung sînt 57 de preoți cu 57 de biserici, 13 diaconi și 34 ȳrcovnici». Evocă, cu evlavie figura preotului Ioan Rizescu, ce apare în cronici la anul 1879 și care a rămas cunoscut posterității ca un adevărat apostol, bun, iertător, și că tot timpul și-l petrecea în biserică. Pomeniște de activitatea preotului Nicolae Proca, care, prin rivna sa, ridică o frumoasă casă parohială și a condus protoieria Muscelului mai multe decenii. Venit aici în anul 1950, vorbitorul, trece în revistă lucrările ce a efectuat, de-a cursul anilor, pentru înfrumusețarea bisericii, printre care, reparația acoperișului, înzestrarea cu căldură centrală, construirea de noi anexe gospodărești și, în fine, restaurarea picturii bisericii. Toate au fost săvîrșite cu contribuția credincioșilor. În încheiere aduce mulțumiri tuturor celor care au contribuit la realizarea acestei lucrări. În mod deosebit mulțumește P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor și P. C. Preot Octavian Popescu, delegați ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin și-i roagă să-i prezinte smerite mulțumiri și alege omagii din partea credincioșilor și slujitorilor bisericii Sfîntul Nicolae — Popa Savu din Cîmpulung.

Luînd cuvîntul, Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomițeanul, aduce, mai întîi binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, asupra strădaniilor preoților și credincioșilor bisericii pentru restaurarea și înfrumusețarea bisericii lor. În continuare, Prea Sfinția Sa, spune, printre altele: «Ne-am bucurat cînd am văzut frumusețea lucrărilor și prezența Dumneavoastră, care constituie o podoabă a bisericii. Ea este frumoasă și se cuvine a o păstra curată, pentru a ne putea simți bine atunci cînd aducem rugăciuni lui Dumnezeu. De aceea să o iubim și să o respectăm «ca pe o mireasă bine împodobită». În biserică aflăm noi credincioșii tămăduirea bolilor noastre sufletești. Ea este casa noastră de oaspeți în care, după cuvintele Mîntuitorului Iisus Hristos, samarineanul milostiv a adus pe călătorul căzut între tîlhari. Acest «samarinean» este Hristos Mîntuitorul. Asinul este trupul luat de Hristos pentru noi oamenii. Cei doi dinari pe care i-a dat gazdei, este Vechiul și Noul Testament, al Sfintei Scripturi. În biserică noi găsim desăvîrșirea și mîntuirea. Să iubim biserica și să o cinstim, să o ajutăm și să o respectăm. Să ieșim cu toții din egoismul nostru și să ne revărsăm dragostea peste aproapele «frate» și «om». Numai în felul acesta vom putea dovedi că sîntem creștini adevărați și fii ai bisericii lui Hristos».

Frumoasele cuvinte și sfaturi duhovnicești ale Prea Sfințitului Episcop Roman, izvorite dintr-o inimă plină de dragoste pentru oameni, dintr-un suflet cald și plin de dărulre, au picurat ca boabele de rouă, peste sufletele noastre ale tuturor.

Ceremonia a continuat cu pomenirea ctitorilor și slujitorilor celor adormiți ai bisericii la care a participat întreaga asistență.

Astfel, sfințirea lucrărilor de reînnoire ale bisericii «Sfîntul Nicolae—Popa Savu» din cetatea Cîmpulungului a lăsat în sufletul tuturor, pe lîngă mulțumirea lăuntrică ce a simțit-o, o minunată și sfîntă aducere aminte și un angajament de a iubi, a cinsti și a păstra credința și legea noastră strămoșească și a fi cu toții mindrii de faptul că sîntem creștini și fii ai Ortodoxiei.

Pr. DAVID POPESCU

† PREOTUL ANASTASIE VASILESCU

În seara zilei de 28 decembrie 1977, s-a stins din viață, după o lungă suferință, Preotul octogenar Anastasie Vasilescu, de la parohia Blejoi, județul Prahova.

Pierderea acestui distins preot a umplut de mîhnire pe toți cei care l-au cunoscut și l-au apreciat ca om și ca vrednic slujitor al Altarului.

S-a născut în comuna Matița, județul Prahova. După cursul primar în Bălțești-Prahova, se înscrie la Seminarul Central din București, după care este preoțit pe seama parohiei Valea Dulce, unde funcționează, în același timp și ca învățător.

După 3 ani, pentru merite deosebite, este transferat, la cerere, în parohia Blejoi, unde funcționează pînă la sfîrșitul vieții sale, adică timp de mai bine de o jumătate de veac.

În acest timp, construiește în parohie o frumoasă casă parohială, restaurează biserica după cutremurul din 1940, o împodobește cu pictură nouă și o inzestreață cu toate cele necesare bunei desfășurări a cultului.

Fire blîndă, sinceră, prietenoasă, cumpătat în toate, modest în manifestările vieții lui, săritor și ajutător la nevoie, preotul Anastasie Vasilescu a știut să se facă iubit și apreciat de toți cei care l-au cunoscut, precum și de enoriașii săi.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 31 dec. 1977, de către un sobor de preoți, în frunte cu P. C. Protopop, Ștefan Săvulescu, al Protoieriei Ploiești, în prezența unui impunător număr de credincioși, foști enoriași ai săi, care au umplut pînă la refuz biserica din cimilir și curtea, dovadă grăitoare a prețurii și dragostei ce i-au purtat-o.

După oficierea slujbei de prohodire, a luat cuvîntul P. C. Protopop Ștefan Al. Săvulescu, care a înfățișat calitățile de om și preot ale părintelui Anastasie Vasilescu, precum și frumoasa sa activitate obștească și pastorală.

În continuare, în numele Centrului Eparhial, al preoților din Protoieria Ploiești și al său personal, părintele protopop Ștefan Săvulescu, aduce un ultim omagiu regretatului preot dispărut și exprimă condoleanțe sincere și calde cuvinte de compasiune distinsei sale familii.

Urmează la cuvînt preotul Nicolae Marinescu, actualul preot al bisericii din Blejoi — Prahova, care, în cuvîntul său, evidențiază compontarea demnă, corectă și cinstită cu sine și cu alții, a preotului Anastasie Vasilescu.

Din partea enoriașilor au elogiat personalitatea deosebită a preotului Anastasie Vasilescu, consilierii parohiali Tudor M. Ioan și Iancu Tudor Gheorghe.

După ocolirea tradițională a Sf. Biserici, sicriul cu trupul adormitului intru Domnul, a fost purtat pe umăr de preoți și enoriași într-o imensă procesiune funebră, pînă la biserica mare a parohiei, azi dărîmată de cutremur, și apoi într-o adincă tristețe a fost coborît de pe brațele preoților în cavoul familiei.

Dumnezeu odihnească-l în pace.

ASISTENT

† PREOTUL IOAN MORARU

În seara zilei de 1 noiembrie 1977, a încetat din viață după o scurtă, dar grea suferință, vrednicul preot Moraru Ioan de la parohia Bușteni, protoieria Cîmpina, județul Prahova.

S-a născut în comuna Ocina, jud. Prahova, la data de 19 mai 1907, din părinți buni gospodari și evlavioși creștini.

A urmat cursurile primare la școala comunală din Ocina.

După terminarea cursului primar, a urmat cursurile școlii normale din Ploiești, clasa I-a și a II-a, după care, în urma unui examen de diferență, a intrat în clasa III-a la Seminarul teologic din Galați.

În anul următor, s-a transferat la Seminarul teologic din Dorohoi, pe care l-a absolvit cu deosebit succes în anul 1928.

Cursurile universitare le-a urmat între anii 1930—1934, la Facultatea de teologie din Cernăuți, prezentînd la terminarea lor, teza de licență: «Activitatea pastoral-socială a preotului în parohie».

La 1 nov. 1929, este numit și hirotonit preot pe seama parohiei Vlădeni din jud. Prahova, unde a funcționat pînă la data de 1 nov. 1943, cînd a fost transferat, prin concurs, la parohia Bușteni, iar aici a funcționat pînă la data decesului.

În parohia Vlădeni a pictat biserica, care în urma seismului din 1940 a fost dărîmată. Pe locul bisericii s-a străduit și a ridicat o capelă din lemn, pe care urmașii săi au consolidat-o și au pictat-o.

În parohia Bușteni printre realizările sale menționăm: restaurarea picturii efectuată în anul 1969, iar în anul 1970 a reparat și vopsit acoperișul bisericii, al casei parohiale și bazinul din curtea bisericii.

Adormitul în Domnul, cu zel și cu vrednicie spirituală și-a îndeplinit îndatoririle sale de preot liturgic în cadrul și în slujba sfintei noastre biserici timp de 48 de ani.

Cu pregătirea sa teologică, cu râvna sa duhovnicească și tact de adevărat păstor, el a lucrat cu vrednicie, reușind să câștige încrederea, stima și dragostea deplină a păstoriților săi.

Atent cu fiecare dintre enoriașii săi, blînd și înțelept sfătuitor, slujitor liturgic, cu multă prestanță și evlavie sinceră a condus mereu pe enoriașii săi pe căile sfinte ale învățăturii Domnului Hristos, păstrîndu-i atașați de biserică și de credința strămoșească.

Predicile sale frumos întocmite și liber rostite, erau gustate cu mult nesaț de enoriașii săi.

El a știut ca preot și cetățean patriot să armonizeze fericit «Apostolatul creștin» cu cel social.

Așadar, el a rămas în memoria enoriașilor săi ca un preot plin de evlavie, de bunătate, de încredere și de aleasă trăire duhovnicească.

Activitatea sa la această parohie pînă în ultima clipă a vieții sale este bine cunoscută tuturor: și enoriașilor săi din Bușteni, ca și Conducerii Bisericii noastre, care pentru merite deosebite i-a încredințat conducerea Protoieriei Sinaia și Cîmpina și rangul de Econom stavrofor, cu «Crucea Patriarhală», cea mai înaltă distincție bisericească.

Slujba înmormintării s-a oficiat în biserica parohială din Bușteni în ziua de 4 nov. 1977, de către un sobor de preoți din Protoieria Cîmpina, avînd în frunte pe P. C. Protoiereu Atanasie Stoicescu.

După oficierea slujbei de prohodire au ținut cuvîntări, înfățișînd calitățile morale și pastorale ale defunctului P. C. Protoiereu Stoicescu Atanasie, preotul Plința Nicolae de la parohia Poiana Țapului, iar din partea Centrului Eparhial, preotul Popescu David.

După «veșnica pomenire» sicriul cu rămășițele pămîntești ale regretatului preot Ioan Moraru, purtat pe umeri de colegii preoți, a înconjurat biserica în dangătul clopotelor și al cîntărilor de înmormintare executate de corul bisericii, îndreptîndu-se spre cimitirul orașului unde a fost depus în cavoul familiei, acoperit cu coroane și jerbe de flori, din partea celor ce l-au prețuit.

Veșnică să-i fie amintirea.

ASISTENT

---

† PREOTUL IOAN SÂNDULESCU

În ziua de 15 ianuarie a.c., s-a stîns din viață, în urma unei îndelungate și grele suferințe, preotul Ioan Săndulescu de la parohia Bănești, județul Prahova. A părăsit viața aceasta pămîntească, așa cum a trăit-o, cu multă modestie, fără zgomot, retras de cîteva luni la pensie între ai săi, lăsînd însă în inimile enoriașilor și fraților săi de preoție regretul adînc al despărțirii, pentru toldeana, de un păstor devotat misiunii sale și de un preot și coleg împodobit cu alese însușiri de slujitor al Domnului și de om de omenie.

Preotul Ioan Săndulescu s-a născut în anul 1909, în comuna Bătrîni, județul Prahova. După absolvirea școlii primare din comuna natală, se înscrie și urmează liceul «Petru și Pavel» din Ploiești. Cu examenul de bacalaureat luat cu nota maximă, prînr-o tainică chemare, se înscrie la Facultatea de teologie din București. Dorînd să se specializeze în științele juridice urmează și cursurile Facultății de Drept, absolvă ambele facultăți, iar mai tirziu își susține și teza de doctor în drept. Cu această aleasă pregătire în anul 1937 este hirotonit preot pe seama parohiei Bănești, județul Prahova. Aici desfășoară timp de 40 de ani o frumoasă activitate, atît pe tărîm gospodăresc, cît mai ales pe tărîm pastoral obștesc. Construiește în doi ani o biserică nouă, cea veche fiind deteriorată și neîncăpătoare. Reconstruiește, după cutremurul din 1940, clopotnița din piatră fasonată într-un stil nou, monumental. Împodobeste biserica cu pictură nouă. Înfrumusețează interiorul bisericii cu pardoseală nouă din plăci mozaicate în diverse culori și modele, face străni noi, electrică biserica, împrejmuește curtea bisericii cu gard de beton și fier, artistic lucrat. În ultimii ani, deși suferînd a împrejmuit un nou cimitir, cel vechi fiind supra aglomerat, împrejmuiindu-l cu gard din prefabricate de beton. A fost ultima sa frumoasă realizare.

Dar idealul căruia s-a dedicat cu pasiune preotul Ioan Săndulescu a fost slujirea lui Dumnezeu și a enoriașilor săi. El a dăruit din ființa sa tot ce a avut mai bun și mai curat tuturor celor încredințați spre păstorire. I-a sfătuit, i-a învățat dreapta credință, i-a mîngîiat în necazuri și nevoi. Cu pregătirea lui aleasă, cu tactul său

pastoral și cu cuvîntul său convingător și-a căpătat stima și dragostea enoriașilor săi, pe care i-a ținut strîns uniți în jurul său și al sf. Biserici, izbutind să facă din parohia Bănești una din parohiile de frunte ale protopopiatului Cîmpina. A reușit să imprime în întreaga parohie simțul disciplinei și respectului, dragostea de muncă și spiritul gospodăresc.

Slujba înmormîntării a avut loc în ziua de 17 ianuarie a.c., în biserica parohială din Bănești, fiind oficiată de un impunător sobor de preoți, sub proția P. C. Protoiereu A. Stoicescu, răspunsurile fiind date de corul bisericii care a fost organizat de defunct.

Despre activitatea și meritele celui dispărut a rostit un cald cuvînt de apreciere P. C. Protoiereu, care a evidențiat activitatea depusă de preotul Săndulescu în cei 40 de ani de slujire și rodnică păstorie la această parohie, adresînd condoleanțe familiei, în numele autorităților bisericești, al său personal și din partea preoților din protopopiatul Cîmpina, asigurînd-o că amintirea lui va rămîne pururea vie în inimile confrăților săi care l-au prețuit și iubit.

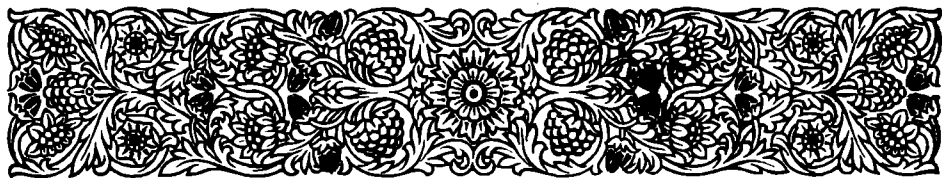
În numele colegilor a vorbit preotul Sembriș Ioan de la parohia «Sf. Nicolae» Cîmpina, evocînd momente din activitatea neobosită a preotului Săndulescu și amintiri duioase din cei 33 de ani de bună vecinătate, întrajutorare, colegialitate și prietenie, scoțînd în evidență spiritul de jertfelnicie al acestuia în tot ceea ce a făcut spre binele enoriașilor săi.

Din partea enoriașilor a vorbit medicul dr. V. Dima, fiu al comunei, care cu nestăpînită emoție și ochii plini de lacrimi a arătat marile merite ale defunctului în activitatea pur preotească.

Apoi în dangătul de jale al clopotelor sicriul cu corpul neinsuflețit al celui ce a fost preotul Săndulescu Ioan, purtat pe umeri de preoții și consilierii săi parohiali, după ocolirea tradițională a bisericii, a fost dus la cimitirul vechi, din apropiere, și așezat în cavoul familiei, în prezența unui număr impresionant de enoriași și credincioși veniți din împrejurimi.

«Dumnezeu să-l ierte și cu dreptii să-l odihnească».

ASISTENT

ARHIEPISCOPIA TOMISULUI ȘI DUNĂRII DE JOS

DIN ACTIVITATEA CENTRULUI ARHIEPISCOPAL GALAȚI

1. Prăznuirea Nașterii Domnului la Centrul eparhial

Marele praznic al Nașterii Domnului, prilej de bucurie creștinească pentru dăruirile duhovnicești care ni se revarsă din staulul și ieslea Betleemului, unde s-a născut Pruncul Iisus, ca întotdeauna a fost întâmpinat cu toată cinstirea cuvenită.

În ajun, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Antim a primit la reședință vizita clericilor catedralei cu Icoana Nașterii, care a vestit sosirea praznicului și au primit binecuvântarea I. P. S. Sale.

Seara, după slujba privegherii, Arhipăstorul nostru a primit corala catedralei, care a executat un program de colinde tradiționale. Înalt Prea Sfinția Sa a mulțumit dirijorului și coriștilor pentru frumoasa interpretare a colindelor străbune, care au darul să aducă pe Hristos în inimile noastre cu pacea și sfințenia Sa.

În ziua praznicului, I. P. S. Sa a oficiat Sfânta Liturghie, înconjurat de clerul catedralei. La otpust a rostit cuvîntul pastoral, arătînd, între altele, că marea sărbătoare ne aduce aminte de venirea Fiului lui Dumnezeu la noi, pentru a noastră mîntuire. «Prin nașterea lui Hristos, cea mult așteptată, s-a rupt zăpăsul cel de demult al păcatului, zidul cel despărțitor al vrăjbei s-a surpat și noamul omenesc s-a împărtășit din nou din pomul vieții și din dulceața raiului». În continuare, I. P. S. Sa a arătat și alte semnificații ale acestei sărbători.

În încheiere, I. P. S. Sa s-a referit la cinstirea bunelor tradiții ale poporului nostru, pentru înfăptuirea marilor sale aspirații de libertate, independență, unitate și dreptate socială.

Seara, după slujba vecerniei, corala catedralei a dat un concert de colinde.

În ziua a doua a praznicului, Înalt Prea Sfinția Sa a asistat la Sfânta Liturghie de la catedrală, săvîrșită în sobor.

P. S. Episcop-vicar Epifanie Tomitanul în prima zi a slujit la catedrala din Constanța, iar în a doua zi la parohia Ovidiu din protopopiatul Constanța.

La toate bisericile din eparhie, slujbele religioase de praznicul Nașterii Domnului s-au săvîrșit după rînduiala tradițională și cu cinstirea cuvenită din partea credincioșilor.

2. Slujbe arhieresti și misionare

— Hramul catedralei arhiepiscopale din Galați.

La 6 decembrie, sărbătoarea Sf. Ierarh Nicolae, catedrala arhiepiscopală din Galați și-a sărbătorit hramul. La Sfânta Liturghie arhierescă, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Dr. Antim a hirotonit preot și duhovnic pe diaconul Petrică Bulai, pe seama parohiei Dobromir, din protopopiatul Medgidia. A doua zi s-a oficiat pomenirea citorilor.

P. S. Episcop-Vicar Epifanie Tomitanul a slujit la 20 noiembrie în catedrala arhiepiscopală din Galați.

— La 27 noiembrie, P. S. Sa a oficiat o slujbă misionară la parohia Grădina, din protopopiatul Medgidia. Din soborul clericilor cu care a coliturghisit au făcut parte: PP. CC. Protoieru Nicolae Virgil, Pr. Pavel Cobilaș — îndrumător misionar, Pr. Mihăilescu Al.—Tîrgușor și Pr. pensionar Rusen Iorgu. Slujba s-a desfășurat potrivit programului.

3. Sfințiri și resfințiri de biserici

Resfințirea bisericii din parohia Măcin, județul Tulcea

În urma reparațiilor capitale și a pictării din nou a bisericii cu hramul Sf. Ap. Petru și Pavel din Măcin, protopopiatul Tulcea, duminică, 13 noiembrie, a avut loc resfințirea, care, din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Antim, a fost oficiată de P. S. Episcop-vicar Epifanie Tomitanul, înconjurat de un sobor de preoți de la parohiile din vecinătate, în frunte cu P. C. Protoieru Nicolae Ionescu. Cu acest prilej, absolventul de seminar Petrică Bulai a fost hirotonit diacon. Cei doi preoți ai parohiei, Doniga Ioniță — paroh și Capaciurea Dumitru au fost hirotoniți iconomi stavrofori, iar preotul Mocanu Oancea, de la parohia Pecineaga, ca iconom.

La sfârșitul slujbei, P. C. Protoieru a salutat prezența P. S. Episcop-Vicar Epifanie în cuprinsul protopopiatului Tulcea și a arătat că preoții și credincioșii sînt la datorie și activează pe plan bisericesc și obștesc, potrivit îndrumărilor primite de la conducerea superioară. Preotul paroh Doniga Ioniță a prezentat apoi un raport asupra lucrărilor executate de parohie, prin contribuția credincioșilor și a organelor parohiale și a arătat că resfințirea locașului lor de închinare este încununarea unor strădăanii din partea tuturor.

P. S. Episcop-Vicar, în cuvîntarea rostită și-a exprimat mulțumirea sufletească pentru frumoasa realizare de la această biserică, bine gospodărită și îmbrăcată în veșmînt nou. P. S. Sa, între altele a vorbit de rolul educativ, moralizator și haric pe care îl îndeplinește pictura în viața duhovnicească a credincioșilor și de datorile ce avem față de semenii, față de colectivitatea din care facem parte, de poporul nostru și de glia străbună. În încheiere a felicitat pe cei doi preoți ai parohiei, consiliul și comitetul parohial și pe credincioși pentru ducerea la bun sfîrșit a lucrărilor de preînnoire a sfîntului locaș. Tuturor le-a împărtășit binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop.

Resfințirea bisericii din Sarinasuf, jud. Tulcea

La 4 decembrie, a.c., P. S. Episcop-Vicar Epifanie a săvârșit resfințirea bisericii din Sarinasuf, protopopiatul Tulcea, păstorită de P. C. Pr. Constantin Brandabur.

Prin osîrdia credincioșilor, a păstorului lor și a organelor parohiale, în cursul anului s-au făcut reparații capitale la acest sfânt lăcaș. Cu prilejul resfințirii, P. C. Protoiereu Nicolae Ionescu a rostit un cuvînt ocazional de întîmpinare a P. S. Sale și a prezentat un raport asupra activității preoților din protopopiat.

P. C. Preot paroh a făcut o dare de seamă asupra lucrărilor de reparații, după care a mulțumit Centrului eparhial și celor care au sprijinit și contribuit la efectuarea lor.

P. S. Episcop-Vicar Epifanie, luînd cuvîntul, s-a referit, printre altele la motivele pentru care Biserica noastră serbează ca zi de odihnă duminica și nu altă zi, precum și despre însemnătatea sfintelor locașuri. P. S. Sa a arătat că cele mai însemnate momente din istoria mîntuirii noastre s-au petrecut în ziua de duminică, iar prin Biserică se realizează unitatea tuturor credincioșilor în Hristos Domnul.

În încheiere a mulțumit tuturor pentru grija pe care au avut-o față de sfîntul locaș și le-a împărtășit binecuvîntarea I. P. S. Arhiepiscop Antim.

Resfințirea bisericii parohiei Izvoarele, județul Galați

În urma unor lucrări de reparații capitale, biserica parohiei Izvoarele, din protopopiatul Galați a căpătat veșmint nou, care învesește sufletele și răsplătește osîrdia și dragostea credincioșilor și ale consiliului și comitetului parohial în frunte cu vrednicul lor păstor, preotul Gheorghe Cazacu. Resfințirea s-a făcut duminică, 13 noiembrie, de P. C. Arhim. Ieronim Motoc, vicar administrativ, delegat al Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop Antim, însoțit de P. C. Pr. Nicolae Grosu, consilier eparhial și alții.

În cuvîntările rostite, la sfîrșitul Sfintei Liturghii, P. C. Protoiereu și P. C. Pr. paroh au subliniat eforturile depuse de enoriași pentru ducerea la bun sfîrșit a lucrărilor de reparații, iar P. C. Vicar a arătat că acest fapt a fost posibil datorită înțelegerii și buneii cooperări între organele parohiale și credincioși, sub îndrumarea preotului paroh. Unirea în jurul intereselor obștești și a conducătorilor noștri, întotdeauna dă roade bune. P. C. Sa a transmis celor de față felicitările și binecuvîntarea I. P. S. Arhiepiscop Dr. Antim Nica.

Resfințirea bisericii Sf. Arhangheli din Sabangia, jud. Tulcea

Duminică, 13 noiembrie, a avut loc resfințirea bisericii din Sabangia, protopopiatul Babadag, la care s-a făcut pictură nouă de pictorul prof. Gheorghe Răducanu. Din soborul clericilor, care a oficiat tradiționala slujbă a resfințirii, au făcut parte: PP. CC. Consilieri administrativ bisericesc, Pr. Ioan Teoharie — delegatul Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop Antim, protoiereul Ioan Secuianu etc.

În cuvîntările rostite cu acest prilej, P. C. Protopop a subliniat conștiințiozitatea cu care preoții și credincioșii din protopopiat își îndeplinesc îndatoririle lor către scumpa noastră Patrie și către Biserica strămoșească, iar preotul paroh a ex-

primat mulțumiri față de enoriașii parohiei și de toți cei ce au dat concursul pentru pictarea sfântului locaș.

P. C. consilier Ioan Teoharie a îndemnat pe credincioși să păstreze nealterată învățătura Bisericii noastre care, prin slujitorii și fiii ei sufletești, întotdeauna a fost cu țara și cu poporul și a slujit cauza independenței și a unității lor.

Resfințirea bisericii din parohia Jijila, jud. Tulcea

Duminică, 27 noiembrie, 1977, s-a resfințit biserica Sf. Dumitru din parohia Jijila, protopopiatul Tulcea, care a fost renovată și pictată din nou, prin osîrdia preotului Nicolae Butunoiu, a consiliului și comitetului parohial și obolul credincioșilor. Slujba resfințirii a fost oficiată de P. C. inspector bisericesc, C. Comșa, delegat al I. P. S. Arhiepiscop Antim, înconjurat de un sobor de preoți în frunte cu Nicolae Ionescu — protoiereul locului.

După oficierea polihroniului, P. C. protoiereu a prezentat succint dar cuprinzător rapoartele de activitate pe care le desfășoară preoții din protopopiat, iar preotul Butunoiu a făcut o dare de seamă asupra lucrărilor executate la biserica parohială.

La sfîrșit a vorbit P. C. inspector C. Comșa, evidențind hărnicia preotului paroh, a consiliului și comitetului parohial, precum și dărnicia credincioșilor parohiei. A îndemnat apoi pe credincioși să păstreze credința noastră strămoșească, așa cum am primit-o de la înaintași și să dea concursul pentru buna gospodărire a acelei localități.

4. Sesiunea Adunării Eparhiale

Duminică, 6 noiembrie a.c., a avut loc la Centrul eparhial sesiunea ordinară a Adunării Eparhiale, sub președinția Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Dr. Antim Nica.

Potrivit ordinii de zi, P. S. Episcop-vicar Epifanie Tomitanul, însoțit de un sobor de clerici, a oficiat slujba Doxologiei, în catedrala arhiepiscopală, în prezența I. P. S. Arhiepiscop și a membrilor Adunării Eparhiale. Întreaga asistență a trecut apoi în sala de ședințe, unde I. P. S. Sa, ca președinte, a rostit cuvîntul de deschidere a lucrărilor. Salutînd pe membrii Adunării, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop a prezentat succint activitatea desfășurată de eparhie în anul 1977, arătînd, între altele, că «lucrarea clerului și viața credincioșilor au continuat să se desfășoare sub semnul bunelor tradiții ale Bisericii noastre și în spiritul îndrumărilor date de conducerea superioară bisericească». Clerul a fost permanent la datorie în lucrarea pastorală și obștească, activînd pentru sporul duhovnicesc al credincioșilor și pentru slujirea idealurilor nobile ale poporului nostru și ale întregii omeniri. I. P. S. Sa a arătat apoi că un efort deosebit a fost depus după cutremurul din 4 martie, cînd întregul cler și credincioși, «dînd urmare chemării Conducerii de stat, îndrumărilor Sfințitului Sinod, precum și din partea noastră, ei s-au solidarizat cu întregul popor pentru vindecarea rănilor produse de cutremur, contribuind cu dărnicie la «Fondul Omeniei», pentru ajutorarea sinistraților». Totodată ei au depus stăruință lăudabilă pentru repararea bisericilor deteriorate.

În încheiere, I. P. S. Sa a arătat că în împlinirea acestei lucrări, eparhia noastră s-a bucurat de sprijinul și bunăvoința Departamentului Cultelor, precum și din partea organelor de conducere ale județelor și municipiilor Galați, Constanța și Tulcea, cărora le-a adus călduroase mulțumiri.

Au fost repartizate apoi pe comisii dările de seamă ale sectoarelor administrativ-bisericesc, cultural și economic, cu anexele lor, pe perioada 1 octombrie 1976 — 1 octombrie 1977, pentru studiere și întocmirea rapoartelor.

La prezentarea acestor rapoarte pe comisii, au fost subliniate realizările și unele sugestii și recomandări pentru viitor.

P. C. Preot Gh. Ciocănel ca raportor al comisiei administrativ-bisericești, a arătat, între altele, buna primire de care se bucură în rîndul preoților și credincioșilor slujbele arhieresti și vizitele canonice și de lucru pe care I. P. S. Arhiepiscop Antim și P. S. Episcop-vicar Epifanie le fac la parohii. Menționează apoi eforturile depuse de eparhie pentru restaurarea minăstirilor — monumente istorice bisericești, a bisericilor, înfrumusețarea lor, precum și a curților și cimitirelor.

P. C. Preot Mihai Verban a prezentat raportul comisiei asupra dării de seamă a sectorului cultural. Se remarcă între altele unele activități deosebit de importante, ca de exemplu faptul că, potrivit îndrumărilor de la Centrul eparhial, în predicile preoților, pe lângă învățătura religioasă, la actualizare sînt tratate și aspecte noi cum ar fi îndatoririle tuturor credincioșilor de a duce o viață demnă în familie și în societate, de a munci conștiincios, de a respecta și apăra avutul obștesc și altele. Raportul evidențiază de asemenea necesitatea extinderii și generalizării cîntării omofone în toate parahiile, mijloc important pentru păstrarea unității de credință a credincioșilor noștri.

P. C. Preot Dumitru Stănei a prezentat raportul comisiei economice, din care se constată că activitatea acestui sector a fost amplă, iar cheltuielile s-au făcut cu simț gospodăresc și cu respectarea legalității.

Pe marginea acestor rapoarte au luat cuvîntul mai mulți membri ai Adunării eparhiale, evidențiind frumoasele realizări din cuprinsul Arhiepiscopiei din cursul anului 1977.

În încheierea discuțiilor, luînd cuvîntul, P. S. Episcop-vicar Epifanie Tomitanul, a elogiat apariția lucrării «De la Dunăre la Mare», care aduce dovezi despre existența strămoșilor noștri continuitatea etnică românească neîntreruptă pe pămîntul dobrogean și vechimea creștinismului în aceste ținuturi, care urcă pînă la vremea Sf. Ap. Andrei și a ucenicilor lui.

Încheindu-se discuțiile, lucrărilor prezentate au fost supuse spre aprobare de I. P. S. președinte. Adunarea eparhială le-a aprobat în unanimitate.

În cursul dezbaterilor ce au avut loc, I. P. S. Arhiepiscop a dat diferite explicații în legătură cu modul de rezolvare a unor probleme. În semn de omagiere față de înalta conducere de stat, precum și de cea a Bisericii noastre, cu acest prilej au fost expediate telegrame Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, Prea Fericitului Patriarh Iustin, precum și altor personalități și foruri.

Analiza muncii depusă de Centrul eparhial în anul 1977, s-a dovedit a fi rodnică și mobilizatoare pentru noi împliniri în anul 1978.

5. Conferințele preoțești de orientare

În ultima decadă a lunii noiembrie, s-au desfășurat, la sediile protopopești din eparhie, conferințele preoțești de orientare, pe trim. IV, cu tema «Aniversarea a treizeci de ani de la proclamarea Republicii». La tratarea subiectului, preoții referenți și cei ce au luat parte la discuții, au subliniat că instaurarea Republicii a însemnat împlinirea năzuințelor de veacuri ale poporului nostru, de a dobîndi o de-

plină libertate în țara sa și de a fi singur stăpîn pe munca și destinul său. Acest act istoric porcede din biruința de la 23 August 1944, început de eră nouă, care a adus eliberarea țării de sub jugul străin și a deschis calea pentru înfăptuirea unor profunde transformări sociale și economice, prin instaurarea puterii democratice revoluționare a muncitorilor și țăranilor și refacerea economiei naționale distrusă de război.

De la instaurarea Republicii și pînă în prezent, s-a arătat că poporul nostru a trecut în etapa aplicării principiilor socialiste de construire a noii societăți, întemeiată pe unitatea națională, libertate, independență și suveranitate, pentru făurirea unei vieți noi socialiste, multilateral dezvoltată. Au fost prezentate apoi principalele realizări care s-au produs în acești ani, pe plan intern, în toate domeniile de activitate și în viața satelor și orașelor, sub înțeleapta conducere de stat și cu sprijinul întregului nostru popor, strîns unit în jurul acesteia.

De asemenea s-a afirmat de către referenți și cei înscriși la cuvînt că țara noastră, în anii aceștia, a desfășurat o bogată activitate pe plan extern, participînd la soluționarea problemelor majore ale lumii contemporane, în cadrul Organizației Națiunilor Unite și al altor organizații internaționale, precum și în cadrul colaborării cu alte state în diferite domenii de activitate. Președintele Nicolae Ceaușescu, personal, a adus o însemnată contribuție la promovarea unui climat favorabil colaborării între state, la apărarea păcii, a libertății și independenței popoarelor, precum și la creșterea prestigiului țării noastre pe plan mondial.

În continuare, s-a subliniat că, în cele trei decenii de viață republicană, Biserica noastră a cunoscut o etapă înfloritoare. Legată fiind de lupta și aspirațiile poporului, potrivit tradiției sale de veacuri, sub conducerea Sfîntului Sinod, ea a îndrumat clerul și pe credincioși să sprijine noile înfăptuiri din țara noastră, în cadrul apostolatului social.

Din 1974, Biserica noastră este membră a Frontului Unității Socialiste.

Pe plan intern al vieții religioase, Biserica, bucurîndu-se de largile libertăți acordate cultelor, a satisfăcut cerințele religioase ale credincioșilor, potrivit învățăturilor și tradițiilor sfînte moștenite de la înaintași. Între marile realizări din această perioadă au fost menționate: reintregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, prin revenirea foștilor greco-catolici la Biserica-Mamă, canonizarea sfinților români, adoptarea unei noi legislații bisericești, reforma învățămîntului teologic, reorganizarea apostolatului social, înființarea de noi eparhii etc.

În legătură cu relațiile cu celelalte culte din țară, Biserica noastră a sprijinit înfăptuirea ecumenismului local, care reprezintă un factor de unitate moral-spirituală, între credincioșii și conducătorii tuturor cultelor din Patria noastră, de diferite naționalități și un angajament permanent de a colabora pe linia practică pentru sprijinirea eforturilor poporului nostru pentru pace și progres.

Pe plan extern, Biserica noastră a reluat colaborarea sa în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și a aderat și la alte organizații interconfesionale pe plan mondial, care au ca scop sprijinirea năzuințelor omenirii contemporane pentru pace, dreptate, libertate, cooperare, independență și securitate a tuturor popoarelor.

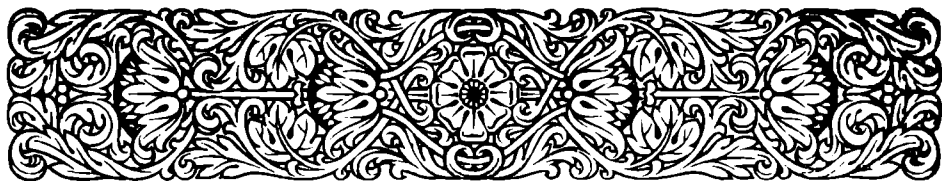
Delegații chiriarhali, potrivit directivelor primite de la Centru, au condus discuțiile și au evidențiat contribuția pe care au adus-o și o pot aduce mai departe clerul și credincioșii pentru înflorirea Patriei și prosperitatea poporului nostru.

În încheiere, la concluzii și sarcini, au arătat că preoții și credincioșii, din locul în care se află, au datoria de a zidi în continuare, alături de întregul nostru popor, pe temelia Republicii, pusă la 30 decembrie 1947, cu dragostea, cu ascultarea, cu fapta, cu indemnul și cu rugăciunea către Dumnezeu, pentru cit mai bogate realizări pe drumul păcii și al progresului obștesc, căci precum spune Sf. Ap. Pavel: «Orice preot este luat dintre oameni și e pus pentru oameni» (Evr. V, 1). Drumul nostru este deci drumul poporului nostru, pe care mergem cu deplină încredere, știind că avem în fruntea noastră conducători înțelepți, cu dragoste de țară, care priveghează fără încetare la binele obștesc al cetățenilor Patriei noastre.

Prin pregătirea temeinică de către preoți a tematicii date de Cancelaria Sfințului Sinod și prin modul cum au fost organizate de către protoierii și Centrul eparhial, conferințele de orientare din trimestrul IV/1977 au reliefat bilanțul fructuos al realizărilor Republicii și ale Bisericii, în ultimele trei decenii, precum și o retrospectivă plină de învățăminte pentru activitatea din viitor. Conștienți de responsabilitatea ce le revine, preoții și-au luat angajamentul solemn de a sprijini mai departe cu însuflețire eforturile poporului nostru pentru întărirea Patriei, pacea și fericirea ei.

Arhm. IERONIM MOTOC

RECENZII

Protopresviter Evangelos K. Manztuneas: „Κανονικός, ποινικός επιτιμιακός κώδικς, ἐκ τῆς ἁγίας γραφῆς καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων” (Codice canonic, penal-epitimic, din Sf. Scriptură și Sf. canoane), Atena, 1973, p. XXII + 396.

Ca secretar al Comisiei sinodale permanente a Bisericii Greciei pentru chestiunile nomocanonice, dogmatice și morale, protopresviterul Evangelos K. Manztuneas a avut deseori prilejul să constate necesitatea și apoi utilitatea unei colecțiuni sistematice, care să pună la îndemna celor chemați să hotărască în chestiuni de natura celor date în competența Comisiei sinodale amintite, atât textele Sf. Scripturi cât și canoanele, prin care sinoadele ecumenice — sinoadele locale și unii Sfinți părinți — au analizat asemenea chestiuni, stabilind și măsurile socotite cele mai potrivite pentru apărarea intereselor generale ale Bisericii, fără a pierde din vedere, în același timp, scopul urmărit prin măsurile constrângătoare prevăzute față de săvârșitorii abaterilor și delictelor împotriva credinței, moralei, ordinii și disciplinei Bisericii, adică îndreptarea celor care au greșit, pentru a nu mai săvârși în viitor asemenea abateri.

Având o pregătire temeinică — atât teologică cât și juridică, fiind diplomat în teologie, drept, științe politice și economice — având experiență pastorală, ca paroh și duhovnic și experiență administrativă în latura disciplinară și penală, ca secretar al Comisiei sinodale permanente a Bisericii Greciei, pentru chestiunile dogmatice, morale și nomocanonice, protopresviterul Evangelos K. Manztuneas a înțeles că nu toate abaterile și delicetele pe care le săvârșesc membrii Bisericii — clerici și mireni — ajung înaintea tribunalelor penale bisericești, ci unele — chiar dacă sînt de competența acestor tribunale — ajung de cele mai multe ori înaintea duhovnicului, în scaunul mărturisirii.

Pornind de la această constatare, autorul a socotit practic să grupeze materialul codicelui sau colecției sale în două părți: *prima parte* intitulată, «canoane penale pe care le invocă tribunalele bisericești», rînduite — după abateri și delictе — în 11 capitole; *partea a doua*, intitulată «canoane penale pe care le invocă — sau la care se referă — părinții duhovnici cu prilejul tainei Sf. Mărturisiri», rînduite de asemenea după abateri și delictе, în 9 capitole.

În «Prefața» care precede înșirarea abaterilor și canoanelor respective, autorul dă câteva lămuriri, în lumina cărora cei care se vor servi de lucrare vor putea înțelege pe de o parte cine este în drept să exercite justiția bisericească, scopul pedepselor și epitimilor, iar pe de altă parte de ce în lucrare se repetă unele texte din Sf. Scriptură și unele canoane, cu textul lor întreg, deși acesta se referă și la alte chestiuni. Astfel, cu privire la justiția bisericească, adică la puterea tribunalelor penale bisericești, autorul spune că aceasta se întemeiază — ca și celelalte ramuri ale puterii bisericești — pe aceleași baze pe care le-a pus însuși Întemeietorul Bisericii (Matei XVIII, 15—17). În epoca Apostolilor, puterea judecătorească o exercitau însuși Apostolii, care, în general, aplicau una și aceeași pedeapsă: excluderea din comunitatea creștină (I Cor. V, 5; I Timotei I, 20). Episcopii, ca succesori în sfera de

putere a Apostolilor, au exercitat și ei puterea judecătorească, față de creștinii care săvârșeau abateri de la doctrină, morală și disciplină, și în primele trei veacuri, cînd, după îndemnul Sf. Ap. Pavel, creștinii trebuiau să evite să fie judecați de către judecătorii păgîni, chiar în certurile sau neînțelegerile de orice natură care interveneau între creștini. Această practică a consfințit-o Constantin cel Mare, după încetarea persecuțiilor, printr-o lege din anul 318 (Cod. Theod. I, 27, 1), prin care a dat episcopilor dreptul să soluționeze diferendele dintre creștini. Exercițarea acestui drept, de a judeca pe membrii ei, pentru abaterile pe care le săvârșeau sau pentru neînțelegerile care interveneau între ei, a determinat Biserica să-și stabilească și o procedură proprie, chiar dacă la baza acestei proceduri au fost puse aceleași principii care reglementau procedura înaintea tribunalelor statului.

Referindu-se la situația din Biserica Greciei, autorul spune că la apariția lucrării sale (în 1973) se întocmise o nouă lege «Despre tribunalele bisericești și despre procedura înaintea lor», care reforma radical Legea Nr. 5383/1932, în vigoare pînă atunci. Această lege prevede că judecătorul este dator să menționeze în hotărîrea de condamnare — mot-à-mot — sfintele și dumnezeieștile canoane și legile penale pe care și-a întemeiat această hotărîre. La fel și anchetatorul este dator să cunoască și să aibă înaintea lui sfintele canoane, pentru ca, atît la culegerea materialului de instrucție cît și la redactarea concluziei, să poată constata dacă există elementele necesare prevăzute de canoane pentru ca faptul de care este acuzat un cleric sau un monah, să constituie un delict canonic. Aceeași îndatorire o au și Prea Sfinții Arhieri cărorora li s-ar încredința anchetarea sau urmărirea disciplinară a ierarhilor care s-ar face vinovați de călcarea sfintelor canoane. Îndatorirea de a fi menționate sfintele canoane în orice act de judecată sau de anchetare este repetată de Sfîntul Sinod al Bisericii Greciei prin mai multe enciclice sinodale. Îndeosebi enciclica sinodală nr. 9/620/602 din 1934 insistă asupra acestei îndatoriri, prevăzînd atît delictele canonice cît și canoanele pe care trebuie să se întemeieze pedepsele aplicate de tribunalele bisericești. Pentru ușurarea muncii anchetatorilor și judecătorilor în îndeplinirea îndatoririi trasată de Sfîntul Sinod de a menționa canoanele și legile penale bisericești pentru stabilirea delictelor și pentru aplicarea pedepselor corespunzătoare prevăzute de canoane, a întocmit autorul lucrarea sa cu titlul de mai sus. Faptul că la publicarea lucrării sale, în 1973, era în discuție schimbarea legii «despre tribunalele bisericești și procedura înaintea lor» l-a determinat pe autor să nu menționeze la fiecare delict — pe lîngă textele din Sf. Scriptură și textul canoanelor respective — și textele din legile penale bisericești și cele de procedură de care trebuie să se conducă judecătorii și anchetatorii în Biserica Ortodoxă a Greciei. Așa cum se prezintă acum, menționînd la fiecare delict numai textele din Sf. Scriptură și ale canoanelor cu obligativitate generală în Biserica ortodoxă, lucrarea P. C. Protopresviter Evaghelos K. Manztuneas poate fi de folos organelor de judecată și de anchetă ale tuturor Bisericilor autocefale și autonome care formează Biserica ecumenică a Răsăritului, în străduința lor de a fi cît mai buni slujitori ai împărțirii justiției bisericești.

În *Introducere* autorul se oprește mai mult asupra părții a doua a lucrării care privește îndeosebi pe părinții duhovnici, aceștia în exercițarea slujirii lor, sînt priviți sub trei aspecte: a) ca judecători; b) ca doctori de suflute și c) ca îndrumători sau dascăli de suflute. Ca slujitor al milei și dreptății lui Dumnezeu, duhovnicul lucrează în temeiul puterii primite de la Mîntuitorul Hristos: «Cîte veți lega pe pămînt vor fi legate și în cer, și cîte veți dezlega pe pămînt vor fi dezlegate și în cer» (Matei XVIII, 18; Ioan XX, 23). Cu privire la răspunderea pe care o are duhovnicul în calitate de judecător, autorul ține să precizeze că acesta nu trebuie să lucreze după voia lui, adică să ierte pe cine vrea el, ci este dator să știe că lucrează în numele Mîntuitorului Hristos; și de aceea duhovnicul trebuie să se străduiască să procedeze în așa fel încît voința lui să fie expresia voinței lui Hristos. În anumite cazuri, duhovnicul ca judecător și doctor de suflute aplică doctorii spirituale, așa-numitele epitimii, care nu sînt, pentru acest motiv, pedepse, ci medicamente corespunzătoare bolilor — adică păcatelor — penitentului. Exemplul aplicării de epitimii îl avem chiar din epoca apostolică (I Cor. V, 5; I Tim. III, 20). Mai tîrziu Părinții Bisericii au stabilit canoane speciale, care prevăd pentru fiecare abatere sau delict canonic epitimia pe care trebuie s-o aplice duhovnicii. Folosirea acestor canoane de către duhovnici nu va da încă rezultatele așteptate, dacă epitimiile nu vor fi aplicate cu grijă.

Ca îndrumare, este amintită recomandarea făcută de Părinții Sinodului VI ecumenic, prin canonul 102, ca și diferitele păreri ale Sf. Părinți, care prevăd ca aplicarea epitimiei de către duhovnic să nu fie stabilită numai în funcție de gravitatea păcatului, ci și în funcție de pocăința cu care se prezintă penitentul la mărturisire și de voința cu care el se străduiește după aceea să împlinească epitimia stabilită. Autorul a ținut de asemenea să precizeze că deși canoanele au fost citate și reproduse în general după Sintagma Ateniană întocmită de Rali și Potli, câteodată conținutul a fost luat totuși din Pidalion, fiindcă acesta folosindu-se și de alți codici decit de cei folosiți la întocmirea Sintagmei Ateniene, cuprinde și delictе și epitmii care nu există în Sintagma Ateniană. Vom reproduce abaterile și delictеle bisericești așa cum le-a grupat autorul în cele 11 capitole din partea I-a și în cele 9 capitole din partea a II-a a lucrării, după aprecierea personală nu după un criteriu pe care l-ar fi stabilit Biserica, cu toate că multe delictе bisericești prevăzute în partea I-a sînt prevăzute și în partea a II-a, ceea ce a atras după sine și repetarea textelor din Sf. Scriptură și a textelor canoanelor respective. Lucrarea nu-și pierde totuși din importanța practică, dacă în partea a II-a cînd era vorba de delictе bisericești despre care s-a tratat în partea I-a, se făcea simpla trimitere la capitolul și textele respective din această parte.

Partea I-a începe cu capitolul intitulat «păcat» — uneltire (ἐπιουλή) — împotriva credinței ortodoxe, unde sînt reproduse textele din N. Testament și canoanele în care se tratează despre «erezie» (p. 1—20) și despre «apostasie» (p. 20—43).

În capitolul II intitulat «rănirea» — προσβολή — situației bisericești existente sînt date textele din Sf. Scriptură și canoanele referitoare la «schismă» (p. 44—53), «adunare ilicită», cînd un preot s-ar separa de episcopul său (p. 53—57); «complotare» împotriva autorității civile și bisericești (p. 57); «simonie» (p. 57—64).

În capitolul III intitulat «rănirea bunei ordine canonice» sînt date textele din Sf. Scriptură și ale canoanelor referitoare la «depășirea atribuțiilor» (p. 65—84); «disprețuirea autorității bisericești» (p. 84—95); «renunșarea de bunăvoie la calitatea preoțească» (p. 95); «renunșarea de bunăvoie la calitatea monahicească» (p. 95—99); «violarea secretului Mărturisirii» (p. 99—100); «îndeletniciri lumești» (p. 100—103); «beția» (p. 104—106); «joc de noroc» (p. 106); «alergări de cai, teatre, obiceiuri păgânești» (p. 107—111); «nepurtarea — schimbarea — costumului preoțesc» (p. 111—112); «despre cel care bate» (p. 113—114); «respingerea celui care vine la Sf. Mărturisire» (p. 114—115).

În capitolul IV, intitulat «lipsa de respect față de Dumnezeu cel Întru totul desăvîrșit» sînt grupate textele din Sf. Scriptură și canoanele referitoare la «tăgăduirea lui Dumnezeu» (p. 116—117); «blasfemie» (p. 117); «călcarea — menținerea jurămîntului» (p. 118—122); «mărturia mincinoasă» (p. 123); «jurămîntul fals» (p. 124); «prezicerea, vrăjitoria, otrăvirea» (p. 124—128); «cei care cad de la dreapta credință și se căiesc» (p. 129—137).

În cap. V. intitulat «uneltire — mașinație, păcăuire — împotriva vieții omenеști» sînt reproduse textele din Sf. Scriptură și canoanele referitoare la: «uciderea» cu voie (p. 138—141); «uciderea fără voie» (p. 141—150); «sinuciderea» (p. 150—151); «automutilarea și castrarea» (p. 151—152); «avortul» (152—155); «expunerea noilor născuți» (p. 155—156).

În cap. VI, intitulat «delictе — uneltiri — împotriva căsătoriei» sînt date textele din Sf. Scriptură și canoanele referitoare la: «adulter» (p. 157—163); «căsătoria a doua» (p. 163—166); «dispreț față de căsătorie» (p. 166—169); «adulterul soției preotului» (p. 169).

În cap. VII, intitulat «delictе — acte, ultragii — contra bunelor moravuri» sînt rediate textele din Sf. Scriptură și canoanele care se referă la: «desfrînarea» (prostiție) (p. 170—183); «desfrînarea cu rudele apropiate» (p. 183—184); «sodomia cu soția» (p. 184); «sodomia cu bărbați și copii» (p. 185); «răpirea de femei» (p. 186); «bestialitate» (p. 187—188); «înlînarea în vis» (p. 189—194); «subintroduse» (p. 195); «baia împreună cu femei» (p. 197); «ospete în comun indecente» (p. 197); «dormirea peste noapte în stînte mîndstiri» (p. 198—199).

În cap. VIII, intitulat «delictе împotriva averii» sînt rediate textele din Sf. Scriptură și canoanele referitoare la: «lăcomie» (p. 200—202); «furt» (p. 203—206); «viola-

rea mormintelor» (p. 206—207); «ierosilie» (p. 207—209); «speculă» (p. 209—212); «împrumutul cu dobândă» (p. 213); «joc în zaruri» (p. 214).

În cap. IX, intitulat «*delicte contra personalității*» sînt rediate textele din Sf. Scriptură și canoanele referitoare la: «*înjurie, insulta episcopului, insulta presviterului, diaconului, insulta autorității publice*» (p. 215); «*respectul față de infirmi*» (p. 216); «*respectul față de părinți*» (p. 217); «*respectul față de aproapele*» (p. 218); «*calomnia*» (p. 218).

În cap. X, intitulat «*opriri — interdicții — canonice*» sînt grupate textele din Sf. Scriptură și sf. canoane care se referă la: «*odihna — nelucrarea — în duminici și sărbători canonice*» (p. 219); «*respectul față de casa lui Dumnezeu (Biserica) și sîntele vase*» (p. 220—222); «*folosirea, citirea și păstrarea cărților canonice*» (p. 223); «*sărbătorirea canonică a Paștelui*» (p. 224); «*postirea sîmbăta, duminica și în Postul Paștilor*» (p. 225—226).

În cap. XI — ultimul capitol al părții I-a — intitulat «*Delicte în legătură cu unitatea de conducere a eparhiei*» sînt rediate canoanele care se referă la: «*hirotonii înafara eparhiei*» (p. 227); «*participarea episcopilor la sinoade*» (p. 228—230); «*executarea — ducerea la îndeplinire a — hotărîrilor conducerii eparhiale*» (p. 230—233); «*împărțirea — divizarea — mitropoliei*» (p. 234); «*primirea de clerici din eparhie străine*» (p. 235—237); «*părăsirea eparhiei*» (p. 238); «*părăsirea parohiei*» (p. 239); «*îndeletniciri — îndatoriri — străine preoției*» (p. 240—241); «*săvîrșirea de slujbe religioase înafara parohiei sau eparhiei*» (p. 242); «*părăsirea mănăstirii de metanie*» (p. 243); «*alegerea de stareți din mănăstire străină*» (p. 244).

Partea a doua a lucrării, intitulată «*canoanele penale pe care le invocă Părinții duhovnici cu prilejul Sfintei Taine a Mărturisirii*» începe tot cu: «*delictele împotriva credinței: «erezia» (p. 245—256) și «apostasia» (p. 256—266)*. În acest capitol, sub titlul «*sărbătorii străine*» s-au redat și textele care opresc pe creștini să țină sărbătorile evreilor sau posturile lor (p. 266—267).

În cap. II sînt trecute delictele prevăzute în prima parte, la cap. IV: «*blasfemia, nerespectarea (călcarea) jurămîntului, mărturia mincinoasă, jurămîntul strîmb (fals), magia, otrăvirea, precizarea, repausul duminical, respectul față de casa lui Dumnezeu, cei care cad de la dreapta credință și se căiesc*» (p. 268—289).

Cap. III, intitulat «*disprețul credinței ortodoxe*», cuprinde delictele care se referă mai puțin la credința ortodoxă, care au fost arătate în cap. I, ci îndeosebi la disprețul față de «*participarea la sfintele slujbe*», nerespectarea posturilor, evitarea — fuga — de a se împărțși (p. 289—300).

Cap. IV, intitulat «*delicte împotriva vieții omenești*», menționează delictele prevăzute în cap. V și III din partea I-a, cu unele adăugiri. Astfel, «*uciderea cu voie*»; «*uciderea în război*»; «*uciderea fără voie*»; «*expunerea noilor născuși*»; «*avortul*»; «*sinuciderea*»; «*automutilarea*»; «*castrarea*»; «*respectul față de aproapele*»; «*respectul față de infirmi*» (p. 301—324).

În cap. V sînt prevăzute delictele împotriva căsătoriei din cap. VI, partea I-a; la care au mai fost adăugate unele care puteau figura tot așa de bine — sau mai degrabă — în partea I-a, cum ar fi: «*căsătoria a troia*. Astfel în cap. V, se menționează «*adulterul*»; «*adulterul săvîrșit cu rudele*»; «*incestul*»; «*căsătoria a doua*»; «*căsătoria a treia*»; «*disprețul față de căsătorie*»; «*părăsirea soțului*»; «*căsătoria ilicită*»; «*abandonarea copiilor de către părinți*»; «*respectul copiilor față de părinți*» (p. 325—344).

În cap. VI (p. 345—363) sînt prevăzute delictele contra bunelor moravuri, menționate în partea I-a la cap. VII.

În cap. VII (p. 364—376) sînt prevăzute delictele contra averii menționate în partea I-a, la cap. VIII. Delictele contra personalității prevăzute în cap. VIII (p. 377—381) sînt menționate în partea I-a la capitolul IX.

În cap. IX, intitulat «*opriri repetabile*» sînt menționate: «*beția*»; «*despre femeile care au curățirea*»; «*raporturile trupești ale soților*»; «*moartea copilului nebotezat*»; «*omorirea fără voie a noului născut*»; «*cei care mîncă lucruri necurate*»; «*vomarea după Sf. Împărtășanie*»; «*unirea trupească cu cel de altă religie*»; «*darurile aduse de cei destrînați la sfintele biserici*» (p. 382—387).

La toate delictele menționate în partea a doua a lucrării sînt rediate cu textul întreg, locurile din Sf. Scriptură unde se vorbește despre asemenea delicte, canoanele

Sf. Apostoli, ale sinoadelor ecumenice și particulare și canoanele sau răspunsurile canonice ale Sf. Părinți în care se tratează despre aceste delikte, chiar dacă aceste texte se găsesc în partea I-a. Prin aceasta autorul a urmărit să ușureze munca anchetatorilor, judecătorilor, și duhovnicilor, scutindu-i să caute în altă parte a lucrării textele care se refereau la un anumit delict, asupra căruia urmau să se pronunțe.

Având la îndemână materialul strins de autor, cu multă răbdare și stăruitoare muncă, lucrarea protopresviterului Evanghelos K. Manztuneas poate fi îmbunătățită pe de o parte grupându-se delictele în ordine alfabetică, pe de altă parte fiecare Biserică autocefală adăugând la textele din Sf. Scriptură și ale canoanelor care tratează despre un anumit delict și textele din regulamentele de disciplină și de judecată proprii, cunoscându-se că fiecare Biserică autocefală are asemenea regulamente, în care, pentru abaterile și delictele bisericesti, a prevăzut și alte pedepse decît oprirea de la Sf. Împărtășanie sau de la slujirea celor sfinte, după cum a apreciat că prin aplicarea unor asemenea pedepse se poate contribui mai cu folos atît la păstrarea ordinii și disciplinei în Biserică cît și la îndreptarea celui care a greșit. Cît privește pe duhovnic, acesta are și mai mare lalitudine decît instanțele de judecată în stabilirea epitimiei, întrucît în scaunul duhovniciei, el are posibilitatea să ia cunoștință de amănunte și circumstanțe pe care cel care a greșit nu le mărturisește înaintea anchetatorilor sau judecătorilor; aceste circumstanțe îngăduie duhovnicului să cunoască mai bine nevoia de îndreptare a penitentului și să stabilească, astfel, o mai judicioasă și mai corespunzătoare epitimie.

Prof. IORGU D. IVAN

Erotocritul logofătului Petrache, de Dr. G. Popescu-Vilcea, Editura Meridiane, București, 1977.

Editura Meridiană a adus la lumină o nouă capodoperă a începuturilor picturii românești: ciclul de ilustrații ale logofătului Petrache la *Erotocrit*, încheiat, probabil la 1 iulie 1787, sub domnia lui Nicolae Petru Mavrogheni Voievod. Precedat de un amănunțit studiu introductiv, semnat de cunoscutul cercetător al miniaturilor românești de manuscris, Dr. G. Popescu-Vilcea, grupajul de lucrări plastice reprezintă o nouă treaptă a cunoașterii tezaurului manuscris românesc ciștigată de amatorul de grafică veche și surprinde momentul delicat al trecerii de la arta religioasă la cea laică; este un moment delicat deoarece, așa cum bine o subliniază autorul în mai multe rînduri, mîna ilustratorului atacînd subiecte lumești, o face deseori cu arme ale meditației plastice bisericesti. Urmărindu-i decorațiile, observăm cu ușurință cunoașterea sau poate chiar practicarea de către miniaturist a picturii monumentale bisericesti, din care reține frumosul sistem decorativ de origină pur locală (p. 11). Mai mult decît atîta, trimiterea la sfinți, față de care poporul nostru are o mare evlavie, este precisă: *Anumite ilustrații ecvestre amintesc de reprezentările sfinților Gheorghe (pl. XXV) și Dumitru (pl. XXVII), preluate din pictura murală și interpretate de miniaturist prin puternica sa personalitate plastică, laicizînd arta bisericască* (p. 13). Fără să o mai scoată în chip special în evidență, în același context, analiza scenelor de lupte cu arme ne conduce și ea către frescele bisericilor noastre din vechime (după cum o demonstrează comentariul planșei XXXV). Citind, în continuare, comentariile planșelor (unele dintre ele nu le vom mai menționa, ilustrînd una sau cealaltă constatare anterioară) aflăm, de pildă, despre miniatura înfățișîndu-l pe *Împăratul Eraclie (V) că personajul sugerează Iarmecul picturilor reprezentînd filozolii din Irescele exterioare ale bisericilor oltenesti. (...) Atributele (...) și atitudinea sa sînt teocratice, iar elementul arhitectonic din fundalul compoziției este inspirat de realitatea locală, evocînd silueta unei biserici autohtone. Aretuza (VII), la a cărei reprezentare se remarcă faptul că șade pe o pernă, după modelul «Fecioara Maria tronînd»; se mai poate adăuga că minile se depărtează de trunchi în formă de cruce. Planșa VIII (Pezostar) folosește limbajul plastic specific rezolvării personajelor evangheliști. În planșa XVIII (*Împăratul Eraclie și Aretuza*) peisajul din fundal conține turla unei biserici. Miniatura reprezentînd pe *Eraclie, Artemi, Aretuza și Prosina* (pl. XXIII) amintește autorului de tablourile cîtorești din bisericile noastre.*

Alături de aceste sublinieri ale influenței religioase în ilustrarea *Erotocritului* se pot identifica și altele, ca în planșa XVI, *Aretuza și Frosina* în care gestica persoanelor (deși ambele șed și sînt amîndouă femei) amintește de clasică Bunăvestire: desemnarea cerului prin degetul ridicat al personajului în verde și «acceptarea» alegerii prin palma înălțată a celui alt personaj, împrumuturi firești cînd morfologia plastică psihologică era încă foarte puțin evoluată. La fel, în planșa XXIV, *Pristolor, intrînd în luptă*, cele două treimi ale spațiului grafic, din dreapta privitorului, cuprînzîndu-l pe Pristolor călare, urmat de un grup compact de bărbați (și ei călare dar pictorul evită specificarea limpede a cailor lor) amintește de *Intrarea în Ierusalim*, după cum planșa XXIX (*Erotocrit*) pare o reprezentare uzuală de evanghelist.

Demonstrația făcută de dr. G. Popescu-Vîlcea confirmă originea religioasă a artelor plastice în țara noastră surprinzînd, după cum menționam, disjunctia lor abia perceptibilă, ilustrarea unei povestiri de dragoste cu mijloace încă nedepinse să imagineze scene în afara canoanelor rituale. De aceea, prezența altlor amintiri din arta abia lăsată în urmă. Strădania logofătului Petrance emoționează. Este veșnica încercare a omului de a se autodepăși. El care, desigur, trebuie să fi fost (ori să fi putut fi) un foarte onest și cuminte zugrăv de stil vechi, descoperirea un continent nou și încerca să își creeze în chip original un *modus vivendi* într-acesta. Drept aceea apelează la orice i-ar putea folosi pentru clădirea realității proprii lui.

Descoperă farmecul peisajelor realiste din pictura murală și știe să le confere o nouă gingășie și prospețime, după cum îl îndeamnă inima, deși le populează, citeodată, cu *munți stilizați după sistemul bizantin* (p. 13). În planșa II, simetria se impune desenatorului ca o regulă a echilibrului, iar talentul său o perturbă, fie tratînd în culori deosebite cele două trunchiuri centrale, fie dispunînd în extrema dreaptă a compoziției un chiparos de înălțime aproape dublă ca a celorlalți din prim-plan, pentru a respecta varietatea naturii. Planșa IV, prin dozarea dimensiunilor variate între floarea imensă din spatele gardului din față și copacii mai mari sau mai mici, după cum sînt distribuiți la diverse distanțe, sugerează folosirea legilor perspectivei. Îmbogățirea scenei interioare cu cite un element arhitectonic sau de peisaj natural constituie altă lecție a miniaturii vechi. Astfel, în planșa V, s-a văzut, e prezentă o biserică; în pl. XIV, *clădirea din lundalul imagînii (...)* sugerează *stilul palatelor și al hanurilor, Bucureștilor de altădată*; însă, în cele mai multe rînduri, bunul-simț al artistului descoperă o soluție pentru încadrarea peisajului în scena din interior: cea din urmă e plasată pe o presupusă terasă, așa că priveliștea spațiilor desfășurate în fundal devine firească (pl. VIII, XII, XV, XVII, XX, XXI, XXIX, XXXI).

Alături de elementele decorative florale și de peisaje, logofătul Petrance preia vasele cu flori ale viitoarelor natuiri statice, din aceleași picturi murale, izvoare ale multor idei compoziționale. În schimb, el nascocoște misterul ornicelor. *Obiecte cu semnificație simbolică apar frecvent în compoziții, Îmbogățindu-le conținutul și Înobilîndu-le. Ceasul cu greutăți agățat de perete, cartea cu slove deschisă, călimara cu două ochiuri, străchini, clondire, glaste cu flori, toate acestea vin să completeze compozițiile, dîndu-le sensuri și semnificații profunde* (p. 11). Dacă dr. G. Popescu-Vîlcea remarcă (pl. V) anumite caracteristici vorîndu-l pe *Matiaso, so cuvino să menționăm* că numai prietenul român al acestui mare pictor modern francez, Pallady va mai picta, aidoma logofătului, cu atîta dragoste și interes, ceasurile (în cazul celui din urmă, ceasurile de masă).

Un alt filon important al inspirației pictorului este cel al artelor aplicate populare. Dr. G. Popescu-Vîlcea atrage atenția asupra acestuia în numeroase rînduri, marcarea roadelor broderiei de pe cojoace și a culorii negre, locale (p. 11) fiind deosebit de utilă descifrării coloristice a ciclului. În același timp se acuză două alte izvoare: cel orientat prezent în numeroase palanchinuri, de pildă în pl. X și XI sau arhitectură (pl. XXXII), dar și cel apusean — în veșmintele militare ori în armuri (e.g. pl. XIII) sau în trăsura atît de elegantă, cu vizitiul ei mîndru, din pl. XIX. Nota orientală, ca și cea occidentală, trădează, fie călătoriile pictorului, fie cunoașterea unor manuscrise din zonele respective.

Dacă, însă, în opera logofătului Petrance nu am afla decît aceste surse de inspirație străine personalității lui (oricît de savant ar fi ele împletite și oricît suflu subiectiv ar constitui liantul lor) valoarea ei nu ar depăși mediocritatea. Vigoarea realismului său, suav, citeodată, critic, altădată, vîbrant de viață, totdeauna, o impune ca

un admirabil document sociologic dar și ca un complex artistic de o mare valoare sentimentală și estetică. Comentatorul insistă îndelung asupra vestimentației precis grăitoare, asupra mobilei, asupra obiectelor de uz cotidian, toate acestea, însumate tendinței psihologizante a chipurilor, preschimbând multe dintre ilustrații în schițe pentru viitoare scene de gen. Adevărata lui măreție se impune în tratarea scenelor de masă: înfruntări armate, chefuri cu lăutari sau capodopera *Erotocrit și Polidor luptând cu garda împăratului* (pl. XIII): *Instrumentele muzicale ale lui Erotocrit și Polidor, abandonate în timpul luptei, sînt cît se poate de semnificative. Zăngănitul săbiilor înlocuiește muzicalitatea instrumentelor; ele se exclud, idee umanistă și umanitaristă profundă, căreia mesagerul ei conștient, miniaturistul, i-a găsit un simbol simplu, dar cu răsunet, acoperind întreaga istorie a omenirii: război și pace, ură și iubire; rar subiect al meditației asupra condiției umane care să se poată desprinde de această temă!*

Erotocritul logofătului Petrache se impune atenției și dragostei oricărui amator de artă și de cultură în general. Comentariile autorului, dr. G. Popescu-Vilcea, însoțesc cititorul prilejuindu-i adăstări mirate sau pline de bucurii în fața fiecărei planșe, ajutîndu-l întru descoperirea frumosului și a prețului neînchipuit ale comorii dezvăluită înainte-i.

Lector univ. MIHAI RĂDULESCU

Académie des sciences sociales et politiques de la République Socialiste de Roumanie. Institut d'Archéologie — Bucarest — Epigraphica. Travaux dédiés au VII-e Congrès d'épigraphie grecque et latine (Constantza, 9—15 septembre 1977). Recueillis et publiés par D. M. Pippidi et Em. Popescu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1977, p. 286.

Oamenii de știință care se ocupă de descifrarea și interpretarea vechilor inscripții din limba greacă și latină s-au reunit pînă în prezent în șapte congrese internaționale, în răstimp de aproape 40 de ani: Amsterdam — 1938; Paris — 1952; Roma — 1957; Viena — 1962; Cambridge — 1967; München — 1972, iar ultimul congres a fost organizat în țara noastră, la Constanța, între 9—15 septembrie 1977, sub egida Comitetului internațional de epigrafie greacă și latină și a Academiei de Științe Sociale și Politice, la care au luat parte peste 250 de delegați, din aproape 30 de țări, unde s-au dezbătut teme de mare importanță pentru aprofundarea cunoștințelor legate de viața civilizațiilor greacă și romană.

Din revista *«Magazin Istoric»*, an. XI, nr. 12 (129), decembrie 1977, p. 50—51, 55, reținem cîteva aprecieri, făcute de delegații străini, specialiști, de reputație mondială în materie, care au participat la lucrările Congresului al VII-lea internațional de epigrafie greacă și latină de la Constanța: *Yuri Germanovici Vinogradov*, de la Institutul de istorie universală din Moscova, între altele, afirma: «Pentru aprofundarea cercetărilor în domeniul istoriei antice, importanța de neșters a ținuturilor din jurul țărnușurilor Mării Negre constă în aceea că aici s-a născut irepetabilul fenomen al simbiozei între greci și romani, pe de o parte și locuitorii autohtoni: traci, geți, daci, sciti, taurizi, pe de alta. Cultura apărută a lăsat remarcabile urme în civilizația lumii.

În România s-au întreprins și se întreprind intense cercetări epigrafice. Atît prin ceea ce au prezentat la Congres, cît și prin munca lor de zi cu zi, epigrafistii României ocupă pe plan mondial, unul din locurile remarcabile în dezvoltarea epigrafiei». *Prof. G. W. Bowersock*, de la Universitatea Harvard, S.U.A., arăta că: «Istoria veche din aria Mării Negre este indispensabilă înțelegerii dezvoltării civilizației europene în general. Se poate spune că această regiune a avut un rol de pîvoț în dezvoltarea civilizației europene». *Prof. Edmund Buchner*, München, Republica Federală Germania, menționa că: «Legătura dintre culturile greco-romane și culturile băștinașe din jurul Mării Negre a dus la crearea de noi forme, care au fertilizat în multe privințe civilizațiile europene». *Dr. Tibor Nagy*, de la Institutul de arheologie, Budapesta: «Din centre timpurii și importante ale culturii grecești, care au luat ființă în regiunile limitrofe cu Marea Neagră, a iradiat cultura elenistică, adăugîndu-i-se astfel noi ele-

mente la bogăția culturii materiale și spirituale a popoarelor din jur. Această cultură nu numai că și-a lăsat amprenta pe cultura materială și spirituală a populației existente pe teritoriul cuprins între mare și cursul inferior al Dunării, ci a dat un impuls în dezvoltarea popoarelor de peste Dunăre, fiind un rol important în istoria civilizației europene». Prof. Ian Trynkowski, de la Universitatea din Varșovia, sublinia următoarele: «În epoca elenistică se cunosc oameni de cultură originari din orașele dobrogene, în speță din Callatis. În secolul IV e.n., Tomisul era centru episcopal, iar viața unuia dintre cărturarii vestiți ai Bisericii creștine — Dionisius Exiguus — este legată de aceeași regiune dintre Dunăre și Mare unde și-a petrecut abolescența și primii ani ai tinereții».

În volumul «*Epigraphica*» sînt adunate și publicate, prin grija acad. prof. D. M. Pippidi și Em. Popescu, un număr de 21 articole — studii ale epigrafiștilor români, în limbile de circulație: franceză, germană, italiană, engleză, ca un omagiu adus colegilor lor străini, care au participat la lucrările Congresului de la Constanța din septembrie 1977, și cuprind date referitoare la cele două principale civilizații clasice — civilizația greacă și civilizația romană, cu o mare varietate de conținut, care s-au dezvoltat pe teritoriul țării noastre, în Dacia și în special în Scythia Minor.

Tabla de materii a volumului *Epigraphica* începe cu studiul acad. prof. D. M. Pippidi, *Les plus anciennes inscriptions d'Istros* (p. 9—24), în care se prezintă, ca cea mai veche inscripție din cetatea Istria, cunoscută pînă în prezent, un disc înscris pe embele fețe, de granit, de formă elipsoidală, aproape rotund, care urcă pînă în secolul al VI-lea î.e.n., descoperit în anul 1958, în timpul săpăturilor arheologice efectuate în sectorul cetății, la est de edificiul termelor. Cele două fețe poartă același text, gravat de aceeași mînă: Τέλονος εμί.

Volumul se încheie cu studiul lui Emilian Popescu, *Praesides, duces et episcopatus provinciae Scythiae im Lichte einiger Inschriften aus dem 4 bis 6. JH.* (p. 255—283), în care se examinează un amulet creștin din sec. al VI-lea al erei noastre.

Între aceste limite cronologice, cea mai mare parte a documentelor editate și comentate, fiind vorba de texte grecești sau latine, se leagă de epoca imperială. Bogăția textelor aparținînd acestei perioade, care sînt în versuri sau în proză, reflectă o situație istorică de o importanță deosebită: romanizarea Daciei și a Scythiei Minor (Dobrogea actuală), parte importantă a acestei romanități orientale, care stă la originea poporului român și care, după sfîrșitul antichității, n-a încetat să joace un rol important în vicisitudinile istorice ale acestei părți a Europei.

Studiul Acad. prof. Radu Vulpe, *Le sanctuaire de Zeus Casios de Șeremet et le problème d'un Vicus Cassianus* (p. 113—130), aduce precizări în legătură cu locul de naștere al Sf. Ioan Cassianus, scriitor bisericesc important, aparținînd secolelor IV—V e.n.

În cursul anilor 1953 și 1954, autorul, însoțit de cîțiva colaboratori ai săi, a reluat cercetările lui Vasile Pârvan din 1912, efectuate în valea Casimcea, în vecinătatea actualului sat Casian, numit atunci Șeremet, privind cele două inscripții rupestre grecești din epoca romană, aflate într-un loc îndepărtat pe panta împădurită din dreapta văii.

Sărbătorile timponești ale divinităților agrare Silvan și Diana, au fraternizat aici cu cultele chthonice-rurale ale Demetrei-Ceres, Liber Pater Dionysos și a diferiților «eroi» greco-romani-traci sărbătoriți la Rusalii. Cultul solar al lui *Sol Invictus Mithras*, adorat în grote ca și *Cybila-Magna Mater a zeilor* — și cu *Zeus Casios*, al cărui cult era sărbătorit pe înălțimile munților, au contribuit în aceste locuri sălbatice, prin frumusețea lor naturală, spunea Vasile Pârvan, să execute o influență sacră asupra adoratorilor acestor monumente consacrate zeilor nemuritori.

Locul inscripției descrise de Vasile Pârvan se numește astăzi «Pietrele scrise», în apropiere de 2 km de satul Casian, altă dată Șeremet.

Descriind cele două inscripții grecești păstrate, Radu Vulpe ajunge la concluzia că toate elementele inscripțiilor rupestre de la Șeremet au un caracter religios, care se raportează la un loc de cult și care constituia sanctuarul *Zeului Casios*. Pe de altă parte, contrar părerii lui Vasile Pârvan, inscripțiile de aici nu au nici o relație cu vreun *vicus Cassianus* sau cu limitele vreunei unități administrative, și nici cu locul nașterii considerat al *Sf. Ioan Cassian* (teză imbrățișată de Henri Marrou, I. Barnea, Pr. Prof. I. Coman etc.). Singurul argument îl constituia în aparență coincidența între

numele *Sf. Ioan Cassianus* și cel de *zastavoi* din inscripțiile rupestre. Numele de *Cassianus* era un *cognomen* roman foarte obișnuit în timpurile vechi la Roma, iar printre martiri și prelații istoriei bisericii sînt cunoscute 14 personaje cu acest nume. În consecință, chiar dacă Sf. Ioan Cassian a fost născut în Dobrogea, nu este legat de un *vicus Cassianus*, care în realitate nu a existat și nu este documentat — și pentru care a și fost șters ca toponim din harta arheologică a Scythiei Minor.

Numele Sfintului e scris cu dublu s: *Cassianus*, în timp ce numele de *Zeus Casios* și de adoratorii săi, *Casiiani*, este scris cu un singur s. În timp ce numele scris cu doi s se referă la onomastica tradițională romană, fiind un *cognomen* derivat din gentilicul *Cassius*, a cărui origine se găsește într-un termen foarte vechi și pur latin: *cassus* — vid, gol, van, inutil, sau poate *cassis* — cască de metal, numele divinității *Zeus Casios*, scris și pronunțat cu un singur s, are o origine siriană și se rapoartă la un termen semit, armean — *qarçiou* — munte. Este de remarcat, spune în concluzie acad. prof. Radu Vulpe, că numele *Casianus* sau *Cassianus*, semit sau romanizat, apare foarte frecvent în Siria și printre sirienii răspîndiți în Imperiul roman (p. 30).

Ion Barnea și Vasile Culică, *Une amulette paléochrétienne de Dobroudja* (p. 249—254), descrie obiectul de proveniență paleocreștină, descoperit de V. Culică și depus în Muzeul de arheologie din Constanța în 1974. Obiectul a fost descoperit pe locurile care aparțineau cetății romano-bizantine *Sucidava*, la marginea satului Izvoarele (odinioară Pîrjoaia), jud. Constanța. Obiectul este un mic amulet de plumb, în formă de T, înalt de 3,8 cm, larg de 4,3 cm și gros de 2 mm, avînd cele două fețe ornate de motive în relief și de numeroase inscripții grecești. Textele sînt conservate intacte și datează inscripția din secolele IV—V. Printre exemplarele cunoscute din această categorie de amulete, demne de reținut, se găsește un plumb asemănător din Egipt, ceea ce ar duce la originea alexandrină și a amulețului descris și constituie o dovadă a răspîndirii creștinismului în această regiune de jos-dunăreană în prima parte a epocii romano-bizantine (secolele IV—V).

Din studiul lui Emilian Popescu, amintit, care încheie volumul *Epigraphica* (p. 255—283), reținem importanța inscripției de pe crucea de calcar cochilifer din Muzeul Mangalia, vechiul Callatis, descoperită în vara anului 1960, cu ocazia unor lucrări de sistematizare a orașului. Crucea este ruptă în două bucăți, iar brațul de jos este incomplet. Este din secolul al VI-lea. Pe o față poartă o inscripție greacă: Φῶ[ε] Ζωή (= lumină, viață), iar pe cealaltă una latină: *Hic lacta est oratio episcoporum Stefani...* (= Aici s-a făcut rugăciune spre pomenirea episcopilor Ștefan...).

Locul unde s-a făcut pomenirea nu poate fi precizat. E de presupus că rugăciunea s-a făcut într-un *oratorium* sau cimitir. Pomenirea va fi fost prilejuită de aniversarea morții unui episcop sau de vreo sărbătoare, prilejuind punerea crucii cu inscripția.

Importanța inscripției constă în faptul că ea ne documentează, pentru prima dată, episcopi și în alt oraș al Scythiei Minor decât Tomis, problemă mult dezbătută, decă au existat mai multe episcopate în Dobrogea. Inscripția constituie un argument foarte important pentru autenticitatea datelor din *Notalia episcopatum* a lui Carl de Boor (*Zeitschrift für Kirchen-Geschichte*, 12, 1891, p. 531—532), care a fost contestată de mai mulți istorici și care menționează existența a încă 14 episcopate în Scythia, în afară de Tomis (Τόμη μητροπόλις), care au fost întemeiate în timpul lui Anastasius I (491—518) (Vezi și Emilian Popescu, *Inscripțiile din secolele IV—XIII, descoperite în România*, București, 1976, p. 136—137).

Primul mitropolit al Scythiei cunoscut este *Paternus*, care a luat parte la Sinodul din 519 de la Constantinopol.

La p. 282, Emilian Popescu reproduce după *Notalia Episcopatum* de Carl Boor *Mitropolia Tomisului* și cele 14 episcopii din Scythia Minor.

Pe o perioadă atît de îndelungată (12 secole), documentele epigrafice, valorificate în *Epigraphica*, la nivelul prestigiului istoriografiei internaționale, dovedesc o intensă și bogată viață spirituală, culturală și economică desfășurată neîntrerupt pe teritoriul patriei noastre.

Pr. I. IONESCU

Inscripțiile Daciei Romane, vol. II, Oltenia și Muntenia, culese, traduse în românește, însoțite de comentarii și indice, de Grigore Florescu și Constantin Petolescu, București, 1977, Editura Academiei R. S. România, p. 276 și o hartă.

Publicarea acestui volum este rezultatul inițiativei Academiei de Științe Sociale și Politice de editare a inscripțiilor antice din România: realizarea acestuia a figurat în preocupările Institutului de arheologie din București și Muzeului de istorie a Republicii Socialiste România. Acest volum se publică în colecția *Inscripțiile antice din Dacia și Scythia Minor* îngrijită de profesorii D. M. Pippidi și I. I. Russu.

În volum sînt adunate inscripțiile din Oltenia și Muntenia, de la începutul secolului al II-lea, pînă la începutul deceniului al optulea al secolului al III-lea. Inscripțiile ulterioare, aparținînd perioadei imperiului tîrziu și romano-bizantină, au fost prezentate de Emilian Popescu în volumul: *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV—XIII* descoperite în România apărut în București 1976 în editura Academiei.

Materialul epigrafic a fost grupat pe capitole: Drobeta și teritoriul său; Cioroiul Nou (Agnae) și împrejurimile; castrele și așezările de pe Jiu; Sucidava și teritoriul său; Romula; castrele de pe Olt; castrele și așezările din nordul și vestul Munteniei. În încheiere, sînt prezentate un număr de inscripții cu loc de descoperire necunoscut, dar putînd proveni din Oltenia sau Muntenia.

Majoritatea inscripțiilor sînt în limba latină. Cele în limba greacă sînt mai puțin numeroase (indeosebi pe produse de serie, instrumentum): pe piatră cunoaștem numai un mic fragment de la Sucidava (nr. 220) și un sarcofag de la Romula (nr. 358) — interesantă este inscripția atestînd refacerea templului zeiței Nemesis (nr. 190), unde inițiala numelui Sucidavei este o literă grecească Σμ (ixdavensis). În Oltenia s-au găsit pînă acum și două inscripții siriene: una de la Romula, dedicată zeiței Atargatis (nr. 346), alta de la Drobeta încă nedescifrată (nr. 117).

S-au inclus și descoperirile epigrafice de la Ocnița (jud. Vilcea) (nr. 595—599), datînd de la începutul erei noastre.

Din punct de vedere al valorii informațiilor, cele mai importante sînt considerate inscripțiile pe piatră: ele au fost așezate la începutul lotului epigrafic al fiecărei localități. Ele urmează ordinea următoare: inscripții de caracter juridic; inscripții săpate în onoarea unor împărați sau cetățeni; inscripții atestînd ridicarea sau refacerea unor edificii de caracter public (castre, temple); inscripții votive; inscripții funerare; inscripții care, datorită stării fragmentare în care au ajuns pînă la noi, nu pot fi incluse în nici una din aceste categorii. S-a acordat în corpus egală atenție pieselor cu inscripții din categoria instrumentum, care reprezintă circa 70% din numerele volumului; ștampilate (cărămizi și țigle, mortarăia, opaite, amfore, terra sigilata), zgîriate în partea crudă sau arsă (cărămizi, ceramică) sau executate cu vopsea (indeosebi pe amfore). Unele piese de serie (indeosebi instrumentum domesticum), au fost doar menționate, fără detalii tehnice sau alte amănunte legate de tipologia lor. Autorii sînt de părere și pe bună dreptate că studierea acestor piese trebuie să fie făcută în publicații aparte care să studieze toate materialele de acest gen, fie cu ștampilă, fie anepigrafe.

Ca izvoare scrise, inscripțiile furnizează știri directe, în cele mai multe cazuri obiective, asupra istoriei noastre antice; ele ne prezintă date de neînlocuit pentru studierea organizării administrative și militare a provinciei, a vieții economice și social-politice, a vieții spirituale. În introducerea se face o scurtă prezentare a lucrărilor și autorilor care s-au ocupat cu publicarea acestor inscripții, începînd cu epigrafistul din Transilvania Mezerzius (secolul al XVI-lea), care a tradus o inscripție de la Drobeta (nr. 26 în acest volum), zidită în cetatea medievală a Severinului (acum dispărută).

Volumul a fost completat cu descoperirile ulterioare publicațiilor anului 1976 (inscripția inedită de la Drobeta nr. 37 comentată de D. Benea). Autorii mai constată că sînt încă multe inscripții descoperite de multă vreme dar nepublicate citînd o inscripție a cohorții I sagittariorum de la Drobeta, amintită de D. Benea. Volumul, revăzut și redactat după sistemul de prezentare adoptat pentru întreaga colecție; de asemenea a fost însoțit de introduceri istorice pentru localități, o serie de detalii tehnice (cuprins, abrevieri, indici și ilustrații).

La redactarea acestui volum autorii s-au ghidat după lucrarea lui Emilian Popescu citată mai sus. Cîteva dintre aceste inscripții ridică unele probleme în privința datării, care așa cum constată și autorii, au fost luate în considerație și de Emilian Popescu: astfel o inscripție de la Sucidava (E. Popescu, *op. cit.*, nr. 277), avînd o mare importanță autorii au incluse în acest volum (p. 106, nr. 190), de asemenea vasul cu inscripție de la Srețu (com. Stejaru, jud. Teleorman) la E. Popescu, *op. cit.*, p. 398, nr. 440, care după părerea autorilor datează mai degrabă din prima jumătate a secolului al III-lea. Așa cum precizează și autorii, cel ce va utiliza acest volum va găsi poate mai multe argumente în favoarea uneia sau alteia dintre ipoteze.

Cu privire la modul de prezentare a inscripțiilor autorii au căutat pe cît le-a fost posibil a urma de fiecare dată următoarea ordine: tipul monumentului, condițiile descoperirii, loc, dată, descrierea — detaliile sculpturale, starea de conservare, forma literelor (ligaturi), dimensiuni (în ordinea: înălțime, lungime, lățime), muzeul (colecția), cu numărul de inventar pe cît a fost posibil, datarea, bibliografia (publicațiile care preiau textul din edițiile anterioare, fără a aduce nimic nou, au fost trecute între paranteze rotunde, cele care utilizează inscripțiile în probleme legate de conținutul acestora au fost trecute cu indicația cf, textul inscripției în caractere cursive, variae lectiones, traducere, comentariu istoric).

Pe cît a fost posibil, fiecare monument a fost însoțit de ilustrație-foto, desen, uneori foto și desen, nu s-a dat însă ilustrația pentru unele produse de serie de largă circulație, fotografiile sînt grupate la sfîrșitul volumului (numărul de sub fiecare fotografie corespunde locului unde se găsește inscripția în corpus).

Publicarea acestui volum aduce o reală contribuție la studiul istoriei antice și a continuității neamului românesc pe aceste meleaguri.

Inscripțiile Daciei Romane, vol. III/A Dacia Superior, zona de sud-vest (teritoriul dintre Dunăre, Tisa și Mureș), adunate, însoțite de comentarii și indice, traduse de Ion I. Russu în colaborare cu Milena Dusanic, Nicolae Gudea, și Volker Wollmann, București, 1977, editura Acad. R.S.R., p. 287 și o hartă.

După adunarea și publicarea într-un prim volum a documentelor epigrafice de bază și de interes major pentru cunoașterea organizării militare și politice, administrative și juridic-economic a provinciei Dacia (diplome militare și tăblițe cerate, I.D.R. vol. I, 1975), privind, adică teritoriul în ansamblu și pe toată durata celor 17 decenii de ocupație — stăpînire — cultivare efectivă și activă romană, se trece acum la gruparea și editarea inscripțiilor de piatră și marmoră, cărămizi și țigle, alte obiecte mărunte din metal și materiale dure găsite pe teritoriul dintre Dunăre, Tisa și Mureș, pînă la capitala provincială Ulpia Traiană Sarmizegetusa. Bogăția și varietatea informațiilor conținute în textele epigrafice, ca și forma cu elementele decorative-artistice ale pieselor, scrisul și particularitățile de limbă latină locală se reflectă integral și fidel în noua publicație care prezintă nu numai textul epigrafic și aspectele filologice ale inscripțiilor, ce ilustrează aceste monumente sub toate aspectele și nuanțele locale și individuale, explicîndu-le în cadrul arheologic și social-istoric, militar-politic și economic. Se elucidează astfel întregul conținut și semnificația socială a materialului epigrafic; instituții și funcții, unități militare, magistrați superiori și slujbași din toate rangurile, persoane particulare cu numele proprii și obîrșia etnic-teritorială, scrierea și ortografia cu abateri specifice, cultura și tehnica meșteșugărească, arta gliotică ori alte aspecte ale vieții provinciale. Este acesta materialul litic scris păstrat în felul cum avea șansa direct din antichitate, considerat și numit de obicei «epigrafic propriu-zis», care în publicațiile de pînă acum (începînd cu mare Corpus Inscriptionum Latinarum cu colecțiile epigrafice regionale mai importante din secolul al XX-lea) e așezat la început în fruntea întregului lot de inscripții antice.

În mod tradițional, epigrafele litice erau plasate la început separat de restul materialului din cauza caracterului lor monumental și mai arătos, impunător și atrăgător, mai mult decît prin însăși valoarea documentară și intrinsecă a textelor sau prin semnificația lor gliptică, figurativă ori tehnică.

Urmează cîteva observații și precizări de natură generală și principală-metodologică privind epigrafele litice și tegulare din zona de sud-vest (teritoriul dintre Dunăre, Tisa și Mureș), ce vor fi utile și valabile pentru întreaga provincie carpatodunăreană.

Inscripțiile se grupează : a) *topografic*, precum s-a enunțat dintr-un început (vol. I în 1975), materialul litic și tegular (ori metalic, în afară de diplome militare și tăblițe cerate) din Dacia urmează a fi grupat după districtele provinciale, cuprinzând în volumul al III-lea partea cea mai mare și importantă a Daciei : teritoriul care a format inițial (în timpul domniei lui Ulpius Traianus plină în primii ani ai domniei lui Aelius Hadrienus succesorul său) provincia Dacia ca entitate militară (trupe, comandant), politică-administrativă (guvernământ : *legatus augusti propraetore consularis*) și juridic-economică deosebită, cuprinzând însă nu tot teritoriul geto-dacic din stînga Dunării de Jos (fostul regat al lui Decebalus), cucerit de armatele Romei după cele două grele campanii victorioase din anii 101—102, 105—106, ci numai cel corespunzînd zonei intracarpatică. Partea extracarpatică a fostei Dacii libere (Oltenia, Muntenia) aparținea militar și administrativ-economic provinciei Moesia Inferior (vol. I, p. 17) ; acest din urmă teritoriu — dintre Carpați și Dunăre — abia prin anii 119—120 a fost constituit ca provincie «daco-romană» sub denumirea Dacia Inferior (*Malvensis* de mai târziu).

Materialul epigrafic al Daciei Superior (cuprins în vol. III) este repartizat, expus, analizat și ilustrat după două criterii principale : teritorial (apartenența la un teritoriu și la o localitate) și tematic (conținutul documentar-istoric), care necesită cîteva precizări ceva mai diferențiate.

Criteriul teritorial se orientează și încadrează în primul rînd după districtele provinciale, marile zone administrativ-militare ale Daciei ; în al doilea rînd după marile centre urbane, economice, sau militare ale districtului provincial respectiv.

b) *Tematic*, după conținutul, destinația inițială a monumentului. Asemenea ordinduire a materialului are o importanță deosebită pentru cunoașterea topografiei arheologice a Daciei, a densității așezărilor și locuirii, din care se poate aprecia mai rapid și corect expansiunea romanității și a culturii romane, dezvoltarea societății provinciale, nu numai în centrele militare și urbane-meșterșugărești, ci cu vigoare aproape la fel și în mediul rural-agrar.

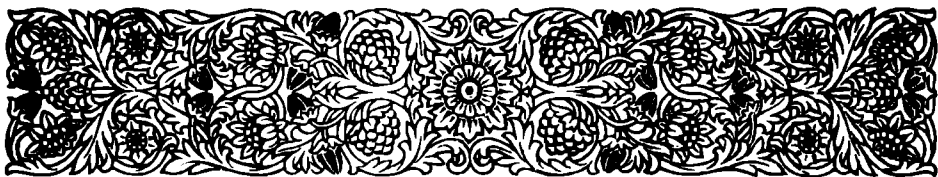
Toate inscripțiile (întregi sau fragmentare, păstrate și văzute de autori sau numai de alții, ori dispărute mai de mult) apar descrise, întregite și ilustrate sub toate aspectele și în toate amănunțele semnificative, scoțînd în evidență orice element documentar, explicat în limita cunoștințelor actuale, bazate pe o informare și bibliografie complete, incluzînd toate indicațiile utile din Dacia și analogii din alte zone ale imperiului. Textele antice sînt traduse integral în românește cu explicații scurte și precise.

Volumul mai cuprinde un capitol privitor la istoricul cercetărilor epigrafice în zona de sud-vest a provinciei Dacia Superior.

Astfel, documentele epigrafice sînt făcute accesibile și ușor de înțeles nu numai pentru specialiști, ci și pentru publicul preocupat de a cunoaște direct și exact perioada romană a României, de care se leagă în chip indisolubil procesul romanizării, deci al formării limbii și poporului român, dovedind încă o dată continuitatea poporului român pe aceste meleaguri.

Dr. STELIAN MARINESCU

NOTE BIBLIOGRAFICE

René Simon, *Kriterien der Moralität und ethische Normen* (În «Concilium» 12/1976).

E fapt caracteristic — scrie autorul, profesor de teologie morală la Institutul Catolic din Paris — că în timp de mari prefaceri sociale — cum este și contemporaneitatea — se intensifică și acțiunea pentru căutarea de «criterii morale». Motivul? Criteriile morale «tradiționale» par unora a nu mai corespunde integral noilor concepții de viață. Apar adică și situații în care aprecierea moralității faptelor, după «criteriile tradiționale», pare a fi dificilă și a nu exprima realitatea.

În expunerea acestei probleme autorul menționează în primul rând criteriile moralității furnizate de rețeaua de «raportări și relații» dintre actele umane, — de structurarea criteriilor menționate, întrucât ele imprimă fiecărei fapte un anumit fel de acționare. Și deosebirea dintre elementele unui anumit fel de acționare trebuie ținut seama, fiindcă are capabilitatea să modifice caracterul moral al aceleiași fapte. Iar felul de acționare are sens în măsura în care, depășindu-și «delimitarea» sa, — adică specificul său — primește caracter de valabilitate generală. Și criteriul acesta cu «valabilitatea generală», își primește formularea sa proprie din formularea negativă și pozitivă a «regulei de aur»: «Ce nu vorești să ți se facă ție, nu face nici tu altuia» și «Ce vorești să ți se facă ție, fă și tu altuia». Aici trebuie reținut că «regula de aur» în formularea ei negativă, ca imperativ pentru subiectul moral, exprimă interdicția impusă acestuia de a satisface pornirea, izbucnită spontan din «interiorul» său, de a face un rău altuia. Căci dacă ți se pretinde să

nu faci altuia ceea ce nu vorești să ți se facă ție, aceasta arată cât de important este faptul că tu nu urmezi pornirii instinctelor tale, ci vorești să-ți câștigi demnitatea subiectului de acțiuni morale. În formularea pozitivă a «regulei de aur» e vorba de acte care concretizează relațiile reciproce dintre autorii de fapte morale. Și trebuie reținut că cuvintele și faptele Mintuitorului imprimă «regulei de aur» valoarea proprie lor, în legătură cu «Fericitările» și porunca iubirii, care stau în contrast cu legea «ochi pentru ochi».

Evident, aci-i vorba de criterii morale de caracter general, desprinse din «regula de aur», dar și cu valabilitate generală.

Dar existența inevitabilă a deosebirilor dintre actele morale poate duce la apariția «conflictului moral», adică a unei opoziții între ele și de aci o etică a conflictelor și un conflict al diferitelor concepte despre etică, — și, firește, conflictul trebuie lămurit. Iar lămurirea este oferită de formularea negativă a poruncilor din partea a doua a decalogului: să nu ucizi, să nu furi etc. Formularea aceasta negativă, la timpul viitorului, a poruncilor arată adică existența «pornirii» de a ucide, a fura etc., și de aci necesitatea de a lămuri situația, a preciza adevărul și a înlătura premisele «conflictului moral» și pe acesta însuși. Misiunea legii și a normelor în domeniul moralei este tocmai de a duce la stăpînirea instinctelor și la anihilarea «plăcerilor» aduse de ele, creînd astfel situații în care se poate afirma libertatea

voil umane, cea necesară pentru a impune prima faptelor responsabilitatea morală.

Dar, evident, în aprecierea moralității atenția trebuie să se îndrepte și asupra «aspectului strategic» al faptelor, adică asupra felului relațiilor dintre ele. Aci vine în primă în primul rând problema «eficienței» faptelor și apoi cea «axiologică», în sensul că «scopul unei fapte și mijloacele de realizare» trebuie să aibă valoare morală pe planul eficienței. Iar deosebirea dintre eficiență și valoare în context moral face posibilă utilizarea a două criterii morale, care pot avea formularea următoare: 1) relația dintre mijloace și scop are valabilitatea morală dacă pe planul «eficienței» mijloacele sunt inerente scopului și acesta mijloacelor. Evident, scopurile trebuie să fie de natură a putea pune în mișcare acțiuni, dispunând apoi de mijloacele necesare pentru realizarea scopului. Criteriul moral este: cine vrea scopul, vrea și mijloacele pentru realizarea lui. 2) Dar pentru a dispune de valabilitate în sens moral, relația dintre mijloace și scop trebuie să fie de felul menționat — mijloacele inerente scopului și acesta mijloacelor — dar nu numai pe planul eficienței, ci și pe planul axiologic, căci un scop rău depreciază valoarea morală a mijloacelor și invers. Criteriul axiologic al moralității poate avea formularea: cine vrea ca scopul să aibă caracter moral bun, vrea ca și mij-

loacele să fie moral-bune și invers. Nu poate fi acceptată maxima: «scopul sfințește mijloacele».

Dar în acest context de apreciere morală trebuie menționată și intenția care este inerentă procesului unei acțiuni, realizării unui scop. Ea nu poate fi separată de caracterul moral al mijloacelor alese pentru a se realiza pe sine, — pentru a realiza scopul unui act. Și, evident, intenția influențează procesul de realizare a actului moral (alegerea mijloacelor), arătând totodată scopul actului ca fiind un scop în realitate:

În aprecierea moralității, mai trebuie ținut seama și de felul comportării subiectului actelor morale (fie el individ singular sau un grup de indivizi) adică de ceea ce face el într-un caz sau altul și de ceea ce «ar trebui să facă», — ceea ce înseamnă că actul moral are caracter obligatoriu. De aci faptul că morala operează totdeauna cu imperativul, — cu timpul viitor al imperativului (fă, să faci, să nu faci etc.).

Evident, problema criteriilor moralității are multe implicații și aplicarea lor corectă în realitatea cotidiană necesită, pe lângă bunul simț natural al «binelui moral», descifrarea atentă a contextului moral al faptelor și cunoașterea «adevărului moral».

În studiul său, rezumat în rîndurile de mai sus, autorul probează că «criteriile tradiționale» de apreciere morală a faptelor umane își păstrează valoarea.

Bruno Schüller¹, *Typen der Begründung sittlicher Normen* (In «Concilium» 12/1976).

Studiul se ocupă de problema caracterului moral al faptelor umane. — evident, din punct de vedere creștin, — problema care, în detaliile ei, generează multe discuții între teologii de specialitate.

Astfel unii teologi, în precizarea caracterului menționat, susțin două teorii: deontologică și teologică. După teoria deontologică o anumită faptă în anumite împrejurări este totdeauna bună sau rea indiferent de caracterul urmărilor ei. Teoria teologică susține însă că o anumită acțiune este bună sau rea sub aspect moral, dacă consecințele ei sînt în sine bune

sau rele. Acestei teorii unii îi aduc corectivul în sensul că toate acțiunile ar trebui apreciate moral în funcție de caracterul urmărilor lor.

În privința teoriei deontologice se exprimă multe îndoieli. Motivul? Morala creștină vrea să fie morala iubirii și în cazul acesta este greu de înțeles cum s-ar putea concilia prurcă iubirii cu o normă deontologică? De pildă — se spune — cum ar putea iubirea pretinde a-l lăsa pe un om nevinovat mai curînd în mina dușmanilor săi cruzi decît a-l salva printr-o «minciună»? După conceptul moral deontologic pare că oamenii există pentru normele morale și nu invers, normele morale pentru oameni.

1. Profesor de teologie morală la Universitatea din Mînster (R. F. Germania).

Practic teoria deontologiei morale are un cerc restrîns de acţiuni, privind mai ales interdicţia afirmaţiilor neadevărate, sinuciderea, uciderea unui om nevinovat şi cîteva alte eventuale cazuri de genul acesta.

În motivarea normelor deontologice se indic «tradiţional» două forme de fundamentare. O formă ţine cont de «scopurile naturale» atribuite graiului omenesc, trupului omenesc şi organelor sale. În scopurile acestea se sesizează înţelepciunea plină de grijă a creatorului. Astfel de pildă se spune: Dumnezeu a dat oamenilor graiul, pentru ca vorbind numai adevărul să poată trăi bine împreună. Vorbirea neadevărului însă împiedică împlinirea acestui scop şi de aceea ea nu este îngăduită. Judecata aceasta, în fond, este teologică, i se dă însă caracter deontologic numai fiindcă scopurile naturale, reduse la înţelepciunea lui Dumnezeu, sînt declarate «intangibile». Cuvîntul omului are să exprime adică totdeauna adevărul, chiar cînd îi aduce altuia pagube.

După a doua formă de justificare a normelor deontologice, se contestă omului dreptul la săvîrşirea anumitor acte cu motivarea că dreptul acesta ţine de «prerogativele lui Dumnezeu». Ca exemplu se indic nepermisiunea sinuciderii. Numai Dumnezeu este stăpîn peste viaţă şi moarte, deci omul cînd îşi curmă singur firul vieţii sale îşi asumă un drept al lui Dumnezeu. Dar acestui fel de argumentare unii îi găsesc şi defecte, punînd întrebarea: dacă Dumnezeu nu-şi poate exercita cumva stăpînirea asupra vieţii unui om impunîndu-l chiar pe el, în anumite situaţii, să-şi curme singur firul vieţii? Se caută deci alt fel de argumentare, de caracter teologic, cu afirmaţia că, sinuciderea, fără nici o excepţie, este interzisă. De altfel morala normativă «tradiţională», are un caracter preponderent teologic şi

anume în forma unei «morale a dragostei». După dînsa bunătatea morală a fiinţei umane se exprimă în împlinirea poruncii iubirii. Aceasta, în sens creştin, este iubirea datorată de creştini lui Dumnezeu şi aproapelui, şi anume lui Dumnezeu pentru bunătatea Sa absolută, iar aproapelui pentru demnitatea sa de persoană. Evident, cine acţionează în «duhul» iubirii, lucrează moral bine. Se poate întîmpla însă ca, în urma unei false aprecieri a situaţiei, în loc să se înlăture un necaz, să se producă un necaz. De altă parte se poate întîmpla ca cineva să activeze moral bine, dar din interes propriu. În cazul acesta, respectivul, evident, săvîrşeşte o faptă morală rea. Dar în acest context se pune întrebarea: caracterul moral al unei acţiuni este în funcţie numai de intenţia săvîrşitorului şi nu de urmările sale? Deci trebuie o precizare: Cine din iubire voieşte să-l ajute pe cineva, dar din eroare îi produce neajunsuri, — deci respectivul din eroare lucrează contra cerinţelor iubirii. În acest context lucrarea sa este moral falsă, deşi, fiindcă porneşte dintr-o intenţie bună, ea este totodată moral bună. De altă parte lucrează moral corect cine face cuiva un bine, deşi, fiind determinat de motive egoiste, lucrarea sa are caracter moral negativ. Notat trebuie că iubirea creştină voieşte «binele integral» al omului şi astfel alte virtuţi de pildă dreptatea, credincioşia ş.a. care, fără îndoială, în felul lor slujesc tot binele omului, — trebuie integrate în cuprinsul iubirii.

În concluzie: caracterul moral al faptelor se apreciază după obiect, împrejurări şi scop (motiv, intenţie). Unanimitatea bună a acestora dă faptei caracter moral pozitiv, dar şi nu numai o singură defecţiune, dă faptei caracter moral-negativ. Evident, procesul precizării caracterului moral al unei fapte, pretinde uneori multă analiză.

«ÎNVIEREA», *Buletinul Bisericii Ortodoxe Române din Geneva*, nr. 1/1977.

Din paginile acestui număr al «Învierii» reţinem că parohia ortodoxă română din Geneva s-a constituit de Sfinţele Paşti din anul 1973, cînd în capela Centrului Ortodox de la Chambésy s-a săvîrşit prima Liturghie în limba română de către Pr. Prof. Dr. Ioan Brîla, secretar pentru studii

şi relaţii cu ortodocşii în Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Apoi la 5 ianuarie 1975 s-a ales Consiliul parohial, iar la 13 februarie 1977, s-a făcut instalarea ca paroh, a Pr. Emil Roman, doctorand în teologie, consilier administrativ al Episcopiei Aradului, cu studii făcute şi la Institutul Ecu-

menic din Bossey și la Facultatea de teologie protestantă a Universității din Geneva.

Instalarea s-a făcut, ca delegat al Prea Fericitului Patriarh Justinian, de către P. S. Lucian Făgărășanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Centrală. A fost prezent și P. S. Antonie Ploieșteanul, Episcop-Vicar Patriarhal, aflat în Geneva pentru a participa la lucrările Comitetului Executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Serviciul divin a fost oficiat de P. S. Episcop Lucian, P. C. Arhimandrit Vasile Cornilă (Sibiu), Pr. Emil Roman, și diaconul Vasile Axinia (București) — aflați toți la studii la Institutul Ecumenic de la Bossey.

După săvârșirea Sfintei Liturghii, P. S. Episcop Lucian a citit scrisoarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, privind instalarea oficială a parohului Emil Roman. Se mulțumește și Pr. I. Bria care, pe lângă activitatea din Consiliul Ecumenic, s-a ocupat și de asistența duhovnicească pentru românii ortodocși din Geneva. Se aduc mulțumiri și I. P. S. Mitropolit Damaskin de Trănopolis, Conducătorul Centrului Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy, pentru faptul de a fi pus la dispoziția parohiei române din Geneva biserica «Învierea Domnului», pentru serviciile divine.

A luat cuvântul și P. S. Antonie, dând noului preot o seamă de povele, accentuând răspunderea ce-i revine pentru mântuirea credincioșilor încredințați spre păstorie.

În cuvântul său P. S. Episcop Lucian îl îndeamnă pe noul paroh ca să-și plece urechea și inima la toate cerințele duhovnicești ale credincioșilor. Să-și învețe neîncetat ca să-și păzească învățătura creștină și credința în Dumnezeu și în Biserica Sa așa cum au moștenit-o de acasă. Credincioșii să audă mereu învățătura Evangheliei, care-i duce la desăvârșire, la iubirea de Dumnezeu și de oameni, la promovarea binelui în lume și la înfrățirea semenilor. Un cuvânt de bună apreciere și de mulțumire adresează P. S. Episcop Lucian Pr. Prof. I. Bria «ctitorul și primul îndrumător» al parohiei ortodoxe române din Geneva. Cald cuvânt de îndrumare duhovnicească adresează apoi P. S. Episcop Lucian și credincioșilor ortodocși români din parohia românească de la Geneva. Cuvânt de bun salut adresează și oaspeților care au asistat la serviciul religios, între

care se află I. P. S. Emilianos Timișdis Mitropolit de Calabria și Pr. Franz Mürbach, preot vechi-catolic și, după cum s-a menționat, P. S. Antonie Episcop-Vicar Patriarhal.

Cuvânt substanțial a rostit apoi Pr. Prof. Dr. I. Bria spunând, între altele, că «parohia ortodoxă română de la Geneva a putut lua ființă datorită sufletului ortodox românesc din Elveția, care a dorit să respire mireasma sfântă a Liturghiei și sărbătorilor strămoșești în limba română». În numele credincioșilor și a Consiliului parohial a vorbit Dr. Ferdinand Polli din Lausanne, mulțumind Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru ajutorul acordat parohiei și încredințându-l pe noul preot de tot ajutorul pentru ca parohia să-și poată împlini deplin menirea ei.

Buletinul prezent mai cuprinde «Pastorala pentru Parohiile Ortodoxe de peste hotare cu prilejul Sfintelor Paști 1977» dată de Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

«Redacția» semnează rîndurile intitulate «Mîntuiește, Doamne, poporul Tău...» privind cutremurul de la 4 martie și subliniind, după știrile din țară, «decizia nestrămutată a întregului popor român de a birui — în unire, cu demnitate și prin încredere în forțele sale — momentul de grea încercare prin care trece acum țara». Pr. Emil Roman semnează paginile intitulate: «Paștile Domnului, Paștile...», subliniind că «Învierea Domnului este una din tainele cele mai mari și profunde ale creștinismului; luminează în taina aceasta a adus Hristos, Dumnezeu și Om «cu care noi ne-am îngropat împreună prin Botez și împreună înviem prin credința și puterea lui Dumnezeu care L-a înviat din morți» (Col. II, 12).

«Biserica Ortodoxă Română și problema unității și libertății în Hristos», este titlul articolului semnat de Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, Prorectorul Institutului teologic universitar din București. «Biserica este o comunitate misionară care îmbină armonios lucrarea preoților cu cea a credincioșilor... În spiritul unității în Hristos, Biserica Ortodoxă Română caută să mențină și să dezvolte relații frățești cu celelalte Biserici din țară... Identificîndu-se, de la bun început, cu aspirațiile noi ale poporului român, Biserica noastră a sprijinit cu sinceritate strădaniile poporului pentru edificarea unei vieți noi...» Aurelia Rezuș continuă prezentarea Mănăs-

tirilor din Moldova. În numărul acesta e prezentată Mănăstirea Agapia, ctitoria hatmanului Gavriil, fratele Domnului Vasile Lupu, și soției sale, Liliانا, între anii 1642—1647. «Pictura de la Agapia dă impresia de plenitudine, de bogăție de forme și de culori — operă nemuritoare a pictorului Nicolae Grigorescu». Pr. Emil Roman dă date despre Mănăstirea «Brincoveanu» de la Simbăta de Sus (1697), care a fost o «fortăreață a ortodoxiei ardelenе», — prin activitatea ce o desfășoară viețuitorii ei. Mănăstirea a contribuit la menținerea credinței strămoșești în popor, — motiv pentru care a fost dăruită în 1785. A fost reconstruită, la intervenția Mitropolitului Nicolae Bălan al Ardealului, între anii 1926—1946. Mai aflăm din acest număr că toate comunitățile ortodoxe din Geneva au prăznuit împreună, Duminica Ortodoxiei din anul acesta în Catedrala «Sf. Paul» a Centrului Ortodox Ecumenic de la Chambésy. Din soborul slujitorilor au făcut parte și Pr. Prof. Dr. I. Bria, Pr.

Emil Roman și Diac. Vasile Axinia. Predica zilei a rostit-o Pr. Prof. Ion Bria. În cadrul Sfintei Liturghii s-au folosit limbile: greacă, română, rusă și franceză.

Diac. V. Axinia dedică câteva rânduri «compozitorului și pianistului român de renume mondial» Dinu Lipatti, la împlinirea a șase decenii de la naștere († 1950), iar Pr. E. Roman prezintă o scurtă schiță biografică a celui care prin clarviziunea și prin curajul său a ridicat în conștiința lumii întregi prestigiu țării și al poporului român: Nicolae Titulescu († 1941).

Din «Cronică» reținem că la invitația Asociației «Amiciția Helveto-Română», Acad. Prof. C. C. Giurescu de la Universitatea din București, a conferențiat, în ianuarie, la Lausanne și Geneva, despre «Latinitatea poporului român și continua sa existență din totdeauna pe actualele meleaguri».

Conținut interesant care, desigur, nu va lipsi nici din numerele viitoare ale revistei «Învierea» de la Geneva.

Jan Milić L o c h m a n, *Solidarität in theologischer Sicht* (In «Junge Kirche» nr. 7/1977).

Cuprinsul noțiunii «solidaritate» poate fi redat prin conținutul verbelor: a suporta împreună, a suferi împreună și a lupta împreună. A fi solidar înseamnă a participa la soarta altora, a suporta cu dinșii necazurile, a interveni pentru ei. Și un astfel de mod de viață — scrie autorul — nu-i străin condițiilor de viață din «împărăția» lui Dumnezeu. E întâlnit în «istoria mântuirii» a poporului Israel (V. T.), și apoi, îndeosebi, în activitatea, în suferințele și învierea lui Iisus Hristos. Astfel solidaritatea, — nu ca noțiune, ci ca mod de viață — este o temă clasică a teologiei creștine.

Autorul tratează apoi problema sub trei aspecte: 1) Dumnezeu solidar, 2) omul solidar și 3) societatea solidară.

Dacă conținutul celor trei verbe menționate constituie caracteristica solidarității, atunci, fără îndoială, aceasta este «modul de viață» al lui Dumnezeu în Vechiul și în Noul Testament. Prezența lui Dumnezeu în mijlocul «poporului» Său nu-i de caracter neutral, de simplă privire, ci de personală participare, de dăruire, de solidaritate, după textul biblic: «Eu sint Domnul și ei vor fi poporul Meu» (Ier. XXIV,

7), ceea ce se înfăptuiește în «istoria» lui Iisus Hristos. «Iată fecioara va naște și vor chema numele lui Emanuel, care se tâlmăcește: cu noi este Dumnezeu», citim în prologul primei evanghelii (Matei I, 23) și în prologul ultimei evanghelii: «Cuvîntul s-a făcut trup» (Ioan I, 14). Și pretutindeni Dumnezeu apare ca cel ce suportă toate împreună cu noi, le suferă și luptă împreună cu noi, deci ca Dumnezeu cel solidar. Și solidaritatea aceasta nu se impune cu sila, ci este calea normală a vieții noastre.

Și dacă Dumnezeuul credinței și gândirii biblice nu-i un Dumnezeu izolat, singular, solitar, nici omul cel creat după chipul Său, nu-i om izolat, singular, ci plin de dăruire pentru semenii săi. «Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său și l-a făcut bărbat și femeie» (Gen. I, 27). Deci caracteristica omului nu-i de a fi solidar, ci ea este «dualitatea» sa ca «bărbat și femeie». El se realizează deplin în compania semenilor săi, în solidaritate cu ei. Faptul acesta este mereu menționat în Biblie. Adevărat, cărțile biblice oferă o mare varietate de imagini umane, dar pretutindeni se observă că «omul biblic» își află

«identitatea» sa în relațiile sale cu Dumnezeu și cu semenii săi. El este subiectul propriei sale istorii. Nu-i un anonim, lipsit de responsabilitate, ci persoana omenității sale inalienabilă.

Da. Sînt contexte biblice în care se pune accentul pe «eu». Dar acest «eu personal» accentuat este «eu» accentuat în deosebi cu acte de pocăință personală, de mulțumire și de îndeplinirea misiunilor. Iar apărînd pe prim plan acest «eu» se referă totodată la Dumnezeu și la semenii. «Eu» cel biblic trebuie altfel înțeles decît «eu» al idealismului. El nu trebuie înțeles ca un «supraom», care domină sau disprețuiește celelalte făpturi umane, ci ca omul solidar cu semenii săi. Faptul acesta se evidențiază deplin în omul Iisus Hristos. Adevărat, Noul Testament nu relatează despre «solidaritatea lui Iisus», ci despre «iubirea» Sa. Dar iubirea aceasta nu se consumă în interese proprii, ci se referă la interesele vitale ale semenilor, — este solidară cu ei, ia vina lor asupra Sa și-și dă viața pentru ei: «Fiul omului n-a venit ca să-l se slujească, ci ca să slujească și să-și dea viața preț de răscumpărare pentru mulți» (Marcu X, 15). În faptul acesta își rezumă Iisus «logica»

vieții Sale, iar evanghelistul Ioan spune: «Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are ca viața Lui să și-o dea pentru prieteni» (Ioan XV, 13).

Iubirea neotestamentară este prin definiție solidară. Creștinul nu-și trăiește credința sa singular și numai pentru sine, ci în comunitatea semenilor săi, împreună cu ei.

Omul solidar Iisus a ctitorit o comunitate solidară. Da, Iisus se adresează direct și semenilor individuali, dar în «centrul sociologic» al istoriei Sale se află cercul ucenicilor Săi, — nucleul marii comunități creștine. Comunitatea creștină primară este de caracter solidar. Creștinii se roagă și trăiesc împreună și unul pentru altul. Textele de la Fapte II, 42 urm. și IV, 32 urm., sînt deplin lămuritoare. Creștinii își vedeau bunurile lor și le împărțeau după trebuința fiecăruia și trăiau în «viață frățescă». Comunitatea creștină primară se caracteriza prin solidaritatea membrilor ei.

Prin solidaritatea membrilor ei, fără a le anula identitatea personală, societatea umană, evident, poate înregistra numai succese utile de caracter individual și social.

Norbert L i n k e (prof.), *Von der heilenden Kraft der Musik* (În «Evangelische Kommentare», nr. 8/1977).

După relațiile biblice — scrie autorul — regele Saul din Vechiul Testament era dispus spre melancolie. Cuprins de o boală psihică, fiind aceasta în legătură, probabil, și cu deranjări organice, regele nu putea fi vindecat de medicii săi. Atunci i s-a recomandat să consulte un «medic-muzician». Și așa pictorul și cîntărețul la harpă, David, a ajuns la curtea regală. Terapia aplicată de David pare să fi avut mult succes, căci Saul nu se mai putea dispensa de el, făcîndu-l chiar scutierul său. Și apoi David a ajuns ginerele lui Saul și succesorul său pe tron.

Astăzi boala lui Saul ar fi numită nevroză, depreziune sau, poetic, melancolie.

Și Saul avea atît de mult trebuință de acest medicament al muzicii, încît nu putea suporta o absență mai îndelungată a «terapeuticului său muzical». Altfel boala lui Saul se transforma în mania persecuției, care se putea îndrepta și împotriva lui David, cel atît de mult iubitor de el,

— atitudine bine cunoscută în psihoterapia modernă.

Duhurile rele care-l chinuiau pe Saul le-a alungat David prin «tonuri lente».

Influența terapeutică a muzicii se explică, după unii specialiști, prin relația trup-suflet. «Muzica îndeamnă spiritele să servească sufletului, după cum și medicamentele îndeamnă sufletul să servească trupului, — deci muzica vindecă trupul prin suflet, după cum medicamentele vindecă sufletul prin mijloacele trupului. Astfel se poate ușor înțelege cum l-a vindecat David pe neliniștitul Saul. De altfel psalmii lui David indică multe posibilități terapeutice prin muzică.

Pentru David medicul uman este o imagine a lui Dumnezeu, medicul suprem care poate vindeca toate infirmitățile. «El toate boalele tale le vindecă» (Ps. 102, 3). Vindecă teamă și tulburările sufletului (Ps. VI, 3). Pentru vindecarea unor astfel de boale se practică rugăciunea, cîntarea, in-

vocarea lui Dumnezeu: «Doamne, Dumnezeu meu, strigat-am către Tine și m-ai vindecat» (Ps. XXIX, 2).

Dar David apreciază «terapia muzicală», nu ca pe posibilitate «lumească» de vindecare, care ar putea avea succes «fără Dumnezeu». «Duhul cel rău» numai Dumnezeu îl poate alunga, iar muzica servește ca mediu pentru a liniști sufletul și a-i da posibilitate și putere să-L invoce pe Dumnezeu. E acesta un proces uneori mai în-

delungat, dar cu rezultate bune. «Ai prefăcut plînsul meu în bucurie» (Ps. XXIX, 11).

Pentru armonizarea relațiilor dintre făptura umană, mediul înconjurător și Dumnezeu, David a utilizat muzica, acordîndu-i un loc însemnat în societatea timpului său — fapt evident din psalmii săi.

De altfel însușirea de mediu terapeutic — scrie autorul — i-au recunoscut-o muzicii mulți medici și psihologi.

Enda Mc. Donogh, *Die Beurteilung des Ärgernisses* (În «Concilium», 8/9, 1977).

Autorul — profesor de teologie morală la facultatea teologică de la «St. Patrick's College» Maynooth — Irlanda — se ocupă în studiul de față de noțiunea redată în textul neotestamentar prin cuvintele: lithos prokmatos-petra skandalou — piatră de poticnire și stîncă de sminteală (Romani IX, 33; I Petru II, 6—8 l.p.).

În definiția uzuală generală sminteală înseamnă o acțiune exterioară sau o expunere orală, care în sine este rea sau, în condiții anumite, poate apare ca rea și deci îl poate determina pe altul la săvîrșirea unui păcat, — îl poate duce la pierzanie sufletească. Intenția subiectului smintelii duce la deosebirea acesteia în directă și indirectă, după cum adică săvîrșirea păcatului este intenționată sau numi prevăzută sau aprobată. Sminteala directă este totdeauna moral-rea, pe cînd sminteala indirectă determinată de o faptă în sine bună, poate fi justificată în anumite cazuri.

Autorul analizează apoi *sminteala* (scandela) în câteva texte neotestamentare, subliniind că la utilizarea acestei noțiuni este în primul rînd vorba de mijloacele deosebite din partea lui Dumnezeu în relațiile cu făpturile umane. Faptul se vedește lămurit în întruparea Logosului, în Omul Iisus, Fiul lui Dumnezeu. Pentru înfăptuirea relației Sale istorice cu făptura umană, Dumnezeu adică nu s-a servit numai de «căi curat omenești», ci de însuși natura umană în Iisus, care-i Hristos. Dar faptul acesta s-a vădit a fi «piatră de poticnire și stîncă de sminteală» (Romani IX, 33; I Petru II, 6—8) pentru cel ce nu voia să-l accepte pe Hristos. «Sminteala» principală în Noul Testament este Iisus însuși, după cum recunoaște dreptul Simion la aducerea pruncului Iisus la tem-

plu, zicînd despre El că va fi «spre căderea și spre ridicarea multora» (Luca II, 34). Și, într-adevăr, prin atitudinea Sa și prin cuvîntările Sale, Iisus devenea tot mai mult sminteală, scandela pentru poporul iudeu, îndeosebi pentru reprezentanții săi religioși. Și relațiile Sale cu păcătoșii, atitudinea Sa liberă față de tradițiile umane, atitudinea Sa față de *sabat* și îndeosebi pretențiile Sale *mesianice* L-au făcut spre *sminteală* în așa măsură încît nu numai că n-a fost acceptat cu credință, ci direct respins, urît și chiar ucis. Mai mult, chiar și unii dintre ucenicii Săi s-au scandalizat de afirmațiile Sale euharistice și s-au îndepărtat de El (Ioan VI, 61, 66). Ioan Botezătorul avea îndoiele cu privire la Iisus (Matei XI, 2—6). Perspectiva suferințelor și morții Sale, de care vorbește Iisus, îl face și pe Apostolul Petru să se îndepărteze de El (Matei XVI, 22 urm.; Marcu XIV, 27; Matei XXVI, 31).

«Piatra de poticnire și stîncă de sminteală» care este Iisus, silește la hoărîre între credință și necredință. Numai în credință putea fi Iisus acceptat în adevărata Sa funcțiune mesianică, iar cei care nu voiau sau nu erau în stare să accepte mesajul Său și persoana Sa, respingeau prin aceasta însuși mîntuirea dată de Dumnezeu. În loc să se decidă pentru credință în Iisus, aceștia s-au decis pentru automîntuire prin «faptele legii» (Romani IX, 31 urm.). Darul plin de iubire oferit de Dumnezeu, adică pe Fiul Său, a fost respins de mulți după cum s-a întîmplat mai înainte cu profeții.

Dar la scandela Vieții lui Iisus pentru contemporani s-a mai adăugat și scandela morții Sale. După Apostolul Pavel scandela Crucii a fost faptul care i-a determi-

nat pe evrei și păgîni să se decidă pentru sau împotriva credinții în Iisus (I Cor. I, 23 urm.). Deci smințeala nu-i în primul rînd o problemă de ordin moral, ci de credință, privind soarta finală a făpturii umane.

În continuare autorul privește problema «smințelii lui Iisus și a crucii» și sub alt aspect și anume sub aspectul «paradoxului dintre iubire și elementul răului». După cum ne învață propria experiență de viață și după cum se arată pe larg în prima epistolă a apostolului Ioan (cap. IV) pentru ca noi să putem iubi, trebuie să fim mai întîi noi înșine iubiți. Și cu cit mai mult ne știm iubiți, cu atît mai mult sîntem în stare să dăruim iubire. Dar faptul acesta nu pare a se fi întîmplat în marele dar de iubire din partea lui Dumnezeu, în care ni l-a dăruit pe propriul Său Fiu, care este «însăși întruparea iubirii». Adevărat, iubirea aceasta i-a determinat pe mulți la contra-iubire credincioasă. Dar a trezit și ură și rezistență, ducînd și la ucideri. Și «cazul Iisus» n-a rămas unic în lumea aceasta. Se știe doar că îndată ce iubirea ajunge la o anumită intensitate, ea trezește oarecum și răul, care dormitează în adîncimea interiorului sufletesc. Iar faptul că Iisus a fost crucificat, fiind privit ca «hulitor de Dumnezeu și smințeală pentru credință» apărea credincioșilor drept biruință a urii asupra iubirii, iar necredincioșilor ca o «dreaptă execuție» a unui criminal și zurbagiu. Dar cînd ura

și-a ajuns punctul culminant și a înlăturat amenințarea supărătoare, atunci de fapt ea s-a înmormîntat pe sine însăși, iar iubirea pînă la moarte a triumfat asupra morții în înviere. Și astfel lucrul cel mai grav pe care-l putea ajunge ura, s-a vădit a fi ușa pentru triumful definitiv al iubirii. Cei ce credeau în Hristos, dar scurt timp se clătinaseră în credința lor, au fost adică întăriți în credință, iar necredincioșilor li s-a oferit ocazia de a se lămuri asupra necredinței lor sau a persista în ea.

Mai trebuie notată străduința Mîntuitorului de a evita «scandela», care se pune pe seama Lui, plătind El «dajdia pentru templu» (Matei XVII, 27). Condamnarea de către Mîntuitorul a celor ce cauzează scandele se desprinde din îndemnul de a jertfi un ochi sau un mîdular al trupului dacă ar da motiv de scandelă (Matei XVIII). Învățătura și atitudinea aceasta a Mîntuitorului împreună cu îndemnurile apostolului Pavel (Romani XIV, 15; I Cor. VIII, 9), de a limita la nevoie, propria libertate de acțiune pentru a evita tot ce l-ar putea determina pe altul la cădere, constituie fondul aprecierii moral-teologice a scandelei.

Desigur, Biserica prin cuvînt și faptă trebuie să lămurească faptul că «scandela» atribuită Mîntuitorului este, în realitate, chemare la credință. Ea trebuie să fie atentă la «scandela» slăbiounii omenești și nu întunece «scandela» prezentată de Mîntuitorul, ci aceasta să se afirme mereu.

Diac. Prof. O BUCEVSCI

CÎNTĂRILE LITURGICE

în stil psaltic
pentru cor mixt

SFÎNTE DUMNEZEZELE

de Arhidiacon EVGHENIE DASCĂLU
revăzut de Prof. NICOLAE LUNGU

Moderato

S. *mf* A - min. *p* Sfin - te Dum - ne - ze - u - le,
A. *mf* A - min. *p* Sfin - te Dum - ne - ze - u - le,
T. *mf* A - min. *p* Sfin - te Dum - ne - ze - u - le,
B. *mf* A - min. *p* Sfin - te Dum - ne - ze - u - le,

A - min. Sfin - te Dum - ne - ze - u - le,

Sfin - te, Sfin - te ta - re, Sfin - te fă - ră de
Sfin - te, Sfin - te ta - re, Sfin - te fă - ră de
Sfin - te ta - re, Sfin - te fă - ră de
Sfin - te ta - re, Sfin - te fă - ră de

moar - te mi - lu - eș - te - ne - pre - noi.
moar - te mi - lu - eș - te - ne - pre - noi.
moar - te mi - lu - eș - te - ne - pre - noi.
moar - te mi - lu - eș - te - ne - pre - noi.

de 3 ori

II

Mărire... și acum...

Allegretto

S. *mf* Mă - ri - re Ta - tă - lui și Fi - u - lui și

A. *mf* Mă - ri - re Ta - tă - lui și Fi - u - lui și

T. *mf* Mă - ri - re Ta - tă - lui și Fi - u - lui și

B. *mf* Mă - ri - re Ta - tă - lui și Fi - u - lui și

Sfîn - tu - lui Duh și a - cum și pu - ru - rea

Sfîn - tu - lui Duh și a - cum și pu - ru - rea

Sfîn - tu - lui Duh și a - cum și pu - ru - rea

Sfîn - tu - lui Duh și a - cum și pu - ru - rea

și în ve - cii ve - ci - lor, A - min.

și în ve - cii ve - ci - lor. A - min.

și în ve - cii ve - ci - lor A - min.

și în ve - cii ve - ci - lor. A - min.

Sfânt fără
de moarte
miluește-ne
pre noi

rall.

Sfin-te fă-ră de moar-te mi-lu-eș-te ne-pre noi.

Sfin-te fă-ră de moar-te mi-lu-eș-te ne-pre noi.

Sfin-te fă-ră de moar-te mi-lu-es-te ne-pre noi.

Sfin-te fă-ră de moar-te mi-lu-eș-te ne-pre noi.

Diaconul : Puternic - corul cîntă înca odată „Sfinte Dumnezeule” de la început

RĂSPUNSURI LITURGICE

-stil psaltic -

Lento

Și duhului Tău

S A min. Și Du-hu-lui Tău.

A A min. Și Du-hu-lui Tău.

T A min. Și Du-hu-lui Tău.

B A min. Și Du-hu-lui Tău.

Pre Tatăl

Andante

Pre Ta-tăl, pre Fi-ul și pre Sfîn-tul Duh, Tre-i-meă

Pre Ta-tăl, pre Fi-ul și pre Sfîn-tul Duh, Tre-i-meă

Pre Ta-tăl, pre Fi-ul și pre Sfîn-tul Duh, Tre-i-meă

Pre Ta-tăl, pre Fi-ul și pre Sfîn-tul Duh, Tre-i-meă

cea de o fi - in - ță și ne - des - păr - ți - tă.
 cea de o fi - in - ță și ne - des - păr - ți - tă.
 cea de o fi - in - ță și ne - des - păr - ți - tă.
 cea de o fi - in - ță și ne - des - păr - ți - tă.

Mila păcii

Mi - la pă - cii jert - fa la - u - dei.
 Mi - la pa - cii jert - fa la - u - dei.
 Mi - la pă - cii jert - fa la - u - dei.
 Mi - la pă - cii jert - fa la - u - dei.

Și cu duhul Tău   Avem către Domnul

Și cu Du - hul Tău.   A - vem - că - tre
 Și cu Du - hul Tău   A - vem - că - tre
 Și cu Du - hul Tău   A - vem - că - tre
 Și cu Du - hul Tău   A - vem - că - tre

Cu vrednicie

Dom - nul - Cu vred-ni - ci - e și cu drep-ta-te es - te

Dom - nul - Cu vred-ni - ci - e și cu drep-ta-te es - te

Dom - nul - Cu vred-ni - ci - e și cu drep-ta-te es - te

Dom - nul - Cu vred-ni - ci - e și cu drep-ta-te es - te

a ne în-chi - na Ta-tă-lui și Fi - u - lui și Sfîn - tu - lui Duh Tre -

a ne în-chi - na Ta-tă-lui și Fi - u - lui și Sfîn - tu - lui Duh Tre -

a ne în-chi - na Ta-tă-lui și Fi - u - lui și Sfîn - tu - lui Duh Tre -

a ne în-chi - na Ta-tă-lui și Fi - u - lui și Sfîn - tu - lui Duh Tre -

i - mei cei de o fi - in - ță și ne-des-păr - ți - tă.

i - mei cei de o fi - in - ță și ne-des-păr - ți - tă.

i - mei cei de o fi - in - ță și ne-des-păr - ți - tă.

i - mei cei de o fi - in - ță și ne-des-păr - ți - tă.

SFÎNT, DOMNUL SAVAOT

Andante

S. *mf* Sfînt! Sfînt! Sfînt Dom-nul Sa-va-ot! Plin es-te ce - rul

A. *mf* Sfînt! Sfînt! Sfînt Dom-nul Sa-va-ot! Plin es-te ce - rul

T. *mf* Sfînt! Sfînt! Sfînt Dom-nul Sa-va-ot! Plin es-te ce - rul

B. *mf* Sfînt! Sfînt! Sfînt Dom-nul Sa-va-ot! Plin es-te ce - rul

Sfînt! Sfînt! Sfînt Dom-nul Sa-va-ot! Plin es-te ce - rul

p și pă-mîn-tul de mă-ri-rea Ta O-sa-na în-tru cei de

p și pă-mîn-tul de mă-ri-rea Ta O-sa-na în-tru cei de

p și pă-mîn-tul de mă-ri-rea Ta O-sa-na în-tru cei de

p și pă-mîn-tul de mă-ri-rea Ta O-sa-na în-tru cei de

și pă-mîn-tul de mă-ri-rea Ta O-sa-na în-tru cei de

sus! Bi-ne es-te cu-vîn-tat cel ce vi - ne în-tru nu - me - le

sus! Bi-ne es-te cu-vîn-tat cel ce vi - ne în-tru nu - me - le

sus! Bi-ne es-te cu-vîn-tat cel ce vi - ne în-tru nu - me - le

sus! Bi-ne es-te cu-vîn-tat cel ce vi - ne în-tru nu - me - le

sus! Bi-ne es-te cu-vîn-tat cel ce vi - ne în-tru nu - me - le

rit. rit rall. *ff*

Dom-nu-lui. O - sa - na! O - sa - na — O - sa - na-n-tru cei de sus!
 Dom-nu-lui. O - sa - na! O - sa - na O - sa - na-n-tru cei de sus!
 Dom-nu-lui. O - sa - na! O - sa - na O - sa - na-n-tru cei de sus!
 Dom-nu-lui. O - sa - na! O - sa - na — O - sa - na-n-tru cei de sus!

PRE TINE TE LĂUDĂM

1. Andante 2. Adagio

S. A — min. A — min. Pre Ti — ne, pre
 A. A — min. A — min.
 T. A — min. A — min. Pre Ti — ne, pre
 B. A — min. A — min.

Ti-ne te lă - u - dăm,pre Ti ne — bi - ne Te cu - vîn - tăm.
 Te lă - u - dăm, bi - ne Te cu - vîn - tăm
 Ti-ne te lă - u - dăm,pre Ti — ne — bi - ne Te cu - vîn - tăm.
 Te lă - u - dăm, bi - ne Te cu - vîn — tăm.

Ți-e-ți mul-țu- mim Doam - ne. Și ne ru -

Ți-e-ți mul-țu- mim Doam - ne Și ne ru -

Ți-e-ți mul-țu- mim Doam - ne. Și ne ru -

Ți-e-ți mul-țu- mim Doam - ne. Și ne ru -

găm, Ți-e Dum-ne- ze - u - lui no - stru.

găm, Ți-e Dum-ne- ze - u - lui no - stru.

găm, Ți-e Dum-ne- ze - u - lui no - stru.

găm, Ți-e Dum-ne- ze - u - lui no - stru.

pp Și ne ru - găm, Dum - ne - ze - u - lui no - stru. *pp*

pp Și ne ru - găm, Dum - ne - ze - u - lui no - stru. *pp*

pp Și ne ru - găm, Dum - ne - ze - u - lui no - stru. *pp*

pp Și ne ru - găm, Dum - ne - ze - u - lui no - stru. *pp*

Și ne ru - găm, Dum - ne - ze - u - lui no - stru.